

50999

VIII M

51002

2.

A

MAGYAR TUDOM. AKADEMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Első akadémiai ülés.

Összes ülés.

1879. január 7-én.

Gróf L ó n y a y M e n y h é r t akad. elnök úr elnöklése alatt.

1) A főtítkár bemutatja a gr. Teleki-jutalomra decz. 31-ig érkezett pályaműveket, ily rendben :

A gróf Teleki-jutalomra (ez úttal *vigjátéki*) az 1878. év decz. 31-ig mint határnapig, a következő pályamunkák érkeztek :

I. *A bizalmatlan.* Vigjáték 4 felv. *Jelige* : Urit mature.

II. *A szerelem orvosa.* Vigjáték 3 felv. *Jelige* : Nem jó a tüzzel játszani. —

Közmondás.

III. *Az érdem jutalma.* Vigjáték 3 felv. *Jelige* : Ki lesz a győztes ?

IV. *A titánok.* Vigjáték 3 felv. *Jelige* : Ridendo dicere verum. — Horatius.

V. *Az interview.* Vigjáték 3 felv. *Jelige* : Győztem.

VI. *A zsidó fia.* Eredeti vigjáték 3 felv. *Jelige* : Társadalmunkból.

VII. *Aranyországban.* Eredeti vigjáték 3 felv. *Jelige* : Új föld.

VIII. *A kisasszony beteg.* Vigjáték 2. felv. *Jelige* : A kisasszony beteg.

IX. *A csalhatatlan.* Vigjáték 3 felv. *Jelige* : De nem a római.

X. *Az aranypróba.* Vigjáték 4 felv. *Jelige* : Ficta voluptatis causa sint proxima veris. — Horatius.

XI. *Magasabb érdekek.* Vigjáték 4 felv. *Jelige* : Társalgási darab.

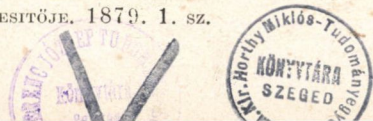
XII. *Az okvetellenkedők.* Vigjáték 1 felv. *Jelige* : ὁ μῦθος δηλοῖ ὅτι ὁ κάματος θησαυρος εἰσι τοῖς ἀνθρώποις. — Aesopus.

XIII. *Kedves vendégek.* Vigjáték 3 felv. *Jelige* : Jó kedv az élet fűszere.

XIV. *A féltékeny.* Vigjáték 3 felv. *Jelige* : Nejét ki félti, az bolond.

Mind e pályaművek pályázatra bocsáttatván, bírálatra az I. osztályhoz áttétettek, jeligés leveleik pedig, közös boríték alatt, akadémiai és elnöki pecséttel lezárva, levéltári őrizet alá adattak.

2) Ugyanaz jelenti, hogy a gr. Karácsonyi (ezúttal *drámai*) jutalomra az 1878. évi decz. 31-ig mint határnapig, a következő pályamunkák érkeztek :

I. *Martinuzzi*. Eredeti szomorujáték 7 szakaszban. *Jelige*: A világ története, a világ itélete.

II. *Párbaj után*. Tragoedia 5 felv. *Jelige*: Saját szivedben büntet Istened.

III. *Kemény Simon*. Történeti tragoedia. *Jelige*: Mondottam ember! Küzdj és bízva bizzál. — Madách.

IV. *Az első próba*. Eredeti színmű 3 felv. *Jelige*: Drágább a visszanyert mint az el nem veszített szabadság. — Eötvös.

V. *A rozgonyi temető*. Eredeti szomorujáték 5 felv. *Jelige*:

Teremt-e Isten több magyart,
Míg a világ, míg napja tart,
Ha mink is elfogyánk. Eötvös.

VI. *Cecil*. Dráma 4 felv. *Jelige*:

Fehér volt az arca,
A szíve fekete.

VII. *Az utolsó bosnyák király*. Szomorujáték 3 felv. *Jelige*:

Mondában és népdalban most is él.

VIII. *A kevély*. Tragoedia 5 felv. *Jelige*: A legjobb ember is legyőzethetik az élet küzdelmei között, de a kik azt legyőzték, nem fogják élvezni diadalukat. — B. Eötvös.

IX. *A trónért*. Történeti szomorujáték 5 felvonásban. *Jelige*: Ambitionis meta est tumba.

X. *Fráter György*. Szomorujáték 5 felv. *Jelige*: Ars longa, vita brevis.

XI. *Boris cár*. Történeti tragoedia 5 felv. *Jelige*:

Míg a trónon üle...
Úzte bűnről bűnre a gonosz sugallat.

Szász Károly: »Salamon.«

XII. *Zrínyi Péter*. Tragoedia 5 felv. *Jelige*:

Elfogyjon Zrínyi név előbb nagy csudával,
Hogy sem csak egyik is éljen gyalázattal.

Zrinyias, V. 90.

XIII. *Vazul*. Tragoedia 4 felv. *Jelige*: Szorgalom és kitartás.

XIV. *Zizim*. Dráma 4 felv. *Jelige*:

Mindenható erő vagy szerelem!
Mindenható vagy... angyallá az embert,
Az angyalt ördöggé, az ördögöt
Emberré könnyen átváltoztatod.

XV. *Sólyom Elek*. Dráma 5 felv. *Jelige*:

Hass, alkoss, gyarapíts s a haza fényre derül.

XVI. *IV. László király*. Szomorujáték 5 felv. *Jelige*: Iliacum carmen.

XVII. *Dávid*. Tragoedia 5 felv. *Jelige*: Ne dobj követ reá.

XVIII. *Catüna*. Tragoedia 5 felv. *Jelige*: Quousque tandem. — Cicero.

Mind e pályaművek pályázatra bocsáttatván, bírálatra az I. osztályhoz áttétettek, jeligés leveleik pedig, közös boríték alatt, akadémiai és elnöki pecséttel lezárva, levéltári őrizet alá adattak.

3) Ugyanaz jelenti, hogy a gr. Nádasdy Tamás-féle alapítványból kitűzött elbeszélő költeményre, az 1878. év decz. 31-ig mint határnapig, a következő pályaművek érkeztek:

I. *Sarolta*. Költői beszély. *Jelige*: Bölcs egy leány volt Sarolta.

II. *Thrasidea és Florinda*. Költői beszély. *Jelige*: Régen volt az, réges régen.

III. *A hernyó*. Költői elbeszélés. *Jelige*: Nem kell árkusok után mérni.

E pályaművek pályázásra bocsáttatván, bírálat végett az I. osztályhoz, szabályszerűleg lepecsételt jeligés leveleik pedig a levéltárba tétettek.

4) Ugyanaz jelenti, hogy a *Fáy András* nevét viselő alapítványból kitűzött vízműtani kérdésre, az 1878. év decz. 31-ig mint határnapig, a következő két pályamű érkezett:

I. *Gazdasági vízműtan*. *Jelige*: Quidquid agis prudenter agas, et respice finem.

II. *Gazdasági vízműtan*. *Jelige*: Sine aqua omnis est agricultura miserabilis et sine effectu. — Varro.

E pályaművek a III. osztályhoz, szabályszerűen lepecsételt jeligés leveleik pedig a levéltárba tétettek.

5) Ugyanaz jelenti, hogy a Vitéz-alapítványból kitűzött magyar történelmi kútfőket illető kérdésre, az 1878. év. decz. 31-ig mint határnapig, a következő egy pályamű érkezett:

I. *A magyar történet kútfői az Árpádok korában*. *Jelige*: Veritas enim in historia, cumprimis vetusta, tamdiu perspicacissimum quemque latet, quamdiu testes idonei non eruuntur, non contenduntur, ad sanam crism non exiguntur. — Katona István.

E pályamű megbirálás végett a II. osztályhoz, jeligés levele pedig levéltárba tétetett.

6. Ugyanaz jelenti, hogy a Marczibányi alapítványból kitűzött nyelvtudományi kérdésre, az 1878. év decz. 31-ig mint határnapig, hasonlóan csak a következő egy pályamű érkezett:

I. *A „hogy“ kötőszó mondattani tárgyalása*. *Jelige*: Multa tulit fecitque... sudavit et alsit.

E pályamű megbirálás végett az I. osztályhoz tétetett át, jeligés levele pedig levéltári őrizet alá adatott.

7) A főtitkár jelenti végül, hogy az Oltványi-alapítványból kitűzött egyháztörténelmi pályakérdésre egy pályamű sem érkezett be.

Tudomásul vétetik, és további intézkedés végett a II. osztálylial közöltetik.

Ugyanakkor

Az I. (nyelv- és széptudományi) osztály első ülése.

Pulszky Ferencz t. t. osztályelnök, majd Ballagi Mór r. tag elnöklése alatt.

9) (1.) *Budenz József* r. t. »Az ugor nyelvek elágazásáról« című értekezését olvassa föl.

10) (2.) Ugyanő bemutatja »a magyar-ugor szótár« IV. füzetét.

Második akadémiai ülés.

A II. osztály első ülése.

1879. jan. 13-án.

Pauler Tivadar r. t. h. osztályelnök elnöklése alatt.

12. (1.) *Gyárfás István* az 1878-ik évi nagygyűlésen megválasztott lev. tag felolvassa székfoglaló értekezését, ily czím alatt: »Dobó István Egerben.« Kivonata ez:

Ez értekezés egy magyar végvárnak, Egernek, a XVI. század közepéről belkormányzatát rajzolja részletesen. Kezdi a mohácsi vést követő belzavarok megemlítésén, midőn a Ferdinánd és János királyok közötti trónviszályok alatt az aristocrazia köréből gazdag adományokért a lélekvásárlás nyíltan üzetett; Perényi Péter és Serédy Gáspár főurak vitték a felvidéken a főszerepet, Serédy hű volt Ferdinándhoz, Perényi gyakran változtatta urát, de mindegyik jutalmakat várt és nyert.

Ez időben a püspöki székek egy része betöltetlen volt, más részeken a török miatt a püspökök nem lakhattak; ennek következtében a püspöki jövedelmeket részint királyi adomány, részint hatalom erejével világi főurak birták. Serédy Eger várát János királytól 1530-ban visszafoglalta, de ezt 1534-ben Perényi vette birtokba. Az országgyűlések folyvást sürgették a püspöki javadalmak világi kezekből elvételét; Perényi János királyhoz pártol; majd 1539-ben visszatér Ferdinándhoz, ki 1541-ben neki adta Eger várát, melyet azután Perényi 1542-ben átalakított, mig nem ez évben elfogott.

Ez előzmények után áttér értekező Dobó életére; kimutatja — mit az eddigi családtanokban hiába keresünk — hogy Dobó ősei közül már IV. Béla korában élt Panki Gergely, ennek fia Jakab szerezte meg Ruszka falut 1311-ben, e Jakabnak egyik fia ugyanez évben Dobó mester néven fordul elő, s tőle a Panki család Dobó előnevet nyert. Dobónak Jakab, ennek ismét Domokos volt fia 1386-ban, ki szépapja volt Dobó Istvánnak. A ruszkai Dobó család birtokviszonyaira nagy világosságot nyújt értekező, midőn kimutatja, hogy a Dobó, Páloczi és Bátor család egy közös törzsből ered, s még 1417-ben is fentartják egymás irányában, kihalás esetére, kölcsönös örökösödési jogukat. Dobó anyai ágon a Czékei és Upor családoktól származván, e javak miatt sok perbe bonyolódik; különösen hosszú pere volt a Páloczitól maradt sárospataki vár miatt a Perényiekkel, kik a Czékei, Upor és Páloczi vagyon nagy részét előle elfoglalták.

Dobó István születése a XVI-ik század első éveire esik, 1511-ben már árván maradt. 1540. körül a három Dobó testvér Ferdinánd pártján küzdött. István 1544-ben a felvidéki tized behajtásával bízott meg; majd 1546-ban az Eger várának Perényitől visszafoglalása iránti hadjáratban részt vett, de a mi sikerre nem vezetvén, ezen ügy védelmi, mint politikai

tekintetben fontos végvárnak visszabocsátása iránt Ferdinánd a még mindig fogságban levő Perényivel kezdett alkudozni, a mi azonban csak Perényi halálával 1548-ban sikerült, midőn gróf Salm aug. 15-én a várat átvévén, az oda csapataival már előbb bevonult Dobó Istvánt nevezte ki várnagynak, kinek is feladata volt a várat felszerelni és jövedelmeit jól kezelni. A jövedelmet, képezték: a püspöki földesúri illetmények s a papi tized 12 megyében. Értekező a papi tized egész kezelését érdekesen előadja, elmondja, mi volt a sarlópénz, a keresztyénségi pénz, gyantárpénz; s hogy történt a tizedszedés a török hódoltsági megyékben. E jövedelmek rendbeszedése Dobónak sok küzdelembe került, az azokat elfoglalva tartott hatalmas világi főurak és terjeszkedő törökök ellenében. A papi tizedből különösen bor nagy mennyiségben jött be, s ezek jó része a falukon kényszer útján méretett ki, mert másképen e borokat — kereskedés hiányában — értékesíteni nem lehetett; ez nagy teher volt a községekre, mert gyakran romlott vagy vizes bort kaptak. A várórség állott 200 lovas és 150 körüli gyalogból, s az első évben csak egy ágyúsból.

1548 végén Oláh Miklós nevezetvéen ki egri püspökké, vele a király úgy egyezkedett, hogy egyik várnagy Dobó mint főudvarbíró kezelje, szedje a jövedelmet, s a kezelési költségek levonása utáni tiszta maradvány 3 egyenlő részre osztassék, ebből egy rész a püspöké, kihez mint kir. főkorlátnokhoz azt Bécsbe felszállították, másik rész a megrongált épületek helyrehozására, a 3-ik rész a várórség fizetésére szolgáljon, ez utóbbi hiányát a király a hadi segélyből fogja pótolni; 1549-ben Dobó mellé ellenőr is rendeltetett; majd ez évben a közel Szarvaskő vára is Dobó hatalma és gondja alá adatott. Ez évben sok küzdelme volt Dobónak a Fráter György embereivel, a tized behajtása ügyében, valamint Balassa Imrével, kinek a király a jászok évi censusát 1543-ban átengedte.

Érdekesen ismerteti értekező a végvári szervezetben a lovagtiszték intézményét, mely a török szpáhi-rendszerhez hasonlított; e lovagtisztégek a várbeli jelesebb lovasoknak adattak, kik a falukra kimenvén lakni, itt a vár jövedelmét behajtani s a jobbágyokat védeni tartoztak, fizetésök bizonyos szabályozott jövedelmekből állott, melyet, a hol laktak, azon faluktól szedtek be, s ezért ők bizonyos számú lovasokat tartani, s veszély idején ezekkel a várba vonulni valának kötelesek.

A törökök terjeszkedése miatt sok összeütközése volt Dobónak, mert ezek a vár jobbágyait rabolták, s ha Dobó rajtok fegyveres elégtételt vett, a fegyverszünet megsértése miatt panaszkodtak; e miatt Dobó a királytól és az országtanáctól a fegyverszünet megtartására gyakorta megintetett. A várbeli tisztség és cselédség száma százra ment, kik a várban kaptak naponkint ételmezést — előre szabályozott illetékekkel.

1550-ben az év kezdetét Dobó Pozsonyban, hol ekkor országgyűlés volt, töltötte; innét haza térvén, az elfoglalt tizedek visszaszerzésén működött. Ez évi teendőit szaporította a szolnoki vár építése, melyet először a török tervezett, azonban Dobó és a felvidéki megyék sürgetésére Pozsonyban tartott hadi tanácsból, ennek gyors felépítése kimondatván, Dobó és Zay várnagyk az egri várórség egy részével Szolnokba vonultak, s itt az

építés, a Batory Endre seregei védelme alatt, még ez évben befejeztetett; elősorolja értekező ez időben az egri várban nagy számmal megfordult vendégeket; s hogy e vár építése alatt Dobó a törökök mozgalmait kémei által szorgosan kikutatta.

Zay szolnoki várnagygyá lévén, helyét Egerben 1551-ben jan. 1-től Mecsey István foglalta el. Dobó sokat bajlódott a tizedbeszedéssel; Ferdinánd ágyúkat küldött Egerbe; ezenkívül az egri várban is folyt az építés: ez évben emeltetett a Dobó-bástya; általában az építésre sok kiadás tétetett, mert az épületek Veranzius levele szerint igen romladozott állapotban valának. Ez évi okt. 17-én tartatott meg Egerben Dobó menyeközje a szép Sulyok Sárával, a Sulyok Balázs harmadik leányával — fényes vendégsereg jelenlétében. Ez évben a várórség fizetésére a kamara által 11,069 frt pótlék adatott.

1551. január 11-én pedig a másik várnagy, Mecsey István nősült meg; ez év eseményei felköltötték Dobó hazafias aggodalmát, mert Erdély és a tiszántúli részek Ferdinándnak átadatván, ez a János Zsigmondot pártoló szultán haragját idézte fel, ki hadjáratra készült, Dobó pedig Bécsbe sietett segítségért; az alvidéken a 80 ezernyi török sereg több várat elfoglalt; Arslán bég Eger várát akarja meglepni, de lesből megtámadtatván, nagy vereséget szenved. Dobó panaszszal járul Bécsbe okt. 30-án, mivel rajta Teufel Erazmus, az idegen hadak vezére méltatlankodást követett el. A Fráter György halála növeli Dobó aggodalmát, mert látta, hogy a jövő év nagy török hadjáratot indít az országra.

Ez évben a jövedelemkezelésnél, Guthay Péter ellenőrzése alatt, nagyobb rend és pontosság uralkodott, mit lényegesen előmozdított Dobó az által, hogy a tizedekre nézve, a hol csak lehetett, mindenütt a bérbeadási rendszert hozta be.

A vártsiztség létszáma és javadalmazása is ez évben rendezett alakot nyert. Itt az értekezés részletesen elősorolja egyenkint a vár tisztjeit, ezek fizetését, kijelöli hivataluk hatáskörét, előadja, hogy a várban ez évben mi új épületek emeltettek, mikép dolgoztak a vár erődítésén, s e mellett rendesen fizetett kémek által Dobó a török mozgalmakról folyvást tudomással birt.

A várnagyok évi fizetése volt fejenkint 600 frt, alattok 200 lovas fejenkint 3, 160 gyalog 2 frt havidíjjal, ágyúsok 20—28, ágyúmesterek 90—120 forint évi fizetéssel; volt a gyalogságnál két kapitány, 9 tizedes, egy dobos és zászlótartó; ezek nyilvántartása havi hadiszemle útján eszközöltetett.

1552-ben bekövetkezett a nagy török hadjárat. Dobó februárban felment Pozsonyba, hogy számadását bemutassa, s Oláh Miklós első miséjén jelen legyen; itt hallotta hírét Tóth Mihály győzelmének, majd megveretésének Szegednél. Ali pasa Veszprémet, majd Drégelyt több más nógrádmegyei várakkal bevette; Achmet Temesvárt megszállotta. Dobó hadiszerekről, sőt ágyúöntőmester fogadásáról is gondoskodott; kémjei sűrűn jártak, s az ezek által hozott hírek nyomán sürgette a várórség szaporítását; majd belátta, hogy fölülről segélyre nem számíthat, tehát maga

intézkedett. A felvidéki 8 megyét összehívta Szikszóra gyűlésre, melyben első izbéli visszautasíttatása után a rendek fegyveres segílyt ajánlottak.

Ezután július 30-án Temesvár elesett, s aug. 11-én Ferdinánd idegen hadakból álló serege Palástnál, Ali budai pasa által megveretett; s Eger helyzete mind kétesebbé vált; kémei meghozták a hirt, hogy a török Szolnok és Eger alá készül. Itt közölve van Dobónak Egerből aug. 23-án Ferencz és Domokos testvéreihez irt levele, melyben rajzolja a vár veszélyes helyzetét; majd magánügyeiről intézkedik, végre nejét Sárát — kit már ekkor Egerből a felvidékre szállított — ajánlja gondviseletök alá. Egyszersmind gondoskodott Dobó a várórség szaporításáról, fogadott gyalogokat, szerzett iparosokat, sebeseket, munkásokat, a várat élelemmel ellátta; mindezt csak azon erély következtében tehette, hogy ez évben a vár jövedelmeiből 14 ezer frtot szedett be; ebből folytatta az építkezést a legszükségesebb pontokon, tüzelő szerek készítéséhez kellő anyagokat, lőport, fáklyákat stb. szerzett be; ágyút öntetett, a régiék felszerelését kijavíttatta; kővágók, kőfaragók, sánczások megfeszített erővel dolgoztak.

Szept. 4-én Szolnok török kézre jutván, Dobó kettőztetett erővel készült a védelemhez; a várba kőmiveseket fogadott, sebesültek gyógyításához orvosi szereket vásároltatott, a puskások számát szaporította, úgy hogy a felvidéki segédhadakkal a várbeli összes népség 1935-re ment.

Végre a nagy török tábor Eger alá vonulván, a vár ostroma szept. 11-én megkezdetett, s tartott 38 napig okt. 18-ig; a török táborban volt 70 ezer fegyveres, a várban 1800, s ily maroknyi néppel oly nagy tömeg ellen, a várnak megvédésében Dobó ritka hadvezéri tehetséget tanúsított; mert a várórség felét védelmi pontokra, másik felét tartalékcsoportul a vártérre állította föl; a tartalékcsoport parancsnokságával várnagy tisztársát Mecskey Istvánt bizta meg; ő maga a tüzéri szakra ügyelt föl, melyben kiváló szakügyességet tanúsított; a hadi fegyelmet erélyes kezekkel, sőt halálbüntetéssel is fentartotta; ritka higgadsággal és lélekjelenléttel hirt a legveszélyesebb perczekben; népszerűsége, vallásossága s emberisége részére a szeretetet, ragaszkodást biztosította; tudott nemcsak parancsolni, hanem egyes bátor vitézeket azonnal jutalmazni is; a várórség bátorságát, bizalmát, jól választott eszközökkel fentartotta.

Végre az igen megrongált vár falai alól a török ségyennel visszavonult. Ekkor Dobó a hálaíma és Bécsbe követség küldés után azonnal a közelgő télre, a várnak élelemmel ellátására, s az épületek lakható állapotba helyezésére fordította figyelmét, de a mi a felvidéki rendek között eljárása folytán csak kis részben sikerült.

Ezen Dobó elkeseredve, a várnagyságról lemondott; majd május 26-án országbárai rangra, Erdélyország vajdai méltóságára emeltetett, s több jószágadományozásokkal jutalmaztatott.

Végül értekező fölemlíti azon nagyobb hatalmaskodási pert, melyben az ellene fej- és jószágvesztést kimondó ítélet, Egerben lakása alatt, 1551. márcz. 5-én hozatott. Ez ítéletet Perényi Gábor, a Dobó halálának ellensége felhasználta az ő folytonos üldözésére; követte őt Perényi Erdélybe, hol elfogatta. Meghalván 1567-ben Perényi, Dobó az ennek

vagyonát öröklött korona ellen folytatta a Sárospatak miatti pert, mit meg is nyert; azonban ekkor a fiscus ellene fölelevenítette a nagyobb hatalmaskodási ítéletet, minek folytán letartóztatott; majd szabadságát visszanyervén, a Bocskay György-féle szövetségbe keverték be hamis levelek által; miért 1569. okt. 12-én elfogatván, csak 1572. ápril 17-én bocsátattott szabadon, azonban a több mint 70 éves férfiú, a börtönbeli szenvedések miatt a következő hónapban, májusban már meghalt.

A magyar történelem hivatása e nagy hazafi többszöri elfogatása okait hű részletességgel földeríteni!

Szabályszerű bírálat után az Értekezések során kiadatik.

13. (2.) *Szilágyi Sándor* r. t. bemutatja Bethlen Gábor politikai leveleinek, a Történelmi Bizottság kiadványai során közrebocsátott kötetét és felolvassa a bevezetést, ily cím alatt: »Bethlen Gábor jellemzése, saját leveleiből.« Kivonata így:

Értekező bemutatja Bethlen Gábor fejedelem kiadatlan politikai levelei első példányát, mely összesen 32 iven Bethlennek több mint háromszáz kiadatlan levelét tartalmazza. Ezeknek legnevezetesebb és legbecsesebb részét gróf Batthyányi József köpcséni levéltárából másolta le, a többi rész az országos, a múzeumi, az akadémiai, az erdélyi múzeumi, a báró Révay Simon csávnicskai, a homonnai, a gyulafehérvári, az esztergomi primási stb. levéltárakból iratott le.

Ezek előre bocsátása után Szilágyi felolvassa e levelezéshez készített bevezetését, mely Bethlennek e leveleiből összeállított jellemzését foglalja magában.

Bethlen e leveleinek becse nemcsak abban áll, hogy eddig nem ismert adatok egész halmazával gazdagítja historiai tudásunkat, hanem még inkább, hogy Bethlen működését, jellemét élénk állítja, ugyszólva a kulcsot adja lélektani megbírálásához.

Bethlennek két udvari historikusa volt: Bocacius és Bojti, de ezek közül csak az utóbbitől maradt fenn valami Bethlenről. Azonban e levelezés teljesen pótolja azt a hiányt, melyet ezek mulasztása okozott. Ugyszólva az egész egy emlékirat hiányát is pótolja, mert Bethlenben nagyon erősen ki volt fejlődve a históriai érzék, s oly jó emlékező tehetsége s oly nagy volt benne az igazságszeretet, hogy bár gyakran, életének utolsó éveiben is, megemlékezik fiatalkori élményeiről s fejedelemségének első éveiről, mégis sohasem jön önmagával ellenmondásba.

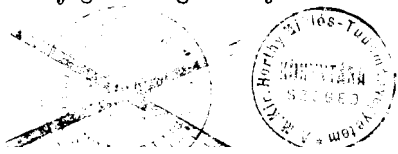
Bethlen az erős jellemű és következetes emberek közé tartozott. Bár mindig volt valami ideája, mit életezélul tűzött ki, de azért mindig megalkudott a viszonyokkal, nem volt a kockázttatások embere, de midőn idejét látta, kockákára tette magát s fejedelemségét. — Erdélyt nagyon alásülyedt állapotban vette át, de hamar fölemelte. Egészen a Bocskay nyomdokain haladt, mintha annak testamentomát akarta volna végrehajtani. Midőn azonban a harminczéves háború kitört, kinőtt abból a testamentomból. Mivel pedig nem segítették kellően sem szövetségesei, sem magyarországi barátai, terveit sém vihette ki, s épen akkor halt meg, mikor legnagyobb valószínűsége volt, hogy Gusztáv Adolfal egyesülve, felállíthatja az európai civilizáció védbástyáját: a protestans Dáciát.

14. (3.) *Dr. Weisz Béla*, a budapesti egyetemen magántanár, mint vendég, felolvassa ily című dolgozatát: »A gazdasági szabadság mikénti érvényesítése Angliában.« Röviden így:

Két jogrendszer volt hivatva a művelt államok fejlődésére nagy befolyást gyakorolni: a római jog a magánjog terén, az angol államjog az állami intézmények mezéjén. De ama fogalmak, melyek az angol államjogról különösen Montesquieu által terjesztettek, újabban hiányosaknak mutatkoztak. Nem oly egyszerű, mechanikus módon épültek föl az angol államnak közintézményei. Az erők egyensúlya, melyet azok mutatnak, nem oly egyszerű elméletek alapján biztosítottak.

A felolvasó feladatául tűzte ki megmutatni, hogy a gazdasági téren is Anglia a szabadság elvét nem úgy valósította meg, mint gyakran halljuk: korlátlanul, minden melléktekinet nélkül a gyakorlati élet követelményeire. Anglia az idealisztikus gazdasági rendszer főelvének keresztülvitelét nem tekintette axiómának, melyet okvetetlenül életbe kell léptetni, hanem problémának, melynek életbeléptetésére óvatosan kell keresni a leghelyesebb módozatokat. A következetes történeti fejlődés, a gyakorlati élet igényei határt és irányt szabtak amaz elvnek, melyet a kontinensen az állambölcselek rohamosan kívántak érvényesíteni.

A szabadság mellett a szerves rend is szükséges, ha az állam céljainak valósítását nem akarjuk veszélyeztetni, nem is tekintve azt, hogy a szabadság valósítása még abban a mérvben, melyben kétségtelenül a gazdaság érdekében követelendő, föltételektől függ, melyek közül például csak a műveltségre hivatkozhatni. De Anglia nemcsak hogy fentartott olyan szervezeteket, olyan jogelveket, melyek a gazdasági szabadság elvével nem egyeznek meg, de újabban a gazdasági politika legfontosabb ágában ez elvvel egyenesen szakított, a mennyiben a gyári törvényhozásban — és pedig nemcsak nevelési vagy közegészségügyi, hanem határozottan gazdasági okokból — mélyen belenyúl az egyéni életkörbe. Hasonlóképen találkozunk az állam beavatkozásával a nemzeti termelési ágak és az azok biztosítása érdekében belföldön és külföldön. És Anglia arról sem mondott le, a mi a gazdasági szabadság nemzetközi érvényesítésének egyik főtámpontja volt, hogy a termelési ágak mindegyikét fejlessze és fentartsa. Az állam nagy költségeket tett a mezőgazdaság támogatására és az elsőrangú irók és államférfiak mai nap is a mezőgazdaságot »our most important industry«-nek nevezik. Hasonlóképen nagyszerű az ország marhatenyésztése. És daczára annak, hogy nagyhatalmi állása, rengeteg gyarmatbirtoka és óriási hajóhatalma, függőségét a külföldtől nagyon enyhíti, még sem mond le arról, hogy a brit szigeteken kívül a gyarmatokban gondoskodjék arról, hogy Anglia lakosai a szükséges élelmi czikkek és nyersanyagok tekintetében, idegen államoktól magokat esetleg emancipálhassák, de a gyarmatok és Anglia között a kereskedelem is évről évre emelkedik és az angol gyárosoknak újabb és biztosabb piacokat szerez. Így mutatja a gyakorlati élet tényleges fejlődése az angol gazdaság irányát, melylyel szemben az elveknek és így a gazdasági szabadságnak is csak föltételes jogosultságot tulajdonítanak.

Harmadik akadémiai ülés.

A III. (mathemat. és természettudományi) osztály *első* ülése.

1879. január 20-án.

Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

16. (1.) *Konkoly Miklós* 1. tag »Nappoltok és hulló csillagok 1878.« czimű értekezését olvassa.

17. (2.) *Krenner József* 1. t. »Közlemények a m. nemzeti Múzeum ásványtani osztályából« dolgozatát olvassa fel. A kivonat így szól:

1) *Dioptas Magyarországon*. Dr. Krenner Józseftől.

Az ugynevezett szibériai Dioptas, mely Rézsmaragdnak is nevezetik, mint ismeretes, rézhydrosilikát, mely tulajdonképen a Kirgisi-pusztából hozatik Európába. Közelebbi lelhelye az Altyn-Szu folyón levő Altyn-Tubeh-dombok (Közép-Kirgis-horda), a hol e zöld kristályok mészkőben beágyazva találtak. A kirgisek ez ásványt nagy tiszteletben tartják és szerencsehozó amulet gyanánt magokkal is hordják. Ez érdekes ásvány előjön Rézbányán (Bihar) is, mint az onnan származó ércz-példányokon találtam.

Rézbánya, mely ásványtani tekintetben oly nagy hasonlatosságot mutat bizonyos ázsiai-orosz bányahelyekhez, legbehatóbban Peters által lett megvizsgálva, de mint látszik, ő is ez ásványt kristályodott Malachitnek tartotta. Az 1—1.5 m. m. nagy, szépen színezett kristályok mutatják a hatszöges oszlopot és a két végén a jellemző rhomboedert. A combinatio tehát:

$$\begin{aligned} s &= 01\bar{1} \\ r &= 100 \end{aligned}$$

A meghatározás kristálytani és vegyi úton történt.

A mi a magyar Dioptas előjövését illeti, ez ásvány kristályai, vagy erre a lelhelyre nézve jellemző kékes-zöldes és barnásra színezett agyagban beágyazva, vagy pedig sárga Wulfeniten vagy Hemimorphiton ülve találtak. Az utóbbi körülményből következik, hogy Rézbányán, a rézsilikát a zinksilikát után rakodott le.

Eme kristályodott ásványnak előjövése *Európában* ez észlelés által van legelőször bebizonyítva.

2) *A felsőbányai Miargyrit és Kenngottit*. Dr. Krenner Józseftől.

a) *Miargyrit*. E fölötté ritka ezüstércz, közelebről Mohs által, a szászországi bányákból lett ismertetve. Későbbben foglalkoztak azzal Naumann, Weisbach, mely utóbbi a mexikói válfajt is vizsgálódásának tárgyává tette, és Friedländer.

A mult évben a k. magy. természettudományi társulatban jelenttem, hogy *Felső-Bányán* más ritka ezüstérczek társaságában valódi

Miargyritet is találtam. Azóta a nemzeti Múzeum ásványtani osztálya, Semsey Andor úrtól ez ásványból valóban pompás példányokat kapott, melyeket ő hazánkban tett tudományos utazások alkalmával gyűjtött, és melyek alkalmat szolgáltatottak a magyar complicált válfajnak tanulmányozására. Én a következő alakokat határoztam meg:

Véglapok:	100
	001
Domák:	011
	013
	104
	013
	103
Pyramisok:	311
	211
	111
	211
	311
	212
	313
	414
	213
	113
	113
	124
	137
	122
	515
	414

tehát összesen 23 alak.

b) *Kenngottit*. Kenngott és Haidingernek eme felsőbányai ásványa, melynek azonossága a *Miargyrit*tal (ez utóbbi és Weisbach által gyanított, de ép kristályok hiánya miatt be nem lehetett azt bizonyítani) általam a Semsey Andor által gyűjtött kitűnő példányokon megvizsgáltatott. A vizsgálat kiderítette, hogy a *Kenngottit* csakugyan a főtengely után rövidített *Miargyrit*, a mely szögértékekre nézve tökéletesen azonos a felsőbányai és a bräunsdorfi *Miargyrit*tal. A miből kitűnik, hogy az ólom tartalma semmi észrevehető befolyást nem gyakorolt a kristálytani elemek modificációjára. Az általam talált alakok a következők:

Véglapok:	100
	010
	001
Domák:	103
	101

Domák :	$\overline{301}$
	101
	103
Pyramisok :	111
	211
	311
	511
	$\overline{236}$
	$\overline{213}$
	$\overline{211}$
	843
	$\overline{314}$

összesen 17, melyek közül 5 új alak.

3) *Azurit Utahról.* Dr. Krenner József és Franzenau Ágostontól. Agyagos Limoniten társaságában, újabb időben Utahról (Mormon-Állam) igen compicált Azuritkristályok jöttek elő, melyeket együtt áttanulmányoztunk. Ezek a symmetria-tengely szerint vannak nyújtva és a következő alakoknak combinatiója:

Véglapok :	100
	010
	001
Prizma és domák :	110
	101
	$\overline{101}$
	$\overline{504}$
	201
	$\overline{507}$
	$\overline{102}$
	023
	011
	021
Pyramisok :	221
	111
	223
	$\overline{112}$
	$\overline{111}$

E 18 alak között van 3 új alak.

4) *A felsővissói Anglesit.* Franzenau Ágostontól. E Fr. által fölfedezett Anglesit, beható vizsgálata szerint 10 alakból áll, és pedig :

Véglap :	100
	010
Prizma, doma :	011
	201
	110

Prizma, doma : 120

Pyramis : 111

551

661

12.12.1

A kristályok a *makrodiagonális irányában* oszlopszerűen vannak nyújtva, és leginkább a *kirlibabai* (Bukovina) Anglesitekhez hasonlítanak.

5) *Anatas* Salzburgból, *Raurison*. Wein Károlytól. Szerző kimutatja, hogy ez *Anatas* az új 103 lap domináló föllépése által nyeri a sajátságos, a svájciaktól elütő jellegét. A combinatióban azonkívül még részt vesznek: 001, 101, 111, 119 és 11.1.4 alakok.

18. (3.) *Hazslinszky Frigyes* r. tag részéről: »Új adatok Magyarhon kryptogam virányához, az 1878-ik évből« cz. értekezést bemutat Gönczy Pál.

Az előadott értekezések, az alapszabályok értelmében, bírálatra adandók.

19. (4.) Az osztálytitkár előadja, hogy az összes ülés által a III. osztályhoz lett áttéve Cavaliere Dr. Giacich ily című munkálata: »A mesterséges lélekzésnek a vízbe-merülteken való alkalmazása« a szerző által az Akadémiához küldve azon kéréssel, hogy ez azt bírálathoz tartsa és véleményt mondand i sziveskedjék

Az osztály kiadta bírálatra s a két bírálathoz felolvastatott. Kitűnik mind a kettőből, hogy Giacich módszere elvben nem új, mert vízbe-merülteket ily módon már az előtt is próbálták életre hozni, de az alkalmazásában van a mi új. A munka tárgya az illetők figyelmét megérdemli és így az osztály az Akadémiának azt ajánlja, hogy az a bírálathoz másolatával együtt az országos közegészségi tanácshoz tétessék át, s a szerző, beadványa elintézését illetőleg, ez értelemben értesítendő.

Az osztály ugyane napi értekezletén határozottatott el, hogy *Abt Antal* kolozsvári egyetemi tanár következő értekezése: „*Folyadékon vagy levegőn átcsapó villanszikra mechanikai hatásáról és a szikrának egyik sajátságos szinképéről*“ szintén az értesítőben közöltessék.

I. A villanszikra mechanikai hatásáról és ennek méréséről.

A villanszikra mechanikai hatásai szilárd, cseppfolyós és légnemű testekre, kivált nagyobb villanymennyiségeknél, nagy erélyük miatt annyira szembetűnők, hogy ennél fogva már régóta ismeretesek. E hatások tanulmányozására különböző kísérletek tétettek, a szikrát levegőn, vizen és szilárd elszigetelőkön keresztülütetve. Leginkább tanulmányozva vannak azon tünetmények, melyeket észlelni lehet, ha a villanyosság ritkított gázokon át vezettetik, hol a szikrák már kisebb feszülésnél létrejönnek és a különmemű villanyosságok kiegyenlítése, a gázok közvetítése által, eszközöltetik. Ez irányban nevezetesen: *De la Rive*, *Riess*, *Hittorff*, *Wiedemann* és *Rühlmann*, és mások kísérletei. Részben ide tartozóknak mondhatók a villanyos ábrákkal tett kísérletek is, melyeket *Lichtenberg*, *Priestley*, *Bezold*, *Antolik*, *Kont* és mások tettek, némelyek annak tanulmányozására, hogyan terjed a villanyosság rossz vagy félvezető egyenes és görbe felületein, és hogyan történik a különmemű villanyosságok kiegyenlítése ily felületeken.

Ha villanszikra levegőben vagy valamely folyadékban létrejön, akkor a szikra körüli részecskék erőlyes mozgásba hozatnak. Az így mozgatott levegő a könnyű testeket, p. o. parafadarabokat stb. széjjellöki (Priestley). Olaj vagy más rosszul vezető folyadék erősebb szikrák által az edényből messzire kihányatik, és ha a gázok vagy folyadékok, melyeken a szikra átsap, zárt edényekben vannak, a szikra a gáz vagy folyadék közvetítése által akkora nyomást gyakorol az edényre, hogy ezt el is törheti. A szikra e mechanikai nyomása oly erőlyes, hogy általa vizet tartalmazó nyílt edények is szétrepesztetnek. Singer szerint az erős szikra fél hüvelyk vastag, vízzel telt üvegcövet is képes szétvetni. Riess szerint 7 mm. hosszú szikra bedugaszolt palaczkból nagy erővel kilökte a dugót. A szikra a gázrészecskéket a szikra körüli térből hirtelen és nagy erővel kinyomja, mi által az elzárt gáztömeg bizonyos feszerőt nyer, mely Kinnersley szerint a villanyos mozsárból apró golyókat képes kilökní, mint a meggyújtott puskapor. *Kinnersley*, ki ez érdekes tüneményt először észlelte, egy készüléket is szerkesztett, mely által eme feszerő hatályosságát egy fölemelt folyadékoszlop magasságából meghatározni lehetne. Riess villanyos hőmérője, melylyel a villanyos szikra hőhatásait fémhuzalokban vizsgálta és számos törvényt kiderített, lényegében ugyanaz, mint Kinnersley készüléke, de a hajcső alkalmazása által csekély hatások mérésére is alkalmas. Ilyen Riess-féle, kevésben módosított készülékkel vizsgálta *Knochenhauer* a szikra által ellökött légtömegeket. Az általa használt készülék három nyílású üveggolyóból állott, két nyíláson keresztül légzárólag a vezetőhuzalok voltak alkalmazva, a harmadik nyílásnál össze volt kötve a golyó a mérő csővel, melyben kénsavval kevert festett borszesz létezett. Skálájaja, melylyel a szikra által visszanyomott folyadék állását mérte, olyformán volt osztva, hogy 43 rész egyenlő volt 72 párizsi vonal hosszával, egy skálarész tehát 1.7 vonal. Kísérletei szerint a hatás x , ilyen skálarészekben kifejezve, a következő képletnek felel meg :

$$x = A \cdot \frac{q^2}{s},$$

melyben q azon villanymennyiség, mely a szikra keletkezésére szükséges volt, s a leydeni palaczkok száma, A pedig egy állandót jelent.

Saját észleleteim szerint a szikra hatása, csak valamennyire erősebb szikrák alkalmazásánál, olyan gyors, hogy a folyadék állását a mérő csőben biztosan nem lehet leolvasni. Kísérleteimnél, melyek által erősebb szikrák mechanikai hatását vizsgáltam, higany-manometert alkalmaztam, és a folyadék állásának biztos meghatározására egy villanyos csengetyűt használtam. Mielőtt e kísérleteket közelebb leírnám, előbb a vizen átsapó szikra hatásáról bátor vagyok néhány részletet közölni.

Ismert dolog, hogy erős villanszikra, melyet üvegedényben, zárt víztömegben átütöttünk, az edényt darabokra töri, ép úgy, mint mikor vízzel telt üvegpalczk egy beletartott hirtelen hűtött, ugynevezett bolognai üvegyöngy elpattantása által eltöretik. Mind a két esetben mechanikai hatással van dolgunk. A villanszikra is nagy erővel hányja szét a

vízrészecskéket, mint az elpattanó hirtelen hűtött üveg fészereje az üveg-részecskéket és ezek által a vízirészecskéket. Ily módon a víz közvetítése által nagy nyomás gyakoroltatik az edényre.

Eme, a villanyszikra okozta üvegtörésnél a szikra hőhatása a mechanikai hatásához képest elenyésző csekély.

A mechanikai hatás mérésére *manometert* alkalmaztam és a kísérletre igen erős üvegcsöveket használtam, melyeneket erősebb szikrák sem igen voltak képesek eltörni. A cső mindkét végéhez jó dugót erősítettem és ezekbe kellő hosszúságú, a lángon megizzított rézhuzalokat illesztettem; azután az egyik dugót kihúzva, a csövet függőleges állásban vízzel megtöltöttem, a dugót drót nélkül újra erősítettem, s végre a drótot beleszúrtam. A cső ily módon föl van szerelve repesztési kísérletekre, melyek könnyen sikerülnek is, ha nagyobb légbuborék nem maradt a csőben; legbiztosabban pedig kifőtt vízzel, melyben levegő nincs; és ha a vízben álló drótok egész hosszukban kautsuk- vagy üveg-burkolattal ellátva vannak. A szabad véglapoknak egymáshoz igen közel kell állani.

Hogy a szikra nyomását megmérni lehessen, az egyik dugón keresztül, a rézhuzalon kívül kétszárú, mind a két végén nyílt, vízzel telt manometert erősítettem. A villamos szikrák átütetésénél a dugók kifelé nyomtak és a víz ennek következtében a külső manometerszárban nem hogy emelkedett volna, hanem inkább esett, minden szikránál jobban, míg végre a manometeren keresztül levegő kezdett bemenni a csőbe. Vízzel telt csöveknél nem sikerült a manometer alkalmazása.

Midőn levegővel telt csövekkel kísérleteztem, akkor a higany a külső manometerszárban minden egyes szikránál, mely a szikrán átcsapott, bizonyos magasságra felszökött. E magasság távcsővel lett észlelve egy, közvetlenül a manometercső mögött függőleges állásban megerősített millimeterskálán. A szikrák fejlesztésére egy kis dörzsvillany-gépet és négy egyenlő nagyságú leydeni palaczkot használtam, melyek egy teleppé össze lettek kötve. Egy-egy palaczk külső kerülete volt 40.5 cm., a két ónborítékjának magassága pedig 34.7 cm.

A higany a szikra megjelenésénél, hirtelen fellöketik, azonnal visszasesik és többszöri kisebbedő hullámzások után megáll. E körülmény miatt igen nehéz a higany emelkedését pontosan meghatározni, ehhez járul még zavarólag a nagy csattanás és a tünemény váratlan bekövetkezése. E miatt az első észleletek nem vezettek eredményre. E nehézség az által lett elhárítva, hogy a manometer alsó részébe platinahuzal forrasztatott, melynek belső része a higánnyal érintkezett, a külső manometerszárba pedig kötőtűt alkalmaztatott. A tű és a platinadrót össze voltak kötve két Lechanché-elemmel, melynek záró ívébe egy villamos csengetyű lett iktatva. Valahányszor a higany a külső szárban annyira emelkedett, hogy a kötőtűt elérte, zárva lett a villamos láncz, és a csengetyű megszólalt és pedig röviden egy vagy két ütéssel, ha a higany rövid ideig érintkezett a tűvel; hosszan, ha a tű kelleténél közelebb állott a nyugvó higanytükörhöz. Csupán egy szikra látszott csengetés nélkül, ha a higany a tűvel csak pillanatig érintkezett. Ily módon két vagy három próba után

el lehetett találni a tű kellő állását és a higany emelkedését biztosan meghatározni. Ez emelkedés kétszerese adja a szikra által szétlökött levegő nyomását.

Hogy különböző feszülésű szikrát lehessen a kisütő készüléken átűtteni, a batteriát a kisütő csővel összekötő láncba Riess-féle szikramikrometert iktattam, melynek golyóit különböző távolságra lehetett hozni, és e távolságot könnyen megmérni.

A következő táblázatban foglalt észleleti eredmények olyan csónél nyerettek, melyben a légoszlop hossza a belső dugaszlapok között 85 mm. volt. Az electrodekat vastag rézhuzal képezte, melyeknek gömbölyű végei a cső közepén állottak, egymástól 10 mm.-nyi távolságban.

I. sor.

Üttáv	Emelkedés	Üttáv	Emelkedés
4 mm.	4.4 mm.	8 mm.	10.0 mm.
5 »	5.0 »	9 »	11.6 »
6 »	6.4 »	10 »	13.4 »
7 »	8.0 »		

A következő észleleti sornál az üvegcső átmérője 19 mm. volt, a légoszlop hossza 16 mm. A sodronyvégék egymástól távolsága 7 mm. A szikra távolsága a manometertől 6. mm.

II. sor.

Üttáv	Emelkedés	• Üttáv	Emelkedés
4 mm.	8,25 mm.	9 mm.	19,75 mm.
5 »	10.25 »	10 »	21.25 »
6 »	13.75 »	11 »	22.00 »
7 »	17.75 »	12 »	23.25 »
8 »	19.20 »	13 »	24.25 »

Ez észleletek szerint az emelkedés nagyon közel arányos az üttávval. Minthogy pedig az üttáv a villamos feszüléssel arányos, mondhatjuk, hogy a szikra e hatása is arányos a villanyosság feszülésével.

Annak kipuhatólására, vajjon e hatáznál milyen része van a szikra okozta hőmérsékletemelkedésnek, a kisütő csőbe egy Geisslertől való hőmérő alkalmaztatott, melylyel egy foknak ötvenedik részét lehet

még távcső segélyével meghatározni. A használt kisütő cső ugyanaz volt, mint az I. észleleti sornál, a sodronyvégék távolsága megint 10 mm., az üttáv a szikramikrometernél pedig 7 mm. Nehány szikra átüttesénél átlagosan véve $0,06^{\circ}$ C.-al emelkedett a csőben elzárt levegő hőmérséklete, egy-egy szikránál. *)

A hőmérséklet e csekély emelkedéséből, a tágulási együtthatóból és a manometercső átmérőjéből (3.5 mm.) kiszámítottatott a szikra hőhatásából származott emelkedés, és 0.55 mm.-nek találtatott. Ez, mint az I. sor mutatja, a 7 mm.-nyi üttávnak megfelelő emelkedésnek körülbelül 14-dik része.

Hogy vajjon a szikra hatása függ-e a szikrának a manometertől való távolságától, ez iránt számos kísérlet tétetett, mindannyiszor oly eredménnyel, hogy a hatás csökken, ha a szikra keletkezési helyének távolsága a manometertől növekedik. A következő észleleti sornál megint 85 mm. hosszú volt, a levegő-henger 19 mm.-nyi átmérőjű üvegsőben foglalva. A sodronyvégék mindig 10 mm.-nyi távolságban voltak egymástól. A második rovat számai a manometer távolságát fejezik ki a szikra keletkezési helyétől.

III. sor.

Üttáv	A manometer távolsága	Emelkedés
7 mm.	10 mm.	7.8 mm.
	42.5 »	*7.0 »
	75.0 »	*6.0 »
9 mm.	10.0 mm.	*10.0 mm.
	42.5 »	9.0 »
	75.0 »	* 7.0 »
11 mm.	10.0 mm.	11.8 mm.
	42.5 »	11.0 »
	7.50 »	9.5 »

Tehát mind a három üttávnál nagyobb a szikra hatása, ha a manometer közelebb áll a szikrához, és e csökkenés eleinte kisebb, azután nagyobb távolságnál nagyobb arány szerint történik. A csillaggal jelölt észleleteknél csupán szikra látszott a manometer-szárban, csöngetés nem volt.

*) Meg kell jegyezni, hogy eme hőmérsék-emelkedés csak felületesen észleltetett.

Ez észleletek egy részét Veress Vilmos tanársegédem hajtotta végre. Szándékom e vizsgálatokat most tökéletesebb készülékekkel folytatni.

II. A villanyszikra egyik sajátos színképéről.

Egy alkalommal, mikor villanyos szikrákat a mechanikai hatás tanulmányozása végett különböző rosszul vezető folyadékon átüttettem, a vízben keletkezett szikrákat spectroscoppal észleltem. Azonnal feltűnt, hogy színképe egészen más, mint a levegőben keletkező szikráé, mely tudvalevőleg csíkos jellegű, számos csíkjaiknak egy része a nitrogén és oxigénhez, más része az electrodotokat képező fémhez tartozván. A vízben létrejött szikráé ellenben ragyogóbb, igen vakító és *folytonos*.

Ez első észleleteknél a villanyosság fejlesztésére surlódási villanygép, annak sűrítésére négy leydeni palaczk használtatott. A folyadék négy-szögletes üvegedényben volt alkalmazva, az electrodok rézhuzalból állottak.

Hogy e feltűnő színképet többször egymásután rövidebb időközökben észlelhetni lehessen, a közönséges villanygép helyett egy jó influensmasinát használtam és a villanyosságot két nagy palaczk által sűrítettem. A villanygép gyűjtői egy kisütővel voltak összekötve és ebben kereken és simán végződő rézelectrodok alkalmazva.

1. *A levegőn keresztül e rézsarkok között átugró szikrák rendkívül fényesek és csíkos színképök igen ragyogó.* De mikor a rézsarkok vízbe (Szamos-vizet használtam) és egymáshoz elég közel hozattak, a még fényesebb szikrákat feltűnő erős csattanás kísérte, mely olyanféle, mint a milyent hallani lehet, ha a víz üvegedényben forrni kezd. *A szikra színképe vakító és egészen folytonos, előbbi csíkos jellege egészen eltűnt.* E színképet kívánságomra mások is megnézték, mindnyájan folytonosnak mondták. A gyűjtők közt átugró szikrát a színképelemzővel vizsgálván, úgy találtam, hogy a szín képe ugyan élénkebb volt, mint akkor, ha a rézsarkok levegőben állottak, de nem volt folytonos.

2. *Destillált vizet használva, az előbbiekhöz hasonló tünetenyeket észleltem, azon különbséggel, hogy a villanyosság ugyanazon feszülése mellett a vízen átugró szikra annyiban nagyobb mechanikai hatású volt, a mennyiben a szikra lökéseitől származó hullámszerű mozgás, az electrodok körül, minden egyes kisülésnél, szabad szemmel jól kivehető volt és néha apró vízcseppek az egész víztömegtől ellökettek.*

3. *Kevés kénsavval megsavanyítva e vizet, a szikra többé át nem csapott rajta, a víz jó vezető lett és folytonos áram keletkezett.*

4. *Absolut alkoholban 4 egész 6 mm. hosszú szikrákat észleltem, és a folyadék erősebben szétfecscent, mint a destillált víz.*

5. *Glycerinben 4 mm.-nyi távolságnál még keletkezett szikra. Színképe folytonos, de nem oly fényes, mint a víznél. A csattanás is gyengébb volt. Apró cseppek kilökettek az edényből.*

6. *Mandolajában 4—6 millimeter hosszú szikra erősen széthányta a folyadékot. Színképe szintén folytonos, de nem olyan fényes, mint a víznél, és nem olyan hosszú.*

7. *Faolajban* 8 mm.-nyi távolságra is átugrott a szikra. Nagyobb, p. o. 10 mm.-nyi távolságnál már kicsapott a szikra az olajból, a levegőn keresztül, a másik electrodhoz. A szikra rendkívül erősen csattanó. Az olajt erősen széthányta és magasra fellökte. 25 néha 30 centimeter magas olajsugár emelkedett föl a szikra fölött. Ezt megelőzte a hullámszerű mozgás, mely a positiv electrodnál legjobban kivehető volt. A hullámok hossza néhány centimetert tett. A faolajban keletkezett szikra élénk fehér fényű, mondhatni vakító; színképe ragyogó és folytonos.

8. *Tejben* csak rövid, alig 1 mm. hosszú szikrák keletkeztek. Ha nagyobb távolságnál vékony tejréteg volt a rézsarkok fölött, akkor a szikra a tejből a levegőn keresztül átment a másik electrodra. A szikra színe sárga, a natriumgőz színére emlékeztető. Színképe folytonos, kevesebbé fényes, mint a víznél, továbbá keskenyebb, alig fél olyan hosszú, mint a víznél. Uralkodó színe vörös és zöld.

E kísérleteknél a gyűjtők széthúzása által annyira fokoztatott a villanyosság sűrűsége, míg a leydeni palaczkok túltelítve voltak és a villanyosság azokból az ónborítékok szélein erősen kisugárzott, mit a sötétben igen jól lehetett látni.

Ha a szikra levegőn keresztül ugyanazon üvegedényben keletkezett, mely e kísérleteknél használtattott, akkor a szikra csattanása csak keveset változott az által, ha az üres edény elvétetett. A színképre sem volt észrevehető befolyása annak, ha a fény az edény falán keresztül ment.

Meg kell jegyezmem, hogy elnyelési csíkok egyik folyadéknál sem fordultak elő, ha a levegőben átugró szikra fénye, mielőtt a spectroscophoz érkezett, olyan vastagságú folyadékrétegen ment át, mint az elősorolt kísérleteknél.

Még czélszerűbben használható e kísérletekre az inductiv szikráram, milyent p. o. egy közép nagyságú Ruhmkorff-féle inductor három nagy Bunsen-elemmel összekötve ad, ha a másodlagos tekerccsel egy vagy két nagy leydeni palaczkot összekapcsolunk.

Először *filtrált Szamos vizen* akartam átűtteni az inductiv szikrákat, de nem sikerült, azután destillált vizet használtam; de ezen sem ugrott át a szikra; legfőlebb, ha érintkezésbe hozattak a sarkdrótok, és ismét elválasztattak, a megszakításnál apró csillag látszott. Szikra helyett nagy mennyiségű gázbuborék fejlődött, melyek a rézelectrodokat azonnal bevonták.

Mint hogy e villanyosságnak, mely vizen vagy más rosszul vezető folyadékon átvezettetik, egy része folytonos áram alakjában megyen át, egyik sarktól a másik felé, egy része pedig időszakosan szikrák alakjában, s minthogy, a mint már *Riess* észlelte, a szikrakisülést tetemesen elősegíti, ha a vezető huzal elszigetelő anyaggal van körülvéve, én is üvegcsőbe olvasztott és csak a végén lecsiszolt vörös réz-electrodokat próbáltam alkalmazni. És csakugyan most 2—4 mm.-nyi távolságra az electrodok között vakító fehér fényű inductiv szikrák keletkeztek a vízben, sűrűn egymás után, úgy hogy a színképet most kényelmesebben és biztosabban lehetett megfigyelni. A gázfejlődés csökkent, de még mindig észrevehető volt.

A színeképet a rés előtt levő kis prisma segítségével a fehérfényű gázláng folytonos színeképeivel összehasonlítva, a színek egymásutánja- és folytonosságára nézve a két színekép között különbséget nem találtam. Csak hogy a szikra színeképe rendkívül vakító. Kékes ibolya része igen jelentékeny és mutatja, hogy a villanszikra dűsgazdag ilyen sugarakban. A szikra e színeképe azon benyomást teszi az észlelőre, mintha fehér izzásban levő testnek színeképét látná. A színekép megfigyelését nehezíti a fénynek nagy intenzitása és rövid, csak pillanatnyi tartama.

Ezután *faolajon* vezettem át az inductív áramot. Ezen is sűrűen átcsapott a szikra, több mm.-nyi távolságra. Valóban érdekes látni e színekép különböző átalakulásait, ha az úttávot az olajban fokozatosan, a sziszegő, csillagszerű vöröses, szikrától a hatalmasan csattanó és az olajt szertesztét hányó, vakító fehérfényű szikráig nagyobbítjuk. Eleinte a színekép sötét helyek által elválasztott színes csíkokból áll, növekedő úttávnál a színes csíkok mindinkább kiszélesednek, később folytonossá lesz, csíkos jellegét még mindig megtartva, míg végre csíkos jellege is eltűnik. A gázláng színeképeivel összehasonlítva a kettőt, megint megegyezőnek találtam, csak hogy a szikra színeképében a sötétvörös szín hiányzott, a kék itt is feltűnően kiemelkedett és az egész színekép ragyogó.

A kísérlet után, mely hosszabb ideig tartott, egészen sötét, majdnem fekete volt az olaj, átlátszóságát majdnem egészen elvesztette.

Vajjon mi okozza, hogy a vízben és faolajban létrejövő szikra oly feltűnő fehérfényű és hogy a színeképe folytonos, holott a levegőben keletkező szikra színeképe csíkos. A tünetény valószínű okának a következőt tartom. A rézelectrodoktól elszakított részecskék a vízben és más folyadékban nem jöhetnek gőzállapotba, hanem csak élénk fehér izzásban vannak. A fehér izzást elősegítheti azon körülmény, hogy az oxygen- és nitrogenneménységek viszonya a vízben nagyobb, mint a levegőben, mivel a víz elnyelési tényezője oxygenre nézve nagyobb, mint nitrogenre nézve. Elősegítheti még a villanyáram által a vízből fejlesztett oxygen is. — Vagy talán a villanyosság sűrűsége fokozódott annyira a rosszul vezető folyadékok beiktatása által, hogy a csíkok erős fénye miatt azok egymással összeolvadni látszanak és a színekép folytonosnak tetszik. De hát akkor, ha a levegőben keletkező szikránál az úttávot fokozzuk, miért nem veszíti el csíkos jellegét a szikra színeképe? Az első okot tartom valószínűnek; hogy e magyarázat helyes-e vagy nem, azt a folyamatban levő vizsgálatok fogják eldönteni.

A mi végre azon feltűnő éles csattanást illeti, mely a folyadékokban, de különösen a vízben keletkező erősebb villanszikráknál észrevehető és a levegőben létrejött szikrák csattanásától különbözik, erről Riessnek nevezetes munkájában a surlódási villanyosságról is többször van említés téve, de annak okáról, mint emlékszem, nem szól, és arról másutt sem olvastam semmit. Ugy vélem, hogy azon hasonlóság, mely ezen és valamely üvegedényben forrni kezdő viznél hallható hang között létezik, a magyarázatot is adja, a mennyiben mind a két hang ugyanazon okra vezethető vissza. A szikra körül gőzzé változott víz hirtelen a folyósításig

lehülvén, a szomszédos víztömeg az üres térbe rohan, mi által a hang keletkezik.

Dr. Martin Lajos kolozsvári egyetemi tanárnak viszonzválasza az ugyane napon tartott értekezlet határozata folytán, 11 sor kihagyással az Értesítőben adandó ki, s az itt következik:

A M. Tud. Akad. Ért. XI. évf. 212. s k. lapjain *Dr. Réthy Mór* úrnak egy válasza jelent meg, melyben utolsó akad. értekezésemet czáfolgatja; erre akarok felelni.

R. úr „*a földolgot, melyen az egész kérdés megfordul,*“ abban leli, hogy a hyperb. csavar, az úgynevezett főegyenletet nem valósítja, s hogy a csavar ez okból más vele közös határvonalu s a főegyenletből lehozott fölülettel részben a versenyt ki nem állja. Erre azt mondom: hogy a hyperb. csavar a főegyenletet ugyan nem valósítja (különben nem emlékszem, hogy ezt valaha állítottam volna), de határozottan tagadom, hogy léteznék fölület, mely — közös határvonalakat téve fel — e határfeltételnek is és a főegyenletnek is megfelelné. Utolsó értekezésemnek ez volt egyik célja; de miután az, mint látom, R. úr figyelmét elkerülte, elmondom még egyszer, általánosítván a multkori lehozást. Győződjék meg maga R. úr, győződjék meg kiki, hogy kinek van igaza.

Tegyük fel, hogy $U = 0$ volna azon fölületnek az egyenlete, mely a főegyenletből nyeretik, akkor abban azon két állandón kívül, melyek a határrészek segítségével meghatározandók, még a k is fel fog lépni. Mert hiszen ez a k megvan már a V -ben, meglesz tehát a főegyenletben s következőképen ennek a megoldásában is.

No már most tegyük fel, hogy a számítás rövidítésére, a határrészek alkalmazását, a közös határvonalak föltétele segítségével kerülni akarjuk, s hogy $z_1 r_1 \varphi_1$ a kiszelvény határvonalának egyik pontja; akkor, ha a két állandót $\xi(r)$ és $\chi(\varphi)$ -vel, az U -t pedig $F(zr\varphi\xi(r)\chi(\varphi)k)$ -vel megjelöljük, ez z, r, φ pontra nézve:

$$F(z_1 r_1 \varphi_1 \xi(r_1) \chi(\varphi_1) k) = 0 \text{ fog nyeretni.}$$

A $z_1 r_1 \varphi_1$ a határföltételek értelmében most fix-értékek, az egyenlet fennállhatása tehát azon további feltételtől függ, hogy a k is fixérték. Amde mi a k ? Ez a k egy olyan mennyiség, a melynek értéke — a mint ezt a mindennapi tapasztalás is bizonyítja — a véletlen játéka szerint ingadozik, mely majd nagyobb, majd kisebb, a szerint, a mint a körülmények megváltoznak. Amaz egyenlet tehát nem állhat fenn, mivel a k ingadozó természete azt gátolja.

S ebből mi következik? Az-e talán, hogy a főegyenletből vont fölületek a hyperbolicus csavart fölülműlják, ha közös határvonaluak? Én azt hiszem, hogy nem. Én azt hiszem, hogy R. úr most maga is meg fogja engedni, hogy az nem áll, a mi szerinte a földolog. Mert a közös határvonalak föltevése olyan contradictiót von maga után, mely miatt maga a határfeltétel egészen elejtendő, mivel nincs a főegyenletnek megoldásai közt egy sem, mely a feltételt megtűri,

Ezzel a fődolog el van intézve. Még kettőre kell reflectálnom.

R. úr az idéztem Értés. 216. l. 3-dik kikezdésében azt állítja, hogy én a változó π -re vonatkozó variatiót helytelenül irtam, mert nem azt a képletet kellett volna használnom, a mely Strauch II. köt. 565. lapján áll, hanem azt, mely a 731. lapon van. Erre azt mondom, hogy én sem az 565-dik, sem a 731-dik lapon álló képletet nem használtam, hanem igenis alkottam magamnak képletet, mely az előttem fekvő czélnak megfelelt, magában tartalmazván mindazt, a mire szükségem volt. Különben a mi a 731. l. képletét illeti, R. úr figyelmébe ajánlom azt, mit Strauch a 736. lapon mond az e képletben fellépő határrészek mikénti feldogozásáról. Abból ugyanis meg fog győződni, hogy a határrészek három csoportra oszlanak. Az elsőhöz tartoznak azok, melyek a főgyenlet egészése után fellépő két constans meghatározására fordítandók; a második csoporthoz tartoznak azok, melyek a variabilis határvonal legkedvezőbb alakját adják meg; a harmadikhoz tartoznak végtére azok, a melyek a határvonal egyenletében levő absolut variabilis legkedvezőbb értékeit határozzák meg. Már most mit vettem fel a képletembe s mit hagytam ki? Felvettem az első csoportbelieket s kihagytam a második és harmadikat. És miért? Egyszerűen csakis azért, mert mit használt volna, ha a bizonyos λ görbének a legkedvezőbb fekvését meghatározom, miután az ugy sem tartja meg azt a k -nak ingadozása miatt. Más volna az, ha a kihagyott részek a megtartottakat megsemmisíthetnék, de arra, könnyen megfogható okokból, még gondolni sem lehet. Ezek után, azt hiszem, kítűnik, hogy R. úr e „fontos megjegyzése“ csak annyiban véve fontos, a meennyiben egészen helytelennek és alaptalannak bizonyult.

A harmadik végre, mire reflectálok, R. úrnak azon panasza, hogy én hibákról (többes számot használván) beszélek, holott tényleg csak egy hibát mutatok ki s az is egy ártatlan tollhiba; mert hiszen 2-szer semmi csak épen annyi, mint egyszer semmi.

Tekintetes Szakosztály! Én ezt a tárgyat nem méltatnám arra, hogy fölemlítsem, de nem akarom, hogy valaki engem igazságtalannak tartson. Igaz ugyan, hogy R. úr most pár hónappal azelőtt a Műegyet. Lapokban egy újabb munkát publikált, a melyből azon *hibák* egy részét kihagyta, a melyek az akad. értekezésében előfordultak. R. úr azzal kijelenti, hogy ő a *hibákat* le akarja tenni, s ez szép, ezt becsülöm is; de bocsánatot kérek, hogy én értekezésem megírásánál arra tekintettel nem voltam. Azt hiszem, ki fog menteni azon körülmény, hogy akadémiai értekezésének e második *javitott* kiadása akkor még nem létezett. A mi pedig azt illeti, hogy én *hibákról* (többes számban) s nem *hibáról* (egyes számban) beszéltem, annak egyedüli oka az volt, mivel a nem javított kiadásban azon bizonyos hibán kívül, mely ellenében R. úr úgy védekezik, hogy kétszer semmi = egyszer semmi, még más *hibák* is előfordulnak, melyeket csak úgy lehetne excusálni, ha azt mondjuk, hogy *kétszer nem-semmi épen annyi, mint egyszer nem-semmi*. E körülmény, azt hiszem, eléggé constatalja, hogy én a többes számot teljes joggal használtam. Azon körülmény, hogy a *hibáknak* egy része egy közös kútforrásból jő, nem változtat

a dolgon. Másfelől igen szívesen megengedem, hogy R. úr a *hibákat* egyedül maga is felfüldözhetne volna, ha én 1877-ki decz. havában azokat föl nem leltem volna.

Volna ugyan még egyéb más megvitatni való, de nem akarom a tek. Szakosztály türelmét még továbbra igénybe venni. Annyival inkább, miután az elmaradó részletek legtöbbszörre olyan természetűek, hogy külön czáfolatot sem igényelnek. Így pl., midőn R. úr a bizonyos két kiszelvény azonossága alapján emelt ellenvetésemet czáfolgatja e szavakkal: »avagy hall-e valaki ellenmondást, ha azt állítom, hogy egy bizonyos A. legerősebb ember X. városában, de nyomban utána teszem, de az nem legerősebb egész Európában«, azt hiszem, hogy az ilyen védekezés nem méltó arra, hogy még külön megczáfoltassék, mert hiszen a sorok magok mondanak ellen annak, a mit R. úr állítani akart velök.

Kolozsvártt, 1878. május 16-án.

Negyedik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1879. január 27-én.

Gróf L ó n y a y M e n y h é r t akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

21. *Galgóczy Károly* lev. tag fölolvassa emlékbeszédét Balla Károly elhunyt l. tag fölött.

Szabályszerű birálat után az »Értekezések« között kiadatik.

22. A főtitkár bemutatja az akadémiai *osztályok és állandó bizottságoknak* az 1879. évre szóló *költségvetési előterjesztéseit*, melyek egyúttal munkásságuknak tervrajzát foglalják magokban.

Az Akadémia az osztályok és bizottságok előterjesztéseit tudomásul veszi és az Igazgató Tanácshoz teszi át.

23. A III. osztály *Klein Gyula* műegyetemi tanár részére engedélyt kér, hogy »*Pinguicula alpina*« című értekezését az osztály egyik ülésén, személyesen fölolvashassa.

Az engedély megadatik.

24. A III. osztály bemutatja jelentését Reusz Adolf beadványa iránt, melyben a hőanyag tökéletesebb használatára vonatkozó eszméinek valóstítására az Akadémia támogatását kéri ki.

Mínt hogy az osztály véleménye szerint a tervzet kezdetleges és szerzője annak előnyeit kélőleg meg nem világítja, az Akadémia, támogatásában nem részesítheti,

25. Olvassatik a vallás és közoktatási m. kir. minisztériumnak január hó 13-án kelt leirata, melynek kapcsán, az Akadémia által Ponori Thewrewk Emil I. t. részére kért leydeni Festus codexet három havi használatra átküldi.

Tudomásul vétetik.

26. Olvassatik a vallás és közoktatási m. kir. minisztériumnak január hó 7-én kelt leirata, melyben előadja, hogy a Theresianum igazgatósága az ez intézet könyvtárában őrzött tíz darab XVI. századbeli ritka nyomtatványt kész a M. N. Múzeumnak átengedni, ha azokért cserében az Akadémia összes kiadványait nyerheti meg; minélfogva az akadémiai kiadványok átengedése, esetleg mily módokozatok alatt leendő kiszolgáltatása iránt az Akadémia elhatározásának közlését kéri.

Ezzel kapcsolatban olvassatik a könyvtári bizottságnak ez ügyben történt következő megállapodása: »A bizottság kívánatosnak tartja, hogy a Theresianum könyvtárában őrzött régi magyar nyomtatványok, valamelyik fővárosi közkönyvtárban legyenek elhelyezve; e végett ajánlja, hogy az Akadémia saját kiadványait, a mennyiben még példányokkal rendelkezik, küldje meg a Theresianumnak; de csak oly föltétel alatt, ha a cserében nyerendő könyvek az Akadémia könyvtárának tulajdonát fogják képezni; a miben a N. Múzeum igazgatósága is megnyugszik, mert szintén csak azon tekintet lebegett szemei előtt, hogy az említett ritka munkákat a hazai irodalomtörténet művelőire nézve könnyen megközelíthetőkké tegye.«

Az összes ülés a könyvtári bizottság javaslatait egész kiterjedésében elfogadja.

27. Olvassatik az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársulatnak január 10-én az Akadémiához intézett levele, melyben jelenti, hogy »azon alkalomból, hogy 1880-ban 100 éve lesz, midőn Ráth Mátyás az első magyar lapot Pozsonyban kiadta, e ez által a magyar hírlapirodalmat megalapította, ohajtaná a 100 éves jubileumot az irodalomtörténetre nézve az által emlékezetessé tenni, hogy kész 100 arany pályadíjat felajánlani a »Magyar hírlapirodalom történetének« megírására, azon esetben, ha az Akadémia a pályázatot kitzüni, a pályaműveket megbírálni, egyszersmind azonban a jutalomra érdemesnek találandó művet, saját kiadványai közt, nyomtatásban meg is jelentetni hajlandó volna.«

Az Akadémia az Athenaeum ajánlatát köszönettel fogadja, a nemes eszme és az intézet hazafias áldozatkészsége iránt elismerését fejezi ki; egyúttal az ajánlatot az I. osztályhoz teszi át, oly fölhívással, hogy a pályázat kitzülésének módokozatai tárgyában a jövő összes ülésen javaslatait terjessze elő.

28. A fötitkár bemutat egy a XVII. század elején irt, magyar verseket tartalmazó kéziratot, melyet Vasady N. Gyula a székely nemzeti múzeum részéről használá, végett beküldött.

Köszönettel fogadtatik és használat végett a »Corpus Poetarum« szerkesztőségének adatik át.

29. A »Vasárnapi Ujság« szerkesztősége átteszi a Körösi Csoma Sándor sírját feltüntető két fényképet, melyeket Duka Tivadar I. tag Londonból oly meghagyással küldött a nevezett lapnak, hogy fölhasználás után az Akadémia könyvtárában helyeztessék el.

Köszönettel fogadtatik és a könyvtárhoz tétetik át.

30. Bemutattatnak »egy 14 éves gyermeknek« névtelenül bírálat végett beküldött versei.

Az Akadémia, hivatkozva az Ügyrend azon intézkedésére, mely szerint nemtagok munkái csak akkor fogadtatnak el bírálat végett, ha azokat egy akadémiai tag mutatja be, a versek bírálásába nem bocsátkozik.

31. H. főtitkár bemutatja az utolsó összes ülés óta beérkezett ajándék-, csere- és köteles-példányokat, úgy szintén az Akadémiának azóta megjelent saját kiadványait.

I. Testületektől.

Académie R. des Sciences. Koppenhága. Mémoires. Cl. des Sciences. Vol XII. No. 3.

Royal Society. London. *a)* Transactions. Vol. 167. P. II. *b)* Proceedings. Vol. IX. No. 28. Vol. XIII. No. 64. 67. Vol. XX. No. 134. Vol. XXVI. No. 184. Vol. XXVII. No. 185. 184.

Académie Imp. des Sciences. Szt-Pétervár. *a)* Bulletin. Tom. XXIV. No. 4. Tom. XXV. No. 1. 2. *b)* Mémoires. Tom. XXV. No. 5. 6. 7. 8. 9. Tom. XXVI. No. 1. 2. 3. 4.

Deutsche Morgenländische Gesellschaft. Leipzig. Zeitschrift. XXXII. B. 4. H.

Academy of Nat. Sciences. Philadelphia. Proceedings. 1876. P. I. II. III. 1877. P. I. II. III.

Museum of Compar. Zoology. Cambridge. *a)* Annual report 1877/8. *b)* Memoirs. Vol. IV. No. 10. *c)* Bulletin. Vol. V. and plates. Vol. V. No. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

Gesellschaft für Erdkunde. Berlin. *a)* Zeitschrift. XIII. B. 4. 5. H. *b)* Verhandlungen. V. B. No. 5—6. 7—8.

Société R. de Numismatique. Brüsszel. Revue. 1879. 1. Livr.

Lyceum of Nat. History. New-York. *a)* Proceedings. II. Ser. No. 2. 3. 4. *b)* Annales. Vol. X. No. 14. Vol. XI. No. 1—8.

Smithsonian Institution. Washington. Annual report for 1875. 1876.

Amer. Geograph. Society. New-York. Journal. Vol. V. VI.

Society of Nat. Sciences. Buffalo. Bulletin. Vol. III. No. 3. 4.

Amer. Philos. Society. Philadelphia. Proceedings. No. 96. 98. 99.

R. Geograph. Society. London. Proceedings. Vol. I. No. I.

Archaeol. társaság. Moszkva. Drevnoszti. Tom. VII. Vol. 2. 3.

Office of the Amer. Journal. New Hawen. The Americal Journal of science and arts. No. 97. Vol. XVI.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. *a)* Anzeiger. 1878. No. 26. 27. 28. und Inhalts-Verzeichniss. *b)* Denkschriften. Philos. Hist. Cl. XXVII. Bd. Mathem. Naturw. Cl. XXXV. XXXVIII. B. *c)* Archiv. L. B. 1. H. LVI. B. 2. H. LVII. B. 1. H. *d)* Almanach für 1878. *e)* Register zu den Bänden 65 bis 75 der Sitzungsberichte der Math. Nat. Cl. *f)* Register zu den Bänden 71 bis 80 der Sitzungsberichte der Philos. Hist. Cl. *g)* Sitzungsberichte der Philos. Hist. Cl. XVII. B. 1. 2. 3. H. LXXXIX. B. 1. 2. H. *h)* Sitzungsberichte der Math. Nat. Cl. I. Abth. LXXVI. B. 1—2. 3. 4. 5. H. LXXVII. B.

1—2. 3—4. H. II. Abth. LXXVI. B. 2—3. 4—5. H. LXXVII. B. 1—2. 3. H. III. Abth. LXVI. B. 1—2. H.

K. K. Geol. Reichsanstalt. Bécs. *a)* Verhandlungen. 1878. No. 16 *b)* Jahrbuch. XXVIII. B. Nr. 4.

Schleswig-Holst. Museum Vaterländ. Alterthümer. Kiel. XXIX—XXX. Bericht. Ossolinski-intézet. Lemberg. Sprawozdanie za 1878.

Mährischer Landesausschuss. Brünn. *a)* Libri Citationum et Sententiarum. Tom III. P. 1. *b)* Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. X. Band.

Verein für Siebenbürgische Landeskunde. Nagy-Szeben. Archiv. XIV. B. 3. H. Régészeti és művelődéstört. társulat. B.-Gyula. Évk. IV. köt.

Magyarhoni földtani társulat. Budapest. Földtani Közöny. 1878. 11—12. sz.

Magyarországi Kárpátégylet. Késmárk. Évkönyv. III. IV. V. évfolyam.

Délmagyarországi természettud. társulat. Temesvár. Természettud. füzetek, II. köt. 1. 2. 3. 4. 5—6. füz.

Angol kormány. London. Statistical Tables. Part. XV.

Észak-amerikai kormány. Washington. *a)* Report of the Commissioner of agriculture. 1875. 1876. *b)* Monthly report of the department of agriculture. 1875. 1876. *c)* Report of the Commissioner of fish and fisheries. Part. III. IV.

Olasz kir. földművelés, ipar és keresk. minisztérium. Róma. Annali di Statistica. Ser. 2. Vol. I. III.

M. k. közoktatási minisztérium. Budapest. Az 1877. évi fogyasztási adóeredményeknek statiszt. egybeállításá.

Statisztikai hivatal. Helsingfors. *a)* Annuaire statistique pour la Finlande. *b)* Tilassoninen Osoitus etc. *c)* Le grand-duché de Finlande.

M. k. műgyetem igazgatósága. Budapest. Beszédék az 1878/9. tanév megnyitásakor.

Cisterci apátság. Zircz. Névtár 1879-re a Cisterci kiváltságos sz. rend személyzete- s történeteivel.

Állami főreáltanoda igazg. Temesvár. Szalkay: A képzetes szám mennyiségtani fejtegetése.

II. Magánosoktól.

Pančić József l. t. Belgrád. Flora u Okolini Beodradszkoj.

A. Labitte. Páris. Catalogue des livres orientaux de feu M. Garcin de Tassy.

Czelder Márton. Felső-Bánya. Magyar Protest. egyházi és iskolai Figyelő. I. évfoly. 1. füzet.

Dr. Friedrich von Bärenbach. Strassburg. *a)* Prolegomena zu einer anthropologischen Philosophie. *b)* Gedanken über die Theologie in der Natur. *c)* Das Problem einer Naturgeschichte des Weibes.

Bükk László. Tóti. *a)* Calendarium Cassoviense ad annum 1759. *b)* Joan. Merceri Commentari in Jobum etc. Amstelodami 1651.

Dr. Rapaics Raymund. Eger. Egyetemes egyháztörténelem. I. köt.

Bónis István. Kolozsvár. Az ujonczozásra vonatkozó összes miniszteri rendeletek gyűjteménye. 1870—1879.

J. van der Maelen. Brüsszel. *a)* Culture de la vigne à Schaarbeek. *b)* L'aigle impériale et le coq Gaulois.

Dr. Kéry Inre. Boros-Sebes. Brentano: Die heilige Schrift des alten Testaments. III. Th. 1. B.

III. Köteles példányok.

Athenaeum nyom-lája. Budapest. *a)* Magyarország természettud. és mathem. könyvészete 1472—1875. *b)* Ipolyi: Régi magyar egyházi írók. II. *c)* Németh: A gyámság és gondnokság. *d)* Zlinszky: A jogorvoslatok rendszere. *e)* Korbuly: Magyarország közbjoga (pótfüzet). *f)* Farkas: Vegyes *m*-ed foku egyenlet stb. *g)* Szinnyi: A magyar irodalomtörténet-írás ismertetése. *h)* Asbóth: Udvarias levelek. *i)* Keleti politikánk. *k)* Tisza Kálmán. Válaszúl a habarék-korszak Kákayjának. *l)* Gróf Andrassy Gyula. *m)* Tisza Kálmán. Politikai élet- és jellemrajz. *n)* Weber: Deutsche Dichtungen. *o)* Némethy: Török mecsetek Budán. *p)* Führer: A természetrajz elemei. *q)* Geologia. *r)* Hunfalvy: Kis földleírás. 3. kiadás. *s)* Ribáry: A magyar királyság föld-irata. 5. kiadás. *t)* A magyar büntető törvénykönyv. *u)* Az italméresi jog gyakorlatáról szóló belügyminiszteri rendeletek. *x)* Törvényozikk a szesadóról. *y)* Malot: Család nélkül. I. II. kötet. *z)* Homonnay: Protestáns halotti bucsúztatók. *j)* A Kisfaludy-Társaság Évlapja. XIII. köt. *v)* Függelek dr. Herczeg M. magyar családi és öröklési jogához. *w)* Grimm: Gyermekekmesék. *aa)* Az országos kiseddóvó egyesület Évkönyve 1877-ről. *bb)* Hasenfeld: Eaux ferrugineuses thermales de Szliács. *cc)* Seidel: Illustrierte Naturgeschichte. *dd)* Vajdaff: A zeneelmélet elemei. *ee)* Freemann: Világtörténet rövid előadásban. *ff)* Házi könyvtár. XXVII. *gg)* Jogi ismétlő könyvek gyűjteménye. VI. *hh)* Egyetemes földírat. III. Rész. *ii)* Matematikai tanulmányok. I. *kk)* Szécskay A növények természetrajza. I. R. *ll)* Magyarország legrégebb dráma-irodalma. *mm)* Fejérpataki: A pannonhalmi apátság alapító oklevele. *nn)* Károlyi: Adalék a nagyváradi béke történetéhez. *oo)* A magyar műtörténelmi emlékek tanulmánya. *pp)* Névy: Rhetorika. *qq)* Heller: A természettan elemei. II. R. *rr)* Simonyi: Magyar nyelvtan mondattani alapon. *ss)* Brózik: Rendszeres természettani földrajz. *tt)* Sasvári: I. Napoleon kiáltványa a magyarokhoz. *uu)* Hepp: A keresztény egyház története. *xx)* Bartal: Latin mondattan. *yy)* Baráth: Magyar olvasókönyv. I. R. *zz)* Jósa: Néhány szó Magyarország nemzetgazdászata érdekében. *jj)* Abrinc. *vv)* Emlékkönyv a rimaszombati gymnasium negyedszázados fennállására. *ww)* A budapesti kir. kath. főgymnasium Értesítője 1877/8-ról. *aaa)* Knoll: Sturm tétele. *bbb)* Szentés város hatóságának szervezési szabályai. *ccc)* Fuchs: Az általános földrajz elemei. *ddd)* Irányítási segédkönyv. *eee)* Ballagi és Király: Egyetemes földrajz. III. köt. *fff)* Zlinszky: A kisebb polgári peres ügyekben való eljárás rendszere. *ggg)* Magnhild. Norvég elbeszélés. *hhh)* Jókai Mór tört. regénytára. 11. 12. 13. füz. *iii)* Történelmi Tár. 1878. 2. 3. 4. füz. *kkk)* Századok. 1878. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. füz. *lll)* Tájékoztó. 9 füzet. *mmm)* Műegyetemi Lapok 23. 24. 25. 26. 27. 28. füzet. *nnn)* Magyar tanügy 1878. 2—3. 4. 5—6. 7—8. füz. *ooo)* Commission permanente du Congrès international de Statistique. 5 füz. *ppp)* Itt és a jövő életben. I. II. köt. *qqq)* Jókai: Az életből elvesve. I. II. III. köt. *rrr)* Magyar Statist. Évkönyv. IV. füz.

Kaminek R. nyomdája. Pozsony. Der ewig eingeborne Sohn Gottes.

Wigand K. nyomdája. Pozsony: *a)* Kont: A természettan elemei. 2. füz. *b)* Landesgesetzte. 1878. 1. 2. Heft. *c)* A m.-óvári gazd. Akadémia 1877/8. tanévben. *d)* Ugyanaz németül. *e)* 1878. évi országgyűlési törvényczikkek. 2. füz. *f)* A m. kir. minisztérium rendeleteinek gyűjteménye. 1878. 3. füz. *g)* Ahrends: Gyorsírás. *h)* A pozsonyi főreáltanoda Értesítője 1877/8-ról. *i)* A pozsonyi ágost. h. főiskola Értesítője 1877/8-ról. *k)* Dlhányi: Olvasókönyv. *l)* Otto: Magyar-francia nyelvten. *m)* Beöthy Zsolt: Rajzok. *n)* Ebers: Uarda. I. II. köt.

Closius örökősei nyomdája. Nagy-Szeben. *a)* Traditiuni. Br. 1. *b)* Doctrina Fericiiri.

Városi nyomda. Debreczen. *a)* Nyiri: Olvasmányok. *b)* Kovács: Bibliái történetek. *c)* Magyar prot. egyházi és iskolai Figyelmező. IX. évf. 8—9. 10. 11—12. füz. *d)* Súlyom: Az irodalom svinderei. *e)* Beke: Elemi zene és énektan. *f)* Balogh: Emlékbeszéd Kálvin fölött. *g)* Herzl: Forgalmi Számtan. 9—10. füz. *h)* Tóth: Egyházsónoklattan.

Ref. főtanoda nyomdája. Kolozsvár. *a)* Erdélyi Múzeum. V. évfolyam. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 8. 9. 10. sz. *b)* Összehasonlító irodalomtörténeti lapok. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. sz. *c)* A nagyenyedi reform. főtanoda Értesítője 1877/8-ról. *d)* A kolozsvári reform. collegium Értesítője 1877/8-ról. *e)* Acta r. Scient. Universitatis Claudiopolitanae 1878/9. Fasc. 1.

Weissmann testvérek nyomdája. Budapest. A magyar nemzet története 1. 2. 3. 4. 5. füzet.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

- a)* Archaeologiai Értesítő. XII. köt. 10. füz.
- b)* Mathem. és természettudom. Közlemények. XV. kötet.
- c)* Természettud. Értekezések. VIII. köt. 16. sz.
- d)* Mátyáskori Emlékek. IV. köt.
- e)* Monumenta Archaeologica. III. köt. II. R.
- f)* Archaeologiai Közlemények. XII. köt.

I. Igazgatósági ülés.

1879. febr. 2-án.

Gr. Lónyay Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

1. Az Akadémia másodelnöke bemutatja a M. Földhitelintézet levelét, a mely mellett ez intézet, mint az Akadémia pénzeinek kezelője, megküldi a M. T. Akadémiának 1878. december 31-én lezárt számadását, vagyommérlegét, nyereség- és veszteség-számláját, az alapítványok jelen állását felmutató kimutatással és egyéb szokott mellékletekkel. A zárszámadást felülvizsgálat végett, szokás szerint, egy három tagból álló bizottságnak kiadatni kéri.

A zárszámadások megvizsgálására gróf *Czirák János*, *Szűgyény László* és *Pauler Tivadar* igazgató tagok kéretnek föl.

2. Az Akadémia másodelnöke bemutatja az 1879-ik évi költségvetésre vonatkozó előterjesztését.

»A bemutatott számadás szerint, mondá, az Akadémia nyereség- és veszteség-számlája 1878. decz. 31-kén, a következő eredményt mutatja :

Az előirányzott címeken bevétel	117,287 frt 14 kr.
» » » kiadott	113,227 frt 63 kr.

Míg e szerint a bevételnél az előirányzott összegekhez képest (116,600) 687 frt 14 krnyi fölösleg mutatkozik ; a kiadásoknál viszont 3299 frt 37 kr-ra megy a megtakarítás. Habár e megtakarítás nagy része a személyes járandóságok címére esik, az eredmény kétségtelenül mutatja a mult évi előirányzat helyességét.

Azokban ki kell emelnem, hogy a mult évi bevétel rendkívüli bevételekkel is gyarapodott. Hagyományokból ugyanis 1770 frt 16 kr, adományokból 400 frt folyt be, s az új alapítványok összege 32,700 frtra ment. Ellenben a kiadásokat az igazgatóság mult évi határozata következtében 5023 frt 51 kr. alapítványi tőke és követelés leírása terhelte.

A megtakarítások és rendkívüli bevételek következtében Akadémiánk 1878-ki zárszámadása összesen 33906 frt 16 krajczárnyi tiszta eredményt tüntet föl.

Ez összeg, a mult évi határozathoz képest, az építésre 1874—76-ban fölvett adósság törlesztésére fordíttatott.

Ez adósság a mondott három év alatt ment	144,330 frt 31 kr-ra.
Ebből 1874-ben leiratott	40,300 frt 98 kr.
» 1875-ben »	26,371 » — »
» 1876-ban »	9,541 » 03 »
» 1877-ben »	3,214 » 67 »
» 1878-ban leiratik	33,906 » 16 »
Fennmarad még tartozás	30,996 frt 47 kr.

Mint hogy azonban a M. Földhitelintézet a Széchenyi-szoboralapból még a bérház építésekor kölcsönzött összeget is visszafizette: az Akadémia, a nevezett intézetnek, az új építkezések számláját még terhelő összeget is beletudva, még mindig 79,454 frt és 75 kr-rel tartozik. Fennáll e mellett maiglan az Első M. Biztosító Társulatnál szintén még az első építkezés alkalmával kölcsönvett 40,000 forint. Ennél fogva ezúttal is megújítandó a t. Igazgatóság határozata, hogy a rendkívüli bevételek (kamathátralékok, új adományok, hagyományok stb., valamint a kiadásoknál netalán megtakarítandó összegek) tőkésítés helyett, az Akadémia tartozásainak törlesztésére fordíttassanak.

A mi már az 1879-ki költségvetést illeti, a bevételek és kiadások következőleg előirányozhatók.

A M. T. Akadémia költségvetése az 1879-ik évr.

A) Bevételek :

I. Alapítványok kamatai	21,200 frt.
II. Értékpapírok után	25,300 »
III. Házbér	35,600 »

IV. Könyvek eladásából	3,900	frt.	
V. Az akadémiai olvasó körtől	800	»	86,800
a) Történeti és irodalomtörténeti források és emlékek kiadására és feldolgozására	15,000	frt.	
b) Történelmi műemlékek kiadására és fel- dolgozására	5,000	»	
c) Országos érdekű természettudományi kutatásokra	5,000	»	
d) A könyvtár gyarapítására	5,000	»	30,000
			<u>116,800</u>

B) Kiadások :

I. Személyes járandóságok :			
a) Rendes tagoknak	4,725	frt.	
b) Főbb tisztviselőknek	6,210	»	
c) A többi tisztviselőknek	10,500	»	
d) Szolgák fizetésére és ruházatára	4,581	»	26,016
II. Az összes Akadémiát illető kiadásokra :			
a) Almanach, Értesítő, Évkönyv	2500	frt.	
b) Régi számlák kiegyenlítésére	2000	»	4,500
III. Az I. osztálynak osztályi és bizottsági ki- adásokra			12,000
IV. A II. osztálynak Értekezései és Tóth Károly pályaműve kiadására			4,000
V. A III. osztálynak :			
a) osztályi kiadásaira	4000	frt.	
b) bizottsági »	5000	»	9,000
VI. A történelmi bizottságnak			13,000
VII. Az archaeologiai bizottságnak			5,000
VIII. A közgazdasági »			2,000
IX. A könyvkiadó bizottságnak (tekintettel a Természettudományi társulat 2000 frtnyi segélyére is)			4,000
X. Jutalmakra			8,092
XI. A »Budapesti Szemle« segélyezése			2,200
XII. Szabó Károly magyar bibliographiája ki- adási költségeinek utolsó részletefél			857
XIII. Előfizetés a »Literarische Berichte« című folyóíratra, a külső tagok részére			1,200
XIV. A könyvtár gyarapítására és a kéziratár rendezésére			4,800
XV. Az akadémiai épületek fentartására, fűtésre, világításra, biztosítási stb. költségekre			6,100
XVI. Ügyvédi, irodai, postai s egyéb vegyes ki- adásokra			2,500
XVII. Adó			3,400

XVIII. Kamatok :

a) A M. Földhitelintézetnek	4600	frt.
b) Az Első M. Biztosító Társulatnak	2400	»
c) Az Akadémia által kezelt alapoknak	1000	» 8,000
		frt.
		116,665

A bevételek közt az Akadémia saját jövedelmei, részint a Magyar Földhitelintézetnél bevételül előírt összegben (mint az alapítványok kamatai), részint a múlt évi tényleges eredmények alapján (értékpapírok kamatai, házbér) vétettek föl a költségvetésbe. Az akadémiai olvasó körre nézve a csekélyebb összeg előirányzását, az eddigi helyiségek egy részének elcserélése más helyiségekkel indokolja.

Az állam részéről eddig adott segélyösszegek is bizton remélhetők ez évben is. Azon 5000 frton kívül, a mely a műemlékek kiadására van előirányozva, a többi összeg mind befoglaltatik az országos költségvetésben. Az érintett 5000 frtra nézve is okunk van hinni, hogy a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ez évre is utalványozza archaeologiai bizottságunk részére, tárczájának a műemlékek fentartására és kiadására nyert dotációjából. Kérem a tek. Igazgatóságot, hogy ez iránt már ez ülésből határozza el a fölterjesztést.

A kiadások közt a személyes járandóságok czimén (I.) fölvett összeg megfelel a valódi kiadásoknak, ha a közelebbi években elhunyt tagok fizetése a jelen pénzügyi viszonyok közt megtakaríttatik. Minthogy az Akadémia osztályainak és bizottságainak költségvetései levonások nélkül csak e föltétel alatt fedezhetők, nem lehet kétség, hogy a t. Igazgatóság ez alkalommal is megújítja e részben a közelebbi évek folytán hozott határozatait.

Az összes Akadémiát illető kiadásokra nézve (II.) meg kell jegyeznünk, hogy e czimet ez évben is terheli a múlt évekről fenmaradt fizetetlen számlák kiegyenlítése. E czélből 2000 frt van, mint második részlet, fölvéve a költségvetésbe. A harmadik, utolsó, szintén 2000 frtnyi részlet a jövő évet fogja terhelni. Szükséges e föltt, hogy azon óvó intézkedések, a melyek az Évkönyvekre nézve a múlt évben hozattak, most is fentartassanak, s az Évkönyvekbe ez évben is csak a közülés tárgyai vétesenek föl.

A t. Igazgatóság bizonyára örömmel értesül azon körülményről, hogy a költségvetés következő czimei alatt az Akadémia osztályainak és bizottságainak összes előterjesztései tekintetbe vétethettek s megtalálják fedezésüket.

Az I. osztály két költségvetést terjesztett az Igazgatóság elé: az osztály és a nyelvtudományi bizottság részéről.

E két költségvetés egybefoglalva következő:

1) A régi magyar költők tára II. kötetének befejezésére	551	frt.
2) Az osztály Értekezéseire	1200	»
3) A Petrarca kun codexre	600	»
4) A nyelvtörténeti szótárra	1000	»
5) Bálint Gábor mongol-gyűjteménye kiadására	500	»
6) Aristophanes fordításából az I. kötet nyomtatására	500	»
7) A nyelvemléktár folytatására	1200	»
8) A magyar-ugor szótár folytatására	687	»
9) A nyelvtud. bizottság előadójának	350	»

10) A Nyelvtud. Közlöny kiadására	1844	frt.
11) Magyar Nyelvőr segélyezése	1500	»
12) A Philologiai Közlöny segélyezése	500	»
	<hr/>	
	10,432	
	frt.	

E szerint az I. osztálynak három, részint közvetlenül szerkesztett, részint segélyezett közlönye lenne ezentúl, u. m. :

a) A *Magyar Nyelvőr*, melynek feladata a magyar népnyelvi adatok gyűjtése és feldolgozása, valamint az irodalmi nyelv ellenőrzése.

b) A *Nyelvtudományi Közlemények*, a mely folyóiratot ezentúl Budenz r. tag szerkeszti, szorosabb program szerint, a magyar nyelvészet s az ennek szükséges kiegészítésül szolgáló altáji összehasonlító nyelvészet tüzetes művelését tűzvéni czélul.

c) A nyelvtudományi bizottság ezeken kívül még különösen a classica nyelvek és irodalmak tanulmányának s az ezzel kapcsolatos nem-magyar nyelvtudománynak emelésére és magyar nyelven terjesztésére is szándékozván hatni, e működése külön organumául az egyetemi tanárok által szerkesztett *Philologiai Közlönyt* választotta. E folyóiratot a bizottság a maga hatáskörébe vonván, az Akadémia részéről már ez évben anyagi segélyben kívánja részesíteni.

A t. Igazgatóság bizonyára örömmel látja e tervszerű, élénk, tudományos működést ; örömmel mozdítja azt elő a kért költség megajánlásával.

Az I. osztály azonban, midőn a fennirt költségvetést előterjeszti, egyszersmind jelenti, hogy irodalomtörténeti bizottságot is állita fel, a mely részint az írók levelezései, részint pedig régiebb írók kritikai kiadásait eszközli ; s kéri a t. Igazgatóságot, hogy addig is, míg e bizottság munkássági köre és kiadásai tervrajza megállapíttatnék, a történelmi bizottságnak nyújtott állami segélyből annyi összeget adjon az új bizottság rendelkezésére, a mennyi a bizottság munkássága megindítására s legalább egy kötet kiadására elég. Meg vagyok győződve t. Igazgatóság, hogy e kívánatnak eddig is eleget lehetett volna tenni. Az irodalomtörténet ugyanis, mint az I. osztály is megjegyzi, nem csak segédtudománya a történelemnek, hanem ma már egyiket a másik nélkül, kivált a renaissance után, meg sem írhatni. E mellett az írók levelei közé fölvetetnek, a XVIII. század magyar történetíróinak kiadatlan levelei, magyar-német és latin nyelven s így a történeti bizottság munkásságát az új bizottság működése mintegy kiegészíti. A történelmi források és emlékek kiadására nyújtott országos dotatio azon része tehát, mely az irodalomtörténeti bizottság rendelkezésére bocsátatik, nem vonatott volna el eredeti rendeltetésétől. Azonban minden felreértés kikerülése végett a pénzügyi bizottság közelebbi tárgyalásai alatt, a közoktatási miniszter hozzájárulásával, akkép módosíttatott a dotatio czíme, hogy az állami segély az irodalomtörténeti források és emlékek kiadására és feldolgozására is fordíttathassék. A történelmi bizottság jövő évi költségvetése 13,367 frtra van előirányozva. Ugy hiszem, a történelmi bizottságnak annál kevesebb lehet ellene kifogása, ha ez az összeg kerekszámban 13,000 frtban állapítatik meg, mert a bizottság a múlt évi dotatiójából a szabály ellenére 337 frtot vett által ez évi költségvetése javára ; az állami dotatióból e szerint 2000 frtnyi összeg adatnék már ez évben az irodalomtörténeti bizottság rendelkezésére : vagyis az I. osztály és nyelvtud. bizottság részére kért 10,432 forint, tekintettel az irodalomtörténeti bizottság működése megindítására is, 12,000 frtra emeltetik. Minthogy pedig az osztály és bizottság működése teljesen alig

különíthető el, s oly részletes költségvetés tételenként teljes pontossággal elő nem irányozható: úgy hiszem, ez évben is nagyobb megnyugvást talál az I. osztály abban, ha a megállapított összeg erejéig osztályi és bizottsági kiadásainak összes tételei közt megadatik az átruházás joga.

A II. osztály azzal a kéréssel fordult a t. Igazgatósághoz, hogy az Értekezésekre 1876-ban előírt 2400 frtnyi összeget emelje föl. Egyszeremind Tóth Károly pályanyertes vasútügyi munkája kiadására 300 frt előirányozását kéri. A költségvetés (IV. Cz.) a II. osztály értekezéseire és az érintett pályamű kiadására kerek számmal 4000 frtot irányoz elő. Ez osztály önálló bizottságai külön dotatiókkal, külön czímen fordulnak elő.

A III. osztály Értekezései kiadására 4000 frtot s mathem. és term. tudom. bizottsága kiadásaira 5000 frtot kér. A költségvetés (V. Czím) teljesíti az osztály kívánatait, azok alapján egy összegben 9000 frtot irányozván elő. A math. és term. tud. bizottság az idei nagygyűlés által két évre választatván meg, ez időre egységes terv szerint kívánja működését megindítani. Alkalmat akar ez által szolgáltatni valamely nagyobb buvárlat létesítésére, mely egy év alatt, aránylag csekély pénzerővel, nem vihető ki. A bizottság figyelemmel kísérve a természettudományok előmozdításával hazánkban foglalkozó egyéb tudományos intézetek és társulatok működését, kiválóan támogatni fogja az oly tudományos vállalatokat, a melyek más részről segélyezésre nem számíthatnak. Ilyenek először a kísérleti tudományok előbbvitelére irányzott buvárlatok; másodsor a hazánk természettudományi megismertetését célzó olyan nagyobb vizsgálatok, a melyek csak jelentékeny pénzsegéllyel s több buvár közreműködésével létesíthetők. Ide tartozik: az ország valamely még ismeretlen vidékének rendszeres átvizsgálása, úgy hogy annak alapján e vidék teljes természettudományi monographiája elkészülhessen, vagy a hazánk physikai és meteorologiai viszonyainak földterítésére vonatkozó nagyobb szabású dolgozatok készíttessenek. A kijelölt cél elérésére a bizottság következő módon fog eljárni.

1) Hazánk tudósait hirlapok utján felszólítja, hogy közöljék vele azon kísérleti buvárlatok vagy az ország természettudományi megismerését célzó vizsgálatok tervezetét és költségvetését, a melyeknek kivitelére a M. Tud. Akadémia anyagi segélyezését a következő két év alatt igénybe kívánják venni. E tervezetek beküldésének határnapja márczius 31-ike.

2) A beküldött ajánlatok alapján megállapítja az eszközlendő buvárlatok tervezetét, s kivitelökkel az alkalmas szakférflakat megbízza. Esetleg az ajánlatoktól eltérő s talán csak egy feladatot tűz ki.

3) Időközben felmerülő s gyors elintézését igénylő tudományos vállalatokat kisebb segélyezésben részesít.

4) A buvárlatok befejezése után gondoskodik, hogy azok eredményei tudományos alakban leirassanak s a munkálatokat közzéteszi.

E működési tervet költségvetése, a mondottak szerint, a bizottság két évi (1879. és 1880-ki) dotatiója (10,000 frt) alapján készült.

Megemlíti egyszeremind a III. osztály, hogy Vész Ármin r. tag »A felsőbb mennyiségtan alapvonalai« czímű munkájának második, egészen átdolgozott és tetemesen bővített kiadását is az Akadémia által ohajtaná kiadatni. E munka azonban még bírálat alatt van; és így mielőtt az osztály véleménye előterjesztetik, azon esetben

sem vétethetett volna föl a költségvetésbe, ha az osztályok és bizottságok költségvetéseinek fedezése után annyi fölösleg maradna rendelkezésünkre, a mennyit azon mű tiszteletdíja és nyomtatási költségei igényelnének.

A következő czimekre nézve fölvetett összegek közt leginkább föltűnik az idén, nagyságánál fogva, a jutalmakra (X.) előirányzott 8092 frt. Fölvilágosításul megjegyzendő itt, hogy a 400 aranyos Karácsonyi-jutalom két évben nem adatván ki, szabály szerint, az I. osztály rendelkezése alá esett. Az osztály az egyiket Greguss Ágost r. tagnak határozta adatni »Shakspeare élete és munkái« című munkájáért; a másik jutalmat pedig Arany János rendes tagnak »Aristophanes« fordításáért. Greguss Ágost rendes tag az érintett munka I. kötetét beadta. E mű magában is egész. Az osztály ennél fogva szerzőnek a tiszteletdíj felét már ez év folytán utalványoztatni kéri. Arany János rendes tag pedig az egész munkát beadván, az őt illető egész jutalom kiadandó, mihelyt a munka birálaton keresztül ment.

Megjegyzendő végre, hogy az akadémiai épületek ez évben ismét öt évre bízottandók, a mely körülmény az épületfenntartási költségek (XV.) emelését teszi ez évben szükségessé. Ellenben a vegyes költségek (XVI.) azért voltak ezúttal kisebb összegben előirányozhatók, mert e czímet a múlt évben több nagy összegű, rendkívüli kiadás terhelte, a melyek most már elmaradnak.«

A bemutatott költségvetés, minden egyes tételre nézve, helybenhagyatván, a Magyar Földhitelintézetnek kiadatni, illető tételei és pontjai pedig az osztályokkal és bizottságokkal közöltetni rendeltettek.

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Ötödik akadémiái ülés.

Az I. (nyelv- és széptudományi) osztály *második* ülése.

1879. febr. 3-án.

Pulszky Ferencz t. t. osztályelnök elnöklése alatt.

33. (4.) *Vámbéry Ármin* r. tag »A török-tatár nép régi primitiv culturájáról« értekezik, ily czimú munkájából olvasván mutatványt.

34. (5.) *Volf György* l. tag jelentést tesz a Jordánszky-codexről, s bemutatja az Ehrenfeld-codex facsimilejét, a melyet Ehrenfeld úr készíttetett az Akadémia kiadása számára.

Az osztály Ehrenfeld úrnak levélben fogja kifejezni köszönetét.

Hatodik akadémiái ülés.

A II. (bölcészeti, társad. és történettud.) osztály *második* ülése.

1879. február 10 én.

Tóth Lőrincz r. tag elnöklése alatt.

36. (5.) *Hajnik Imre* l. tag fölolvassa ily czimú értekezését: »A királyi könyvek a vegyes házakból származott királyok korszakában.«

Szabályszerű birálat után, az »Értekezések« során, közrebocsáttatik.

37. (6.) *Henszlmann Imre* r. t. bemutatja az Archaeologiai Bizottság 1878-ik évi kiadványait, a következő jelentés mellett:

»A régészeti tudomány, a szorosan vett archaeologia, régebben csakis a classikus korszakkal foglalkozott. Azonban újabb időben körébe vonván a középkort és tovább haladva, az assyri és egyiptomi régiségeket, egyrészt innen is felszállván, kiterjeszkedett az úgynevezett prehistorikus korba, ellenkező részén leszállott a középkortól is az ennél újabb culturális mozzanatokra.

Midőn bizottságunk a tudománynak ez újabb haladását követni igyekezett, szükségképen régibb hatáskörét újra meg újra kellett kiterjesztenie. A munka e ropant szaporításának nem lett volna képes megfelelni, ha csak annak nagy részét nem veszi le válláról a m. n. Múzeum, a Magyarországi Műemlékek ideigl. bizottsága, és legújában az országos Embertani és régészeti társulat.

E szerint igen nagy mérvben esedett a levelezés, melyet ez előtt bizottságunk a vidékkel és a külfölddel vitt, és a mely most az említett három intézetre szállott át, elestek szintén a kutatási utazások, az ásatások, és elestek főképen az emlékek költséges fölmérései és lerajzolásai.

Ellenben az Akadémia bizottsága mindez intézetek segédintézetévé vállalt, midőn azt, mit ezek tanulmányoznak és gyűjtenek, a hazai közönséggel közli és a magyar publikumot értesíti, első helyen a magyarországi, de ezen kívül még az európai régészeti mozzanatokról is.

Így sikerült bizottságunknak, daczára a föladathoz elég csekély budgetjének. Közleményei szövegét évről-évre bővíteni, szaporítani és azokat mind számosabb és művészeti tekintetben jobban s jobban bevégzett illusztrációkkal ellátni.

Mult évben az

I. „*Archaeologiai Értesítő*“ már több mint 25 ívre terjedt, és számos illusztrációval láttatott el, körébe inkább s inkább bevontuk a prehistoricus régészetet, valamint ellenkező végen hazai pecsétek és czímerek másolatát és magyarázatát. Másrészt kiterjesztettük figyelmünket a trójai, olympiai, mykenai, más görögországi és római ásatások eredményeire és több, a külföldön megjelent, jelesebb régészeti könyvekre.

II. „*Az Archaeologiai Közlemények*“ XII. kötetében 18 íven és 28 nagyobb illusztrációval magyarázva, megjelent 16 cikk, mely kezdvén prehistorikus tárgyakon, szól római föliratokról, középkori magyar építészeti emlékekről, Báthory István nagy emlékérméről, nevezetes régi magyar czéhpecsétekről, Budán és Munkácson átvett ágyúkról, melyek közt több hazánkban öntetett, Rákóczi Erzsébet ingóságairól; valamint e kötetben újra fölvettük a hosszabb időn át félretett magyarországi leletek repertoriumát.

Végre mult évben megjelent :

III. „*A magyarországi régészeti emlékek*“ (Monumenta Hungariae archaeologica) harmadik kötetének II. része, mely 22 íven XIV táblával és 88 fametszettel illusztrálva Lőcsének régi emlékeit tárgyalja; e czélra fel vannak használva a híres lőcsei krónikának és Sperfogel diáriumának ismert és eddig még nem publikált adatai. Tárgyaltatnak a városnak még részben fennálló erődítései; de tárgyalatik főképen a már a XIII. században megkezdett parochialis templom, igen nevezetes XIV. századbeli falképeivel és valamennyi régibb oltáraival, melyek közt föllötte fontos, hazai művészetünkre nézve, a pompás föoltár. Az eddigi vélemény szerint ezt Stoss Vitus készítette; ellenkezőleg itt, egy újonnan fölfedezett sírkő alapján, készítőjének Pál, lőcsei mester és polgár van bemutatva. Tárgyalatik továbbá hajdan a minoriták birtokában volt, jelenleg állami gymnaziumnak temploma- és zárdájának, valamint a karthausi templomnak maradványa, mely katona-laktanyává van átalakítva. Következik a lőcsei városházának és harangtoronynak magyarázata. Az előbbinél ki van mutatva régibb, még a XV. századból származó csúcsíves stílus része, illetőleg fötteste, mely elkülönítették az 1615-ben hozá épített oszlopos csarnoktól. Eddig az egészet ez utóbbi évből származtatták.

Végre röviden érintve vannak a Thurzók löcsei házai, valamint a templomban levő síremlékei már előbb voltak tárgyalva. — Az illusztrációkra nézve megemlítendő, hogy ezeket részint fényképek, részint Storno Ferencz és Myskovszky Viktor jeles rajzai után, igen csinosan fába metszette Pollák; a főoltárt, Péter-Pál oltárát és a szentség-lázat pedig mesterileg rézbe metszette Doby Jenő.

38. (7.) *Szilágyi Sándor* r. t. indítványt tesz: »Kéressék föl az Archaeologiai Bizottság, hogy az Archaeologiai Közlemények ekkorig megjelent 12 kötetéhez név- és tárgymutatót készíttessen, és ekképen ama kiadványnak értékesítését megkönnyítse.«

Az indítvány elfogadtatik.

39. (8.) *Kohn Sámuel* budapesti főrabbi, mint vendég, ismerteti a Magyarország történetét érdeklő héber kútforrásokat, melyeket magyar fordításban az Akadémiának kiadás végett följánl.

A dolgozat a Történelmi Bizottsághoz tétetik át.

Hetedik akadémiai ülés.

A III. (mathemat. és természettudományi) osztály második ülése.

1879. február 17-én.

Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

41. (6.) »Az *Acanthus* virágnak egy rendkívül nagy példánya a gróf Erdődy vépi kertjéből.« Bemutatja *Dr. Haynald Lajos*, a következő szavak kíséretében:

Ez a növény a nm. gróf Erdődy Sándor vasmegyei vépi jeles kertjében, szabad földben tenyésztett *Acanthus mollis* egy óriási példánya, s melléje állítom összehasonlítás végett egy eme növény ismert legnagyobb magasságú vadon termett példányát, mely 60 cm.-nyi magas, míg amaz 240 cmeterre emelkedik, maga a virágfüzér 170 cm.-nyi hosszúságban ékeskedvén.

Esetleg számosabb hallgatóság jelenvén meg, kiemelé a bemutató e növénynek jelentőségét először szépségére nézve, gyöngye testszín árnyalatú fehér, félaikjas virágok ékes füzérével diszelegvén; továbbá gyógytani tekintetben, mint a mely »*Herba brancae ursinae*« név alatt a régi gyógyászok használatában levén, különösen az úgynevezett *quinque herbae emollientes* között fordult elő; s ismét műtörténelmi tekintetben, mint a melynek öblösszárnnyasan metszett szép levelei, némelyeknek állítása szerint, a Krisztus Urunk születése előtt fél ezreddel élő korinthei építész, Kallimachosz által a korinthei-rendü oszlopok capiteljei ékítésére alkalmaztattak először, az oszlopnnyakat (crater) két sorban környezvén, s így az említett oszloprendet a jóniai oszloprendtől különösen megkülönböz-

tevé, mint a mely utóbbinak csigatekercesei (volutai) a korinthuszlop-rendben ismétlődő, e növény leveleitől támogatva, gazdagabb kifejllettségben tűntek elő; ez oszloprendből a római rendi columna composita oszlopfőibe szintén átmentek az *Acanthus*-levelek. Növényesztani jelentőségét abban jelezte a bemutató, hogy a Linné-féle 14-ik növényssereg 2-ik rendjéhez, a *Didymia* Angiospermiá-hoz tartozó e növény a természeti rendben az *Acanthaceae* (Endl.) igen ékes, nagyobbrészt *exoticus* növényssereket magában foglaló családjának alapnemét képezi, annak nevét adja.

Végül azon óhaját fejezi ki a bemutató, hogy e, honunk legdélibb tenger-melléki részeiben, a szomszéd Dalmátiában, az occupált földön, Olasz- és Görögországban diszló növény ily rendkívüli magasságban tenyészvén a magyar földben, jó oment szolgálta mindennek, a mi jó és szép magyar honunkban, hogy mind az is minél nagyobbá és diszesebb növekedjék.

»A *Pinguicula alpina*, mint rovar-evő növény, különös tekintettel boncz-tani viszonyaira.« Előadja *Klein Gyula* polytechnicum tanár, mint vendég. Kivonatban így:

Darwin híres munkájában: »A rovar-evő növényekről«, az ott tárgyalt *Pinguicula*-fajok közt a *P. alpina* nincs fölemlítve, és azért előadó örömmel használta fel az alkalmat, mely mult nyáron Neuhausban, Styria egyik fürdőjében, kinálkozott, hogy a *P. alpina* — azon a vidéken gyakori növény — közelebről megvizsgálhassa, és pedig úgy élettani, mint különösen boncz-tani szempontból, miután Darwin a munkájában felhozott *Pinguiculák* boncz-tani viszonyait csak igen röviden adja elő.

Élettani tekintetben kiderült, hogy a *P. alpina*, ép úgy mint a többi *Pinguicula*-faj, rovarfogásra képesítve van, hogy leveleinek szélei a mellett begömbölnék, a mirigyek egyszersmind erősebben választanak ki, és hogy a váladék savanyú is lesz. A fogott tárgyak a savanyú váladék által kisebb-nagyobb mérvű változást szenvednek, részben vagy egészben feloldatnak és felszívotnak. A *P. alpina* tehát szintén rovar- vagy húsevő, és mivel levelei gomba-részecskék, valamint más növényi anyagok behatása folytán begömbölnék, valószínűleg részben növény-evő is.

Boncz-tani tekintetben előadó tárgyalja a *P. alpina* gyökereinek, törzsének, leveleinek és virágjainak boncz-tani alkatát és fejlődési menetét. — Így különösen fölemlíti, hogy a gyökerek, ámbár mindig elágazatlanok, mégis birnak penicambimmal, hogy a törzsben sajátságos, igen rövid ízektől álló edények találhatnak, melyek rendszeren sárgásbarna anyaggal telvék, hogy a leveleken kétféle mirigy lép fel — melyeknek fejlődését és alkotását előadó részletesen tárgyalja, mivel eddigi erre vonatkozó ismereteink hiányosak és hibásak voltak —; felhozza továbbá ama nevezetes észleletét, hogy nyeletlen mirigyek a levél alsó oldalán is fordulnak elő, miből kiindulva, előadó néhány érdekes következtetésekre jut. A levelek erezetét részletesen leírva, előadó kiemeli, hogy az erek

tracheái soha sem vezetnek levegőt — ugyan ez áll a *P. alpina* többi részeiben található tracheákra nézve is —; e körülmény, valamint az ezek sajátosságos elágazása, különösen a levél azon részében, mely a rovarfogásnál kiválólag szerepel, azt látszanak bizonyítani, hogy a tracheák talán bizonyos anyagok vezetésére szolgálnak, melyek közvetlenül a levelek élettani működésével állnak összefüggésben. Végre felhozza, hogy a két-féle mirigy a virág kocsányán, valamint a többi részein is föllép, és hogy általában véve a *P. alpina* boncztatani és élettani viselkedése közt sok tekintetben nevezetes öszhangzás mutatkozik.

Dr. Ortway Tivadar pozsonyi tanár részéről. »A magyarországi Duna-szigetek földirati csoportulása s képződésének tényezői.« Megismerteti Galgóczy Károly I. tag. Kivonata ez:

Ez értekezés folytatása, illetőleg kiegészítése: »A magyarországi Duna-szigetek alakja és iránya, területnagysága és partmagassági viszonyai« című munkájának, a mely a Matematikai és Természettudományi Közlemények XV-dik kötetében jelent meg.

Szerző jelen értekezésének célja azon tényezőket megállapítani, a melyek a Dunának sziget-alkotó geologiai tevékenységében leginkább érvényesülnek. Oly kérdés, mely a szakilletékes buvárokat eddigelé, úgy szólván, épen nem foglalkoztatta. Mert a mi Marsili óta Suessig és Petersig e téren történt, mondhatni csak mellékes megérintése e tárgynak s a Duna-irodalomban e tárgyra vonatkozólag egy-két általános megjegyzésnél többet alig találunk.

Az alap, melyből az érintett tényezők megállapítása kiindúl, az, a melyet maga a Duna nyújt. A ható okok az eredmény alapján kutattatnak; a Dunaszigetek, mint a folyam közvetlen alkotásai, geologiai tevékenysége közvetlen eredményei, kétségkívül a legbiztosabb tájékozókul szolgálhatnak.

E célból mindenekelőtt a szigetképződések vétettek gondos figyelembe a legrészletesebb térképek segítségével, és állítottak össze a Duna különböző szakaszai szerint, hogy ez által a különböző szakaszokon a szigetalkotási erő meghatározathassék. E kutatás eredményeképp az tűnt ki, hogy a Duna szigetképző tevékenysége különböző szakaszaiban különböző, egészben véve pedig a folyam mentében fogyó.

Ily eredménnyel szemben, önként állott elő azon kérdés, mi az oka annak: hogy egy s ugyanazon erő ily helyileg különböző tevékenységet fejt ki? A ható tényezők nyomozása tehát szervi összefüggésben történt az első vizsgálattal.

Azonban az általános hydrologiai és hydrodynamikai ható okokon kívül, nagy számu egyéb, ugynevezett localis factor, — jelesen a part- és mederjavítások, a kanyarátvágások, sarkantyúk, hidak, gátak, hajózás, kotrás s a mechanikának és hydraulikának számos egyéb intézkedése is. kisebb-nagyobb mértékben befolyván a folyam geologiai munkálkodására:

mindezeket pedig egyenkint felkutatni s mérlegelni szerfölött nehéz, — sokkal nehezebb levén, mintsem azt a jelen körülmények közt egyes ember végrehajthatná; ugyanazért szerző itt csak amaz általános tényezőkre terjeszkedik ki, a melyek a szigetképzésnél leginkább és legszembetűnőben előtérbe nyomódnak.

Ennek megfelelőleg hat fejezetre van osztva az értekezés :

- 1) a Duna-szigetek földirati csoportosulása,
- 2) e csoportosulás arányai,
- 3) a szigetgetképződésnek a folyam eséséhez és sebességéhez,
- 4) a folyam medréhez,
- 5) a folyam vízkörnyékéhez, végre
- 6) mélységéhez és vízbőségéhez való viszonya.

Mindenik fejezet bőséges számadattal fejtegettetik.

Különben, szorosán véve, csak a magyarországi Dunaszakaszc szolgált a vizsgálat tárgyául; de minthogy a Duna geologiai működésének e szakaszban észlelhető eredményei sokszor a Pozsonyon fölül érvényesülő ható okoknak okozatait képezik: azért — valamint általában az egybe-hasonlítás szempontjából is — mind a Fel-, mind az Alduna viszonyai szintén figyelembe vétettek.

A használt segédeszközök: a forrás és segédművek mindenütt pontosan idéztetnek. Fáradtságos munkájában nagy segítségére voltak szerzőnek: a pénzügyi és közlekedési minisztériumok, a bécsi cs. k. udvari s egyetemi könyvtár, dr. Peters Károly gráci e egyetemi, dr. Kornhuber G. A. bécsi műegyetemi tanár és Eisler Frigyes magyar királyi folyam-mérnök.

Csak igen röviden érintem a tárgy közelebbi érdemét. Az I. Fejezet a szigetek csoportosulásáról szólván, kiemeli Pozsonytól Komáromig azoknak oly nagy számban létét, hogy majd egymást érik. E 121 kilométernyi szakaszon a Duna fő- és mellékágaiban, egypár híján, 500 sziget, zátony és homokpad van. A nagy Csallóközt különösen sok sziget környezi. Kimutattatik részletesen, hogy egyes tudósok és térképek mennyire eltérnek egymástól és mennyire tévednek az itt találtató szigetek számára nézve. Komáromtól Esztergomig már rendezettebb levén a Duna folyása, szigeteinek száma is sokkal kevesebb. Az egész Duna hosszán teljes részletességgel jelöltetnek meg a kisebb-nagyobb szigetek, melyeket értekező nagy részben személyesen megszemlélt, s ennek folytán az eddigi térképeken számos igazítást tesz.

A II. Fejezet az arányokat tárgyalja. E szerint az egyes szakaszokban a szigetek száma, a szakaszok hosszúságához, következőleg aránylik:

Dévénytől a Vág-Duna torkolatáig	121 kilométeren	497 sziget.
Innen Paksig	240	» 119 »
Pakstól a Dráva-torokig	330	» 94 »
Innen a Száva-torokig	225	» 88 »
Innen Orsováig	220	» 69 »

Vagyis az egész folyamvonalon összesen 1036 kilométeren 867 sziget

csik; tehát felénél több a 121 kilométernyi legfelső szakaszon. Ez után az arányok közelebbről részleteztetnek.

A III. Fejezet az esésre és sebességre menvén át, a tudományos köztudatban általánossá lett ama nézetet kifogásolja, hogy az esés és az ez által előidézett sebesség a folyamok építő és romboló szereplésében főtényezők, melyet Peschel Oszkár, az összehasonlító földisme e hírneves képviselője is, ama munkájában, a melyet a földterület morphológiájának kísérleteképen közrebocsátott, akkép állít föl, hogy valamint a folyóvizek sebessége, a meder különböző szélessége és alakulása, az után a partmagassági viszonyok mellett, főleg az esettől van föltételezve: azonkép a hordványok lerakódása vagyis a folyóvizek szigetképződése a vizek esésének csekélységétől függ. Eme, kivált a statisztikusokra és geographusokra nagyon elragadt nézet ellenében azt állítja Ortvay, hogy előbb rombolni kell s csak azután történhetik lerakódás; a rombolást pedig a part és mederfenék különfelesége szerint, a sebesség eszközlí; minél nagyobb a folyam esése és sebessége, annál több iszapot szakgat az fel s viszen magával, melyet lerakhat: tehát egyenlő körülmények közt, annál nagyobb is annak sziget-alkotó tevékenysége. Az esés és sebesség különböző fokai táblázatos összeállításban mutatattnak ki, melybe azután a folyamvidék némely mellékvizei is bevonatnak.

A IV. Fejezetben, a mederviszonyok kapcsában, a meder kettős szigetképződési jelentősége, névszerint a partok magassága s a meder földtani minősége, azután a Dunameder részletes földtani szerkezete ismerttetetnek, a közvetlen partvidéknek is részletes bevonásával. Majd a szigetképződésnek a mederviszonyokhoz való arányai, az arány viszáltsága, a partok összesített közepes magassága, a szigetképződési szaporulat százalékokban és kilométerekben, még számos idevágó tétellel együtt tárgyaltatnak.

Az V. Fejezet a folyamviz környékéről szól. Ezt a geologusok eddig nem vették figyelembe a szigetképződésekre nézve. Pedig ez a Dunánál is jelentékeny. Különböző szakaszokra a Duna vízkörnyékének kiterjedése, hydrographiai viszonyai, az áradások gyakorisága, a feldunai vízkörnyék légesapadéka, ennek jelentősb hydrologiai és geologiai következményei, a légköri agentiák kőzet-romboló hatása, a kőzetporlódás — — —, a jég és a tenyészet mechanikus befolyása, a kőzetporlódás nagyszerúsége s gazdag tápláléknyújtása a Duna geologiai működéséhez stb. tárgyaltatnak. Ez különösen sok tanulságost magába foglaló s érdekesen kifejtett fejezet.

Végre a VI. Fejezet részletei: a mélység és vízbőség viszonyai. Míg a szigetképzés a folyam mentében fogyó, addig a vízbőség szaporodó; ennek okadatolása; gyarapodásának bizonyítékai; vízmérési felbecslések. A Duna szélességi-, sodrának mélységi viszonyai. A szigetképződés s a vízbőség visszás aránya, — e jelenség magyarázata. A vízbőség és az iszap-tartalom; a Duna iszapmennyisége, összehasonlítva egyéb folyóvizekével; feltüntetése annak, hogy a Duna iszaptartalma nemcsak aránylagosan, de feltétlenül is kisebb, számos kisebb vízfogyasztásu folyóénál; ennek indo-

kolása; az iszapmennyiség tényezőinek ismertetése; kimagyarázása annak, hogy a dunai szigetképződésnek vízmenti fogyását a növekedő mélység is magával hozza; a szigetképződés analogiája a tengeri deltaképződéssel; az áradásnak a szigetképződéshez való viszonya; a Duna vízállási változatai; a szigetképződések magassági viszonyai, sorozatos számadatokkal kísérvé; az áradatnak az összetevésekből mérlegelhető befolyása a szigetképzésre.

E, sok érdekeset s gyakorlatilag is becseset tartalmazó értekezéshez, három térkép van mellékelve; egyik: »A Duna-folyam szigetképződésének átnézeti térképe«; másik: »A Dunafolyam sodrának mélységviszonyai Dévény és Orsova között«; a harmadik: »A Dunafolyam Passau és Orsova közötti részére vonatkozó vízmértani adatok előtüntetése«.

A felfogott fontos és érdekes tárgy, a jelen értekezéssel még nincs befejezve. Következni fog: a szigetképződésnek tényleges folyamata.

Az első közlemény az Értesítőbe jön; a két utolsó előadás tárgya szokott módon bírálatra adatik. A Dr. Arányi részéről bejelentett negyedik tárgy közbejött akadály miatt nem adatott elő.

Nyolczadik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1879. február 24-én.

Gróf L ó n y a y M e n y h é r t akad. elnök úr elnöklése alatt.

43. *Tóth Lőrincz* r. tag fölolvassa emlékbeszédét Fogarasi János 1878-ban elhunyt r. tag fölött.

Az Értekezések során kiadatik.

44. Olvастatik a m. kir. miniszterelnök úrnak, f. évi február 4-kén kelt leirata, melyben az Akadémiát értesíti, hogy a Deutsch Bernát és Deutsch József urak által, annak alkalmából, hogy ő Felsége által magyar nemességre emeltettek, valamely hazai czélra följánlott és a miniszterelnök rendelkezésére bocsátott 20,000 frt értékű magyar aranyjáradék kölcsön-kötvényeket az Akadémia céljaira ajánlja föl.

Az Akadémia úgy a m. kir. miniszterelnök úrnak, mind az adományozó uraknak, e jelentékeny alapítványért, köszönetét jegyzőkönyvbe iktattni és levél útján kifejezni rendeli.

45. Bemutattatik az Akadémiának, az Igazgatótanács február 2-án tartott ülésében megállapított, 1879-ik évi költségvetése.

Tudomásul vétetik.

46. Olvastatik az Igazgató Tanácsnak február 2-án tartott ülésében hozott azon határozata, mely szerint a közelebbi években elhúnyt rendes tagok fizetésének megtakarítása tárgyában hozott korábbi végzését ez évben is megújítja; minthogy az akadémiai osztályok és bizottságok költségei levonás nélkül csakis ily módon fődözhetők. Tudomásul vétetik.

47. Olvastatik az I. osztálynak, az »Athenaeum« által följajánlott pályakérdés formulázása iránt benyújtott javaslata.

Ennek alapján, a pályázatnak kihirdetése a következő módon határoztatik:

»Kivántatik a magyar hírlapirodalom története kezdetétől (1780) fogva 1867-ig, tekintettel a politikai eszmék és pártok fejlődésére.

Jutalma, az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársulat adományából: száz arany.

Határnap 1880. december 31.

A jutalom csak önálló becsü munkának adatik ki.

A jutalmat nyerő munka a szerző tulajdona marad, de ha egy év alatt ki nem nyomtatná, a tulajdonjog az Akadémiára száll.«

48. Az I. osztály, múlt évi november 16-án tartott értekezleti ülésében, elhatározván egy állandó irodalomtörténeti bizottság alakítását, f. évi február 22-én tartott értekezleti ülésében a bizottság föladatát a következőképen állapította meg:

»Az irodalomtörténeti bizottság föadata:

a) A magyar irodalomtörténeti kútfők keresése, gyűjtése, kiadása; különös figyelmet fordít az írók levelei, naplói, följegyzései kiadására, bármely nyelven irattak, s azokat »Irodalomtörténeti Adattár« czim alatt lehető teljességben ügyekszik közrebocsátani.

b) Régibb írók kritikai kiadása, életrajzzal és jegyzetekkel. A már megindított »Régi magyar költők tára« mellett megindít egy újabb folyamat, melybe régibb íróink kiadatlan, vagy csak egy pár példányban fenmaradt munkái vétetnek föl, vagy a legkitűnőbb írók teljes és kritikai kiadásai bocsáttatnak közre. E munkák nem történeti sorrendben adatnak ki, hanem a körülmények szerint, s nem tesznek egymással kapcsolatos gyűjteményt.

c) Könyvészeti és irodalomtörténeti munkák iratása, felhívás és megbízások útján, s kiadásuk eszközlése.

Az irodalomtörténeti bizottság az I. osztály kifolyása levén, általa választatik, mint a nyelvtudományi bizottság; azonban a tagok választásában figyelmet fordít a történet-buvárookra is.«

Az összes ülés e szabályzatot helybenhagyja és az Ügyrendbe való iktatását rendeli el; egyúttal fölhívja az I. osztályt, hogy a bizottság megalakítását mielőbb eszközölje.

49. A III. osztály *Balló Máttyás* budapesti reáliskolai tanár részére fölhatalmazást kér, hogy »Új adatok a kamphorcsoport történetéhez« czimú értekezését az osztály egyik ülésén fölolvashassa.

Az engedély megadatik.

50. *Gróf Lónyay Menyhért* akadémiai elnök jelenti, hogy a jelen évi nagygyűlés és ünnepélyes közülés a következő napokon fog megtartatni:

- Május 19-én megjelenés ;
 » 20-án osztályértekezletek ;
 » 21-én nagygyűlés ;
 » 22-én »
 » 23-án Igazgatótanács ülése ;
 » 25-én ünnepélyes közülés.

Ezzel kapcsolatban jelenti, hogy, mint az Eötvös-szoborbizottság elnöke, a szobor leleplezésének ünnepélyét az akadémiai közülés napjára tűzte ki, és hogy ez ünnepélyre, 50 arany jutalom mellett, egy alkalmi óda megíratása határozottatott el.

Az elnöki jelentés tudomásul vétetik, és az I. osztály fölhivatik, hogy az Eötvös-szobor leleplezésének május 25-ére kitűzött ünnepélyére, 50 arany jutalom mellett, egy alkalmi ódának, akár pályázat, akár megbízás útján, megíratásáról gondoskodjék.

51. Bemutattnak az utolsó összes ülés óta beérkezett ajándék-, csere- és köteles könyvpéldányok ; úgy szintén az Akadémia kiadásában azóta megjelent munkák:

I. Testületektől.

Académie R. des Sciences. Brüssel. *a)* Mémoires. Tom. XLII. *b)* Mémoires couronnés et mémoires des savants étrangers. Tom. XL. XLI. *c)* Mémoires couronnés et autres mémoires. Tom. XXVII. XXVIII. *d)* Bulletins. Tom. XLI. XLII. XLIII. XLIV. XLV. *e)* Tables de logarithmes à 12 décimales. *f)* Annuaire 1870. 1871. 1872. 1873. 1877. 1878.

Kön. Bayerische Akad. der Wissenschaften. München. *a)* Sitzungsberichte. Math. Physik. Cl. 1878. 4. H. *b)* Sitzungsberichte. Philos. Philol. und Hist. Cl. 1878. II. B. I. Heft.

Museum d'Histoire Nat. Rouen. Actes. IV.

Accademia dei Lincei. Róma. Atti. Transunti. Vol. III. Fasc. 1. 2.

R. Geograph. Society. London. Proceedings. 1879. Vol. I. No 2.

Società Ital. di Antropologia. Florenz. Archivio. Vol. VIII. Fasc. 3. 4.

Hist. Verein für das Grossherzogthum Hessen. Darmstadt. Die vormaligen geistlichen Stifte im Grossherzogthum Hessen. II. B. mit 15 Tafeln.

Office of the Amer. Journal. New Haven. The Amer. Journal of Science and arts. No. 98. Vol. XVII.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger. 1879. No. 1. 2. 3.

K. k. Centralanstalt für Meteorologie. Bécs. Jahrbücher. Neue Folge. XIII. B.

K. k. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1878. Nr. 18. 1879. Nr. 1.

Histor. Statistische Section. Brünn. Schriften. XXIII. B.

Ossolinski intézet. Lemberg. Biblioteka. Z. V.

Archaeol. társaság. Zágráb. Viestnik. God. I. Br. 1.

Erdélyi múzeum-egylet. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. VI. évfoly. 1. 2. sz.

Orvos-természettudományi társulat, Kolozsvár. Értesítő az 1878. évben tartott estélyeiről.

Holland kormány. Batavia. Bijdrage tot de Kennis. . . tor Kuste van Atjeh.

M. kir. közokt. minisztérium. Budapest. *a)* Zeitschrift des Sächsischen Statist. Bureaus. 1878. 1—2. H. *b)* A közoktatás állapotáról szóló hetedik jelentése.

M. k. tengerészeti hatóság. Fiume. Annuario marittimo per 1879.

Érseki hivatal. Kalocsa. Schematismus cleri archidioecesis Colocensis et Bácsiensis ad 1879.

Érseki hivatal. Eger. Schematismus cleri archidioecesis Agriensis ad 1879.

Dunántúli ref. egyházkerület elnöksége. Komárom. 1878. október havi közgyűlésének jegyzőkönyve. 2 péld.

II. Magánosoktól.

Péchy Antal. Selmecz. Magyar és német bányászati szótár.

Kertbeny Károly. Budapest. Schweigerd: Österreichs Helden und Heerführer von Maximilian I. bis auf die neueste Zeit. I. II. III. 1. 2.

Wendrinsky J. Gratz. Die Herren von Schwarzenburg-Nostach.

Dr. Gerlóczy Gyula. Budapest. A műegyetem építési ügye.

III. Köteles példányok.

Athenaeum nyomdája. Budapest. *a)* Nemzeti Casino-könyv. 1878. *b)* Jókai: Görögút. I. II. III. köt. *c)* Klaczko: Két kancellár. *d)* A Lloydszerződés elvetése. *e)* Feladatunk a trieszti Lloydal szemben. *f)* Demeczky: A tetraeder mértana. *g)* Schwicker: Magyarország s a bajor örökösödési háború. *h)* Műegyetemi Lapok. III. köt. 29—30. füzet. *i)* Magyar tanügy. VII. évfoly. 7—8. 9—10. füz. *k)* Századok. 1878. 12. füz. 1879. 1. füz. *l)* Történelmi Tár. 1879. 1. füz. *m)* Tájékoztó. 1878. II. köt. 6. sz. 1879. I. köt. 1. sz. *n)* Az Athenaeum nagy képes naptára 1878-ra. *o)* Petőfi Sándor összes költeményei. Képes népkiadás.

M. kir. egyetem nyomdája. Budapest. *a)* A közokt. miniszternek végjelentése a budapesti egyetem könyvtárának, élettani intézetének és a központi épület egyik szárnyának felépítéséről. *b)* Emericzy és Kárpáti: Magasina de rezultate etc. *c)* Ugyanazok: Carte conducatoria etc. *d)* Acta r. sc. Universitatis Budapestinensis. 1878/9. Fasc. 1. *e)* A budapesti m. kir. tudományegyetem tanrende 1878/9. második felére. *f)* A magyarországi iparművészeti múzeum ideiglenes alapszabályai. *g)* Jelentés Beregmege népiskoláinak 1877/8. évi állapotáról. *h)* A vallás és közokt. miniszternek a közoktatás állapotáról szóló hetedik jelentése.

Tóth László nyomdája. Kecskemét. *a)* Kecskemét sz. kir. város törvényhatóságának szervezete. *b)* Hajdu: Egyetemes földirat.

Ref. főtanoda nyomdája. Pápa. Klein: A tévelgyök útmutatója (2 péld.)

Ref. főtanoda nyomdája. M. Vásárhely. Ősi Marosszék területén fekvő havasok nemes székely birtokosai szövetkezetének alapszabályai.

Ref. főtanoda nyomdája. S.-Patak. Gallik: Útmutatás a tápszerek, edények, szövetek és egyéb házi czikkek orvosrendőri vizsgálatára.

Ziegler K. nyomdája. Komárom. *a)* A komárommegyei tanfelügyelő jelentése, 1877/8. tanévről. *b)* Pap: Lelkészi székfoglaló beszéd.

Joerges A. nyomdája. Selmeecz. *a)* II. József altárna megnyitása alkalmával tartott előadások. *b)* Tóth: Symbolum és allegoria. *c)* Péch: Magyar és német bányászati szótár.

Drottloff J. nyomdája. Nagy-Szeben. Philp: Lebensphilosophie.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Bethlen Gábor fejedelem kiadatlan politikai levelei.

b) Tóth: A vasútkezelési rendszerek Magyarországon.

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Kilenczedik akadémiai ülés.

A I. (nyelv és széptudom.) osztály *harmadik* ülése.

1879. márczius 3-án.

Pulszky Ferencz tt. osztályelnök elnöklése alatt.

53. *Thewrewk Emil* l. t. »A Festus Codex helyreállításáról« értekezik.

54. *Volf György* l. t. méltánylattal mutatja be dr. Kis Ignác urnak a »Pázmán nyelvérőlk« czimű munkáját; több részletet olvas fel belőle s egyszersmind jelenti, hogy némi hiányok pótlása után a nyelvtudományi bizottság kiadását fogja eszközölni. Örvendetes tudomásul vétetik.

55. Olvastatik a h. főtitkár átirata a f. év február 24-én tartott összes ülésből, mely szerint az alakulandó irodalomtörténeti bizottság fölterjesztett szabályai helyeseltet nek s az I. osztály felhivatik, hogy a bizottság megalakítását mielőbb eszközöjlje.

Határozatlik, hogy f. é. márczius 8-án értekezleti ülés hívassék össze, a melyen az irodalomtörténeti bizottság tagjai megválasztandók.

56. Olvastatik a h. főtitkár átirata a f. év február 24-én tartott összes ülésből, mely szerint az ez évi nagygyűlés május 19-én veszi kezdetét, az ünnepélyes közülés május 25-én tartatik meg, s ugyanekkor fog megtörténni az Eötvös-szobor leleplezése is s az I. osztály felhivatik, hogy az ünnepélyre, ötven arany jutalom mellett, egy alkalmi ódának akár pályázat, akár megbizás utján megírásáról gondoskodjék.

Tudomásul vétetik s az alkalmi óda ügyében teendő intézkedés a márczius 8-án tartandó értekezleti ülésre halasztatik.

Tizedik akadémiai ülés.

A II. (philosophiai törvény és történettudom.) osztály *harmadik* ülése.

1879. márczius 10-én.

Tóth Lőrincz rendes tag elnöklése alatt.

58. (1) *Szűldgyi Sándor* r. t. felolvassa *Szűldgyi Aron* r. tagnak ily czimű értekezését: »Gyarmati Balassa Bálint élete.«

59. (2.) *Thaly Kálmán* l. t. felolvassa: »Az első hazai hirlap, 1705—1710« czimű dolgozatát. Kivonata ez:

A XVII-ik század utolsó negyedében hazánkban még csak egyes, időhöz nem kötött röpívek nyomattak a török háború nevezetesebb eseményeiről. Ugyanekkor keletkezett Bécsben a mai hivatalos Wiener-Zeitung elődje: a Wienerisches Diarium. Ez officiosus hírlap a Rákóczi alatt fegyverkezett magyarokról ferdített és koholt közléseket bocsátott világgá, belőle merítettek a németországi többi hírlapok. Hogy tehát a külföldi államok a magyar dolgokról megbízhatóbb forrásból meríthessenek: Rákóczy egyik tábornagya gr. *Eszterházy Antal* jött azon eszmére, miszerint ők magok nyomassanak egy magyar szellemben, de a külföld kedvéért latin nyelven szerkesztett hírlapot. Össze is állított s kinyomatott próbára Kassán mindjárt egy számot (1705. ápril 14.) Rákóczi elfogadta az eszmét, — s így született meg a legelső hazai újság: a »*Mercurius Veridicus ex Hungaria*«. Eleinte Kassán, majd Lőcsén, utóbb Bártfán, legvégül ismét Kassán nyomtatták. 1705. nyarától kezdve mint *heti lap* jelent meg; utóbb, a háború hanyatló éveiben, *havi közlönynyé* változván által. 1705. és 1708-ból egy-egy nyomtatott szám maradt fenn belőle a gr. Károlyi-levéltárban, s egyéb számok fogalmazatai 1705, 1706 és 1710-ből a vörösvári és kir. kamarai levéltárban. Gr. Bercsényi is sokat emlegeti e hírlapot leveleiben. Sok szám Lengyelországba küldetett ki belőle, — értekező ott remél még többet fölfedezhetni. A *Mercurius 6 évig* folyt, ugymint 1705 tavaszától 1710 végéig vagy 1711 tavaszáig. Tartalmát a vezénylő tábornokoktól beküldött s a fejedelmi cancellárián latinra fordított és összeszerkesztett, becses *hadi tudósítások* — s olykor némi diplomatiái értesítések — képezik.

Megszűnése után 10 év folyt le, míg Bél Mátyás meg meré a második hazai hírlapot, a »*Nova Posoniensia*«-t (1721—1722.) indítani.

Szabályszerű bírálat után az »*Értekezések*« során kiadatik.

Tizenegyedik akadémiai ülés.

A III. (mathemat. és természettudományi) osztály *harmadik* ülése.

1879. márczius 17-én.

Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

61. (1.) *Balló Mátyás* reáliskolai tanár mint vendég »Uj adatok a kámforsoport történetéhez« cz. értekezését olvassa. Kivonatban így:

A kámforsav nitrilja isomér a nicotinnal. Ez érdekes tény indította a szerzőt, ez eddig ismeretlen test előállítására. A kérdéses nitril előállítására ugy a kámforsavas ammoniumból, valamint eme sav amidjából és aminsavának ammonium sójából is lehet kiindulni. Mindeme testek vízelvonó testekkel felbonthatók vízre és a megkívánt nitrilra. Midőn azonban *Laurent-féle* eljárás szerint előállított kámforaminsavas ammoniumot

szerző megolvasztott zinkchloriddal vagy phosphorsavsörppel vetette alá a destillátiónak, az eredmény két szénhydrogén vala, melyek egyike, a *kámfolén*, C_8H_{14} , másika pedig, *kámfoterpén* v. *diterpén*, $C_{20}H_{32}$ képlet szerint van alkotva. A *Moitessier*-féle adatok szerint nyert kámforsavamidből (mely azonban szerző elemzése szerint nem bir az amid összetételével), a nevezett két vizelvonó test segítségével ismét csak a diterpén nyeretett. Vazelvonó test gyanánt sikerrel csakis a vizmentes phosphorsav volt használható. A kamforaminsavas ammoniumból így nyert nitril: $C_{10}H_{14}N_2$, az imidhoz nagyon hasonló test, azonban könnyebben illó és olvasható. — A salétrom hatásánál a *Pfaundler*-féle kámforchloridra ($C_{10}H_{16}Cl_2$) keletkezett főtermény, a szerző szerint a kámforsav. A chlornak eliminációja bonyadalmasan összetett, chlortartalmu vegyületek képződése mellett történik meg. — Vizsgálatának eredményei alapján szerző végre azon nézethez jut, hogy a közönséges kámfor *harmadrendű alkoholnak* tekintendő. A bomeol azután másodrendű és a methol elsőrendű alkohol lenne. E nézettel az összes ide tartozó ismereteink a legtermészetesb összhangzásba hozhatók.

62. (2.) *Szabó József* r. t. Fouqué nagy munkáját »Santorin et ses éruptions« ismerteti meg. Röviden így:

E munka Párizsban ez évben jelent meg az akadémia és a kormány segítsége mellett, Massou kiadónál, és melyből, egy tiszteletpéldányt küldött bemutatónak, mint a kivel 1875-ben, midőn Santorint már harmadizben látogatta, találkozott. A tanulmányok egy része a hely színén tett észleletekből áll, melyek szép képekkel is vannak illusztrálva. Foglalkozott a szigeten nemcsak mint geolog, hanem még mint photograph, mint archaeolog, mint hydrograph, mint geodaeta; otthon a gyűjtött tárgyakat mint petrograph dolgozta fel a vegytani elemzés, a mikroszkop és a földpátmeghatározási módszerek Szabó és Boricky methodusai segítségével, és e két rendbeli alapon osztályozza a santorini kőzeteket, nevezetesen a földpátot véve legfontosabb elegyrész gyanánt. Munkálata a józan tervezés, a kitartás és a részletek igen fáradságos kidolgozása által tűnik ki mint olyan, mely a vulkáni világirodalom terén hosszú ideig fog hecsben maradni. Előadó némely észrevételeket tesz, mint olyan kiegészítést e jeles munkának, mely más oldalról tett megfigyelés, vagy véletlen fölfedezés által szülemlett meg, s a minőt még ezután is tehet más természetbuvár is, ki Santorint meg még tanulmányozni.

63. (3.) Dr. Arányi Lajos bemutatja Dr. Giacich a vízbefultak fölélesztésére szolgáló fuvó készülékét azon megjegyzéssel, hogy az általa ajánlott leSORÍTÁSÁT a nyelvnek szükségesnek nem találja, sőt az eddig szokásban volt eljárást elégségesnek tartja. A vélemény röviden így hangzik:

Giacich Bódog (Cavaliere Felice Giacich) flumei tudor úr értekezéseire vonatkozó bírálatomnak *pótponjtjai*, melyek azon okból maradtak ki az elmúlt év végén tisztelettel benyujtott értekezéséből, mert egy a bírálathoz alá eső eszköz (egy kettős fuvó) igen röviden volt közölve, melynek mellékelt rajza is igen vázlatos volt, és bizonyos lényeges részeket éppen nem közölt.

Könnyebb tájékozás kedvéért közlöm pár szóval az e tárgyra vonatkozóval biró megtörténeteket.

A czímben megérintett véleményes jelentésem két kérdés között sarkallott. *Egyik kérdés* ez volt: ajánlatos-e az újabb időben divatba jött mesterséges lélektetést *mellett* az ős időkből származott légbefúvást, különösen pedig a fúvók használatát *abban hagyni*? erre én Giacich tudornak s magamnak meggyőződése szerint »nem«-mel feleltem, s ajáulottam habozás nélkül az ovatos légbefúvást, és ha szerét tehetjük, fúvóval — mindezt indokokkal támogatva.

A másik kérdés ekkép hangzott: ajánlható-e a Giacich tudor által indítványozott Richardsonféle kettős fúvó?

Mint a czímben említém, Giacich tr. ur a fúvót csupán vázlati rajzban közlő és annak némely lényeges részeiről említést sem téve, a fúvó részleteinek anyagáról, úgy a fúvó nézeteiről is hallgat: ennél fogva elhatároztam magam, hogy — miután nem versenyzéssel, nem díjnyeréssel osztással van dolgunk — irjak Giacich tudornak, mit a titkári hivatalal tudatván megis tettem, fölszólítván a fumei tudort:

1-ör hogy küldje meg a fúvót,

2-or hogy magyarázza meg értekezésének ama passusát, mely így hangzik: »hogy a lég, mely a Richardsonféle fúvónak findszaképi szájadékán át, továbbá a tetszhalott száján s orrán keresztül annak tüdejébe fuvandó, szándékunk ellen a bárzsingon át a gyomorba ne jusson, ki kell a nyelvet a szájürből húzni, minek következtében a gögfedő előre vonatik, és igen tág út nyílik a lég számára, mely egyenesen és csupán a gögürbe jutand, nem pedig a bárzsingba.« Azt kérdeztem nevezetesen Giacich tudortól: hogy miképen eszközölhető az, hogy a tetszhalott nyelve mesterséges rögzítés nélkül erőszakkal kihúzott (szenvedőlegesen kiöltött) állapotában vesztég megmaradjon?

Válaszul másodszeri kérdezősködésemre azt nyertem, hogy csakugyan szükséges a nyelvet, és pedig valamely *kettős horoggal megrögzíteni*, és pedig akkép, hogy a horognak egyik kampóját a nyelvbe, másik kampóját pedig az állnak bőrébe horgonyozzuk, és hogy mit sem kell tartani e jelentéktelen sértésektől.

Ajánlom Giacich tudor eszméjét a légbefúvás és nevezetesen a Richardféle kettős fúvó tekintetében, de nem osztom a nyelv kivonszolási és kampókkal való rögzítés eszméjét.

64. (4.) Az osztálytitkár szomoru kötelességét teljesítve, bejelenti Feszt Vilmos rendes tag halálát, ki több év óta Sopronban tartózkodott, hol halála is bekövetkezett; az osztálynak kötelessége lesz emlékbeszédéről gondoskodni.

65. (5.) Végre figyelmezteti az osztálytitkár a tagokat, hogy márczius 31-ike a határidő a tagajánlások bealására.

Tizenkettedik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1879. márczius 19-én.

Gróf Lónyay Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

67. *Vadnai Károly* I. t. mint a gr. Teleki József-féle drámai pályázat bíráló bizottságának előadója felolvassa jelentését, az 1878-ki pályázatról. A jelentés így szól:
Mélyen tisztelt Akadémia!

A gróf Teleki József által alapított drámai jutalomra mult évben vigjátéki pályázat volt kiírva. A dicsőült alapító végintézkedése ily alkalommal »tisztá vigjáték«-ot kíván »a bohózatok mellőzésével,« a mit azonban némelyik pályázó ezúttal sem vett figyelembe, alantias bohózzattal vévén részt a versenyben.

A főtitkári hivataltól tizennégy pályaművet vett át a bíráló bizottság, mely — Zichy Antal tiszteleti tag elnöklete alatt — az Akadémia részéről Arany László és Vadnai Károly levelező tagokból, a nemzeti színház részéről pedig Bercsényi Béla és E. Kovács Gyula urakból állt.

E bizottság nevében lesz most szerencsém jelentést tenni a pályázat eredményéről, megjegyezve, hogy e szerencsém inkább a megbízatásban, mint a feladat örömében fekszik.

Az összes pályázatról általános jellemzést adni csak a hibák és hiányok tekintetében lehet. A tehetségek, még az alsóbb fokokon is, annyira különböznek, hogy munkáik közt mindig lényeges s egy kalap alá nem vonható eltérések vannak, sőt a tehetségtelenek is csak abban egyeznek, hogy oly téren próbálnak szerencsét, melyre teljességgel nincsenek hivatva.

A színvonal, melyet e pályázaton a versenyzők nagyobb része képvisel, a mult évbeliékéhez mérve, épen nem emelkedett. Most is nagy tért foglalt el az oly kísérletezők száma, kik a jó vigjáték kellékeiről nem bírnak kellő tudomással s számbavehető pályamű helyett csak az írói képtelenség és egyéni izléstelenség szegénységi bizonyítványait nyújták be. Találkoztunk továbbá néhány féltehetséggel, kik nem igyekeztek műgond utján pótolni azt, a mi hiány van természetadta képességekben. Találkoztunk három-négy olyan, kétségbevonhatatlan írói tehetséggel is, kik — versenyműveikből ítélve — az irodalomnak egyéb ágaira lehetnek hivatva, mert például tudnak jól verselni, egyikök-másikok bír a gúny erével is, de a mi a drámairót főleg jellemzi, a cselekvény alakításában és a jellemrajzban nem mutatnak erőt, sőt többnyire, elég érzéket sem a drámai forma és vigjátéki hang iránt. Van, a ki hálás anyagot választott, de nem bírta a szerkezet ügyességével. Másik a külformában ügyes, de a tartalomnak nem adott életet. Nem egy műben van elég jó komikai alagondolat, de a mely egészen tönkre ment a kidolgozás gyarlóságában. Egyik jól szemelt ki főalakot, de a cselekvény folyamában eltorzította, képtelenné vagy visszatetszővé tette. Másik a cselekvény egységét csak úgy bírta megóvni, hogy lapos, sekélyes történetet adott, minden érdekeseb bonyodalom nélkül. Harmadik érezte a szövevény szükségét, de összekuszálta a szálat. Átalánvéve hiányzik az alakok és cselekvények természetessége, vidámsága, hiányzik a teremtő ész, a phantasia, a kellem, a kedély, a »vis comica« elevensége.

Van még egy csaknem általános hiány, az hogy a pályázók mit sem törődtek a vigjáték ama fensőbb természetével, hogy t. i. a kort és társadalmat jellemző erkölcsök, gyarlóságok és előítéletek bírálata legyen. Az egész pályázatban alig van két munka, melynek tárgya a társadalom földjében gyökereznék, hőse tyпуст képviselne, a való élet alakja volna: vérünkbeli való vér. Igen is exotikus, kivételes, érdektelen alakokat látunk, eltorzítva, eltúlozva, mintegy a komikum derűs égalján kívül dobva. Ez a tulzás, a szépirodalomban is rendszeren akkor áll elő, midőn meddő képességet izgat a cselekvési vágy s az eredmény az, hogy igazi alkotó erő hiányában létre jő a valótlan-ság, az üres nagy hang, eszme helyett a plirázis, élet helyett az erőszakolt mesterkélés. Fájdalom, a jelen pályázatban, mely együttvéve jókora unalmasságot képvisel, a valódi gondolat, az igazi természetesség a legritkább jelenség. Egy-két művet kivéve, általános hiba a nyelv pongyolasága is s annak magvatlan volta, elmésség helyett izléstelenkedés erő helyett köznapi durvaság.

A szindarabok fele versben van írva, némelyik ugyan olyan jámbusban, melyet csak a szerző tartthat annak, másik fele prózában, még pedig — egynek dicséretes kivételével — valamennyi igen közönséges prózában, él, jó hangzat, eleven szín, a stíl helyes érzéke nélkül. A Teleki-féle vigjátéki pályázat föltételei megengedik a prózaformát, sőt az eddigi tapasztalatok után nem fölösleges azokat, kik a verselést csak erőltetik, figyelmeztetni, hogy az Akadémia a verses formát vigjátékban is előnyül tekintí ugyan hasonló, vagy közel hasonló becsü társak fölött, de megkívánja, hogy a versek lehető gonddal és szigorral legyenek írva s a jóhangzatú, élezett, szingazdag prózát sokkal többre becsüli ama mesterkélrt, rossz hangzású verselésnél, mely a dialo-gban csak szószaporítást, a társalgás hangjában nehézkességet, feszességet idéz elő. Ezért nagyon sajuos, ha az Akadémia vigjátéki pályázataiban vonakodnak részt venni oly tehetséges írók, kik prózában szokták és szeretik kifejezni gondolataikat, holott ez teljességgel nem akadályozza azt, hogy művök — ha máskülönbben sikerült — megnyerje az akadémiai jutalom koszorúját.

A tizennégy vigjáték közül négynek színhelye idegen ország. Azért említem ezt, mert e négy közül legfölebb csak egy az, (Nagy Lajos király korabeli, de e kornak minden rajza nélkül,) melynek története csakugy folyhatott volna a magyar társadalom keretében, mint külföldön. A külföldieskedés tehát annál kevesebbé van indokolva bennök, mert ugy sem tudtak semmi jellemzőt adni a külföld társadalmából, szokásaiból és erkölceiből. Különbben is a kosmopolita tárgyak utáni kapkodás sehol sincs kevesebb helyén, mint ép a vigjátékban, melynek főhatása rendszeren abban áll, hogy oly erkölcsök és gyarlóságok komikai képét adja, melyeket az író a maga élményeiből s a néző közelről ismer. Nemrég egy nagy költőnk szólalt föl a »kosmopolita költészet« ellen, melynek ígéit aztán egy akadémiai emlékbeszéd is viszhangozta. Nem kell azonban himni, hogy ez intésekben valami új és magyar exclusiv tan nyilvánult; egy régi angol aesthetikus: a magyarul is már negyven év óta közkezen forgó s tanainak lényegében még ma sem elavúlt Blair Hugo igen alaposan mondja világhírü leczkéiben:

»A tragédia tárgyai nincsenek valamely országhoz vagy időhöz kötve. A tragikus költő tetszés szerint választhatja tárgyát és színhelyét a maga nemzetének vagy más nemzetek történetéből, akár a legrégibb időkbel. Igen természetes okoknál fogva, ellenkezőleg áll a dolog a vigjátékban. Nagy vétkek és erények s erős szenvedélyek tekintetében minden idő és nép emberei hasonlítottak egymáshoz s így egyaránt tárgyai lehetnek a tragédia muzsájának; de a jelleme-k kisebb külfönbözései s a társadalmi

erkölcsök, melyek a vigjáték tárgyait képezik, idők és országok szerint változnak s nem oly könnyen érthetők az idegenek, mint a hazaiak előtt. Hellás és Róma hőseinek sorsán ép úgy könyvezünk, mint a saját hőseinkén; de csak az oly szokások, erkölcsök, botorságok rajza nevéttelhet meg bennünket, melyeket magunk is látunk, ismerünk. Ezért a vigjáték helyét és tárgyát mindig saját korunk és társadalmunk köréből kell választani. A vigjáték költőjének, ki az emberek botorságait, előítéleteit akarja javítani, a maga korabeli erkölcsöket kell közvetlen forrásból felfognia. Nem hivatása elmult idők regéivel, spanyol vagy francia szerelmes bonyodalmakkal mulattatni; önmagunkat kell festenie, a most uralkodó gyarlóságokat gúnyolni, s a kornak a saját líbortjait, szeszélyeit, kicsapongásait mutatnia be hí tükörben. A kedvtöltésnek, melyet ígér, csak ily módon adhat fontosságot, méltóságot. Igaz, hogy Plautus és Terentius nem követték e szabályt, mert ők Görögországot választák színhelyül, görög életet és szokásokat rajzolva; de gondoljuk meg, hogy az ő korokban a vigjáték új volt s beérhették azzal, ha Menander és más görög költők vigjátékait utánozták vagy fordították. De később Rómában is nemcsak a comoedia palliata, (a görögöktől kölcsönzött vigjáték) volt ismeretes, hanem a comoedia togata is, mely saját szokásait rajzolta.

Hozzá tehetjük: mennél jobban nagyobbodik a társadalom, annál nagyobb árnyat is vet, annál károsabbak benne az uralkodó gyarlóságok s botor előítéletek, s ennél fogva annál szükségesebb is azok színpadi bírálata vagyis a nemzeti vigjáték.

Ama szükség érzete, hogy a magyar vigjáték is saját korunk társadalmi életének, jó és rossz erkölceinek legyen tükré: szülte a bíráló bizottság kebelében ama nézet-eltérést, hogy az a két tag, ki hivatása szerint, a művek színszerűségére van főtekintettel, inkább ohajtott a többi felé emelni oly pályamunkát, mely nem bir ugyan jó drámai szerkezettel, de hálás anyaga mai társadalmunk folyamából van merítve, mint a többség által viszonylag legjobbnak nyilvánított vigjátékot, melyben a szerkezet szabatos, a cselekvény kerék és egységes, a nyelv gondos, de tartalmában nincs meg az élet igazi eleveisége.

Az Akadémia összes ülését illetván a jog: érvényre emelni a bíráló bizottság ítéletét, kötelességemnek tartom némi képet adni az egyes pályaművekről, egyszersmind csoportosítva azokat értéktelenségök s több-kevesebb értékök szerint.

Öt van olyan, melyekben általános írói képességnek nyoma sincs. „*A kisasszony beley*“ hősnője egy fiatal leány, ki betegesen fekszik s szerelmes egy félmilliomos fiatal orvosba, ki kellő előkészítés nélkül azzal lepi meg őt is, az olvasót is, hogy egyszerűen oda térdel a leány elé s megkéri kezét. A vigjáték kisebb-nagyobb kellékeiből e műben csupán az a — nem multhatatlanul szükséges, de szokásos — záradék van meg, hogy házasságon végződik. Ép ily gyarló tollkísérlet »*Az érdem jutalma*« is, az a rég elcsépelet, ízetlen, primitív történet, hogy a nagyralátó mama lánya a fürdőn mellőzi régi derék kérőjét egy »báró« miatt, a kiről kiderül, hogy iparlovag, mire mama és lánya eszközre térnek. »*Az interview*«-ban egy francia levelező igen valószínűtlen módon egy orosz minisztertől elbocsátási engedélyt csikar ki egy kapitány számára, hogy ez elvehesse kedvesét, kit az apa azért nem akar hozzá adni, mert háború áll küszöbön s abban a katoná eleshetik és az ő lánya özvegyen maradhat. Az „*Okvetetlenkedők*“ nek címét sem értjük, ha csak azt nem akarja kifejezni, hogy egy kis hivatalnokné okvetetlenül férjhez akarja adni két leányát s fog is számukra két mérnököt, de a kikről az sül ki hogy Boszniából megszökött katonák. Leleményben, jelenetegyben és stilben annyira gyarló munka mind a négy, hogy a kritika megalázása volna ily silányságokkal bőveb-

ben foglalkozni. És nem sokkal fölebb áll »A zsidó fia« sem, melynek szerzője a hősből egy lángelmét iparkodik bemutatni, kihez a főispánné nem akarja adni lányát, de ez megszökik a zsidó fiával, összekelnek s aztán a mama is beleegyezik a frigybe, midőn a fővárosba jöve látja, hogy a zsidó fiát az iparosok küldöttsége mint tiszteli meg arany tollal és dagályos magasztalásokkal; képviselők, angol és francia írók pedig mint ünneplik képviselőházi beszédeért és nemzetgazdasági munkájaért, melyet egy angol író e szavakkal magasztal: »Most jött sajtó alól s Angliában is hézagpótló mű. E vigjáték jeligéje: »társadalmunkból;« de jaj volna annak a társadalomnak, melyben az anyák ily esztelenek, az apák ily ügyefogyottak, a lányok ily szemérmetlenek, a mágnások ily iparlovagok, a lángelmék ily üresek volnának s a szerelmet és házasságot ily hitványúl szőnék. Ilyen társadalom, szerencsére, nem létezik sehol, csak oly agyban, mely nem tud szemlélődni és gondolkodni.

Nem tartozik a számbavehetőkhöz a „Magasabb érdekek“ sem, habár ennek anyagából tehetséges író alakíthatott volna valamit. Egy agyonboldogított öcs szerepel benne, kinek — hogy emberré tegye — nagybátyja gazdag nőt és alispáni széket szemelt ki; de minthogy az öcs más nőt szeret és alispán akar lenni, egy csomó, félreértésből eredt s a nagybátya és hölgyek által megíúsított párbaj után, a koros nagybácsi maga okkupálja az öcscsének szánt nőt és alispáni széket. A szerző a legfőbbet felelte el: komikus bonyodalmakba, összeütközésekbe keverni a minden áron boldogítani törekvő nagybátyát a boldogítani maga lábán akaró öcscsel. E helyett gyarlón indokolt párbajhistóriák zavarosságába téved s igen valószínűtlenné teszi a nagybácsi házasságát. Általában a lelemény teljesen cserben hagyta a szerzőt, ki erőltetett fordulattal oldá meg azt a csomót, melyet tulajdonkép meg sem kötött, csak összezavart. A dialógban itt-ott mutatkozik némi csín, de kőnikai ér sehol.

»A szerelem orvosa« olaszországi történet, melynek hősnője a férfigyűlölő Donna Diánának egy nagyon elkorcsosult sarjadéka. Ez is férfigyűlölő, ki gazdagságát arra használja, hogy mindenütt, a hol lehet, megakadályozza a szerelmet és a házasságot; de mihelyt egy kopott ruhájú nemes dicséris szépségét, (mintha azt sohasem dicsérték volna kikoszarozott kéri,) rögtön beleszeret, egyszerre megváltozik, szerelmet, házasságot mozdít elő, maga azonban pórul jár, mert a nemes nem őt, hanem barátnőjét, egy szintén férfigyűlölő hölgyet vesz nőül. A hősnő nem átalakul, hanem egyszerre mássá lesz s szerelme ép oly érdektelen, mint férfigyűlölete volt. A színműnek csak eleje ígér valamit, noha az elmésséget ott is csak izetlen szójátékok pótolják; de később még annyi mulatságos sincs benne, ha csak valaki azt a furcsaságot nem venné annak, hogy a kastély szerzetese is egyszeribe megházasodik s egyszeribe hozzá megy az a fiatal lány, ki az imént őt még arczon üté, bevádolta s kétségbeesve kereste a maga el-tűnt kedvesét. Minden lélektáni indok és komikai igazság nélkül írt munka, mely tervezve és kidolgozva egyaránt fölületesen és pongyolán van.

Két vigjáték egyforma alapgondolaton épült. Egy-egy kétkedő, féltékeny férj próbára teszi nejét, saját jó barátját kérve föl, hogy udvaroljon neki. A „Féltékeny“ barátja nem hajlandó e szerepre, mert kerüli a nőket, de aztán megteszi, mert szenvedélyes vadász s a férj jutalmul egy szép agarat ígér neki. A nő, ki értesül a dologról, egy barátnője nógatására, noha kelletlenül, beleegyezik a komédiába, mely azzal kezdődik, hogy a jóbarát rögtön beleszeret az asszonyba, nagy hévvel (bár minden érdekesség nélkül) udvarol, mitől a férj holtra ijed s hogy a jóbarát kedvét elvegye, megmérgezi a jutalmul ígért agarat. De nem használ ez sem. Végre azt az elkoptatott meg-

oldást kapjuk, hogy az udvarló holdfényes légyotton nem az asszonynyal, hanem annak nevelőlházból hazakerült nővérével találkozik, a kit jól megnézve szebbnek talál, mint az asszonyt, abba is rögtön beleszeret s nőül veszi. Szegény leány! bármily beteges ábrándú, mégis csak különb férjet érdemelt volna. A féltés gyarlóságát és a bonyodalmat e mű szerzője sem tudta mulatságossá tenni; a hős botorsága kiállhatatlan, az alakok mind csak élettelen bábok, önkényesen rángatva elcsépelte történetek kitaposott ösvényein, igen sok »félre« beszéls, erőltetett és nem egy helyen durva dialogok közt. Valamivel több tehetséggel van írva az „*Arany próba*,” mely Spalatóban játszik, abban az időben, midőn Nagy Lajos király vezére, Széchi Miklós országbiró ostromolta e várost. A vigjáték egyes lapjain tehetség nyilvánúl, de drámai alakító erő sehol. Személyei nagyon hőbeszédűek, a bonyodalom merő kuszáltság és halmozás s a hős eszeveszett ember. Spalato polgármestere bizonyosat akar tudni nője erényéről s próbára teszi, előre örvendve annak, hogy e próbát kiállja. Mégis legjobb barátját oly modorban unszolja az udvarlásra, mintha érdekében állna hitvesének elcsábíttatása. Az eleintén vonakodó jó barát beleszeret az asszonyba, valamint az asszony is ő bele s rászedik a férjet, kit a maga baján kívül az ostromolt város állapota is zaklat. De mint a maga lázi szerencsétlenségét, úgy a város elesét is az ő botorsága idézi elő. Nem volt semmi oka, hogy nejt próbára tegye s nincs arra sem, hogy egy magyar lovagot ő segítség kedves megszöktetésében, nem is álmódva, hogy ez a kedves ép az ő, másnak szánt nővére. Hogy a szökés sikerüljön, a polgármester megrikítja az éji öröket, mire a magyarság betör s elfoglalja a várost, miközben a polgármesterné is megszökkik kedvesével, de ez a kedves elesik a harcban s a nő menhelye csak a zárda lehet. A diadallal bevonuló magyar vezérnek pedig a tanácsteremben nincs fontosabb dolga, mint a hivatalából letett polgármester családi szerencsétlenségeivel bajlódni s összeadni a megszöktetett olasz lányt a magyar lovaggal, kinek a polgármester azt a tanácsot adja, hogy sohase tegye próbára a felesége hűségét. Indokok hiányában e történetek valószínűtlenek, drámailag alakított jelenetek helyett egymáshoz fűzött jelenések halmozát kapjuk, élénk dialogok helyett pedig lapos hőbeszédűséget, melyből csak az az egy jól írt jelenés tűnik ki, midőn az olasz fiatal lány csipősen beszél bátyjával, ki őt máshoz akarná erőltetni. A kor sincs jellemezve s az alakok nagyobbára a mai idő léhaságaival bírnak. Tervezve nem rosszul lehetett e darab mcskéje, de a kidolgozás erőtlensége s a komikai érzék hiánya elértéktelenítik az egészet.

»A *kedves vendégek*« sajátkép bohózat, de mulattató lelemények és fordulatok nélkül. Egy a fővárosból lerándult zugpoéta és dilettáns természetbúvár zavarják föl egy falusi ház csendjét, a kiket nagyon szivesen vártak, de miután e kedves vendégek — egy nyelves cseléd furfangos utasításainak szentül hitelt adva — sok bolondságot (közben sületlenségeket) követnek el, pusztulniok kell s akkor helyre áll a nyugalom, a ház népe észére tér s a család két hölgye azoké lesz, kik érdemesebbek kezökre, mint a két hóbortos vendég volt. E mű jelígeje: »Jó kedv az élet fűszere,« s az egyetlen pályamű, melynek hangjában van is jókedvűség, csakhogy túlsapongó, darabos, sokszor durva. Szerzőnek nagy szüksége volna az izlés tisztázó iskolájára, valamint több leleményre is, mert használt eszközei és alakjai igen kopottak, nyelve pedig pórias. Oly pályázaton, mely »tisza vigjáték«-ot kíván, e művet nem lehet figyelembe venni, s ha szóltunk róla, azért van, mert a vidámság, mely nem egy lapján nyilvánúl, akkor is bír bizonyos vonzerővel, ha salakjaitól nincs megtisztúlva.

Ellenben fanyar, kiméletlen satyra gyümölcse a „*Titanok*,” mely nyelv tekinte-

tében többet ér az eddigieknél, verselése folyékony, habár épen nem feddhetetlen jámbusokkal. Tárnya az irodalmi életből van merítve. Csakhogy tévesen választva, mivel a szükkörű tárgy maga nem bírván általános érdekekkel, kidolgozásához sokkal több lelemény, a bonyolultat ügyesebb szövése, az irányzatosságának a cselekvénybe való teljes beöntése kellett volna. E nélkül az egész sötétes színezetű photographia, mely közelébb áll az élezlapi pasquillohoz, mint a szinpadí satirához. Egy írói klubot gúnyol, melynek öntelt tagjai szidják az akadémikusokat, de magok szörnyen szeretnének azokká lenni s hogy bejussanak : egy tudós tanár lányára tartanak házassági hajrá-vadászatot. A hogy az ostromot folytatják, lényegében nagyon bohóztatias, de előadásában bántó, mert nagyon esztelen. Természetesen kosarat kapnak, még az a derék erdélyi ifjú is, ki a lányt mult nyáron megszerette (s a lány is őt) a borszéki fürdőben s most azért jött Pestre, hogy ideáljára rátaláljon s író lánya lévén, hogy nyomára jusson, beállt a titánok klubjába. Mintha ily nehéz volna megtalálni egy lányt, a kinek tudjuk a nevét s a kinek atyja híres tudós! A tanár azt hívén, hogy ő is egy lúron pendül a klub többi tagjával, kosarat ad neki, de csakhamar észrevétlenül kihallgatván azt a korhólo predikációt, melyet ez ifju a titánoknak tart, (kik ugy hallgatják, mintha kénytelenek volnának vele!) keblére öleli s vezeti a házához — jegyváltásra. A titánok klubja pedig szétugrik, mert házbértartozási czédulát hoznak, a mi ellen egy tag megvetőleg tiltakozik, mivel nincs versbe foglalva s »más köntösben — ugymond — e

Szent csarnokot ne lépje át levél,

Kontó, felhívás, intó czédula.«

E mű inkább szatirikus tableauk füzére, mint vigjáték, mert cselekvénye, bonyolalma igen sekélyes, igazi komikai derület nincs benne, hanem inkább torzrajzi színezés s itt-ott páthosz, mint például a titánokat korhólo következő philippicában :

»Látom, hogy vannak emberek, kiket
A sors megáldott nagy ambícióval,
De észet melléje adni elfelejtett.
Hogy vannak emberek, kiknek dicsőség :
Sárral dobálni a nagyságokat,
S a győztes az, ki homlokon találja
Rágalma rút sarával a jelest.
Daczára annak mégis talpnyalók,
S a másik perczen felesókolni készek
A rádobott sarat, ha a hiúság,
A nagyravágy ezáltal nyerne tán.
Nyeglék, kik lusták más munkába fogni ;
Szépitett név alatti naplopók,
Kik — mert az írás oly széles palást,
A mely alatt elfér a nyegle is,
A henczegő, sivár, üresfejú,
A bombasztgyártó, nagyszájú, hazug,
Az ingyenélő, arczátlan praetendens,
Ki semmi érdemet föl nem mutat,
De a babérra hangosan igényt tart.
Nem hittem, hogy lehetnek ilyenek,
S egy félnapí tapasztalás után

Meggyőződésem, kárommal, rendszerint,
 Mert a korpába keveredtem. Értte
 Tán szigorúbban bünhődöm, miként
 Megérdemeltem. Ámde ugy lehet,
 Nem mindörökre. Önök hirdetik
 Az ifju lelkek új pályafutását,
 A kölcsönös segílyt egymás iránt ;
 Emelni azt, kit nyomnak a »nagyok,«
 Más nyelven : eltakarni gondosan
 A mydás-füleket, — akközben első :
 Társulatukban a hitvány önérdek,
 A nyereségre piszkos kapzsiság,
 S a közös eszme, melynek zászlaját
 Uralják, az, hogy »Tedd nagygyá magad !«
 Az összetartás e helyen üres szó,
 Silány, rút eszköz az irodalom ;
 Minden betű, mit irtak, egy atom
 Szemét, a melyből lassan domb kerül,
 Hogy róla hiúságuk kakasa
 Nevök kukorékolja a világba.
 Önök barátok, míg egymásra vannak
 Szorulva, míg önérdekök kívánja,
 Azontúl ám halálos ellenek.
 S jaj annak, a ki nincs jelen: lerántják,
 Kit szembe megdicsérnek fényesen.
 E kör a kártya s pipafüst hazája.
 Nem az a légkör, melybe' tiszta eszmék
 Születnek. Eszme tiszta, égi bölcsőt,
 Szepültelen lelket kíván. Önöknél
 Az eszme árucikk, mit adnak, vesznek,
 S ha nincs, nem röstelik még lopni is.«

Ez idézet nemcsak a szerző hangját jellemzi, hanem magában foglalja a tartalom magvát is, melynek a jelenetek és dialogok csupán illusztrációi. A színpadon nem teltetne hatást. Hangját sokalnak, cselekvényét keveselnék.

A „*Csalhatatlan*“ című vigjátéknak legmúltánylandóbb oldala szintén a verselés könnyűsége, noha a szerző ezt az előnyét arra használja, hogy általa a társalgás nyelvét feszegete. Alakjai igen sokszor — a természetesség rovására — »pose«-ban beszélnek. Igaz, hogy nem is természetes alakokat fest, s nem is komikaiakat, hanem nagyobbára kiállhatatlanokat. Hőse egy 1814-iki francia hivatalnok, valamiféle diplomata, ki persze csak magát képzei annak, különben dölyfös, elbizott ember, kiből a suprematia kudarcot vallását akarja bemutatni. A koncepció magva tehát elég hálás, életképes volna, csakhogy e magból olyan torzfejlődés jön létre, minővel vigjáték nem érhet czélt. Egy vonás sincs benne, a mi fölébreszthetné a néző érdekeltségét. Eszét emlegetik a személyek, de hiába keresnék a nézők. Igazi természetével sem jöhetnének tisztába, még kevesbbé terveivel, szándokával. Látogatni megy egy talusi úri családot, hol anya és leánya szenvedően tömjéneznak neki, mit ő fagyos

fensőbbsséggel fogad. A ház leányát akarja nőül venni, a kinek elméje, izlése még nincs teljesen elcsavarva. E lányt, mikor jön, nem szereti; miért akarja hát nőül venni, nagyravágyás vagy gazdagság forognak-e a játékban? az nincs kellő világosságba helyezve. Sőt nincs megvetve a komikai érdeklődés alapja sem, mert a nézőnek legkisebb oka sem volna féltetni a hamis bálvány önző céljaitól sem a szenvelgő lányt, sem a még szenvelgőbb, ideges, rossz természetű mamát, sem a tehetetlen önérzet nélküli apát, minthogy ez alakok nem ébresztenek egy szikrányi rokonszenvet sem. Azt lehetne mondani, ha a lányt elvinné a diplomata: zsák megtalálta foltját. Az önző, nagyozó ember, ki kevésbe veszi az anyát, durván, fenyegetőleg beszél az atyával s paczkáz a leánynyal, akkor sem válik érdekesebbé, midőn a magától elidegenített leány iránt melegebben kezd érzeni; akkor pedig valódi brutális szint kap, midőn egy öreg bácsi azzal a hírrel jő, hogy a ház leánya eltűnt és megesküdt az ő öcscsével, mire a diplomata oly durván hányja a beléje csimpszekedő mama szemére az ő kiállhatatlan természetét, hogy nem csak a mama szörnyed el pártfogoltjától, hanem a néző is elszörnyedne e durva, lovagiatlan embertől. A bácsi nyomban bevallja, hogy a megesküvés híre csak cselofgás volt tőle, melylyel kelepczébe kívánta csalni a diplomatát, ki egyúttal politikailag is megbukik, mert Napoleon, a kit ő — a restauráció egyik kis eszköze — azzal fenyegetett távolról, hogy »ketcrczbe zárátja,« kiszabadult fogságából és ismét sikra szállt, a király és hívei pedig eltűntek s a diplomatának is kotródnia kell. Ekkép a ház leánya a bácsi derék öcscséé lesz, kit a kibékülő szülék nem kicsínyelnek többé. Nem a tárgy, hanem annak kidolgozási módja hiúsítá meg a szerző vígjátéki tervének sikerét. Érezzük, hogy abból, a mi szükséges lenne, sok maradt tollában s utólagos magyarázatára szorulnánk, ha meg akarnók biztosan tudni, hogy voltakép mit kívánt ez ellenszenves hős rajzával elérni. De egyszersmind érezzük azt is, hogy tolla nagyon is túlzott színeket használt s megfélekedezett arról, hogy a gyarlóságok és vétkek lűsében is mindig kell lenni valaminek, a mi a néző érdekeltségét fölkeltsé, ébren tartsa. Mindenekelőtt pedig természetes világításba kell helyezni, hogy tudjuk: kivel állunk szemben? Ha a diplomatát — a magatartás imponáló tekintélyessége mellett — esze-sebbnek, modorban, hangban megnyerőbbnek festi: mindjárt természetesnek találjuk, hogy a tulesíszolt finomság hívei, az anya és leánya, oly nagy tömjénfüsttel veszik körül, mint így, midőn az csak fagyos merevséggel hallgatja bókjaikat s igen kicsínyes módon tudja fitogatni egyéniségének és állásának fontosságát. A lány bemutatása sem szerencsés, mert mindjárt az első jelenésben látnunk kellene a természetében fekvő nemesebb elemet is, mely őt nemsokára egy kezére méltóbb ifju felé fordítja. A házaspárnál sincs szükség arra, hogy a nő teljesen kiállhatatlan, a férj pedig teljesen gyámoltalan legyen, mert így a néző épen nem törődik azzal, hogy kibékülnek-e vagy sem; a közönség, természetszerűleg, csak oly alakok javát várja és ohajtja, kik valami módon fölébreszték rokonszenvét. Ép azért sivár egyoldalúsággal, csupán kiállhatatlan vagy szá-nandó vonásokkal rajzolni e házaspárt: a felfogásnak igen lényeges és céltévesztő hibája volt, mely útját vágta a csomó megoldása teljes hatásának. Egyetlen egy rokonszenves alakja van e műnek: Bódi bácsi, az igazszívű és igazhangu vén katona, kinek természetében poézis is van s ki a Napoleont ócsárló üres diplomatáról csinos versekben mondja:

»Egyet nem tud, s tudni soha sem fog:

Becsülni balsorsában a nagyot!

Mert szive nincs s ha szívtelen az ész,

Csak téli nap és fénye kárba vész.»

A néző különben »téli napot« — szívtelen ész — sem lát a diplomatóban, csak egy kicsinyeskedve nagyozót, ki e nagyozással nem neveltet, csak bosszant, a szerző nem találván meg hozzá a komikum hangját. Az a körülmény, hogy a mű legtöbbet érő alakja teljességgel nem francziás, hanem egészen magyaros vonásokkal bír, (egy családból való a Szigeti József nagybácsijaival, kik szintén cselfogással szeretik megoldani a csomót,) önkénytelen elénk veti a kérdést: mi szükség volt e vigjáték színhelyét Franciaországba tenni, holott nálunk is vannak szenvelgők és nagyozók s volt részünk elég bőven oly politikai változásokban is, melyek üres fejeket és sziveket vetettek fölszínre. Mivel pedig e vigjáték szerzője kétségtelenül bír írói tehetséggel, ha e cselekvényben, jellemrajzban elhibázott műve után ítélve, — nem is specifikus drámaíróival: valószínű, hogy e téren szintén sikerültebb művet hozhatna létre, ha nem idegen, csak könyvből ismert s képzelmében eltorzított társadalomból, de az itthoni élet uralkodó gyarlóságából és közvetlenül észlelhető alakjaiból merítne vigjátéki anyagot.

Következik az a két pályamű, melyeket a bizottság viszonylag legjobbaknak ítél s melyek egyikében az anyag ér többet, másikában a forma.

Az „*Aranyország*“, melynek jeligeje: »Uj föld,« prózában, néhol gondos, választékos, kifejező szépprózában, máshol pedig terjengő, bőbeszédű, szintelen nyelven, szóval egyenetlenül van írva s életképies jeleneteiben több erőt mutat, mint a cselekvény legfontosabb mozzanataiban. Abban a bizottság egyetértett, hogy tartalmi anyaga becsesül bír s abból a dráma technikáját, a színpadi hatás titkait ismerő író könnyűszerrel alakíthatna hatásos, korszerű vigjátékot, ha arányosságot hozna a felvonásokba, jelenésekbe, segítne a mellékes személyek hosszadalmas párbeszédeiben, jobban kiemelve egy pár lényeges mozzanatot, változatosságot vegyítne az ismétlődő jelenésekbe s élt adna az ennek hiányában itt-ott ellaposult és elszélesedett dialognak.

Szerzőnk a gazdag zsidóvilág »Aranyország«-át festi, melyben az arany képezi a férfiak dicsvágyát s a nők eszményét. A lányokat gyakran mint áruczikket adják nőül alkura, az emberek fennen dicsekesznek vagyonukkal, a szülők gyermekökkel és vejükkel. Eszményiesb szellemirány nincs, csak az aranyország ifjabb sarjaiban, kik már az újabb műveltség, hazafiásb törekvések s egyéni szabadság melegétől kaptak lelket. Oly ország ez — halljuk a darabban, — melyet az anyaországtól örvény választ el; ez örvényt áthidalta ugyan a törvény, de ezt a hidat nem használja a társadalom. És ez kár mind a két részre. Mint látszik, szerzőnk a magunk jelenlegi társadalmi életéből meríté eszméit és alakjait; még pedig elfogulatlanul. Nem pasquillt irt, hanem társadalmi képet adott helyes iránynyal, de az irányzatosság predikálása nélkül s ha műve nem is bír a szabadoság művészetével, alakjai mindenesetre többet mondanak, mint az az eddig színen forgott s igen elkoptatott szegényes zsidó alakok, minők a magyarul hápogva beszélő zsidó kocszmáros, a szívtelen uszorás s az istenadta házaló. Volt idő, midőn azsidóság életét a satyra vagy komikum éles tollhegyére venni méltán óvakodott minden gyöngédebb érületű s szabadabb elvű író, tudva, hogy ha a zsidóság idegen elemet s egészen egyoldalú anyagias törekvéseket képvisel társadalmunkban, annak oka az, hogy a törvényhozás vonakodott megosztani velők a polgári szabadoság üdítő levegőjét. Átalan véve, rájuk nézve a főlemelkedés útja egyetlenség volt: a meggazdagodás, ez útra tódult (kevés kivétellel) valamennyi, természetesen fejlesztve ki bennök a »külön« öszszetartás erényét s az anyagi czélok kultusának minden áron való gyakorlását és az ezzel járó vétkeket. Akkor a politikuskok és társadalmi írók törekvése nem az ő társa-

dalmi hibáik feszegetése, hanem polgári állapotuk javítása volt : az emberszeretet fordult feléjük, nem a satyra. Mert hiszen ki gúnyolná a sebeket? Ma már szerencsére máskép van. A műveltségi haladás, jogegyenlőség, hasonló célok utáni törekvés s az egész társadalmi fejlődés lényeges változást idézett elő, a nélkül azonban, hogy a törvény által áthidalt örvényt ma még be tudnák temetni. A hiba mind a két oldalon van. A polgárság zsidó része, főleg fiatalabb nemzedéke, örvendetesen olvad ugyan a magyar szellembe, de még korántsem általánosan; másfelől az elavult előítéletek is tűnnek, de még korántsem általánosan. Ily állapot, melyben meg van már sok, de nincs még elég, a mi kell, mintegy kihívhatná mindamaz írók munkakedvét, kik a társadalom érdekes bajaival foglalkoznak. E téren hálás anyag kínálkozik mind a regény-, mind a vigjátékíróknak. Meríthet belőle oly közeleső tárgyat, mely mindenkit érdekel s melylyel általános hatásra számíthat, ha bír alakító erővel, mélyebben jellemez, nincs elfogúlva, fel tud emelkedni ama »legmagasb tárgyiasság«-ra, mely Schopenhauer szerint : maga a genialitás, s élénken érzi a kor és erkölcs szükségzeit.

Az »Aranyország« szerzője érzi, s csak az a kár, hogy a dráma művészi formája iránt is nem bír hasonlóan erős érzékkel.

A vigjáték meséjének lényege ez :

Weisz Éliás gazdag kereskedő oda igéri Jolán nevű leányának kezét Beer fiatal ügyvédnek, egy dúsvagyonu új földesúr léha fiának, mivel anyagi tekintetben a parthie jó. De Jolán, ki büszke és finom érzésű, művelt, fenkölt szellemű lány, a kezét csak szívével együtt akarja nyújtani. Más szeret, Wald Imre tanárt, kinek — mint az aranyország emberei szörnyűködve emlegetik — csak ezernyolczszáz forint évi fizetése van. Jolán azonban csupán szíve után indul s bármint ohajtja is atyja, nem akar a gazdag Beer fiának neje lenni. Ez ifju Beerre egy másik kereskedő lánya is számít s hogy czélt érhessen, a lány atyja meg akarja buktatni Weisz Éliást, ki ha szegényebb lesz, nem adhat gazdag hozományt Jolánnak, ha pedig nem ad, az ifju Beer nem is veszi el, hanem akkor elveheti az ő lányát. Wald tanár megtudja ezt az összeesküvést, fölfedezi a Jolán atyjának, de a ki nem ad hitelt neki. Megtörténik azonban, hogy veje által csakugyan nagy pénzzavarokba ejtik, melyekből csak nagy erőfeszítéssel tud kivergődni s midőn kivergődik, ép a cég jó híréért sürgeti, hogy lánya a gazdag Beer fiához menjen. Ujra ismétlődik, (fokozat nélkül, hosszasan,) a lány ellenállási jelenete. Sőt ismétlődik a harmadik felvonásban is, midőn a vendégek már az eljegyzési ünnepélyre gyűltek össze. A csomó — elég ügyes leleménnyel — úgy nyer megoldást, hogy a Jolán kisebbik nővérét, a könnyebb gondolkozású s csak gazdagon élni vágyó Rózát adják nőül Beernek, a kinek mindegy, hisz ennek a hozománya is ugyanennyi, az eszményibb érzésű Jolán pedig a Wald tanár neje lesz, ki a papának érdemjelet eszközölt ki a miniszternél; — hogy jó lábon áll a miniszterrel, az aranyország emberei csak ezt az egyet csodálják benne, meg azt, hogy a tanárnak — mint kiderül — évi fizetésén fölül még szép vagyona is van, a mivel soha, de soha nem — dicsekedett.

Csak a történet legfőbb, a cselekvényre szükséges személyeit említettük. Vannak kevesebb szükségesek, sőt egészen epizód-alakok is, melyek az aranyország élénk illusztrációi : pénzvágó lányok, anyagias ifjak, dicsekedő szülék, másfelől haszontalan lény a keresztyén világból s a kor szellemét érző nők s férfiak az aranyországból, gyöngébb vagy sikerültebb kidolgozásban, több helyen élénk életképies jelenetekben, melyekben elég ész, izlés, tapintat nyilvánul. Nem a gúny ama hangja szól itt, mely sérthet, hanem azé a satyráé, mely használni akar. Nem is egyoldalú rajz, mert az aranyország-

nak nem csupán anyagiasság embereit látjuk benne, hanem az új nemzedék ama sarjait is, kik már eszményiesb gondolkozást kaptak a kor műveltségéből. Kimagaslik a Jolán rokonszenves lényé, nyilván amaz öntudatos czéllal, hogy a társadalmi javulás főszekőze mindenütt a női lélek emelkedettsége. Átalában a gyarlóságok árnyai közepett folyvást ott mosolyog a jobb idő hajnala, mely előre hirdeti, hogy nemsokára a társadalom is használni fogja a törvény hidját az örvény fölött, — sőt, a szokások és irányok kiegyenlítésével, nem lesz többé örvény sem, hanem kiegyenlített föld, melyen az egy ország gyermekei testvériesen élnek, különböző foglalkozásaik daczára is egy társadalmi szellemtől lelkesítve.

E vigjátéknak nem csak szerkezetében, de némely jellemzésében is lényeges javítónivalók akadnak. Hogy csak egyet említsünk, nagyon valószínűtlen az, hogy Weisz Éliás egy füst alatt durván is bánjon a tanárral, meg arra is fölkérje, hogy eszközöljön ki neki érdemjelet. Továbbá a személyek itt-ott nagyon mesterkéltén jönnek, tűnnek, a mi szintén a szinpadai technikában való járatlanságból ered. Legélénkebb szerkezetű a harmadik felvonás s ha a szerzőnek sikerülne az elsőt szabatosabbá, röviddebbé, a másodikat pedig emelkedőbbé, változatosabbá tenni: a szinpad számára élénk hatású munkát nyújthatna be.

A drámai szerkezet, a cselekvény gyors folyása, a dialogok szabatosossága, szóval forma tekintetében e pályázatnak legjobban megírt darabja, „*A bizalmatlan*“ című négyfelvonásos vigjáték, »Urit mature« jellegével. Jellem-vigjáték, melynek hőse a bizalmatlanság betege, annyira beteg azonban, hogy sokkal szánandóbb, semmint komikus lehetne. Gyarlóságát nem nevezhetjük az erkölcsi érzet derűjével, hanem sajnálkozunk kell rajta felebaráti szeretettel. Alaptalan gyanakodásával, örök rémlátásával, mindig visszakerülő faggatásaival a szinpadról nem vidámságot idézne elő, hanem nyomasztó érzületet.

Hőse: Tibor, ki négy év előtt szeretett egy fiatal lányt, de addig habozott, míg a lányt szülői máshoz adták férjhez, az ifju pedig külföldre ment utazni. Visszatérve, egykori imádotját özvegyen találja s most megy hozzá falura, hogy nőül kérje őt. De habozása most beteges bizalmatlanság. Attól fél, hogy ha e nő férjhez ment akkor, midőn őt szerette, most, ha ő venné nőül, mást szeretethetne meg. Megírja Hedvignek, hogy mely nap érkezik meg, de egy nappal elébb jó, titkon, lopva mert

»A várt vendéget álarczczal fogadják,
Ünneplő köntöst vesz magára minden,
De a valódi arczot pongyolábau
Lehet csak látni.«

S ő így akarja látni. Kísérője egy wolt rendőr: Szemfűl, ki előtt minden gyanus, főleg az asszony. Örökké azt viszi: »Keresd az asszonyt.« Szóval ura beteges bajját egyre szítja, fokozza. Azt a kétség kínozza, a nyugtalanság bántja, a szerelem előre hajtja s biztatja, de visszatartja, óvja és inti a gyanú. Pedig semmi oka a gyanúra. Attól fél, hogy élete csak férjhezmenési vágy bére lehet. Tolvajkép suhan a kertbe lesködni. Hedvig szeretettel várja s a házánál levő nagybácsi, Rókus és ennek neje pedig buzdítják, hogy vesse le az özvegyi fátyolt s legyen a Tiboré. Míg erről beszélnek, jön a szomszéd fiatal birtokos: Loránt, ki könyvek s gépek közt tölti idejét. Rókus bácsi, mint mindenkiben, kérőt lát benne. Csakugyan kérni jött, csak hogy nem a Hedvig kezét, bár mélyen rokonszenvez vele, hanem sokkal prózaibb valamit. De olyan nagy feneket kerít kérésének, (a mit az író mesterkéltén önt szavakba,) hogy Hedvig azt hiszi: csakugyan kezét fogja kérni, s már kezdi is gyöngéden visszautasítani, midőn

kiderül, hogy üzleti dologról van szó. Lóránt ugyanis, hogy vagyoni állapotán segítsen, csatornát vezet birtokára, de ehhez szükséges volna néhány hold a Hedvig földjéből, s ép az, a hol apja el van temetve, (ezért nehéz a kérés,) azt szeretné megvenni. Hedvig szégyent érez tévedése fölött s hogy azt elrejtse, az üzletbe nem akar ereszkedni, de egyszersmind részvétellel hallgatja az ifjú bizalmas közlését, családi nyomott helyzetök titkát. Az ifju megy s Rókus bácsi a szobába vonja Tibort, kit a kerti cserje közt fedezett föl. Tibor még a nő piruló arczában is gyanakszik: vajjon örömtől vagy rossz öntudattól ered-e ez? Aztán a nő jéghideg kezétől ijed meg. Midőn először beszél együtt az ifju özvegygyel, mindjárt faggatni kezdi, hogy tudja-e: mi a szerelem? Maga így beszél arról:

»Két lény meglátja egymást s azt hiszi
Szerelmes, mert a másik arcza, orra,
Szeme, hajfürtje, színe, termete
Tetszik neki. Oh ez nem szerelem!
Ez a szemek szerelme egyedül.
Két más lény azt hiszi, szereti egymást,
Mert hajlamuk, természetök szerint
Jól összeillenek. Ez csupán
A józanész szerelme s nem, mit én
Valódi szerelemnek nevezek.
A legtöbb ember így vagy úgy szokott
Szeretni — és ez még a nemesebb rész;
Mert vannak ám alantabb fokai
A szerelemnek: az erszény szerelme,
Mely pénzt akar s a többit ráadásul;
A főkötő szerelme, mely csupán
Férjet kíván, akármilyen legyen;
A kényelem szerelme, mely a férjet
Pénztartó bútornak tekinti csak;
A konyhának szerelme, mely a nőt
A jó ebéd kedvéért veszi el.
Im mindezt szerelemnek nevezi
Száz meg száz ember és ily szerelemben
Keresi boldogságát életének.
Igaz, hogy a milyen e szerelem:
Belőle olyan boldogság terem.«

Tibor szerint: a szerelem halál.

»Igen, halál. Ki igazán szeret:
Meghalt az a világnak s a világ
Rá nézve meghalt. Annak s abban él,
A kit szeret; övé az élete
És ennek életében él maga
Őt látja csak szemével: hangja cseng
Csupán fülében; minden más iránt
Vak és süket. Meghal a gondolat
Agyában, keblében az érzelem;
Annak fejével gondol, kit szeret.«

Azt kívánja, hogy Hedvig így szeresse őt. A nő kezét nyújt s kéri: »Higyen és bízzék bennem, mint én bízok s hiszek.« Tibor azt feleli rá: »Nincs a világon oly hívő s bizalmas lélek, mint az enyim.« Eszünkbe jut az elmebetegnek természete: mind egészségeseknek, józanoknak hiszik magokat. Aztán az ifjú gyűrűt von le újjáról, hogy átadja szerelme zálogául, midőn Szemfűl jó s megsugja a fontos fölfedezést: egy ifjú férfi volt a háznál. Tibor megjéjed, bizalmatlanul teszi el a gyűrűt, kigyónak képzei a nőt, ki őt meg akarja ejteni, (mivel a csacska Rókus bácsi »két kérés*-t említe,) s a gyanú betege tettei magát, hogy szivgörcs fogta el, mire Rókus bácsi vizért szalad s a vizet Tibor fejére önti, ki ijedten ugrik föl, de megint visszaroskad a székre, míg a háttérben Szemfűl, (a szobalány folytonos vallatója) sötétben mondja: »Kerüld az asszonyt!«

A második felvonás hasonló elemekből van szöve. Tibor zaklatására Hedvig megeszküszik, hogy másik kérő nem volt a házánál, de mit sem használ, ez eskü csak a gyanút erősíti — e balgatag agyban. Hiába kéri a nő, hogy képzelt rémekkel ne tegye baját rosszabbá: Tibor azon töpreng, ki volt az ifjú, a titkos látogató? Szemfűl jön a hirrel: hogy Loránt volt, az ő barátja, s erre az agyrém határozott tetet kap. kivált midőn Loránt újra megjelen egy levéllel, melyben a kastélyba hívták sürgösen. Tibor faggatni kezdi barátját s megesketi, hogy Hedviggel valóban sohasem beszélt szerelemről, de midőn tovább vallatja, mint egy rabot, ott hagyja a boldogtalant. Ekkor Tibor megint Hedvig ellen fordúl zaklatásával, de ennek meleg szavai egy pillanatra elcsitítják (lucidum intervallum.) s Tibor újra elővonia a gyűrűt, bizalma zálogául, midőn jön a szobalány levéllel. Abban Loránt elmondja, hogy Tibort rémek gyötörtvén, jobbnak látta távozni s levélben kérni ama néhány hold átengedését. Tibor sértő gyanúval kérdegeti: kitől van e levél, s annyira megy féltékenységében, hogy Hedvig e szavakkal hagyja el: »Ah, örülltet beszélni nem lehet.«

A harmadik felvonásban Hedvig már így szól hozzá:

»Kétkedni kell az olyan szerelemben,
Mely mindig kétkedik.«

Tibor belátja, hogy — mint Hedvig mondja — a folytonos gyanú Hedvigre nézve a legsértőbb bántalom, valamint azt is, hogy »Nagyobb szüksége van a szerelemnek a bizalomra, mint nyiló virágnak a napsugárra,« de bár bizalmat ígér, ennek fejében kéri, hogy mutassa meg azt a levelet. Hedvig nem mutatja, mert abban titok van, mely nem az övé; erre új szemrehányás következik s a nyomasztó kérdés: »Tehát nem szeret?« mire Hedvig feleli:

»Valóban ön már annyiszor voná
Szerelmemet kétségbe, annyiszor
Gyanúsított, hogy végre kényszerít
Igazat adnom önnek.«

Botorságában Tibor azt mondja a nőnek, hogy Loránt szívében ő iránta titkos szerelem ég, tudja bizonyosan, Loránt maga árulta el azt előtte, mely vallomás a zaklatott nőt meglepi s midőn dühében Tibor annyi szépet mond Lorántról, mint kit nem szeretni nem lehet, hogy Hedvig azt jegyzi meg: »Ha megszeretem, az ön érdeme lesz egyedül.« Loránt, ki Rókus bácsitól értesül az új baj okáról, a levélről, jön, nemesen felhatalmazni Hedviget, hogy mutassa meg Tibornak az ő levelét, mert inkább legyen elárulva az ő családi titka (nyomasztó helyzetök.) semhogy Hedvig boldogsága csorbuljon. A nő örül, hogy az ifjú nemes szívét megismeré. Mikor aztán Hedvig átadja Ti-

bornak a Loránt levelét, az ok nélkül gyanakodó megszegyenülve ereszkedik féltérde, bocsánatot kér s újra le akarja vonni ujjáról a jegygyűrűt, hite, szerelme zálogául, mire Hedvig (kiben valahára fölébredt a női büszkeség) így szól:

»Harmadszor készül ujjáról levonni
Ma ezt a gyűrűt, kétszer a gyanú
Tartotta vissza, most harmadszor én
Kivánom: hagyja ott, ne vonja le.

Nem hihet többé olyan szerelemben, melynek nyomán jár a gyanú szünetlen. Hiuságnak, önzésnek tekinti azt.

»Engem szeretve, nem azt kérdeze:
Ha engem boldoggá tesz-e szerelme,
Hanem hogy boldog lesz-e önmaga?
Féltő gyanúja nem azért gyötörte,
Mert rettegett, hogy engem elveszít.
Hanem magát féltette egyedül
Csalódástól, neveltségtől, kacajtól.«

De bár — mint látszik — tisztában van már emberével, a kin nincs semmi szeretnivaló s a kihez senki sem köthetné sorsát, mégis a Tibor esdeklésére s Rókus bácsi engesztelésére, még egyszer megbocsátja bizalmatlanságát, s egyszermind esküt mond, hogyha a legkisebb gyanúnak csak árnya is támad szívében, mindennek örökre vége lesz köztök. Tibor esküszik, hogy soha sem ad okot ez esküt beváltani, s megint huzza ujjáról a gyűrűt, mire Hedvig kijelenti, hogy ezzel várjon egy ideig; ha megmutatta, hogy szíve, lelke többé nem beteg: akkor ő (a nő) maga fogja kérni gyűrűjét. Tibor bizik magában, hogy kigyógyult. Igen, ha a »zöldszemű szürnyeteg«-en kívül ott nem volna Szemfűl, a ki — mint képzelhető — jön csakhamar a hírrel, hogy a szobalány levelet vitt a ház felé, a hol Loránt lakik. Tibor elrohan, mint a bolond.

A negyedik felvonásban Hedvig készül átadni az eladási okmányt Lorántnak s egyszermind azon töpreng (a min már rég túl lehetett volna,) hogy Tibor nem tenné boldoggá. A Rókus bácsi felesége biztatja: dehogynem boldogítja »e jólelkű, nemes ifju.« A jólelkű, nemes ifju pedig a levél miatt — melyről még azt sem tudja, mi van benne s kinek szól, — megint csalóknak, ravaszknak tartja Hedviget, s ott van, midőn Szemfűl a zaklatott szobalányból kiveszi, hogy Loránt urnak vitt levelet, ki nemsokára meg fog jelenni a zöldszobában, melynek egyik ajtaja a kert felé nyílik. Ez már csalhatatlan bizonyosság. Tibor és Szemfűl kifőzik a tervet, hogy ha Loránt belép a szobába, Szemfűl eltorlaszolja az ajtót, jelt ad »Az asszony ingatag« dallal s a többi majd a Tibor dolga lesz. Lefogja rántani a hitszegők álarczát. Ott leskelődik háborogva s nem sokára a jeldalra az ajtóhoz rohan, kopog, kiabál, botrányt csinál. Rókus oda szalad s hallja a gyanút. Tibor erősen zörgeti az ajtót, mely megnyílik, Loránt kilép, Tibor megtámadja, sértőleg szól Hedvigről, berohan a szobába, a hol a Rókus bácsi felesége volt. Az öreg urat is megkapja a féltés, mely ragadós s teljességgel nem illik ő hozzá s nem is természetes, de hiába egy kis komikummal, (ha mesterkélttel is) enyhíteni kellett a botrány-jelenet kellemetlen hatásán. Az öreg ur alaptalan szemrehányásai után Zsófi elmondja, hogy az adásvevési iratot készíték el, midőn az ajtót kívülről rájok zárták, csakhamar pokoli zaj támadt odakünn, úgy hogy félbehagyták az írást, az ajtót felnyiták, nem is sejtve, hogy egy bolond helyett kettőt találnak. A jó asszony dehogynem hitte, hogy harmincz évi házasság után jőjjön gyanúba. Mindezt hallja már a másik

ajtón megjelent Hedvig is, ki előtt Tibor térdre ereszkedik — engesztelni törekszik — s megint készül újjáról lehuzni a jegygyűrűt. Hedvig azonban emlékezteti esküjére: mindennek vége köztük. Tibor rá riad: »Csak vallja meg, azért dob el engem, mert Lorántot szereti.« Loránt boldogan hallja ezt, a Rókus bácsi neje pedig, midőn Tibor ismétli a szót: »Csak vallja meg, Lorántot szereti,« így szól Hedvighez: »Ugyan valld meg hát, ha annyira sürgeti.« Hedvig azzal vallja be, hogy Lorántnak nyújtja kezét, ki elmondja neki: »mily rég, mily forrón, mily reménytelen szerette.« »Tudom« — feleli halkán Hedvig. »Ki árulta el titkomat?« — kérdi Loránt. »Tibor.« »Köszönöm barátom.« »Nincs miért.« Loránt tiszta szívet, örök hűséget s véghetetlen szerelmet ígér Hedvignek, ki boldogan nyújtja kezét, míg Tibor (a gyógyúlhatatlan, rideg beteg) azt suttogja: »Még is jó volt az óvatosság!«

Igyekeztem úgy állítani össze a mese kivonatát, hogy fogalmat nyujtsak belőle a pályamű jó oldalairól, hibáiról és hiányairól egyaránt. Kitéphetett belőle, hogy szerzőnk kerek cselekvényt adott, a hármas egység keretében, gondos, ha nem is valami gazdag elmésségű versekben. Az alapgondolatban: egy gyanakvó szerelmes mint hajt botor zaklatással egy nemes szívet más iránti szerelemre, kétségkívül egészséges komikum magva rejlik, de az ebből fejlesztett cselekvény, az egyre ismétlődő gyanakodás, zaklatás jeleneitével, egyhangúbb, nyomasztóbb, semhogy vigjátéki derűt idézhetne elő. Csodáljuk a nőt, kinek türelme nem fogyott ki hamarább, holott a néző félnyi ideig sem tartana. Csodáljuk, hogy oly sokáig tűrte s önérzete nem lázadt föl ellene. Maga a hős, — e szánandó beteg, — nem bír az élet igazi vérkeringésével, folyvást egy lelki kórság martaléka s nagy mértékben érdektelen. Egész mozgása egy szűkre szabott körben való egyhangú forgásból áll. Éppen ily egyoldalú, gépies alak a kutató szolga is, ki szintén folyvást egyet beszél, egyet cselekszik, egyformán zaklatja a szobalányt. A változatosság elevensége teljesen hiányzik. A komikai ér néhány jelenetben csereg csupán s nem hatja át az egész munkát. A cselekvény egysége annak szegénységén, az alakok következetessége azok egy állapotban maradásán alapúl. Csupán észszel és formaérzéssel írott munka, melynek létesítéséhez phantasiának és kedélynek nem sok köze volt. Költői becslet tehát nem tulajdoníthatunk neki, sőt — a szerkezet kitűnő szabatosága daczára — teljes színszerűséget sem, mert hiányzik belőle a színszerűség lelke: a *szinpadai hatás*.

A bizottság két színész tagja az »Aranyország«-ot az anyagjában rejlő értékért többre becsüli a »Bizalmatlan«-nál, míg az Akadémia három tagja — tekintettel a szerkezet és cselekvény arányosságaira és a nyelvi szabatoságra — a »Bizalmatlant« nyilvánítja a társai közt viszonylag legjobb pályaműnek.

Egyetértett azonban a bizottság abban, hogy e pályázaton egyik műnek sem lehet kiadni az Akadémia színe előtt, tehát annak nevében, a jutalmat, mint pályakoszorút, hanem mint a viszonylag legjobb (vagy legkevesebb rossz) munkának mindig kijáró összeget, a kijelölendő szerző, a főtítkári hivatalnál vegye föl, félév alatt, a Teleki-féle tavalyi pályázat száz aranyát.

A többség kéri az Akadémiát, hogy ítéletének megerősítése által, erre a »Bizalmatlan« szerzőjét jogosítsa fel.

A bizottság javaslata elfogadtatván, a jutalom az I-ső számú (Bizalmatlan) pályaműnek odaitéltetik ugyan, azonban a jelíges levél felbontása az Ügyrend 89-ik pontja értelmében a szerző nyilatkozatától függesztetik föl. A többi pályaművek jelíges

levélkéinek megégetésére Lukács Móricz t. és Szász Károly r. tt. küldettek ki s még az ülés folyamában jelentették, hogy eljártak küldetésökben.

68. A helyettes főtitkár bejelenti Fest Vilmos r. tagnak f. hó 11-én történt halálát.

Szomorú tudomásúl vétetvén, az illető (III.) osztály felhivatik, hogy emlékezése iránt a szokott módon gondoskodják.

69. Olvastatik az I-ső osztály f. hó 8-án tartott értekezleti ülése jegyzőkönyvének 23-ik pontja, a mely szerint az Eötvös-szobor leleplezésének ünnepélyére 50 arany tiszteletdíj mellett Szász Károly rendes tag bízott meg a dicsőítő óda megírásával.

Tudomásúl vétetik.

70. Olvastatik az I-ső osztály fölterjesztése, a mely szerint f. hó 8-án tartott értekezleti ülésében az irodalomtörténeti bizottság tagjaivá titkos szavazattal a következő akadémiai tagok választottak meg :

Szilády Áron,	Beöthy Zsolt,
Szász Károly,	Volf György,
Ballagi Mór,	Thewrewk Emil,
Gyulai Pál,	Fraknoi Vilmos,
Greguss Ágost,	Ipolyi Arnold,
Arany László,	Szilágyi Sándor,
Szarvas Gábor,	Szabó Károly.,
Szilágyi István,	

Tudomásúl vétetik :

71. Olvastatik az I-ső osztály fölterjesztése f. hó 8-án tartott értekezleti üléséből, a mely szerint engedély kéretik arra nézve, hogy dr. Genecz Árvíd fin tudós az I-ső osztály egyik közelebbi ülésén az »Orosz lapp nyelvről« című értekezését személyesen felolvashassa.

Az engedély megadatik.

Tizenharmadik akadémiai ülés.

Az I. (nyelv és széptud.) osztály *negyedik* ülése.

1879. márczius 24-én.

Zichy Antal t. t. helyettes elnöklete alatt.

73. (12.) *Wolf György* I. tag. felolvassa »Bátori László és a Jordánszky Codex« című székfoglaló értekezését.

Tagsági oklevelének kiadása határoztatik.

74. (13.) Olvastatik *Szabó István* I. t. levele, a ki jelenti az Akadémiának, hogy Aeschines összes beszédeit lefordította, de nem meri beküldeni, mert érzi, hogy e classicut, a ki Demosthenessel oly hatalmasan szembe szállt, a fordításban meg nem közlelthette, de egy beszédét Timarchos ellen mégis beküldi, mint bizonyítványát annak, hogy elaggott korában sem szünik meg az Akadémiának valamivel szolgálai.

A beküldött fordítás felolvasottnak vétetvén, az Értekezések során a szokott módon kiadandó.

75. (14.) Olvastatik a folyó évi márczius 8-án tartott osztályértekezlet jegyzőkönyvének 24-ik pontja, a mely szerint az osztály a tavaly rendelkezésére esett Karácsi-féle jutalmat, 400 aranyat, mint tiszteletdíjt Arany Jánosnak ajánlotta fel Aristophanes vigjátékai lefordításáért. Arany beadván mind a tizenegy vigjáték fordítását, bírálóknak Szász Károly rendes és Thewrewk Emil levelező tagok kérettek fel, a kik nagy dicsérettel nyilatkoznak a fordításról s ajánlják a kiadásra. Egyik bíráló Thewrewk Emil egyszersmind ajánlkozik, hogy a szükséges bevezetéseket és még hiányzó jegyzeteket, a melyek megírásában Aranyt szembaja akadályozza, szívesen elkészíti s így az I. kötet még ez év folytán megjelenhet.

Örvendetes tudomásul vétetik.

II.

Igazgatósági ülés.

1879. márczius 30-án.

Gróf L ó n y a y M e n y h é r t akadémiai elnök úr elnöklete alatt.

4) Olvastatik az Akadémia mult 1878. évi számadásai megvizsgálására kinevezett bizottság jelentése, mely szerint a számadásokat pontosan vezetetteknek, azoknak egyes tételeit az intézet könyveivel és az ott létező iratokkal teljesen egyezőeknek és a pénztárban elhelyezett értékpapírosokat a legnagyobb rendben találták. Ehhez képest indítványozza, hogy az Igazgató Tanács a Magyar Földhitelintézetnek a mult évi számadásokra a szokásos fölmentvény kiadása mellett, azon jelentékeny szolgálatért, hogy az Akadémia vagyonát önzetlenül, minden díj nélkül kezeli, köszönetét nyilvánítsa; az intézet főkönyvvivője Trebitsch Ignácznak pedig pontos és lelkiismeretes kezelése némi elismerésül jutalomdíj utalványoztassék.

Az Igazgató Tanács örömmel veszi tudomásul, hogy a Magyar Földhitelintézet az Akadémia vagyonát és számadásait a mult évben is a legjobb rendben, lelkiismeretes buzgósággal és pontossággal kezelte, s midőn ezért az intézetnek legmelegebb köszönetét fejezi ki, egyszersmind az 1878-ik évi számadásokra nézve a fölmentést a jelen jegyzőkönyv kivonatában kiadatni határozza, az intézeti főkönyvvivő Trebitsch Ignácznak pedig fáradozásaiért, köszönete kifejezése mellett, száz arany tiszteletdíj utalványoz.

5) Olvastatik az Első Magyar Általános Biztosító Társaság átirata, melyben az Akadémia értesítettik, hogy 1860. május 26-án tartott közgyűlése határozatának értelmében évenként 500 frttal köteles az akadémia céljainak előmozdításához járulni, a mely összegből 200 forint azonnal évről évre tőkésítendő, míg az a kamatok kamatával 10,000 frtra növekedik, s hogy az ekképen létesült tőke jelenleg 6100 frtra emelkedett. A társaság f. hó 15-én tartott közgyűlése azon meggyőződésből indulva ki, hogy a tudomány érdekében s az Akadémia szándéka és ohajtása szerint cselekszik, ha az

Akadémiát már most birtokába juttatja a teljes alapítványi tőkének s ez által módot nyújt arra, hogy az összeg kamatait statisztikai és nemzetgazdasági művek díjazására fordíthassa, elhatározta, hogy az alapított 10,000 frt már most kifizettségék 5%-os m. földhitelintézeti záloglevelekben s f. é. márczius 15-től jul. 1-ig esedékes kamata 62 frt 52 kr. készpénzben. A h. főtitkár egyszersmind jelenti, hogy a fennebbi összegek az Akadémia pénztárába már befizettek.

Örvendetes tudomásul vétetik s az Akadémia köszönete jegyzőkönyvbe iktattatni s levélben kifejeztetni határoztatik.

6) Olvастatik a m. kir. miniszterelnök urnak f. é. február 4-én kelt leirata, melyben az Akadémiát értesíti, hogy a Deutsch Bernát és Deutsch József urak által, azon alkalmóból, hogy ő Felsege által magyar nemességre emeltettek, valamely hazai czélra följánlott és a miniszterelnök rendelkezésére bocsátott 20,000 frt értékű magyar aranyjáradék kölcsönkötvényeket az Akadémia céljaira ajánlja fel. A h. főtitkár egyszersmind jelenti, hogy az összes ülésből mind a miniszterelnök urnak, mind az adományozóknak köszönő levél küldetett.

Örvendetes tudomásul vétetik.

7) Olvастatik végrendeleti végrehajtó Láng István levele, folyó évi febr. 11-ről, melyben jelenti, hogy Gabányi Kálmán szaniszlói lakos az Akadémiának 100 frtot hagyományozott, akként hogy az összeg halála után Pellett Sándor és neje Bauer Erzsébet által, kiknek összes birtokát hagyta, egy év lejártával befizettségék, az év letelte után pedig 6% kamattal tartozzanak azt a nevezettek lefizetni; immár ez idő szerint volna tőke és kamat 148 frt. Ha az illetők kötelezettségöknek eleget nem tettek volna, az erről szóló okirat a telekkönyvi hatóságnál Nagy-Károlyban, a 10. sz. tjegyzőkönyvnél feltalálható. A h. főtitkár egyszersmind jelenti, hogy az akadémiai ügyvéd a behajtásra elnökileg utasított s egyuttal a pénztár is értesítettett.

Tudomásul vétetik.

8) Olvастatik Kemény József végrendeleti végrehajtó levele f. é. február 14-ről, melyben jelenti, hogy özvegy Végh Józsefné sz. Tóth Anna makói lakos végrendeletileg a m. tudományos Akadémiának 100 frtot hagyományozott s ez összeg általa már kifizethető. A h. főtitkár egyszersmind jelenti, hogy elnökileg a pénztár utasított az azonnali intézkedés végett.

Tudomásul vétetik.

9) Olvастatik a budapesti árvaszék átírata néh. Manschön M. Ferencz hagyatéka tárgyában, mely szerint az Akadémia értesítettik, hogy Manschön által az Akadémia részére hagyományozott 1000 frt pótlólagos bekebelezése pesti házaira elrendeltetett, oly megszorítással, hogy ugy ez, mint más hagyományok csak a haszonélvező örökös Lauli Paulina halála után válnak esedékessékké.

Tudomásul vétetett és az akadémiai ügyvéddel közlendő.

10) Olvастatik Kamermayer Károly budapesti polgármester átírata f. é. febr. 26-ról, mely szerint az Akadémia felszólíttatik, hogy ő Felsegeik ezüst menyekzője alkalmával az Akadémia épületének ünnepélyes kivilágítása iránt minő intézkedéseket szándékszik tenni.

Minthogy ő Felsegeik kívánatára, a kivilágítás elmarad, az Akadémia azt az összeget, 500 forintot, a melyet a kivilágításra szánt, a szegediek fölsegélésére kívánja fordítani. Erről a főváros polgármestere tudósítandó, az 500 frt összeg pedig mint az Akadémia adománya a szegediek fölsegélésére a belügyminiszterhez küldendő.

13) Az akadémiai elnök ur előterjeszti Hinka József akadémiai ügyvédnek az akadémiai alapítványok befizetése és biztosítása tárgyában beadott jelentését. E szerint az Igazgató Tanács múlt év február 2-án hozott határozatához képest mindazon alapítók, a kiknek alapítványa jelzálogi bekebelezés által biztosítva nem volt, felszólítottak jelzálogi bekebelezés általi biztosításra vagy pedig a tőke befizetésére. A felszólítás eredményét négy pontban foglalja össze a jelentés. Az I-ső pont alatt elsorolja mindazokat, a kik az alapítványi tőkét befizették, a II-ik pont alatt mindazokat, a kik alapítványaiikat jelzálogi bekebelezéssel biztosították, a III. pont alatt mindazokat, a kik a felszólításra nyilatkoztak a befizetést vagy bekebelezést ígérve, vagy azt megtagadva; a IV-ik pont alatt mindazokat, a kik mindeddig a felszólításra nem nyilatkoztak.

Az I-ső és II-ik alatti eredmény örvendetes tudomásul vétetik; a IV-ik pont alattiakra határoztatik, hogy mindazon alapítók vagy örökösök, a kik még eddig nem nyilatkoztak, még egyszer felszólítandók, hogy bizonyos záros határnapiig nyilatkozzanak, s ha akkor sem nyilatkoznának, pöröltessenek be; a III-ik pont alattiakra nézve a befizetés vagy biztosítás ígérete bevárando.

14. Olvastatik Hinka József akadémiai ügyvéd véleménye az oly hagyományok biztosítása tárgyában, melyeknek biztosításáról a végrendeletben említés nem tétetett, s a fizetés határideje még le nem járt. A vélemény azt ohajtja, hogy az igazságügy-miniszter felkérendő, hogy figyelembe vévén valamennyi országos és jótékonycélú közintézetek halasztó föltételhez kötött, nagyértékű hagyományainak bizonytalan voltát, addig is, míg e részben megfelelő törvény hozatnék, a biztosítatlan hagyományok biztosításához megkivántató, de hiányzó pótszabályokat mielőbb pótrendelet útján kegyesen pótolni méltóztatnék.

A vélemény, minthogy sikere nem remélhető, nem fogadtatik el, azonban az igazságügy-miniszterhez újabb kérvény intézendő, hogy a törvény hiánya törvényhozás útján pótolassék.

Tizennegyedik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1879. márczius 31-én.

Gr. Lónyay Menyhért akadémiai elnök ur elnöklése alatt.

78. *Beöthy Zsolt* l. t. mint a gr. Karácsonyi drámai pályázat bíráló bizottságának előadója, felolvassa jelentését, mely szerint a bizottság négy tagja a pályadíj ki nem adását javasolja. A jelentés így szól:

Vörösmarty a színházi drámajutalomról irt cikkében, melylyel színbíró munkásságát 1842-ben befejezte, a drámairóknak jutalmak által való buzdítását minden tekintetben kívánatosnak állítván, többek között így szól: »Nem mindig eszköz a kített jutalom közvetlenül jeles műveket, hanem többnyire közvetve azon tartós részvét s munkásság által, melyet bizonyos kitűzött tárgy körül ébresztett«. A sürü drámai jutalmak, melyeket az akadémia hirdet, valóban tartós részvétet ébresztettek e műág iránt. Nem állítom, hogy drámairódmunk jeles műveket ne közönné e részvétnek,

de a jelentések tanúsága szerint, minden pályázat újabb bizonyosság egyszersmind arra, hogy az éremnek visszája is van. Nemcsak a hivatottakban ólesztik a munkakedvet, nemcsak a tehetségekben fejlesztik a képességet, hanem a hivatlanoknak és éretleneknek rendszerint egész seregét csábítják iskola-könyveik vagy szerszámaik mellől haszontalan munkára s a bírálókat kárbaveszett fáradságra kényszerítik. A pályaművek száma évről évre nagyobb, de mennyiségükkel a versenyek eredménye épen nem emelkedik arányosan.

1878-ra a gróf Karácsonyi-jutalom komoly drámai művekre vala kitűzve. A bíráló bizottság, mely Pulszky Ferencz akad. tiszt. tag elnökölete alatt Greguss Ágost és Szász Károly rend. tagokból s Pompéry János és Beöthy Zsolt lev. tagokból állott, tizenhözven versenyművet vett át. Egy népszinműi kísérletet kivéve, valamennyi tragédia. Tulnyomó többségök, szám szerint, tizenöt, nem érdemes arra, hogy az Akadémia figyelmét velök foglalkoztassam, vagy — bárcsak czimök megemlítésével is — rájuk irányozzam. Csak új kifakadásokra szolgáltatnak alkalmat amaz átalkodottság ellen, melylyel iskolás fiúk évről évre keserű próbára teszik a bírálók türelmét, s azon míveletlen könnyelműség ellen, melylyel az akadémiai versenyekre mint valami szerejse-játékra indulnak. Valóban, a bírálók keserves tisztét alig enyhíti egyéb, mint a komikumnak sűrű jelenségei, melyeket a nagyra vállalkozó képtelenség lépten-nyomon nyújt. Az átolvasott tragédiák szerzői legnagyobb részének fogalma sincs arról, hogy a tragikum micsoda, s csak igen kevésnek arról, hogy választott hőse kicsoda. Ártatlan szenvedőkről s alacsony gonosztevőkről irt históriák. Nem ismerősebbek a drámai formával sem : az alakítás, jellemzés és kidolgozás módjával. Igaz, könnyen segítenek magokon : szerényen lemondva arról, a mihez nem értenek s egyszerűen nem komponálnak és nem jellemeznek. A kidolgozásban kárpótolnak inkább s tanúsítanak, kivétel nélkül, oly bőbeszédűséget, mintha a fecsegők világát rajzolnák. Minek bővebben foglalkozni velök? A hivatlan toladók már számtalanszor meg voltak idézve e korlát elé s kemény ítéleteket olvastak fejükre. Ez ítéletek indokolása nem egyszer és méltán hajlott át az aesthetikából az ethikába. Ők azonban újra meg újra megjelennek s mit tegyünk egyebet velök, mint hogy nevetünk. Quid ergo est? — kérdi Horácz: —

Ut scriptor si peccat idem librarius usque,
 Quamvis est monitus, venia caret; ut citharoedus
 Ridetur, chorda qui semper obrerat eadem:
 Sic mihi, qui multum cessat, fit Choerilus ille,
 Quem . . . cum risu miror.

Azonban mégis van néhány olyan fogyatkozásuk, mely — minthogy egyre terjedő általános kór s nem csupán gyermekbetegség — megérdemli az emlegetést. Egyik az a hanyagság, melylyel a nyelvet kezelik. Nem az emelkedett, költői, drámai nyelv hiányát értem, mely fest és jellemez, emel és elragad, nem Skakspere nyelvének káprázatos kincsházára, dús képeire, nem Goethének plasztikai, és Schillernek ellentétek közt omló diktiójára, nem Katona erőteljes, szenvedélyes darabosságára, Vörösmarty zengő verseire és Arany gyökeres eredetiségére gondolok, mikor e tárgyat szóba hozom. Nem azt a jogos kívánságot tolmácsolom, hogy — miután, nagyjainknak hála, van költői nyelvünk — ne merjen tollat venni kezébe senki, ki ennek színvonalára emelkedni nem képes. Nem, csupán annyit követelek, hogy ne írjon magyarul, a ki magyarul nem tud, s ne írjon, a ki írni nem tud. Valóban kellemetlen, de elkerülhetetlen kötelesség ez iskolai színvonalra szállani le e helyen. Elkerülhetetlen, midőn látjuk, hogy

kritikánk, mely néha sebtiben fogad el külföldi szempontokat, mely kevésbé kényes nyelv dolgában, s mely ritkán jut eszébe, hogy azt a mértéket is kezébe vegye, melyet nagy költőinknél itthon szerezhetne: a magyar nyelv tisztaságának és szépségének mértékét. Pedig, azt hiszem, a ki csak valamennyire is ismeri irodalmunkat, melyben oly kevés a stiliszta, érzi szükségét annak, hogy a ki írói hivatást érez magában, kötelessége legyen a szó valódi értelmében írni megtanulni. Elkerülhetetlen e tárgy megérintése épen most, mikor az általunk megbírált pályamunkák mindannyijának nyelvét a tudatlanság vagy gondatlanságnak több vagy kevesebb foltja ékteleníti. Még a grammatika iránt is mily kevés a tisztelet, mikor hemzsegnék az ik-es igék ellen olyan vétségek, melyeket közhasználat sem ment. Im egy-két példa a sok közül, mely a szóegyezés törvényének fordít hátat: Mi jó barát valánk (II); Rémképeket szül, melynek a való sosem felel meg (IX.); Egy alvó lánykát láthatok csupán, melynek csókoljam néma ajkait; Halálba menni kész vagyunk (VII); Falaknak roskadnia (IV); Hát az vagyunk-e mi (XII) stb. Szórendjük ilyeneket enged meg, nem számítva a kérdő e-nek a tagadó nem mellett állandó hibás használatát: Belátod a hibát, . . . sulyát de nékem kell viselni majd; Nagyon leverve van; A bárgyúkhöz de Juliát nem sorolnám (XII); A siker tavaly se maradt el volna (XVIII); Uj láng, uj lélek fogja jární át (VII); Megöli az árulót, ha bíort is visel (X); Ezt bölcsesség jól találta el (XIII); Különbűen is kezd lenni untató (XIV) stb. A magyartalanságok közt az *egy* germanizmusa rendkívül gyakori; azután ilyenekkel találkozunk: Királyné lenni, istenem be szép; Halálítélet Fráter György fölött (X); Öklömet . . . saját fejemre hagytam hullni le (XI); Mit hagysz itt beszélni; Én kívánom őket (XVI); Dicsvágy uralta őt (IX); Te azt merted? (XII); Kétségbeesni a hazáról (XVI); Lásson munka után (munkához helyett, XVIII) stb. Akadunk ilyen összevonásokra: amny'szor, dél'tán, k'ily (ki ily helyett), számításom' kívül (számításomon kívül helyett, XV). A vers kedveért ilyenféle erőszakosságokat kénytelen eltűrni a nyelv: Csak el ne hűtse szívét tőlem addig (II); Eszmém csak állt s nem volt benn gondolat; Uj veszély fenyegetné hazánkat (VII); Hová csak én és senki más mehet; Fontos beszédet szakgaték; Bűnheszt (büntet helyett, IX); Látom még bennetek . . . a régi jó magyar kebel dobog; Nélkülözni kényten; Megértelek (értelek helyett X); Vérszopó tigris (XIII); Hiába durczaságod; Foghatlan remény (XVI); Szemeid vérrel futtatottak; Szülemllhetik (XVIII); Gyermekes habzás; Tudom, fülessek itt ezen falak (XII) stb. Csak egyet-kettőt irtam ki innen-onnan a sokaságból. Ne maradjon még említetlenül, hogy verselésök is egyáltalában nem érdemli meg e nagy áldozatokat. A dőczögő jambusok tömegében akad olyan darab is, melynek írójáról világos, hogy a szótagoknak csupán szómát tartotta megolvasandónak s ha megvolt a tiz, a világra hozott verssorban lelki furdalás nélkül megnyugodott.

Másik feltűnő oldaluk e drámáknak bizonyos cynismus, mely minden bővebb megfontolás nélkül sérti erkölcsi érzésünket szavakkal, tettekkel, jelenetekkel. Itt egy hercegnő, a ki az utálatig köti magát választottjára, s mikor semmiképen nem kell neki, elraboltatja vetélytársát, s ennek valóban arczátlan nyugalommal magyarázza, hogy mivel ő nem mondhat le, minden úgy van legjobban, a mint történt. Másutt a haladók Dávid király első látásra beleszeret egy fiatal leányba, s ugyszólván feleségül rendeli maga mellé. Azután egy asszonyosság, a bűnéből fakadt legtragikusabb mozzanatok között oly könnyedén beszél házasságtörésről (»megbánni nincs mit«), mintha egy selyemszalagról lenne szó, s midőn ő és büntársa gyermekeiknek vérbűnétől félnek, a legédesebben számíttatják, hogy még ők magok is összekelhetnének. De legmesszebbre

ment mégis az, kinek tragédiájában a zordon várur egész egyházi ünnepélylyel pap előtt eskünni kényszeríti mostoha leányát, hogy ha beteg anyja, kit ő mérgezett meg, meghalna, akkor feleségül hozzá megy. És így tovább. Kétségtelen, hogy a tragikum gyakran rejt magában sérelmet erkölcsi érzésünkre, melyet a tragikus hős bukása engesztel ki. E sérelem azonban mindig nagy szenvedélyek tusája közben esik rajtunk, s természeti és költői igazságával megrendít. A fenség körében lélelkünk, a nagy szenvedélyek és nagy bűnök légkörében, s ezek hatásaképp jelentkezik bennünk a félelem. Boszankodás soha. Ez a természetellenes és erkölcsileg visszás szövetségének hatása, midőn vagy szükségtelenül, vagy kisszerűen, vagy a szenvedély kategorikus imperativusa nélkül áll elénk. Ilyenkor mindig jogosulatlan és bántó. III. Rikárd kérő jelenetében bizonyára a cynismussal oly messze jutva találkozunk, a meddig Shaksperen kívül költő sohasem merészkedett; de e jelenetben a hős valójának valója nyilatkozik, mely megbántódásunkat szinte rettegéssé fokozza e kigyó iránt. Hamlet szemrehányásai anyjával szemben szintén cynikusok; de a boldogtalan királyfi sohasem ébreszt maga iránt mélyebb szálnalmat, mint ép e jelenetben. Azonban annyira csak költő hatolhat. A ki szenvedélyt festeni nem tud, az bűnt se merjen: az ilyen bűnöket nevezi a hamburgi Dramaturgia »üres fejek nyomorult menedékének.« A ki a természetest se tudja elhitetni, az ne fogjon kivételesbe; a ki nem képes kiengesztelni, az ne merjen sérteni; a ki nem költő, az ne nyuljon erkölcsileg kényes tárgyakkhoz, mert csak boszantani fog.

Ez általánosságok után, melyek futólagos elmondását a pályázat jellemzésére szükségesnek gondoltam, röviden bemutatom azt a három tragédiát, melyet a bíráló bizottság megemlítésre méltónak talált. Ezek: *Zrínyi Péter* (XII.), *Boris csár* (XI.), *Catilina* (XVIII.).

Zrínyi Péter kétségkívül tanult és tehetséges író hibás munkája. A szorgalmas históriai buváriat, melylyel a Wesselényi-liga katasztrófájának részleteit tanulmányozta, érdeme és hátránya. A mily kevéssé készen adja tragikus hősnek a história Zrínyit, ép úgy mutatja be ő. Nevezetességét inkább halálának, mint életének köszöni. Mint törökverő hőssel találkozik vele családja körében, Csáktornyan, hol már a papi ármány veszi körül. Fízett emberekkel izgattatja boszura Zrínyi Miklós haláláért, kit állításuk szerint a németek öltek meg. De Zrínyi hű és hajthatatlan. Vele van Frangepán is, kinek felesége, Julia, reménytelenül szereti. Rajongása koronát ohajtana eszményképének. Kétségkívül, hogy annál reménytelenebbül szerethesse. De Zrínyi halani sem akar effélérelől. Mikor udvari papja Lipót királyt el akarja fogatni, ez úgy felbőszül, hogy feleségét is kész lenne eltaszítani, mert tudott a dologról. Azonban hirtelen mást gondol s elfogadja a stájer rendek és a szultán szövetségét, nem sejtve, hogy az egyik török követ átöltözött osztrák kém. Ámde újra egyéb jut eszébe s noha már kitűzte a forradalmi zászlót, Bécsbe megy alkudozni. Itt fogságba kerül, de az aranybulla ellenállási záradékára támaszkodva, mindvégig neki áll feljebb. Családja apáczák fogságába jut; zemei előtt elvonulnak a jövő képei, köztük az 1867-ki kiegyezés is; azután kivégzik. Bajos kitalálni, voltaképen micsoda Zrínyi sorsának tragikai motívuma, ha csak naiv hite nem a ius resistendi gyakorlati érvényébe. Az egész darabban mitsem tesz azon kívül, hogy belemegy a halál torkába. Az eszme, mely vezet, a cél, mely felé tör, ép oly határozatlan, mint egész jelleme, mely sem forradalmi, sem loyalis, sem nagyravagyó, sem önmérséklő. H'vékenységének áldozata és egy cselszövénynek, melynek szálai csak látszólag szövődnek előttünk, valósággal pedig kívül futnak a darabon. Mert sem Julia szerelme, sem Forstallé, a ki épen olyan jezsuitának, mint

maga Zrinyi forradalmi vezérnek, legkisebb befolyással sincs a cselekvényre, noha minduntalan előkerül. A Panažotti szereplése izléstelen és durva. Azonban ez alapfoglatkozásai mellett vannak érdemei is. Így egy-két jól irt jelenete, minő a női büszkeség kitörése Zrinyinében, midőn oly tévedést vesz magára, melyben nem volt része; Vitnyédi halála; Spankau bevonulása Csáktornyára s az apácák borzalmas megjelenése a németujhelyi börtönben. Néha élénkebben folyó, máskor ismét elbágyadó dialogjai fölvetnek egy-egy költői vonást, fordulatot, képet; de nyelve épen nem tisztá. Ilyeneket is találunk benne, melyek kimentésére már a jellemzetesség nem elég:

Dosztij lakik majd Montecuccoli.

Vagy Julia őrjögései közt:

Ah te tudhatod,

Mi a bajom, mi az én nyaválám!

Boris czár-ban nagyobb meseszöví, de csekélyebb írói képesség mutatkozik. Szerzője az orosz történetnek azt a szakaszát dolgozza föl, melyből Puskin *Borisz Godunoff*-nak, és Schiller az *Ál-Demetrius*-nak tárgyát merítették. A moszkvai trónbitorló története, ki a kegyetlen Iván czár kisebbik fiát, Dimitrit, Uglics várában vízbe fojtatja, a nagyobbikat meg, a hülye Fedor czárt, maga gyilkolja meg, a főurak pártjait egymás által buktatja meg, s számos erőszakoskodás és vérontás árán a trónra jut, melyre egy zárdából hivatja meg magát. E cselszövények foglalják el a három első felvonást, lakolása a két utolsót. Az orosz és német költő tárgya, az ál-Dimitri győzelmes harcza képezi ezt, mely összefüggésbe van hozva az előzményekkel. Dimitri itt az igazi czárfiu, ki helyett más fult a vízbe, maga pedig Lengyelországba menekült. A kapocs azonban, mely a darab két felét összetartja, nagyon mesterkelt: egy gyermekszerelem. A nyolcz éves Dimitri annak idején örök szerelmet esküvén Borisz hét éves leányának, Xenianak, egy nyaklánczot ad neki emlékül. Mikor nagykorában viszsztatér, e nyaklánczot csalja vissza tőle, hogy anyja, Marfa ráismerjen. E szerelem Puskinnál is meg van érintve. Az öreg czárné csakugyan elismeri Dimitrit, Boriszét hívei egymás után hagyják el, leánya mérget vesz, fiát leszurva hozzák elibe, végre maga is megöli magát. A mese, melynek itt csak nagyjában mondtam el vázlatát, bizonyos durva furianggal van szöve. Mesterségesnek elég mesterséges, de indokolása nem mindig kielégítő. Így Baszmanoffot, a fővezért, csupán az az ígélet lánczolja Borisz kalandos és veszélyes vállalkozásához, hogy kicsiny leányának kezét majd egykor neki fogja adni. Az ügyes és ravasz cselszöví legfontosabb titkát, Dimitri megöletését, az első jöttmentre bizza. A jellemfestés is hol igen vastagon szinezett, hol elnagyolt. Így Borisz gonoszsága feleslegesen sok, borzalmat borzalomra halmoz, majdnem enyhület nélkül tombol. Sajat nővérét, Irént is, ki Fedor czár neje, de Lobanoff Ivánt szereti, szerencsétlenné teszi, ez Ivánt rendelve a czár testőrévé, hogy Irén ki ne kerülhesse bukását s Fedor meggyilkolásának gyanuja Ivánra essék, mint Nági herczegre a Dimitrié. A dikcezió rendkívül tulterhelt s semmi költői színe. Itt-ott nyilatkozik némi erő benne, de sohasem új, meglepő gondolatok. Nem épen száraz, de mintha már minden szava el lenne csépelve. A hol érzelmes, vagy elmés akar lenni, ott épen ügyefogyott. Egy rövid szerelmes dialogban Iván és Irén között, képekért, minden kigondolható világitó szerhez folyamodik: csillag, sugár, lámpa, máglyatűz, halotti fáklya. Borisz meg, mikor Ivánt a czár mellé rendeli, e szavakkal jelenti be, mily sokat vár tervétől:

Fedor testőre Irén kedvese . . .

A tőr a szóba van már.

Igazi költői lélek sehol sem mutatkozik benne.

Catilina a római történetből vette tárgyát. Hősének pártja az éhes, rongyos csőcselék, Sulla veteránjai s korhely lovagok, kiknek segítségével konzullá szeretne lenni Cicero ellen, ki tavaly is megbuktatta. A senatus mindent elkövet ellene, s egyik párt hive, Lentulus, hírül hozza, hogy a választást elhalasztották. *Catilina* felkeresi Cicerót, s szemrehányást tesz neki, hogy alacsony származásu létére az urakhoz szegődött. Kiegyenlítés nélkül válnak el, s otthon felesége, Orestilla feddőzésekkal várja, hogy már nem szereti, mert éjjeleit távol tölti. Férjének egykori kedvese, Fulvia betaera, rajtok tör, *Catilina* szerelmeért esedezik; de ez, hogy Orestillát megnyugtassa, durván utasítja el. A boszútól lihegve távozó leányt megpillantja Curius, ki basz'alan eped érte s szíve gyanút fog *Catilina* ellen, melyet ennek intései, hogy hagyjon fel Fulviával, csak növelnek. A választáson a nép-párt megbukik s a bösz *Catilina* egy titkos összejövetele forradalom tervét készíti el: Manlius Etruriából hadsereget hoz a városra, melyet felgyujtanak s Cicerót meggyilkolják. Azután kezdődik *Catilina* uralma. A terv azonban dugába dől. A boszuvágyó Fulvia kicsalja a szerelmes Curiusból s hírül viszi Ciceronak. De szerelme gyorsan fölébred benne s esdekelní kezd *Catilina* életeért; majd a mámorából kijózanodott Curius jó, szégyenében leszurja Fulviát, azután magát. A lázadás nem sikerült s Cicero a tanácsban száműzeti *Catilinát*. Ez haddal akar visszatérni s csak jelle vár. De párthive Lentulus, a maga kezére köt odabenn szövetséget az allobrog-gallokkal, kik árulói lesznek. Az összeesküdteket elfogják, kivégzik s Antonius haddal indul *Catilina* ellen. Nincs menekvése többé. Beszédet tart seregéhez s hős módjára harczolva esik el. Mivelt ész, komoly tanulmány és nem ügyetlen írói kéz munkája. Méltán emelhetni ki benne sikerült korfestő részleteket, minő a felforgató párt zagyva elemeinek bemutatása az első felvonásban, s egy-két hatásosan kombinált jelenetet, minő Fulvia és Curius találkozása Cicerónál, s *Catilina* száműzetése a Jupiter Stator templomában. De igazi tragikai felfogásnak nem sok nyoma van benne. Mily halvány, szín és erő nélkül való alak e *Catilina*, kinek csak fondorlatait ismerjük, rugóit és végezcéljait soha! Sohasem tudjuk, csupán Cicero elleni személyes gyűlölete, vagy egyéb is sarkalja; csak az-e a vágya, hogy a zavarosban halászhasson, vagy valami magasabb eszme csalogatja. Halála előtt ezt mondja ugyan:

Mért akartam

A koldusok s a dúsak közt levő
Szörnyü mélységet bétemetni? — Most
Saját testemmel tölthetem be azt;

azonban a drámahősök ritkán tesznek halálos ágyokon magukról igaz vallást. *Catilina* egyéniségének ép oly kevés realitása, tartalma, igazi súlya van, mint a zavaros eszmének, melyet képvisel. Pályája is, melyet megfut, nem a tragikus hősöké. Neki voltaképen soha sincs alkalma belekapni a sors kerekébe, mindig csak az akarásnál marad. Tettek-re már nem jut ideje, csak a terveknél kénytelen megállapodni, melyeknek aztán egyike a másik után dugába dül. Így egész élete nem egyéb a felsülések sorozatánál, mely egyáltalában nem tesz tragikus hatást. Ez a darabnak a legfőbb baja, meg ezenkívül cselekvényének kétfelé szakadása. Az első mese Fulvia és Curius halálával s *Catilina* száműzetésével véget ér; a második Lentulussal kezdődik. S még, szerencsétlenségre, az első sokkal jobb és érdekesebb a másodiknál. Különben sok fölösleg is csuszott be azon a réven, hogy a kor állapotait fesse; így Cicero családjának teljesen szükségtelen szereplése. Shakspeare-reminiscencia is találkozik, mint *Catilina* és Ores-

tilla első jelenete, azután a marsmezei népjelenetek. A nép ingatagsága meglenne, de Antonius beszéde nincs meg; a kettőnek pedig épen annyi köze van egymáshoz, a mennyi különbség van Bestia tribun és Antonius között. *Catiliná*-ban minden tisztán van dolgozva, de lendület és költői erő híján. A díkczió elég szabatos, nem áradozó, nem tulterhelt, nem virágos; de negatív előnyeinek túl kevés pozitív érdeme van.

Míndezek alapján — minthogy e pályaművek valamennyien a conceptió tisztasága, az alkotás biztossága s az előadás költőisége tekintetében nagyon fogyatékosak s drámai, színi és nyelvi tekintetben becsesnek egyik sem mondható — a bíráló bizottságnak a döntő ülésen jelen volt négy tagja egyhangúlag azt javasolja, hogy a kitűzött jutalom ez idén ne adassék ki.

A pályadíj ki nem adása határozottatik s a ki nem adott díj a következő évihez csatoltatik. A jeligés levelek elnökileg számba vétetvén, elégetésükre Danielik János t. és Szász Károly r. tt. küldettek ki, a kik eljárásukról még az ülés folytán jelentést tettek.

79. A helyettes főtitkár fájdalommal mutatja be gr. Vass Sámuel I. t. családi gyászjelentését, a ki márcz. 20-án húnyt el.

Szomorú tudomásul vétetvén, a III. osztály felhivatik, hogy a felette tartandó emlékbeszédről gondoskodjék.

80. Olvastatik az Első Magyar Biztosító Társulat átirata, melyben értesíti az Akadémiát, hogy 10,000 frt alapítványát statisztikai és nemzetgazdasági művek díjazására immár teljesen befizette. A h. főtitkár egyszersmind jelenti, hogy ez a tegnapi Igazgató Tanács ülésében is bejelentetvén, a társaságnak köszönő-levelél határozottatott az Akadémia nevében.

Örvendetes tudomásul vétetik.

81. Olvastatik dr. Kohut Sándor pécsi főrabbi levele, a ki beküldi az Akadémiának Talmud-Midras szótárának első kötetét, megköszöni az Akadémia közbenjárását, hogy a külföldi könyvtárakból kölcsön nyert kéziratokkal támogatta munkásságát, s némi segílyt kér munkája folytatására.

Véleményadás végett áttétetik az I. osztályhoz.

82. Olvastatik dr. Klein Mór pápai főrabbi levele, a ki beküldvén az Akadémiának Mozes Ben Maimun a »Tévelygők útmutatója« című munkája fordításának két füzetét, a munka folytatására segílyt kér.

Véleményadás végett áttétetik az I. osztályhoz.

83. Olvastatik özv. Virányi Jánosné folyamodása, a ki elhunyt férje kéziratait ajánlja fel az Akadémiának megvétel végett.

Minthogy a kéziratok nagyrészt természettudományiak, a folyamodvány áttétetik a III. osztályhoz, véleményadás végett.

84. Olvastatik a Történelmi Bizottság f. é. márczius 8-án tartott ülése jegyzőkönyvének 3-ik pontja, mely szerint a Bizottság Szádeczky Lajos III-ad éves tanárjelölt kérvényét pártolólág terjeszti fel az Akadémiához. Szádeczky a bécsi historiai és palaeographiai seminariumban akarja tanulmányait folytatni, s különösen arra képezni ki magát, hogy a szláv irodalmak történeti kútforrásait a magyar történetírás szempontjából sikerrel tanulhassa, s az Akadémia pártfogását kéri oly czélből, hogy részére a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnál állami ösztöndíjt eszközöljön ki. A bizottság tekintettel arra, hogy dr. Fehérpataky László, ki az Akadémia ajánlatára nyert állami ösztöndíjjal a bécsi historiai seminarium előadásait látogatja, tanulmá-

nyait a jelen tanévben befejezi és kívánatosnak tartván, hogy ez intézetben minél számosabban nyerjenek kiképezést, kivált olyanok, a kik valamely specialis czélt tűztek magok elébe: Szádeczky Lajos kérvényét ajánlja az Akadémia pártolásába.

A bizottság véleménye elfogadtatik.

85. Bemutattatnak az utolsó összes ülés óta beérkezett ajándék, csere és köteles példányok, úgy szintén az Akadémia kiadásában azóta megjelent munkák, ily renddel :

I. Testületektől.

Kön. Preuss. Akademie der Wiss. Berlin. Monatsbericht. Nov. Dec. 1878.

Société des Sciences phys. et nat. Bordeaux. Mémoires. Tom. III. Cah. 1.

Württemberg. Altherthums-Verein. Stuttgart. Die Cistercienser Abtei Maulbronn.

II. B. 2. 3. H.

Bombay branch of the R. Asiatic Society. Bombay. The Journal. No. 34. Vol. XII.

Kön. Gesellschaft der Wiss. Göttinga. *a)* Abhandlungen. XXIII. B. *b)* Gelehrte Anzeigen. 1878. I. II. B. *c)* Nachrichten aus 1878.

R. Geograph. Society. London. Proceedings. Vol. I. No. 3. 1879.

Amer. Geograph. Society. New-York. Bulletin. 1878. No. 3. 4.

Accademia dei lincei. Róma. Atti. Transunti. Vol. III. Fasc. 5.

Landesverein für Alterthumskunde. Oldenburg. Zuwachs der Grossherzoglichen Sammlungen in 1878.

Office of the Amer. Journal. New Haven. The Amer. Journal of science and arts. No. 99. Vol. XVII.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger. 1879. No. 5. 6. 7.

Akademie der Wiss. Krakó. *a)* Rocznik. 1877. *b)* Katalog rekopisow. Zesz 2. 3. *c)* Rozprawy. Tom. VIII. *d)* Wykaz. Zesz I. *e)* Antropologija Kraj. Tom. II. *f)* Sprawozdania Kom. Hist. sztuki. Zesz. 2. *g)* Pamietnik. Tom. III. *h)* Scriptorum rerum Polonicarum. Tom. IV. *i)* Monumenta medii aevi. Tom. IV.

K. k. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1879. No. 2. 3.

K. k. Zoolog. Botanische Ges. Bécs. Verhandlungen. XXVIII. B.

K. k. Statist. Centralcommission. Bécs. Statist. Jahrbuch für 1876. 5. 8. H.

Società Adr. di Scienze nat. Trieszt. Bolletino. Vol. 4. No. 2.

Déli szláv Akadémia. Zágráb *a)* Starine. Knj. X. *b)* Rad. Knj. XLV. *c)* Stari pisci hrvatski. Knj. X.

Erdélyi Múzeum-egylet. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. VI. évfoly. 3. sz.

Székely miv. és közgazd. egyesület. Budapest. Évkönyv. III. köt.

Magyarhoni földtani társ. Budapest. Földtani Közlöny. IX. évfoly. 1—2. sz.

Olasz kir. földmiv. ipar és keresk. miniszt. Róma. *a)* Movimento dello stato civile. An. XVI. P. 2. *b)* Navigazione nei ponti del regno. P. 2. *c)* Annali di Statistica. Ser. II. Vol. II. *d)* Carte e diagrammi di demografia Italiana (10 tábla és 4 térkép).

Bureau de Statistique de Finlande. Helsingfors. Suomenmaan Virallinen Tilasto. II.

M. k. közokt. miniszt. Budapest. *a)* Löher: Das Geheimniss des Rökelschen

Metallabgusses von Siegeln und Medaillen. *b)* Malagola: Della vita e delle opere di Antonio Urceo.

M. k. földm. ipar és keresk. miniszt. Budapest. *a)* Betüsoros árulajstrom a vám-tarifához. 2 péld. *b)* Ugyanez németül. 2 péld.

Latin sz. püspöki hivatal. Nagyvárad. Schematismus clerici dioecesis Magno-varadiensis latinorum pro 1879.

Chewra Kadischa. Arad. Festschrift zur Feier des 150 jährigen Bestandes der Arader Chewra Kadischa.

II. Magánosoktól.

H. F. Weber. Zürich. Untersuchungen über das Elementargesetz der Hydrodiffusion.

Dr. Persz Adolf. Nagyszeben. *a)* A nemzetiségi kérdés államethikai világitásban. *b)* Ugyanez németül.

Dr. J. Hyrtl k. t. Perchtoldsdorf. Das Arabische und das Hebräische in der Anatomie.

G. Stieda. Dorpát. Waeber: Beiträge zur Anthropologie der Letten.

Zsengeri Samu. Budapest. Peztaozzi válogatott paedagogiai munkái. I. k. 1. füz.

J. Feza. Pisa. Laghucânyam. Sentenze Indiane.

Klein Mór. Pápa. A tévelygők utmutatója.

R. Closius k. t. Bonn. Die mechanische Wärmetheorie. II. B.

Résó Ensel Sándor. Budapest. *a)* Magyarországi népszokások. *b)* Erklárung ungarischer Ortsnahmen.

Lonkay Antal. Budapest. Az én első római utam és vaticani zarándoklásom 1877-ben.

Dr. Kohut Sándor. Pécs. Aruch completum etc. Tom. I. Fasc. I.

Nagy Lajos ügyvéd. Karczag. Óriási per a Jászkunsgból a magyar kir. kincstár ellen.

III. Köteles példányok.

Franklin társulat nyomdája. Budapest. *a)* Neumann: A kereskedelmi törvény magyarázata. I. köt. 2. fele. *b)* Pósa: Költemények. *c)* Kiss: Nevelés- és oktatástan. *d)* Tolnay: Tompa Mihály költészete. *e)* Schnierer: A magyar büntető törvény magyarázata. 2. füz. *f)* Ritter: Műszaki mechanika. 2—3. füz. *g)* Okányi: Római régiségtan. *h)* Johnson: Miből lesz a termés. *i)* Dr. Haynald: Denkrede auf Philipp Parlatore. *k)* Katalogus a szabadalmi ótalom alatt álló találmányokról. *l)* Zlinszky: A magyar magánjog mai érvényében. 1. 2. füz. *m)* Kisfaludy Atala: Rajzok. *n)* Lëndners: Fartblindijer Züpserscher Liederposchen. *o)* Lessing: Bölcs Nánhán. *p)* Gyulai: Vörösmarty életrajza. *q)* Ferenczi: A népies versalakok története műköltészetünkben. *r)* Népszerű természettudományi előadások gyűjteménye. II. köt. 13. füzet. *s)* Cossin: A siberiai számüzöttek. *t)* Taine: Az eszmény a művészetben. *u)* Találmányok könyve. 31. 32. 33—34. 35—38. füz. *z)* Tóth Lajos: Magyar önnügység. *y)* Kubinyi: Iparos gazdák könyve. *z)* Döntvénytár. XIX. XX. évfolyam. *j)* A magyar orvosi könyvkiadó társulat könyvtára. XXXII. köt. *v)* Koszorú. I. kötet 1. 2. füz. *w)* Mackenzie: Az orosz birodal-

lom ismertetése. I. II. köt. *aa*) Haake : A szülészet alapvonalai. *bb*) Heinrich : Bánk bán a német költészetben. *cc*) Ipolyi Arnold : A besztercebányai egyházi műemlékek története és helyreállítás. *dd*) Herman : Magyarország pók-faunája. III. köt. *ee*) Történelmi könyvtár. 60. 61. füz. *ff*) Olcsó könyvtár. 59—70. sz. *gg*)⁵Deák Ferencz naptár. *hh*) Falusi gazda naptára. *ii*) Magyarorszk naptára. *kk*) Borászati naptár. *ll*) A magyar nép naptára. *mm*) A népszázlója naptára. *nn*) Nevessünk naptár. *oo*) Kertész gazdasági naptár. *pp*) István bácsi naptára. *qq*) Eötvös naptár. *rr*) Protestáns képes naptár. *ss*) Lidércz naptár (valamennyi naptár 1879-re). *tt*) Budapesti szemle. 37. 38. sz. *uu*) Közigazgatási döntvénytár. III. IV. folyam.

Magyar kir. egyetem nyomdája. Budapest. *a*) Egyetemes phil. Közlöny 1879. 1. 2. füz. *b*) Emericzy ; Navodna kniha. *c*) Ugyanaz ; Zemepisni stb. *d*) Wenzel Gusztáv : A magyar magánjog rendszere (pótkötet.) *e*) A székely univ. és közigazgatási egyesület III. Évkönyve.

Ref. főiskola nyomdája. Kolozsvár. *a*) Névkönyv az erd. ev. ref. anyaszentegyház számára 1879. *b*) A kolozsvári m. kir. tud. egyetem tanrendje 1878/9. tanév 2. felére. *c*) Nemes : Az 1606. bécsi békekötés létrejöttének története. *d*) Nehány szó a szamosvölgyi vasút érdekében.

Gyulai István nyomdája. Arad. *a*) Az aradmegvei okszerü méhészegylet Évkönyve 1878-ra. *b*) Az aradi gazdasági egylet évkönyve 1878-ról.

Görög-keleti érseki nyomda. Nagyszeben. Programma gymnas. publ. rom. din Bradu pe 1877'8.

Nemzeti nyomda. Temesvár. Narodni Zabarnik. Szv. 1.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

- a*) Magyar-ugor összehasonlító szótár. 4. füz.
- b*) Magyarországgyül. Emlékek. VI. kötet.
- c*) Társadalmi Érték. V. köt. 5. 6. sz.
- d*) Mathem. Érték. VII. köt. 2. sz.
- e*) Értesítő 1878. 7. sz. 1879. 1. sz.
- f*) Természettud. Érték. IX. köt. 1. sz.
- g*) Évkönyv XVI. köt. 4. dar.
- h*) Monumenta Diplom. XVI. kötet.

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Tizenötödik akadémiai ülés.

A II. (phil., tört. és társad. tudom.) osztály *negyedik* ülése.

1879. ápril 7-én.

Pauler Tivadar r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

(13) Dr. *Wenzel Gusztáv* r. tag olvassa: »Tata fénykora« című értekezését. Tudomásul vétetik s bírálat alá bocsáttatik.

(14) *Szilágyi Sándor* olvassa *Károlyi Árpádnak* ily című értekezését: »Dobó István és Balassa Menyhért összeesküvése.« A kivonat így szól:

Dobó Istvánnak és társainak, különösen Balassa János és Homonnay Gáspárnak Miksa magyar király elleni összeesküvésökről két egykorú kütfő tudósít igen röviden bennünket: Istvánffy és Forgács Ferencz. De sem az egyik, sem a másik nem elégíti ki tudvágyunkat. Istvánffy nemcsak saját véleményét tartózkodik nyilvánítani az odiosus ügyben, hanem magát a tényt legalább a viszonyokkal s az általános vélekedéssel illusztrálni is azzal az okoskodással, hogy az egészen tisztába úgy sem jött soha, mellőzendőnek véli. Nem így Forgács. Ennek előadása még rövidebb Istvánffyéénál s homlokegyenest ellenkezik vele. Forgács határozottan nyilatkozik, s elmondja, hogy a Perényi-javak miatt a fiscussal pörösködő Dobót, hogy megszűnjék alkalmatlan láb alól eltenni akarták s miután a Dobó nyakába akasztott hatalmaskodási pör erre jó eszköznek nem bizonyult, más tervet gondoltak ki. Egy híres hamisító: Kenderessy István küldetett Miksa részéről Ruber felsőmagyarországi kapitányhoz azon utasítással, hogy Balassa és Dobó nevében leveleket koholjon János Zsigmondhoz, az erdélyi fejedelemhez, melyben ez Miksa ellen támadni hivatik föl. Ez így is történt s a János Zs. által adott válasz aztán Ruber kezéhez kerülvén, megvolt az ok Dobót mint összeesküvőt az útból elmozdítani.

Ez a súlyos vád Miksa ellen, Forgács állása a conspiratióval szemben, a tisztába nem hozott Kenderessyféle hamisítások stb. mind meg-

annyi kérdés, mely a méltatást megérdemli. Rájok a bécsi állami levéltár magyar, lengyel és török actái s a velencei követek ugyanott őrzött, szintén kiadatlan sürgőnyi világos feleletet adnak.

Legelőször is kiderül, hogy Dobónak az őt még I. Ferdinánd idejében nagyobb hatalmaskodásért pörbe fogott Tegenyei ellen való ügyét Miksa — Forgács állításával ellenkezőleg — nemhogy Dobó elnyomására akarta volna fölhasználni, ellenkezőleg azt az országgyűlésre halasztá. Az időközben Pozsonyban járt Dobó elfogatása a kamara önkényes lépése volt, mely Miksa határozott kárhoztatásával találkozók.

Miksát egykorú források a lehető legkedvezőbb színben tüntetik föl mint embert s mint fejedelmet, s mégis Magyarországon tán soha nem uralkodott nagyobb antipathia a király ellen, mint az ő ideje alatt. A közéletlenség a királynak az 1566-diki hadjáratban tanúsított eljárásában fészkelte s egyszerre a legnagyobb fokra hágott; növelte ezt az, hogy Miksa a magyarok irányában általán a legnagyobb bizalmatlanságot árulta el; az ország törvényeit semmibe sem véve — mint magok a magyar tanácsosok egy fölterjesztésben panaszolják s a velencei követ jelentései is bizonyítják — az idegen zsoldosokat száma nélkül csempészte be az országba, a megürült kapitányságot s állomásokat ezekkel tölté be. A magyar tanácsra nem hajta semmit, míg a hízegő kamara törvénytelen beavatkozásait örömet elnézte. Ez elégtelenség az 1569. elejére hirdett országgyűlés idején általános volt. A király azt eloszlatandó, sietve készült az országgyűlésre, a szállásmesterek már Pozsonyban voltak, az udvari kíséret indulófélben készen állott, midőn a király egész váratlanul — de az udvarnak nem kis örömére (mondja a velencei követ) — elhalasztá az országgyűlést.

Mi volt e hirtelen elhatározás oka, nem tudták, csak suttoztak róla. Beszélték ugyan azt, hogy miután az elégedetlen magyar urak s nemesek dacból nem is gondoltak a Pozsonyba való menetelre, Miksa kénytelen volt a gyűlést jobb időkre halasztani. De jól értesült tanúk mást mondanak s köztök a velencei követ arról tudósít, hogy a könnyen hozzáférhető Pozsonyba nem mert a király elmenni, az indulás előtt hirtelen tudósítást kapván, hogy az elégedetlen magyarok török csapatokkal egyesülve Pozsonyt s benne a királyt kézrekeríteni tervezik.

S a velencei követnek (ha nem épen e tervet illetőleg) nagyrészt igaza van. Épen e napokban érkeztek meg Wyssnek, Miksa portai állandó követének jelentései, melyek őt az erdélyi fejedelem portai igyekvéseiről tudósítják. Wyss magától Memhet basától hallá, hogy sok felsőmagyarországi főúr János Zsigmondhoz pártolt s az erdélyi fejedelem ebben bízva, e pártosok befogadására és segélyekkel Miksa megtámadására a szultántól engedélyt nyerni iparkodik. S ha csak Székes-Fejérvárat átengedné neki a török, ígérte volna János Zsigmond Miksa uralma alól az egész országot rövid idő alatt elvonni.

Wyss jelentéseit több körülmény megerősíté. Legelőször is néhány előkelő nyílt átpártolása az erdélyi fejedelemhez, a kik között Forgács Ferencz (a történetiró) s Gyulaffy László volt tihanyi parancsnok a leg-

kiválóbbak. Forgács Ferencz szellemi tehetségeit jól ismerte Miksa s a rémület a bécsi udvarnál átpártolása után igen nagy volt. Féltek s nem alaptalanul, ha Forgács Ferenczet az erdélyi fejedelem föl akarja használni, igen sokat képes lesz kivinni a portán. Ezért Wyss mindent elkövetett e »szökevények« kiadatása ügyében; kivitte hogy, ellenök és János Zsigmond vesztég maradására parancsolatokat küldött a fényes kapu, de a kiadatást kieszközölni nem bírta.

Lengyelországból Miksa ottani követe hasonló hírekkel nyugtalanítá urát, melyeket a szultán lengyelországi követétől tudott meg. Ez a török követ épenséggel azt állítá, hogy Kassa s ez egész kassakörnyéki nemesség titkos egyetértésben áll az erdélyi fejedelemmel. Hasonlót jelentett a királynak Hosszútóti is, ki a budai basánál járt küldetésben s kinek a basa csupán egy magyar urat nevezett ugyan meg — Magyar Bálintot — de ujjával a felsőmagyarországi részek felé mutatván, azt mondá: hiszen majd meglátjuk rövid nap, mennyien vannak ott az összeesküvők.

Ime nem Dobó ellen kigondolt ürügy s Forgács előadta mese volt hát az az összeesküvés-féle. Volt annak némi alapja, mely méltán megfélemlíté az udvart.

Miksa a bajoknak elejét veendő, a mellett, hogy titkos katonai intézkedéseket tön az Erdély felé eső részeken, meg akart egyszersmind a valóságról is győződni a vádoltak legtekintélyesbike: Dobó szájából. Az 1569. februárra Bécsbe a magyar uraknak hirdetett tanácskozáásra okvetlen föl kelle hivnia Dobót — s e végből mind meghitt tanácsosa Trautson főudvarmester által s mind saját maga engesztelő s biztató hangon irt leveleket menesztett Dobóhoz, melyekben ünnepélyesen igéri, hogy Dobónak bántása nem leszen, ő Dobót, mint boldogult atyja legkedvesb hivat, őszintén kedveli. Dobó a tanácskozáásra köszvénybaja miatt nem ment el. Időközben a portai jelentések egyre rosszabb híreket tartalmaztak János Zs. törekvéseiről, s így Dobó vallomását kinyerni Miksának mindenkép fontos volt. Ujabb biztatások a király, Trautson, a helytartó Bornemisza nyitrai püspök s a cancellár Liszti részéről csakugyan rábírták Dobót s a többi gyanúsított főurakat is — az egy Homonnay G. kivételével — hogy az 1569. augusztusi orsz. gyűlésre megjelenjenek. Az országgyűlés végén, midőn a királyi palotába hivatott rendeknek a királyi végválasz kihirdetendő volt, az előtermekben Dobó és Balassa letartóztattak — s a váratlan erőszakos intézkedést a rendek magának a királynak szájából tudták meg.

A megütközés nagy volt, soha nem hallott dolognak mondja maga a jelenvolt velencei követ is az ilyesmit országgyűlésen. — De mi adott bátorságot Miksának e lépésre, midőn még alig félévvel azelőtt az országgyűlést félelemből elhalasztani kénytelen? Egyrésről az, hogy a rendek komoly oppositójától többé nem tartott, miután azokat néhány engedelménnyel kielégíté s miután azok magok kárhoztaták a megalkotott törvénykönyvben a János Zsigmonddal czimboráskodó pártosokat. Másrésről pedig úgye a portán oly végtelenül előnyben volt János Zsig-

mondé fölött, hogy követe Wyss már az erdélyi fejedelem iránt mérsékletet ajánl neki. A basák — mondja — annyira ingerültek a fejedelem ellen, miszerint csak kevés sürgetés kell még s Erdély a keresztyén-ség pótolatlan kárára végveszélybe döntenek.

Ha e körülmények megmagyarázzák is Miksa bátorságát az erőszakos tényre, arról, vajjon a Dobónak lekötött királyi szó alól mi adott neki fölöldást, nem világosítanak föl bennünket. Ennek is megvan azonban a maga oka. Azon idő után, midőn a király Dobónak bántatlanságot ígért, közvetlen az országgyűlés megnyitása előtt, megérkezők Lengyelországból a császári követ s mint előre jelezte, szóbeli közléseket tett a magyar pártosokról s bizonynyal határozottan épen Dobót, Balassát s Homonnayt kelle megneveznie. E mellett egy új tényező tünt föl az összeesküvés ügyében, az árulásairól híres Kenderessy István. Ez ember a leghitványabb jellemek egyike, ki önérdekből minden aljasságra képes s pénzért, vagyonért a legközönségesb büntettet elköveti. Kémkedései által behizelgélte magát Ruher kassai kapitánynál, ki őt aztán a bécsi udvarnak ajánlja. Ezeket s aztán sok magyar urat képes volt szolgálatkészsége által maga felől jó véleményben ringatni. János Zsigmond mozgásairól tudomást nyervén, titkos intéseken figyelmezteté Kenderessy a királyt a trónját fenyegető veszélyre s azt ajánlja, hogy miután a bajok elhárítására más mód nincs, szép szín alatt ejtse törbe Miksa a conspiratio fejét: Dobót s a többieket e példa által rettentse el. Ajánlatai mellé bizonysgul Balassának Békéshez, az erd. fejedelem államminiszteréhez intézett leveleit szolgáltatatta be Kenderessy. A különböző oldalról jövő sok rémhír után Kenderessy titkos intéseinek hitelt adván, de különösen a jelzett Balassa-féle levelek utján meggyőződvn a király, végre is Kenderessy tanácsa szerint járt el s Dobóékat elfogatta.

Kétségtelen, hogy az összeesküvés, a mennyiben létezett, csakugyan bűnös s a mi fő, időszerűtlen vállalat volt. Sem a körülmények, sem a közvélekedés (bármennyire forrongott is a közéletlenség) nem értek még meg egy támadásra. Azok a tényezők, melyek egy emberöltő mulva Bocskay fölkelését előidézték, még nem voltak meg ekkor s ha Dobóék actiója megindul vala is, bizonyára inkább árt mint használ a nemzeti ügynek. Hogy a mozgalom csirájában elfojtaték, csak jótétemény lehetett az országra. Maga az ez ügyben tanúként föllépők vagy megidézettek névsora azt bizonyítja, hogy az az elem, mely a 17-dik század mozgalmainak főtámaszát szolgáltatá, e Dobóféle tervek ellen, ha nem is ellenszenvvel, de apathiával viselkedett.

A vádak, melyek a foglyok ellen fölhozatáuak — mint azt egy fönmaradt elég terjedelmes töredék mutatja — inkább a gyanú mint valóság jellegével bírtak s kiegészítések mulhatlan szükséges volt akkor, ha a foglyok ellen az ország törvényei szerint akartak eljárni. Pedig Miksa ezt akarta. — Ily kiegészítő s pedig fontos bizonyítékok voltak Forgács Ferencznek, a historicusnak e tárgyban többekhez írott s Miksa kezére került levelei. E levelek, melyekben a volt váradi püspök a Miksától való elpártolásra izgat, különösen Balassa ellen voltak terhelők s ha nem ma-

radtak is ránk, léteztükön nem lehet kétkedni, mert a Kenderessy-féle hamisítások kiszülte után a kegyelmezésnél van rájuk hivatkozás. Fontos ez adat annyiban is, mert világosan föltünteteti Forgács elbeszélésének hamis voltát s érthetővé teszi, hogy Forgács az egész conspiratiót csak mint Miksa által Dobó megejtésére kidöngölt ürügyet mutatja be, miután már tudjuk, hogy a dologban maga Forgács is erősen érdekelve volt.

További adatok beszerzése végett Kenderessy fáradozott jobb ügyre méltó buzgalommal Lengyelországban s különösen a felső-magyarországi részekre egy titkos commissio küldeték ki. E titkos bizottság föladata volt, senki által nem tudva, erős hit alatt hallgatni ki az ügyről a más-más ürügyek alatt beidézett környékelieket. Felnöke ennek a gonosz Radéczy, váradi vál. püspök, ki ha nem hamisított is, mint Kenderessy, de reactionarius szolgálküségénél fogva méltó párja volt annak, s pedig annál veszedelmesebb, mert az ő szava többet nyomott az udvarnál, mint a többi magyar tanácsoséi összevéve. Hogy ez a titkos commissio eredménytelenül működék és senkire semmi szerencsétlenséget nem hozott, annak nem Radéczy volt az okozója.

De míg Radéczy titkos bizottsága működék, a dolgokban nagy változás állott be. Először is Balassa szökött meg neje segélyével fogságából, aztán a közvélemény az udvar eszközei ellen fordult s a többi közt Litway Tamást, ki Balassa várát Liptó-Ujvárat kiostromolta, léptenyomon üldözé. Időközben Békes Gáspár, Miksa és az erdélyi fejedelem közt egyezséget hozott létre s mert ekkép a János Zsigmondtól való félelem megszűnt, az összeesküvés firtatásával is fölhagytak. Hogy azonban Dobóékra s különösen a börtönében sinlődő vén hősrre kedvező fordulat állott elő, annak Kenderessy hamisításainak kiderülte a legfőbb oka. Ez a közönséges gonosztevő s 16-dik századbéli iparlovag valamikép a Fogaras miatt pörlekedő Majlát Gáborral megismerkedvén, hogy — mint a vizsgáló irat mondja — ettől pénzt csikarhasson ki, közbenjáróul ajánlkozott az udvarnál s Majlátnak Miksától s a német alcancellártól vhamis) leveleket mutatott elő. Majlát hitt neki s fizetett; de nem győz (én várni az eldöntést, egyenes t az udvarhoz fordult s fölemlité Kenderessyt is. Ott azonban Kenderessy közbenjárásáról s az általa fölmutatott kir. levelekről mitsem tudtak — s Kenderessyt elfogatták, a ki be is vallá hamisítását. Most eszébe jutott Miksának az, hogy a Kenderessy által szolgáltatott Balassa-féle levelet, mely a conspirálók ellen a legfőbb bizonyíték volt, Balassa hamisnak állítá; s midőn Kenderessyt ez ügyben is kemény vizsgálat alá fogták, kivallá, hogy ama levél koholója is ő. Börtönében lelte halálát a nyomorult.

E fontos vallomás után, midőn egyrésről János Zsigmond halálával az erdélyi ügyek ismét újabb stadiumba léptek, másrésről pedig az 1572. első orsz.-gyűlésen Rudolf főherczeg királylyá választásakor a rendek kérelmére Rudolf s öcsce Ernő atyjoknál Dobóék megkegyelmezése érdekében többször közbenjártak — az összeesküvők ügye egészen jóra fordult. Az ok, a miért tervöktől azelőtt tartani lehetett, most meg-

szünt volt s Miksa a még kezében levő terhelő adatoknak nem akart többé oly nagy súlyt tulajdonítani, hogy miattok (mintegy viszontkedvésül fia királyllyá választatásáért) a rendek buzgó kérelmének helyt ne adjon. Magyar tanácsosai véleményét a magáévé tette — s az agg Dobó börtöne ajtaját megnyitatta.

A mindezeket elbeszélő iratok kétségenkívülivé teszik, hogy Dobók bűnössége (bár nem oly mértékben mint Istvánffy vagy az 1569-ki törvénykönyv után gondolnók) tény, az az elbeszélés pedig, mit Forgács ád, nemcsak valótlan, de szándékos elferdítés. Miksa tisztázását az ellene éppen Forgács által emelt vád alól a történelmi igazság kívánta meg.

Tudomásul vétetik és szokott bírálat alá bocsáttatik.

Tizenhatodik akadémiai ülés.

A III. (mathemat. és természettudományi) osztály *negyedik* ülése.

1879. ápril 21-én.

Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

90. »Úrvölgyit, egy új réz-ásvány« ; megismerteti Szabó József r. t. Röviden így :

Értekező ez új ásványt Úrvölgyön a régi rézbányák egy elhagyott ágában találta, és Úrvölgyitnek nevezte el. Réz és mész kénsavhoz kötve, meg víz képezik az alkatrészeket. Kristály alakja rhombos; tökéletes kristályokat nem képez, hanem leveles halmazokat smaragd-zöld-kékeszöld színnel, melyeken az optikai tulajdonságok megállapítása azonban kivihető annyira, hogy a kristály rendszer ez oldalról is biztosan kiderül. — A Brochantit és Langit ásványfajok mellé helyezendő, különösen ez utóbbihoz áll közel, s úgy tekinthető, mint Langit és gipsz-anyag összekristályodva.

91. »A szaruhártya szalagszerű meghomályosodásáról« Dr. Goldziher Vilmos magán tanár értekezését bemutatja Dr. Hirschler Ignác l. t. Kivonata ez :

Nincs más szembántalom, mely körül az utolsó két évtizedben annyi tanulmány folyt, vagy oly nagyhorderejű fölfedezések és praegnans észlelések tétettek volna, mint a *glaucoma* körül tétettek. E tekintetben elég, ha rámutatok a fokozott belnyomás jelentőségének földertésére, a látidegvájulatra és a szivárványcsonkításra, mint megannyi tényezőkre, melyek összevetve a *glaucoma* kórtanát a szakmában párját nem találó világosságba hozták. És mindamellett be kell vallanunk, hogy nemcsak, hogy az utolsó szó nincsen kimondva, hanem hogy az újabb fényes

fölfedezések daczára a kórszármazás kérdése még sokáig vita tárgyát fogja képezni.

Ha ez már a közönséges, ugynevezett classicus glaucomára nézve áll, annál kevesbbé tekinthetjük befejezettnek ama számos glaucomatosus bántalmak kórtanát, melyek egészen elütve a typicus glaucomától, avval csakis a belnyomás nagyobbodása, valamint a bekövetkező látidegvájulattal függnek össze. A tudomány azért köszönettel registrál minden legkisebb adatot, mely e rejtélyes kórnemre új világosságot vetni képes.

A halhatatlan *Graefl* végső közleményében figyelmessé tette a szakembereket a sajátos *szalagszerű szaruhomályosodásra*, melynek kíséretében szintén glaucoma szokott fellépni. Jóllehet e tapasztalat minden oldalról meg lett erősítve, mai napig — egy évtized után — nélkülöztünk oly tanulmányt, mely e szövödményre nézve tüzetesebb felvilágosítást nyújtott volna. *Goldziher* előttem fekvő közleménye e kór-nemmel foglalkozik.

Szerző egy 51 éves egyén szemét boncz-vizsgálat alá vette, melyben a szalagszerű elhomályosodás a szaruhártya mellső rétegeiben lépett fel és a felhámot helylyel-közzel megsemmisíté. Szoros görcsői vizsgálás földerítette, miszerint az elhomályosodás *colloid csomókból* áll. Miután e szalagszerű elhomályosodás oly szemben fejlődött, mely már éveken át beteg volt, végre általános sklerektasia és a másik szemem fenyegető rokonszenvi lob miatt eltávolítottatt, a *Graefl* által oly remekül leírt esetek második csoportjába tartozik.

Elttekintve a colloid elfajulásnak a szaruhártyában való ritka föllépésétől, melyet még akkor is registrálnunk kellene, ha nem függne egybe a nevezett kórfolyamattal — ez összefüggés magyarázó fényt vet a szalagszerű elhomályosodás kórtanára. Ezen kívül a colloid elfajulás határozottan jobban belefér e bizonytalan elváltozások kórtanának keretébe, mint a mézszerű, melyet a szerzők (ámbar egy eset sem vizsgáltatott szabatosan) még mai napig is föltesznek. Hogy *egy esetre* elméletet nem lehet alapítani, szükségtelen mondanom; szerző nem is teszi; be kell várni több tanulmányt; kétségtelen azonban, hogy a szemkórboncztan e közlemény által egy becses adattal gazdagodott.

92. »Ujabb adatok a tengeri-mozzatok krystalloidjairól.« Előadja *Klein Gyula* polytechnikum tanár mint vendég. Kivonata ez:

Előadó már azelőtt mutatta ki a krystalloidok előjvetelét egyes tengeri moszatokban (lásd: »Néhány *Floridea* krystalloidjairól« szóló értekezését, valamint előleges jelentését az ak. Értesítő 1877. 7. számában) és most több oly tengeri moszatban, melyeknél eddig ismeretlenek voltak, ujonnan fedezett fel krystalloidokat. E moszatok mind tengerben élők és részint zöld-színűek, részint piros-színűek, vagyis *Florideák*; névszerint pedig a következők:

a) *zöld-színűek* :

1. *Acetabularia mediterranea* Lamour.
2. *Bryopsis Balbisiana* Lamour.

3. *Cadium Bursa* Ag.
4. *Cladophora prolifera* Roth.
5. *Dasycladus clavaeformis* Ag.

b) Florideák :

6. *Callithamnion griffithioides* Solier.
7. *Griffithia heteromorpha* Kg.
8. » *parvula*, Klein.
9. » *Schousboei* Munt.
10. » *setacea* Ag.
11. *Ceramium elegans* Ducl.
12. *Laurencia* sp?
13. *Polysiphonia purpurea* J. Ag.
14. » *sanguinea* (Ag.) Zan.
15. » *funnebris* De Not.

Ezekhez hozzáadva még azon Florideákat is, melyekben már eddig észleltettek krystalloidok, úgy mint a

16. *Burnetia secundiflora* Thuret.
17. *Callithamnion seminudum* Ag.
18. *Gongraceras pellucidum* Kg.
19. *Griffithia neapolitana* Näg in lit. és
20. » *barbata* Ag. fajokat, tehát összesen 20 moszatfajnál, melyek 12 nembe tartoznak, ismeretesek a krystalloidok és így — tekintve a nemek számát és változatosságát — valószínű, hogy a tengeri moszatoknál általános jelenségek.

Az *Acetabuláriánál* a krystalloidok szabályosan kifejlődött hexaéderek; itt különben csak a nem-sporás példányoknál találhatók, a sporás példányokban hiányoznak és ez mutatja, hogy a sporák képződésénél használtak fel.

A *Bryopsis* aránylag igen nagy és számos krystalloidot mutat vastag tömlőiben, melyek octaéderalakúak.

A *Cadiumnál* a krystalloidok szintén octaéderek, melyek valószínűleg a quadratikus rendszerbe tartoznak.

A *Cladophora prolifera*, mely moszat a tengerpartokon mindenütt igen gyakori, nagy sejtjeiben számos és aránylag nagy krystalloidokat tartalmaz és azért különösnek látszik, hogy eddig még senki által nem vették észre. Alakjukra nézve hexaéderek, melyek igen szabályosak; az apróbbak szintelenek, a nagyobbak pedig barna színűek, mely szín ezen moszat sejtfalainak színével megegyezik és annál sötétebb, minél nagyobbak a krystalloidok. Valószínű, hogy ez a szín eredeti, azaz a krystalloidok sajátos színe.

Az előadó által fölfedezett krystalloidok között a *Dasycladuséi* a legnevezetesebbek. Ezek is hexaéderek és mint a *Cladophoránál* barna színnel bírnak, mely itt is csak a nagyobbaknál lép fel és szintén a krystalloidok nagysága szerinti árnyalatot mutat. Azon sajátosság, mely miatt

ezen moszat krystalloidjai különös említésre méltók, a következőben áll: majdnem minden krystalloidnál itt egy belső világosabb, tehát kevesebbé tömött és egy külső sötétebb, tehát tömöttebb részt találunk, sőt a legnagyobbaknál tisztán kifejlődött rétegzés észlelhető. A rétegek párhuzamosak és a krystalloid alakjával bírnak; a száraz krystalloidoknál nem láthatók, de víz hozzáadására a krystalloidok erősen felduzzadnak és a rétegek azonnal elötünnek. Ez mutatja, hogy a rétegzés kifejlődése a krystalloid vízben való felduzzadásával összefügg. A krystalloidok tehát rétegekből állanak, melyek a víz iránt különbözően viselkednek, és ezen különbség csak a rétegek egyenetlen felduzzadási képességén alapulhat. Rétegzett krystalloidokat eddig csak egy növénynél ismertünk és azért előadó észlelete mindenestre nevezetes, mert ez új bizonyíték arra nézve, hogy a krystalloidok, bár külsőleg a tulajdonképeni jegeczekhez igen hasonlók, belső szerkezetükre nézve azoktól még is lényegesen eltérnek és inkább közel állanak az ugynevezett organizált testekhez, minők a keményítő-szemcsék, a sejthártyák stb. A rétegzés különben úgy van kifejlődve, hogy ennek alapján az élő növényben képződő krystalloidokra nézve szintén az intussusceptio általi növekedést kell feltennünk.

A *Callithamnion griffithioides*, *Griffithia heteromorpha* és *Gr. parvula* krystalloidjai egymással megegyeznek; mind a három moszatnál részint hatszögű táblácskák alakjában lépnek fel, részint pedig octaéder kinézésűek és valószínűleg a hatszöges rendszerbe tartozók.

A *Griffithia Schousboei* és *Gr. setaceana* a krystalloidok octaéder alakúak és ugyanaz áll a *Ceramium elegans*, *Laurencia sp.?* és *Polysiphoniák* krystalloidjaira nézve is.

Az említett krystalloidok vagy az élő moszatban észleltettek, vagy oly körülmények közt találtattak, hogy megengedhető azon következtetés, miszerint egyáltalában az élő moszatokban előfordulhatnak és mint az illető moszatok életműködésének képződményei tekintendők.

Általános tulajdonságaikban megegyeznek az eddig ismert krystalloidokkal és szintén fehérszínű vagy protein-anyagokból állnak, valamint az imbibitio képességét is mutatják.

Élettani rendeltetésükre nézve ezen krystalloidok mint ideiglenes tartalék-anyag tekintendők, mely bizonyos körülmények között képződik és később, a spóra-képződés idejében, mikor a protein-anyagok nagyobb mennyiségben szükségeltetnek, tulajdonképeni rendeltetésére adatik át, azaz a sporák képződésére használtatik fel.

Azon krystalloidokon kívül, melyek az élő moszatokban előfordulnak és képződnek, egyes Florideáknál, Cramer szerint, még más krystalloidnemű testeket is lehet találni, de ezek csak utólag a moszat elhaltánál bizonyos vizet vonzó szerek behatására keletkeznek; azonkívül szép carminvörös színnel bírnak és a sejten kívül is föllépnek. Emec testek jelölése előadó a már Cramer által tágasabb értelemben használt rhodosperrin elnevezést hozza ajánlatba. Egyszersmind egy ide vágó, Cohn által tett észleletet közöl, mely a *Ceramium rubrum*-ra vonatkozik, és a

rhodosperminnek, még sok tekintetben hiányos ismeretét némileg bővíti. A rhodosperminre emlékeztető képződményeket előadó két szárított Florideánál is észlelte, de különben felemlíti, hogy a rhodospermin teljesebb ismerete csak további vizsgálatoktól várható. E vizsgálatokat előadó a legközelebbi kedvező alkalommal szándékozik végrehajtani.

93. »Floristikai adatok, különös tekintettel a hazai *Epilobiumok* és a rózsák elterjedésére.« Előadja *Dr. Borbás Vincze* tanár mint vendég. A kivonat így szól:

Értekező amaz utak eredménye egy részét terjeszti elő, melyeket a magy. tud. Akadémia támogatása mellett a múlt nyarakon tett. — I. része előterjesztésének »Descriptiones plantarum hybridarum« czim alatt, a külföldiek példája szerint, több hazai hybridet ismertet. Nevezetesebbek:

Iuncus digeneus (*I. effusus* × *Rochelianus*) a Vlegyásza alatt.

Inula semicordata (*I. cordata* × *hirta*), a kolozsvári »Széna-füveken,« mely az *I. cordatától* főleg borzassága és az *I. hirtához* közeledő fészek-pikkelyei által tér el.

I. litoralis (*I. ensifolia* × *squarosa*) a Vratnikhegyen Zeng m. az I. Vrabélyianával rokon.

Thalictrum iodostemon, valamely stipellás *Th. collinum* alak és *Th. angustifolium* szülöttje, sátoros virágzatánál fogva a *Th. flavum* csoportjába tartozik, de himjei lilák. — Torda m.

Th. subcorymbosum? (*Th. peucedanifolium* × *simplex?*) a *Th. simplex*től magas termete és majdnem sátorzó virágzata által tér el kiváltképen (Brassó). Ez, valamint a *Th. glaucescens* W. var? *eucorymbosum* Tordáról gyümölcs nélkül, még kétes.

Centaurea Csatói (*C. atropurpurea* × *spinulosa*) Székelykő, Toroczkó m.

Roripa permixta (*R. silvestris* × *barbaraeoides* v. *eusiliquosa*) Nagy-Ényed. *R. silvestris* képű, de legalsóbb levelei lantosán szárnyas metszetűek, a felsőbbek keskenysallangúak s a *R. barbaraeoides eusiliquosára* emlékeztetnek.

R. repens v. *cordisecta* Vésztő m. Nagy-Ormádon, a levél sallangjai töve szives metszetű, levelei kerülete akkora, mint a *R. amphibiadé*.

R. astylis v. *tumidula* (*R. silvestris* × *armoracioides*) N.-Ényed. = *R. astylis pubescens*, de *R. armoracioides*éhez közeledő, de hosszabb, felfuvódott gyümölcscsel.

R. Sonderi (*R. amphibia* × *palustris*) Hamburg. A *R. ancepstől* lyratusan szárnyassallangú levelei és felfuvódott, nem kétélű gyümölcse különbözteti meg. — *R. erythrocaulis* u. azon szülöktől *R. amphibia* levéllel, de *R. palustris* virágokkal.

R. Haynaldiana (*R. amphibia* × *prolifera?*) Lugos m, mindakettő Haynald herbariumában, a *R. subglobosától* auriculatus, kevesebbé hasgatott, szélesebb kerületű, kevesebb páru, jobban fogas levelei, ágainak nem lantos levele stb. által tér el.

Az Epilobium hybridumnak egy pynotricha alakját Brassó m.

Epilobium Huteri (*E. collinum* × *alsinifolium*) Tirol, *E. collinum* termetű, de vonalzott szárú és fénylő levelű.

Az Ep. parviflorumok egy alpigenum alacsonytermetű, nagyvirágú alakját az erdélyi Királykő alatt.

E. Dacicum (*E. obscurum*? × *parviflorum*) N.-Enyed m. Az *E. parviflorumtól* kihegyesedő, lefelé fordult levelei s gyengén vonalzott szára által tér el főképen.

Az *E. Knafinak* egy keskeny levelű formáját (*E. stenophyllum*) Zernyest m., mely inkább az *E. parviflorumhoz* áll közelebb.

E. acidulum (*E. subobscurum* × *roseum*) a Büdöshegy savanyú vizei körül. Utóbbi szülőtől rövidebb nyelű keskenyebb és kihegyezettebb, ritkábban fogas levelei s piros virága által tér el.

Linaria salsa (*L. genistaefolia* × *italica*?) Torda m. Erőteljes *L. Italica* termetű, de kelyhe a *L. genistaefoliáé*.

Az értekezés II. része a hazai rózsákkal foglalkozik.

A rózsákat illetőleg Kelet- és Nyugat-Európát tekintve, hazánk rózsaflorájában bizonyos hézagosság mutatkozik. Borbás tehát Déséglyse monographiáját véve alapul, ezt kiegészíti ama hazai adatokkal, melyeket az ország különböző részeiben gyűjtött, s az egyetemi s muzeumi gyűjtemény s Haynald érsek stb. gyűjteményében talált. A 17 csoportba foglalt rózsákból hazánkban eddig 52 fajt talált, köztök több új a hazára vagy általában a tudományosságra.

Az értekezések az Ügyrend értelmében bírálatra adandók.

Tizenhetedik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1879. ápril 28-dikán.

Gróf Lónyay Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

95. *Rózsay József* 1. t. fölolvassa emlékbeszédét *Kovács-Sebestyén Endre* 1. t. fölött.

Emlékbeszédének elején visszapillantást vet az orvosi tudomány eddigi fejlődésére; jellemzi a jeles orvos tulajdonságait, az orvostannak mint tudománynak és művészetnek jelentőségét, utóbbiban az orvos individualitását mondja döntőnek. Áttér azután Kovács-Sebestyén Endre életének leírására. K. S. E. született 1814. év szept. 27-én, Barsmegye Garamvezekény helységében, hol atyja református lelkész volt. Jó nevelésben részesült; a gymnásiumot Selmecczen, Pápán és Komáromban végezte. Már akkor szorgalmas, komoly irányú volt. 1831-ben a debreczeni collegiumra ment, hol 1835-ig a jogot hallgatta, jó credménnyel, mely idő alatt írói képességének adta jelét. De a jogi pályán nem akart maradni. Végre sikerült atyja beleegyezését kinyerni arra, hogy az orvosi

pályára léphessen. 1835-ben orvosnövendék lett, 1841-ben Pesten orvos-tudorrá avattatott. Ez évben Bécsbe ment az ottani orvosi koryphaeusok előadásait hallgatni. 1843-ban a természettudományi társulat titkára lett. Miután 3 évig Balassa tanár alatt mint sebész-kórodai tanársegéd jeles eredménnyel működött, meglátogatta 1846-ban a párisi, londoni és berlini egyetemet, hol Ricord, Deville és Dieffenbach buzgó tanítványa volt. Haza térvén, az orvosi kar tagjává választatott. 1848-ban a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter orvos-facultási titkárrá nevezte ki, mely kivételes tisztet pár hónapig viselte. 1849-ben a Szt.-Rókuskórház sebészi osztályának főorvosává választatott, mely tisztben élte végeig nagy buzgalommal, lelkiismeretességgel és szerencsésen működött. 1849-ben házasságra lépett, nőül vévén Lumniczer Juliát, Lumniczer József köztisztviselőben álló tekintélyes gazda leányát. 1850-ben a bpesti k. orvosegylet őt másodtitkárának választotta; 1851-ben a magyarhoni földtani társulat tagja lett; 1858-ban orvosegyleti titkár és akad. lev. tagnak választatott. 1863-ban a magy. orvosok és természetvizsgálók Pesten tartott nagygyűlésén mint titkár működött. 1861-ben az orvosegyletnek alelnöke, 1862-ben elnöke lön. 1868-ban az orvosok és természetvizsgálók rimaszombati nagygyűlésének alelnöke volt. Ugyanez évben ő Felsége a királyt az országos közegészségügyi tanács alelnökévé és Balassa halála után alelnökévé nevezte ki, mely díszes tisztre 1876-ban újra meghívott. A kórházi gyakorlat és a közegészségügy terén szerzett érdemei elismerésül 1867-ben a III. osztályú vaskoronarendet és a kir. tanácsosi címet, 1875-ben a miniszteri tanácsosi címet és rangot nyerte. Sokoldalú kitűntetés tárgya volt azon fáradhatlan buzgalomért, melylyel Deák Ferenczet kezelte s melynek elismerésül ő Felsége neki a Szt.-István-rend kiskeresztjét adományozta. Kovács-Sebestyén mint gyakorló orvos közkedveltségnek és nagyterjedelmű praxisnak örvendett. Sebész volt és belgyógyász, és mindkét szakmában egyaránt szerencsésen működött. Kórházi teendői elvégzésében pontos és lelkiismeretes volt; mindent, a mit csak tehetett, maga végzett és különösen műtett betegeire kiváló gondot fordított. Különös jó eredményeket a képlő és sérvműtétekben birt felmutatni. Irodalmi működése, különösen fiatal korában, elég nagy volt, és kiterjedt az orvosi tudományra ép úgy, mint a közegészségre is. Főtárgyát a sebészi gyakorlatában előfordult ritkább kórok leírása és a követendő gyógyeljárás képezte. Nagy súlyt fektetett arra, hogy magyar hazafiak, írók és művészek önzetlen gyógyítója, ápolója legyen. Folytonos összeköttetésben állott a közélet kiváló embereivel. Segédorvosainak és sok más fiatal orvosnak, kik komoly törekvést mutattak, nyilvános pályájokon mindenkor kész támogatója volt. — Orvosi működésben buzgalom tekintetében nem múlta őt fölül senki és a sors megadta neki azt, hogy hírének, közkedveltségének és szellemi erejének tetőpontján, fáradságos és gyakran komor orvosi működésének közepette váratlanul és szenvedés nélkül fejezhette be életét. Midőn K. S. E. 1878. évi május hó 17-én meghalt, az egész ország fájlalta a kiváló szakember elvesztését.

Az értekezések során kiadatik.

96. Olvastatik a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak ápril 14-én kelt leirata, melyben az Akadémiát értesíti, hogy a bécsi Teréz-akadémia, a könyvtárában őrzött tíz darab XVI. századbéli magyar nyomtatványt, melyekből csak ez egyetlen példány ismeretes, az Akadémiának cserében a saját kiadványaiért följajánlja, és egyúttal az említett nyomtatványokat tényleg átküldi.

Örvendetes tudomásul vétetik, és az akadémiai kiadványoknak a bécsi Teréz-akadémia számára megküldése határozottatik.

97. Helyettes főtitkár jelenti, hogy a jelen évi gróf Teleki József-féle drámai pályázatnál a bírálók egy pályaművet sem találtak jutalomra érdemesnek, minélfogva az Ügyrend 89. §-a értelmében a viszonylag legjobb pályaműnek (Jeligéje: »Urit mature«) szerzője felhívott, hogy ha a rosszaló ítélet daczára is fel akarja venni a díjat, félév alatt jelentse ebbeli szándékát a főtitkári hivatalnál. Ezen fölhívásra *Csiky Gergely* jelentette magát, mint az említett pályamű szerzője.

A jeliges levél felbontatván, *Csiky Gergely* neve tűnt elő, a kinek a jutalom kiadatni határozottatott.

98. Olvastatik *Nagyáll Károly* vál. püspöknek és pápoczi prépostnak, Győrött ápril 25-én kelt levele, melyben az Akadémiát értesíti, hogy Pázmándi Horvát Endre koszorús költő születésének százéves fordúlata alkalmából Győrött bizottság alakult, mely föladatául tűzte ki, hogy a költőnek sírját a pázmándi temetőben díszes sírkövel és a pázmándi plebánia lakot, melyben élte végső éveit tölté, emléktáblával fogja megjelölni. A sírkő felszentelése június 8-án, ünnepélyesen fog véghez menni. Ez ünnepélyre az Akadémiát is meghívja, oly kérrrel, hogy az akadémiai küldöttség egyik tagja, az emléktábla leleplezése alkalmával, az emlékbeszéd megtartására vállalkozzék.

Áttétetik az I. osztályhoz, hogy az iránt mily módon képviseltesse magát az Akadémia az ünnepélyen, a májusi összes ülésen jelentését terjeszse elő.

99. Az amsterdami Akadémia beküldi a latin költői munkákra hirdetett pályázat programját.

Áttétetik az I. osztályhoz.

100. Fiume város beküldi Fiume Magyarországhoz csatoltatásának százados évfordulója alkalmából veretett emlékérem egy példányát.

Megőrzés végett a könyvtárhoz tétetik át.

101. Helyettes főtitkár jelenti, hogy gróf *Széchenyi Béla* negyven chinai, kelet-indiai és sanskrit philologiai munkát, melyeket ázsiai expedíciója alatt szerzett, küldött ajándékkul az Akadémiának.

Az Akadémia e nagybecsű küldeményért az ajándékozó grófnak köszönetet szavaz.

102. Bemutattatnak az utolsó összes ülés óta beérkezett ajándék-, csere- és köteles példányok, úgyszintén az Akadémia kiadásában megjelent munkák, ily renddel :

I. Testületektől.

Kön. Bayerische Akademie der Wiss. München. Sitzungsberichte der Philos., Philol. und Hist. Cl. 1878. II. B. 2. H.

R. Geograph. Society. London. Proceedings. Vol. I. No. 4.

Société R. de Numismatique. Brüssel. Revue. 1879. 2. Livr.

Société entomologique. Brüssel. Annales. Tom. XXI.

Accademia dei lincei. Róma. Atti. Transunti. Vol. III. Fasc. 4.

Histor. Verein von Oberpfalz. Stadtamhof. Verhandlungen. XXXIII. B.

Kön. Sächsischer Alterthumsverein. Drezda. Mittheilungen. 29. H.

Hist. Verein für Schwaben und Neuburg. Augsburg. Zeitschrift. V. Jahrgang.

1. 2. 3. H.

Gesellschaft für Erdkunde. Berlin. *a)* Zeitschrift. XIII. B. 6. H. XIV. B. I. H.

b) Verhandlungen. V. B. Nr. 9. 10. VI. B. Nr. 1.

Office of the Amer. Journal. New Haven. The Amer. Journal of Science and arts. No. 100. Vol. XVII.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger. 1879. Nr. 8. 9.

K. k. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Verhandlungen. 1879. Nr. 4. 5.

K. k. Statist. Centralcommission. Bécs. Ausweis über den auswärtigen Handel der österreichisch-ungarischen Monarchie. XXXVIII. Jahrgang.

Horvát Archaeol. társaság. Zágráb. Viestnik. God. I. Br. 2.

M. k. természettudományi társulat. Budapest. *a)* Johnson: Miből lesz a termés.

b) Népszerű természettud. előadások gyűjteménye. II. köt. 13. füz. *c)* Herman: Magyarország pókfaunája. II. III. köt.

Délmagyarországi természettudom. társulat. Temesvár. Természettud. füzetek. III. köt. 1. füz.

M. k. közoktatási minisztérium. Budapest. A magyar háziipar díszítményei.

Fővárosi tanács. Budapest. Budapest főváros szegény ápolójának történeti vázolata.

Érseki hivatal. Esztergom. Schematismus cleri archidioecesis Strigoniensis pro 1879.

Toldy-kör. Pozsony. Évkönyv. I. évfolyam.

II. Magánosoktól.

Todaro A. k. t. Palermo. *a)* Relazione sulla cultura dei cotonei in Italia. *b)* Hortus botanicus Panormitanus. Tom. I. Fasc. 9.

Dr. Stieda. Dorpat. Witt: Die Schädelform der Esten.

Jules Oppert k. t. Páris. Le peuple et la langue des Mèdes.

D. Mandello Károly. Budapest. Rückblicke auf die Entwicklung der ungarischen Volkswirtschaft im Jahre 1878.

Id. Szinyei József. Budapest. Két verses krónika a XVII. századból.

Ney Ferencz l. t. Budapest. Ünnepi ének a felséges császári és kir. pár egybekelésének 25. évfordulóján.

Dr. Berkovics Ferencz. Nagyvárad. Tanúlmány a végrehajtási törvényjavaslatról.

III. Köteles példányok.

Wigand K. nyomdája. Pozsony. *a)* Kákay: Graf Julius Andrássy. *b)* A magyar ifjúság könyvesháza. 1. 2. 3. 4. füzet. *c)* Jókai: Rab Ráby. 1. füz. *d)* A m. kir. minisztérium rendeleteinek gyűjteménye. 1878. 4. 5. füz. *e)* Kerékgyártó: A műveltség fejlődése Magyarországon 889—1849. 3. füz. *f)* Az 1878. évi országgyűlési törvényczikkek. 3. füz. *g)* Ugyanaz németül. *h)* A m. k. igazságügy-minisztérium rendeleteinek gyűjteménye. 1878.

M. kir. egyetem nyomdája. Budapest. *a)* Sbornik. Br. 26—31. és tárgymutató az 1—31. számhoz. *b)* Keleti Antal: Diogenes és Lukianos. *c)* Wenzel Gusztáv: A magyar bányajog rendszere. 2. füz. *d)* Egyetemes philol. közlöny. III. évfolyam. 3. füz.

Dobay J. nyomdája. B.-Gyula. Torma: Borotvás vitézek és divathűsök.

Görög-keleti érseki nyomda. N.-Szében. Archiepiscopus si metropolitul Andreiu baron de Saguna.

Skarnitzel J. nyomdája. Szakolcza. Viera.

Gyulai István nyomdája. Arad. *a)* Aradi búbánatok. *b)* Magyarország tanítóinak névtára. 1. füz.

Réthy L. nyomdája. Arad. Rózsaági: Az életből.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Arany János prózai dolgozatai. *b)* Carlyle: A francia forradalom története. III. köt. *c)* Lewes: A philosophia története. III. köt. *d)* Carrara: A büntető jogtudomány programja. III. köt. *e)* Leroy-Beaulieu: Pénzügytan. I. köt. *f)* Archivum Rákóczi. I. osztály. VII. köt. *g)* Archaeolog. Értesítő. XIII. köt. 3. sz. *h)* Mathem. Értek. VII. köt. 1. sz. *i)* Értesítő. 1879. 2. sz. *k)* Nyelvtudományi Értek. VII. köt. 6. 7. 8. sz. *l)* Természettudományi Értek. IX. köt. 3. 5. sz.

A
MAGYAR TUDOM. AKADEÉMIA
É R T E S Í T Ő J E.

Tizennyolczadik akadémiái ülés.

Az I. osztály ötödik ülése.

1879. május 5-én.

Pulszky Ferencz t. t. osztályelnök elnöklése alatt.

104. *Genetz Arvid* mint vendég felolvassa »Az oroszországi lappokról« című értekezését.

Birálatra adatik.

105. *Barna Ignác* 1. t. mutatványt olvas fel Virgil Aeneise fordításából. A mutatvány ez :

Sibylla szentélye. (VI. könyv.)

Roppant barlang ez, *Cumae* szikláiba vágva,
Száz nagy nyilással s száz tág folyosóval ürében,
Honnan százszorosan harsog ki Sibylla igéje.
A küszöbíg léptek, mikor a szűz »Itt az időpont
Kérni a jós-ígét; ím, itt van az Isten, az Isten!«
Ezt mondván a bejárat előtt, más lett szeme s arcza,
Hajzata bomladozott, s a mint a mennyei ihlés
Mindjobban rászállt, a szent düh gyors pihegessel
Duzzasztá keblét; szava nem volt emberi lényé,
S szinte nagyobbá vált »Hogyan, Aeneas, te imáddal
S szent fogadalmiddal késel? Soha addig e nagy lak
Rémes szárnykapuit fel nem pattantja előtted.«
Szólt és elnémult. Remegés fagya járta keresztül
Csontjaikat, s szive mélyéből Aeneas így esdett:

»Oh ki megindultál mindenkor Trója csapásin,
Phoebus! s Aeacides sarkába kezveddel irányzád
Páris kéziját, — mily sok földet bekerítő
Tengeren átkeltem vezetésed alatt! kieveztem

Afrika végéig, megjártam a Syrtis avarját,
 Míg most Italia földét valahára elértem.
 Vajha a trójai sors békülne velünk ki e parton!
 Megszánhatnátok Priamus népét Ti is immár
 Istenek, Istennők, kiket a bosszú dühe bántott
 S nagy dicse Trójának. Te meg oh szent ihletű szűzhölgy,
 Jós-ajakú papnő! engedj, ki hazát nem igénylek
 Végzeteink ellen, Latiumban megtelepednem
 Bolygó népemmel s meghurczolt Isteneinkkel;
 Akkoron ünnepeket szentelve Apollo nevének
 Márványból palotát rakatok neki és Triviának;
 Rád is nagy templom vár országomba', hol, a mit
 Népem sorsáról s a Végzet titkairól szólsz,
 Elteszem, és mellé papokat szemelek ki a nemzet
 Legkitünőbbjeiből. Csak kérlek, verses igéid'
 Lomblevelekre ne írd, hogy a szellő szét ne zilálja,
 Élőn zengje szavad.« S ezzel végezte beszédét.

Nem bir az ihlettel sehogy a szűz; tombol erősen
 Szörnyű odvában, ha ki tudná verni hatalmas
 Phoebust melléből; dühös ajkít azonban ez annál
 Jobban víjja, s szelíd megadásig fékezi szívét.
 Most a száz roppant ajtó egyszerre kitárul
 S százszorosan hozzák a jóslat igéit a légben.

»Oh te, ki a tenger zord vérszit végre kiálltad,
 Tudd meg, a földön még fölösebb vár rád, de ne csüggedj,
 Lavinumba a Dardanidák okvetlen elérnek.
 Bár ne... sohajtnak majd. Mit látok? Harczokat, ádáz
 Harczokat, és vértől tajtékezni színig a Thybrist!
 Uj Simoist lelsz ott, uj Xanthust s dorjai táborát,
 Már egy másik Achill született Latiumban, ugyanesak
 Isten-anyátul az is; — Junót sem nélkülözendik
 Üldött harczosaid. — Magad, esdőn, nagy nyomorodban,
 Mely'k Italus néphez s városhoz nem könyörögsz majd!
 S mind e viszontságna*k* né*mber* lesz kútfeje ismét,
 A Teucrokhoz igen szító, de menyasszonya másnak.
 Meg ne ijesszen a vész, sőt törj bátrabban előre,
 A hova sorsod ereszt; de a mit képzelni se fognál,
 Egy Graj város tár üdvödre először is útát.«

Rejteke mélyéből a szűz így szóla, s homályba
 Burkolván a valót, még egyre üvöltöz ürében
 S összezavar mindent; — így szokta Apollo a féket
 Kényre eresztetni, majd csilapítani a szilaj ösztönt.
 Tébolya hogy megszűnt s dühös ajkai megszeliidültek,

Igy szól Aeneas »A veszélyek bármily alakja
Nem váratlan már, oh Nympha! sem ujdon előttem;
Mindenről tudtam, s végeztem előre magammal.
Kérlek ez egyre csupán, ha a *Styx* fejedelmi lakának
Ajtaja ez, s a mély *Acheron* vize itt e sötét tón
Tör fel, a mint mondják, hagyd látnom kedves atyámat,
Szent kapuit tárd fel, s légy vándor-utam kalaúzza.«

Ekkép esdeklelt s tartotta ölelve az oltárt;
Aztán szólt a szüz »Tros Anchisesfi, Venusnak
Magzata, Te! könnyű a sötét poklokra lemenni,
Éj-napon át ki van ott *Dis* ajtaja tárva, de vissza
Térni s a fris levegőre kijutni megint, — ez a munka,
Itt az erős feladat! Ritkán sikerült, s csak azoknak,
Kik Jupiter kegyeit bírták, vagy az Égből eredvén
Fényes erényeikért az Olympusi karba kerültek.
Sűrű vadon közepén a *Cocytus* rút vize körzi;
Hogyha ugy izgat a vágy, s oly nagy vonzalma szivednek
Kétszer a *Styx* mocsarán átúsznod, kétszer a kormos
Orcust meglátnod s belevágnod a szörnyű merénybe,
Halld, mit mindenelőtt tenned kell. Rengeteg erdő
Egy arany-ágot arany levelekkel rejt sűrűjében.
Persephone szentsége e gally, fedi lombja a fáknak
S völgyek ölén komor árny burkolja homályba; de addig
Senki le nem szállhat titkos mélyébe a földnek,
Míg az arany-fürtös sarjat nem fogja letörni.
Ezt az ajándékot kívánja hozatni magának
A szép *Persephone*; nem késik utána fakadni
Rögtön az uj hajtás, ugyanoly sarj s oly nemes érczből.
Csak szemlélődjél a magasban, s törd le, ha rá lelsz,
Mert ha hivatva vagy a Végzettől, könnyüden önként
Válik el a törzstől, másképen semmi erőszak
Nem fog rajta, kemény vassal se lehetne legyőznöd.
Tudd meg azonkívül, hogy míg taposod küszöbinket,
S jóslatokért könyörögsz, elhunytan fekszik egyik hű
Társad a part szélén s megrontja rajod levegőjét.
Menj takarítsd ravatalba el őt; szög-barmokat öl le,
S engeszteld *Plútót* ezen áldozatokkal először;
Így azután a hová élő nem léphet, a *Styxnek*
Látni fogod berkit.« Szólt s elnémultanak ajki.

Aeneas szomorún a bércz oduját odahagyva
Szemlesütött fővel töpreng a sors vak esélyin;
Véle együtt lépdel hűségés *Achatese*, ennek
Sintoly aggasztó gondok háborgnak agyában;
Dolgaikat hajtják sok mindenféle beszéddel,

Többek közt, ki az elhúnyt társ? mily emberi testről
 Szólt a jós? — ezalatt a száraz parthoz elérnek,
 S látják méltatlan módon megöletve Misenust,
 A jeles Aeolidest, kit kürttel a harcra tüzelni,
 Senki fölül nem múlt s buzdítani csatára Gradivust ;
 Úgy akará a sors, hogy a parton harsona-szóval
 A vizek isteneit dörén versenyre kihívja ;
 Erre (ha hinni lehet) Triton kelt véle tusára,
 S győztesen őt a habos sziklákon alámerítette.
 Társi körülfogták s hangos zokogásra fakadtak,
 Legfőképp kegyes Aeneas. Majd, mint a parancs szólt,
 Késedelem nélkül máglyát alkotni, s hasábolt
 Szálfákból szomorún felemelni sietnek az égig.
 Mennek az ős erdőt szaggatni, lakát a vadaknak,
 Fenyvek dülnek alá, sok ütéstül döngnek a tölgyek,
 A körös s repedékeny cser hasadoznak az éktől,
 S a hegy lábához roppant gyertyánok omolnak.
 Aeneas legelől társit serkenti s egyenlő
 Szerszámokkal a nagy munkában együtt velök izzad.
 A mint a vadonon szemeit jártatja, szívében
 Így meláz búsan s szavait könyörögve így ejti :
 »Oh ha nekünk valahol feltünne e szertelen erdőn
 A mondott arany-ág ! hiszen oly igaz, ah nagyon is, mit
 Rólad előre kitárt a szűz jós ajka, Misenus !«
 Ezt csak alig mondá, a mint két gerle a légből
 Éppen előtte a zöld pázsitra pihenni leszállott.
 A páratlan hős Cytherea kegyeltire rögtön
 Ráismer bennök s örvendőn így rebeg ajka :

»Oh legyetek léptim vezetői a dús arany-ághoz
 Hogyha van út hozzá, s oda tartson irányt repüléstek,
 Hol zsiros talaját árnyával leplezi. Kérlek
 Téged is, égi Szülöm ! nagy kétségimbe' ne hagyj el.«

Szólt, s nézett figyelőn a jelekre s a röpti irányra ;
 Szállnak azok tápot szedegélve, de nem soha messzebb,
 Mintsem a kísérő szeme éle beérni ne tudná ;
 A dohos Orcusnak hogy elértek a torkolatához,
 Felszállnak gyorsan, de lecsapván újra a légből,
 Éppen azon fának lombját keresik ki ülőül,
 Honnan a másszinü ág fénylett ki aranyragyogással.
 Szárán fogja legott Aeneas és lehasítja
 Szívós törzséről, s megy véle Sibylla lakába.

Ím a kelő nap alig kezd fényleni, zúg s remeg a föld,
 A bérczek tetején hajlongnak a százados erdők

S eb-vonítás látszik jöttét hirdetni a mélység
 Istennőjének. — »Tova, oh tova! — így riad a Szűz —
 E szent berkekből most minden avatlan oszlojon!
 Te pedig, Anclhíses fia, lépj be s ragadd ki a kardod',
 Itt van a léleknek szüksége erőre s erélyre!
 Ennyit szólit, s a nyílt barlangba dühöngve berontott;
 Az, vezetőjével tartotta merészen a lépést.

Oh Ti, az elhunytak Fejedelmei s hallgatag Árnyak!
 Oh Chaos, oh Phlegeton, ti a csend éjfedte vidéki!
 A mit hallottam, legyen általatok szabad arról
 Szólanom, elrejtett dolgokról a föld kebelében.

Így haladának az éj komor árnyától borítottan
 Pluto üres lakain s sívár országain által,
 Mint a borongó hold, a midőn bús fényt vet az útra
 Lombokon át, ha a zord Jupiter borulattal a látkört
 Elfedi s színétől mindent megfoszt a sötét éj.

Künn, a csarnok előtt, a bejárat torkolatánál
 A *Gyász* s gyötrő *Gond* szállották a küszöböt meg,
 Ott van a sok halavány *Kórság* s kedvetlen *Öregség*,
 A *Félsz* s kényszerítő *Éhség* s ocsmány *Nyomorúság*,
 (Borzasztó alakok) közelükben a *Baj* s az *Enyészet*,
 És a halál testvére, az *Álom* s a gonosz *Élvek*;
 Szemben az ádáz *Had*, mellette vas ágyakon a bős
Eumenidák, ott áll a *Hábor* is esztelen agygyal
 Kígyó-hajfűrtit véres szalagokba kötözve.

Innen terjed az út a *Tartarus Acheronához*,
 Forr és zúg ennek zavaros vize mocskos iszappal
 És minden fővenyét a *Cocytus* medribe hányja.
 E rémes folyamok tavaikkal a rusnya s ijesztő
 Révész *Charon* alatt állnak, hólepte szakállal
 Torzonborz állán s villámló fényű szemekkel.
 Göbre kötött szurtos köpenyeg lógg vállairól le,
 Egymaga tesz mindent, hajtó szere csákllya, vitorla,
 S egy rozsdás ladikon viszi a túlrészre halottit;
 Éltes már, de korát nem sinlő ép viruló agg.
 Errefelé tódult vegyesen mindenki a partra,
 Férjek, anyák, gyerekek, hajadon nők, nagy szívű hősök,
 S ifjak, kik szüleik láttára lobogtak a máglyán.
 Ott álltak, szóval s kézzel könyörögve az első
 Sorbani átvitelért, úgy vágytak a tó-mögi térre!
 De a komor sajkás majd ezt, majd azt veszi fel, míg
 Másokat a parttól tova tilt. Aeneas e zűrön

Háborodott szívvel nagy bámultában imígy szól:
 »Mondd, ezen árny-tolulat mi jelentőségü, kegyes Szűz,
 Mit kérnek? mi különbséggel viszi egyiket a kék
 Ronda mocsár hátán, míg mások visszamaradnak?«

Így hangzott kurtán a koros Szűz válasza erre:
 »Anchisestül eredt kétségtelen isteni magzat!
 Itt a Cocytus mély tavait szemléled a Styxxel,
 Mikre az Istenek is megtörni remegnek az esküt.
 A mellőzöttek sír nélküli árva halottak;
 A révész, Charon, s kiket átvisz, mind temetést nyert.
 Mert kiknek tetemit sír nem nyugtatja, lehetlen
 Általkelniök a rémes túlpartra ez fertőn;
 Száz évig holygnak s szállognak szerte a tónál,
 Míg felvétetvén, az ohajtott révbe kerülnek.«

Mentek a megkezdett úton s közeledtek a vízhez,
 De megügyelte a vén sajkás már messziről őket,
 A mint a Styxnek tartottak a néma ligetből,
 S így förmed legelőbb feddőleg rájok »A kárki
 Volnál is, ki folyóinkhoz vassal közelítesz,
 Egy lépést se tovább! hadd hallom előbb, mit akarsz itt?
 Éj, Álom s Árnyak hona ez; ladikába a Styxnek
 Előket felvenni tilos.«

Erre a szűz röviden »Haragod szelidüljön irántunk;
 Trójai Aeneas, e szent hitű és kitűnő hős,
 Most atyjához alá a mély Erebusba igyekszik.
 Hogyha nem is hat meg szép képe e nagy kegyeletnek,
 Nézd s ismerd fel e gallyt! (Ekkor kitakarja az ágat
 Aeneas). Kezd rögtön enyészni haragja a vénnek,
 Szót se veszít többé, de csodálva a végzetes ágnak
 Már rég nem látott mély tiszteletű adományát,
 Fordít kék ladikán s közelít a parthoz; azonnal
 A lelkek hosszú sorait kizavarja belőle,
 Tárt utat szabadít s nyilt teknőjébe fogadja
 Termetes Aeneast; recsegett terhének alatta
 A tákolt csónak s repedéken dült be a sok víz;
 Átviszi végre kívánt épségben a hőst is, a jóst is,
 S zöld szittyók közepett a rút pocsolyába kirakja.

Cerberus, a három torkú szörny, Tartarus öre,
 Fekve odújában nagy zajjal ugatja be e tájt;
 Ennek a Szűz, a mint borzongani látta kigyóktól
 Tarkóját, mézből s maszlagból gyúrt falatot dob;
 Éhségtől dühösen hármassal torkát kifeszítve
 Elnyeli hirtelenül s álomba merülve kinyúltan

Ellepi rémséges tömegével az odvat egészen.
Aeneas a kapun beoson mellette s odább áll
Sebtiben a víztől, mely senkit vissza nem enged.

Már az előkészöbön hallatszik a szörnyü sivalgás
S kisdedek Arnyainak rívása, kiket, mielőtt még
A létnek gyönyörét élvezték volna, a csecstől
Elragadott a gyászos idő s kora sírba merített.
Túl, a hamis vádból életvesztésre ítéltek ;
Sors s bíró nélkül helye itt kijelölve kinek sincs,
Mínos az urnával gyűlésbe idézi a csendes
Arnyakat, és szigorún vizsgálja az életet és bűnt.
A szomszédos tájt ama bús nyáj lakja, mely önként
Bűntelen éltétől megvált, eldobva magától
Terhíre vált lelkét ; — oh mint óhajtana mostan
Bármi kemény munkát s inséget túrni a földön!
Nem lehet ; a bús tó kelletlen ronda vizével
Útját zárja s a Styx, mely körbekeríti kilenczszer.

Tág mezejü síkság terül el nem messzire innen,
A *siralom rónája*, szokott nevezése szerint, ez :
Itt mellék-utakon myrtus ligetekben azoknak
Arnyai rejtőznek, kiket a gyötrő szerelemnek
Adáz kínja megölt s a gondok a sírban is üldnek ;
Látja Procris, Phaedrát s a búsongó Eriphylét
Lekletlen fia által ütött sebeit mutogatva ;
Laodamiát és társultan Pasiphaëval
Evadnét s Caenist, ki leányból férfiuvá lett,
S végzete által ujont felvette előbbi alakját.
Tyrusi Dido is, mellén fris sebbel, a nagy fák
Arnyaiban járkál, kinek Aeneas közelébe
Jutván, és csak alig ismervén rá a homályban,
Mint mikor újultán a holdat gyenge világban
Látjuk, vagy hiszszük csak látni a fellegen által,
Könnyek közt hozzá édes szerelemmel imígy szólt :

»Oh szánandó hölgy, csakugyan nem csalt meg a hír hát,
Hogy viruló élted' magad oltottad ki aczállal ; —
Hajh, hogy okoztam e gyászt! Im esküm a csillagos égre,
Partjaid' elhagynom szívemet szagatta, Királyné!
Ámde az égi parancs, mely most is az Éjbe leszállnom
Kénytet az Arnyakhoz, mohosult színére e helynek,
Hódolatot követelt ; azt meg képzelní se tudtam,
Hogy távoztommal neked oly fájdalmat okozzak.
Állj meg azért s ne vonulj szemeimtől vissza ; kitől futsz ?
Ugyis végszavam ez, mit hozzád enged a Végzet.«

A bús trójai hős így kérlelgette szelíden
 A haragos Didót, a mogorván félretekintőt;
 Kezdetől végig még arcza vonása se mozdult,
 Ott állott mereven, mint a marpezusi kőszál.
 Aztán fogta magát, s engesztelhetlenül a fák
 Sűrűjébe vonult, hol hajdani férje Sychaeus
 Gondjai közt gyöngéd szerelem viszonozza szerelmét.
 Szánakozással néz Aeneas utána, kegyetlen
 Sorsa felett kesereg, s könnyekben tör ki keserve.

Innen előbbre halad; már a vég-térre jutának,
 Hol csak a nagy híri daliák Árnýéki tanyáznak.
 Itt leli hős Tydeust, itt a fegyverre hatalmas
 Parthenopaeust s a halavány Adrastus alakját;
 Itt a sokat siratott s had-tiprott Dardanidákat,
 Kiknek nagy számán keserűség nyomta szívét el;
 Itt vagyon Antenor három deli magzata: Glaucus,
 Tersilochus s Medon; és Polyphoetes, papja Ceresnek,
 S Idaeus most is kocsiján s fegyverrel a kézben.
 Jobbról és balról körülállják sűrűn a lelkek,
 Látniok őt egyszer nem elég, mellette időznek,
 Léptin kísérik, s jötteinek okát tudakolják.

Most, ki elébe került, roncsoltan egész tetemében,
 Deiphobus a királyfi; merő seb iszonyteli képe,
 Karjai csonkítvák, mindkét füle tarra lenyesve
 S horpasztott orral csúfságig eléktelenítve.
 Rejti nehéz sebeit, de felismervén, nehezen bár,
 A remegőt ekkép szólítja rokon szeretettel:

»Bajnok Deiphobus, ivadéka dicső Teucernek,
 Ily fene marczanglást ki merészelt ejteni rajtad?
 Ennyire ki vetemült? — Hire volt ama végzetes éjen,
 Hogy karod a Görögök mézszárlásában elállván,
 A zavaros harcznak tömeges hulláin elestél.
 Rögtön sírhalmot szenteltem a rhoetei parton
 Nyugtodnak, s Árnýad' háromszor hívta szavam fel;
 Rajta neved s kópjad; de hazából futva, barátom,
 Nem lehetett tetemid' fellelnem s eltakarítnom.«

»Mit se mulasztottál, oh kedves! — mond a királyfi —
 Deiphobust s Árnýát kielégítetted egészen.
 Végzetem átka s a spartai nő rút bűne merített
 Engem e gyászba, az ő emlékei rajtam e sérvek.
 Oh nagy Egek, ha szabad buzgó ahítattal
 Törülésért esdнем, Ti is így rontsátok el őket!

De mondd, mily dolgok forgása hozott ide élve?
 A viharos tenger hurczolt-e meg? avvagy az Égnek
 Intésére jövéél? balsorsod hajt-e, hogy e zúrt,
 E bús lakhelyeket megjárd, hova nem süt a napfény?«

Igy szóközbe piros négyes fogatával a Hajnal
 Csillagos útján már közepét elhagyta a mennynek,
 Szünni se fognának, míg a szabadalmas idő tart,
 Hogyha nem inti kevés szóval vezetője, Sibylla:
 »Aeneas fut az éj, s mi panaszsza vesztjük időnket?
 Itt e helyen válik ketté az ut; egyike jobbról
 Dis palotája alatt visz minket az Elyziumba,
 Másik a Tartarusé, hol a gazság sinli jutalmát.«

Szétnéz Aeneas s balról roppant hegyek alján
 Széles erődöt lát, hármás bástyákkal öveztet;
 A lánggal rohanó *Phlegeton* foly alatta zuhogva
 S sziklákat forgat lobogó hullámai sodrán.
 Nagy kapu tárul elől, gyémánt bálványokon álló,
 Melylyel erő nem bír, sem aczél, magok isteneink se.
 Tornya kemény vasból magasan mered a levegőbe,
 Tisiphone pedig a bemenetnél ül csupa véres
 Mezben s éj-napon át álmatlanul őrzi; belülről
 Hallani a zokogást már messze s zaját a kegyetlen
 Ostornak: vasak és lánczok csikorogva zörögnek.

Anchisesfi megállt s döbbenve figyelt a szibajra,
 »Mondd, oh Szűz, mily bűnök ezek s minemű lakolással
 Bűnhődnek? mily jaj, panasz és zokogás ez?« A Jösszűz
 Erre viszont »Teucrok nagy fényü vezére! a jóknak
 A gonoszok küszöbét átlépni tilos; de midőn e
 Szent ligetek gondját Hecate rám bízta, körülvitt
 S megmondotta mikép büntetnek az Istenek itten.
 E szigorú helyeken *Rhadamanthus* tartja a kormányt;
 Vallat s kínoztat, míg vallani kell a csalónak,
 Mint rontott meg mást, mint örvendett sikerének
 S kései holtáig mint bujt lakolása alól ki.
 Tisiphone rögtön csúfondárkodva előlép,
 Elveri korbácscsal s baljából kurta-kigyókkal
 Ijesztvén, szólítja dühös nővérei sergét.«

Míg így szól, sarkán csikorogva kitárul a rémes
 Szent kapu nagy zajjal »Látod, mily szörny ügyel ottan
 A bemenetre? minő iszonyú alak a küszöb öre?
 Még iszonyúbb bennebb a Hydra, mely ötven ijesztő
 Torkával tátong. Maga *Tartarus* a komor árnyba

Kétszer olyan mélyen terjed le Avernus ürében,
 Mint a minő távol van a fényes Olympus a földtől.
 Itten a Titánok, szörny-magzati hajdan a Földnek,
 Villámsujtottan hentergnek a mély fenek alján. —
 Láttam rémséges testével a két Aloídát,
 Kik nem iszonykodtak kezeikkel dólni a mennyen.
 Hogy birodalmából kizavarják szent fejedelmét. —
 Itt van Týtios is, a Föld-anya szörnyü szülötte;
 Ennek teste kilencz hold-hosszúságnyira nyúlik;
 Rettenetes keselyű szaggatja szünetlenül éles
 Csőrével máját, eszi egyre, tanyája is ott van
 S újult rostjainak nincs pillanatig se nyugalma.
 Itt várják azok is börtönben itéletöket mind,
 Kik testvér-gyülölök voltak, míg éltek, elűzték
 Szüleiket s beszövék, kik bíztak tiszta hitökben
 A fukar önzök is, kik nem könyörültek övéik
 Mostoha állapotán (ezek itt a legfölösebbek)
 Póru-ljárt latrok, lázongók bűnös aczéllal,
 S mind, kik jó urokat merték megcsalni galádul:
 Tudni ne is kívánd, mily bűnhösztés s mily alakja
 A kízásoknak sujtolja a lelkeket itten;
 Némelyikök roppant sziklát hengerget, a másik
 Küllökhöz kötözötten függ; egy helyben örökre
 Űl a szerencsétlen Theseus; s Phlegýas, valamennyi
 Közt a legnyomorúbb, így int fennhangon az árnyból:
 »»Ember! okulj igazán s Isten félelmiben élni!«
 Itt van az áruló, aranyért ki eladta hazáját,
 Trónra bitorlót tett s haszonért törvényt hamisított,
 Itt a parázna saját vérén s tiltott nyoszolyákon,
 S kik mindent mertek s a merény sikerét is aratták. —
 Volna ezer nyelvem, szavam érczből, volna ezer szám,
 Nem volnék képes sokféle nemét a bűnöknek
 És sokféle nevét soron ejteni a lakolásnak.«

Elmondván ezeket Phoebus papnője: »De most már
 Indulj, s megkezdett munkád' végezni siess — szólt —
 Im! a Cyclopsok műhelyébe' koholt falakat már
 Látom s errefelé néző magas ívü kapúit;
 Égi parancsra a szent adomány ide lesz leteendő.«
 Szóla s beszéd közben közepéig jutva a térnek
 Már-már a kapukig lépdeltek a sűrű homályban;
 A pitvar küszöbét most elfoglalja a Tros hős,
 Fris vizzel testét meghinti s letúzi az ágat.

Végezvén ezeket s az ajándokot is felajánlván,
 Végre a vidámság s boldogság tájira érnek,

Kedves örök zöldben viruló ligetébe az üdvnek.
 Tisztább itten a lég, mindent szebb fénybe' ragyogtat,
 Más a verőfény is, s mind mások a csillagok; — egy rész
 Tagjait a hímes rét torna-helyén gyakorolja,
 Játszadozik küzdő versenyben a sárga fővényen;
 Más rész körben lejt s tánczát elegyíti dalokkal;
 Thracia dalnoka is köztök van hosszú talárban
 S hét hangon zengő bűvös lantjával igézőn
 Hol kézzel játszik, hol ivorral pengeti húrját.
 Itt van az ős deli faj, Teucernek fényes utódi,
 Hős lelkű daliák, egy jobb kor magzati: Ilus,
 Assaracus s Dardan, Trójának létrehozója.
 A sok üres kocsit és fegyvert bámulja a távban,
 Lát letüzött ijákat s szabadon legelő paripákat,
 Mert kiki itt, a miben gyönyörét élvezte a földön,
 Fegyverben, kocsiban, ragyogó szépségű lovakban,
 Mindazt kedve szerint élvezheti holta után is. —
 Számtalanon szanaszét lakomáznak gyepre terület
 S Paeon kar-dalait harsogtatják a borostyán
 Jó szagu bokrai közt, hol a felsőbb táj magasáról
 Eridanus foly alá nagy víztömegével az erdőn.
 Itt vannak, kik a hont megmenteni vérrrel adóztak;
 A kegyes éltü papok, költők és jósök, a kiknek
 Phoebushoz méltón hangzott ajkikrul az ének;
 Itt a műveltséget terjesztő szép s remek elmék,
 S kik mély tiszteletet vívtak ki nagy érdemeikkel;
 Mindezeket fejkön hőszinü szalag diszesíti.

Osszeseregletten hozzájok a szűz, de kiválón
 Musaeushoz, a kit legszámosb gyülekezet körz
 És ki egész fejjel közülök kimagaslik, imígy szól:
 »Mondjátok, ti dicső lelkek, s te legérdemesebb jós,
 Merre van Anchises laka itt? Mi e helyre miatta
 Érkeztünk s úsztuk nagy lábjaít át Erebusnak.«
 E kérdésre kevés szóval neki így felel a bölcs:
 »Senkinek itt bizonyos laka nincs; árnyas ligetekben,
 Csörgetegek partján a róna viránya lakásunk;
 En, — ha gerincze felett átkelni akartok e hegynek,
 Elkalaúzzollak titeket jó úton odáig.«
 Szólt s a hegynek eredt; ormáról a ragyogó tért
 Megmutogatta nekik s aztán a völgybe leszálltak.

Anchises atya itt viruló hajlásnak ölében
 Eppen azon lelkek sorait vizsgálta, a kikre
 Földön új élet vár; honosit s szeretett unokáit
 Számbavevé; kutató balsorsuk mostohaságít,

Végzetöket, hadi dolgaikat s mily erényesen éltek.
A mint Aeneast a gyepen meglátta közelgni,
Karjait örvendőn már messze kitérta eléje,
Könnyei folytak alá arczán s így szól vala hozzá :

»Itt vagy hát gyerekek? példás kegyelettel e terhes
Útat meggyőzted? szabad újra szemedbe tekintnem,
Hallanom ismeretes hangod' s szavaidra felelnem?
Igy vártam magam is jöttödre erős bizalommal
Számítván az időt, de nem is csalt benne hitem meg.
Mily válságok után látlak, fiam, újra körömben,
Szárazon és vizeken hányottat ezernyi veszély közt!
Mennyire féltem, hogy Libya megrontja jövődet!«
Ő pedig így »Alakod jó nemzöm: mely szomorúan
Többször előmbe került, intett ide jönnöm
. Add jobbodat, oh add
Kedves atyám s forró ölelésem elől ne vonulj el!«
Igy szólt s harmatkép áztatták könnyei arczát,
Háromszor vágyott keblét keblére szorítani,
Háromszor kiosont a hasztalanul megölelt Árný
Mint a könnyü lebel, vagy az álom tünde alakja.

Aeneas meglát e közben egy elkülönített
Erdőt a völgyben, zúgó morájával a fáknak,
S látja a *Lethe* vizét csendes hajlékai mellett;
Nemzetek és népek szállongnak szerte körében,
Mint a derűs nyárban, mikor a rét tarka virányát
S hószinü liljomait tömegest előzőnlík a méhek,
Zajtól, zsongástól eltelten zúg az egész táj.

Aeneas, ki előtt újdon vala mindez, eljédt
Szemléltökre, okát tudakolja, miféle folyó ez?
S mért tódul partjára a nép oly sűrű csoportban?
Anchíses atya mond »Azon Árnýak, kiknek a Végzet
Más tetemet rendelt új létre, a *Lethe* vizéből
Biztos italt nyernek hosszú feledésül a multra.
Én megakartam már régóta mutatni tenéked,
Kik lesznek néped késő ivadéki, hogy annál
Jobban örülhessünk fellelt honod — Italiádnak.«

Szóla s fiát s a Szüzet bevezette az összesereglett
S nagy zajjal zsibogó tisztult lelkek közepébe,
Egy dombot kiszemelt, hogy jól kivehesse a hosszú
Rendben szembejövök számát s az övéinek arczát.

»Mostan ügyelj, mily dics vár Dardan utódira — így szólt —

S mily unokák fognak támadni Lavini fajodból ;
 Megmutatom sorjába nevünk nagysága jövődö
 Fényes szellemeit s beavatlak Végzeteidbe :
 Egy ragyogó kelevézsre hajolt deli ifju, kit ott látsz,
 Sorsa szerint legelőbb foglal helyet újra a földön,
 Holtod utáni fiad, ki először a légre kiszálland :
 Trójai sarj, Italus vérből, neve Albai Silvius ;
 Ezt fejedelmül és későbbi királyok ükél
 Erdőben szüli nőd, Lavínia, néked öregnek,
 S általa biztosuland Albában fényes uralmunk.
 Hozzá legközelebb Procas áll, nagy dísze nemünknek,
 Majd Capys és Numitor, s ki nevét viselendi nevedről,
 Silvius Aeneas, kegyes is, harczokra is edzett,
 Csak nagy időköz után kaphassa meg Alba uralmát.
 Mennyi derék ifju, s mily erőben ! nézd feje mindnek
 Érdeme díjául árnyas cserlombbal övezve !
 Mars fia Romulus is, társul követendi nagyapját ;
 Ília, Assaracus vérsége, szülendi világra ;
 Látod-e, mint fénylik kettős boglárja sisakján ?
 Mint ékíti saját díszével az Istenek atyja ?
 Im fiam, általa kél ama fényes Róma, mely úr lesz
 A nagy föld kerekén s mérkőzik Erényben az Éggel.
 Hét halmot foglal be magának bástya-falakkal,
 Magzatiban boldog, mint a berecynyi dicső nő,
 A mikoron tornyos kocsiján Phrygiába' körüljár,
 Égi szülötteinek s még száz unokának örülvén,
 Kik mindnyájan a menny ragyogó szentélyiben élnek.
 Most fordítsd ide két szemedet, nézd itten e népet,
 Rómádnak fiait ! Caesar s Julius valamennyi
 Származatát leled itt, kik mind napfényre menendők.
 És e férfi, ez az, kit néked gyakran ígértek,
 Augustus Caesar ! neme isteni ; ez, ki Saturnus
 Hajdani jó idejét, az Aranykort, szép Latiumra
 Visszaidézi megint ; megfékezi karja az Indust
 És Garamant népét, sarkáig a messze világnak,
 Túl a nap évi futása körén, hol a szertelen Atlas
 Égő csillagival vállán forgatja a mennyet.

S még habozunk az erényt tettekkal emelni magasban ?
 Tarthat-e vissza a félsz megszállnunk Ausoniában ?

Hát az, szentséggel keziben s olaj-ág koszorúval
 A távolba', ki az ? Tisztes föld, Róma királya,
 Ismerem ; ez fog majd törvényt alkotni először,
 Kit Cures kis földje adand egy nagy birodalmat
 Kormányozni nekünk. Hős Tullus lesz követője,

A ki a hon csendét megtörve csatákba viendi
 A heverő fiakat s leszokott dandárit a fényes
 Harczi dicsőségről; — mellette kit elbizakodva
 Allani látsz, Ancus, már is bálványa a népnek.
 A Tarquin háznak kívánod-e látni királyit?
 A boszuló Brutus nagy lelkét, és az ujonnan
 Visszaragadt *Fasces*-t? *Ez bírja először az ádáz*
Bárddal a consuli díszet, s legelőbb is a drága Szabadság
*Ellen fellázadt *fait* sujtandja hatalma. —*
 Tettéért bármint ítélje meg őt az utókor,
 Honszeretet s dicsvágy győzték le szegényben a nemzöt.
 Nézd a két Decius, Drusus s a bárd szigorával
 Rettenetes Torquatot odább; mellette Camillus,
 A ki hadunk vesztett lobogóit visszaszerezze.
 Mind ama fegyverzett daliák pedig, a kiket itt még
 Szép egyetértésben szemlélsz, ha a légre kijutnak,
 Hajh, mily iszonyt, mily gyászt fognak terjeszteni ott fenn!
 A havas Éjszokról Caesar jön szörnyü hadával,
 Innen Pompejus száll ellene sikra Keletről.

Lelketek, oh fiaim! tulságig a harcra ne szokjék,
 Hogy ne dühöngjön utóbb nagy erőtok a hon kebelében;
 Te ki Olympustól származtál, tégedet illet,
 Elvetned legelőbb, én édes vérem, a fegyvert.

Az, ha legyőzte a helleneket, ha bevette Corinthust,
 A Capitóliumot kocsiján koszorúzva köszönti;
 Argost dönti meg *ez* s az Atridesi büszke Mycénét;
 Megtöri Aeacidest a hatalmas Achilles utódját,
 S megboszulandja honát és Pallas temploma szennyét.
 Nagy Cato s Cossus, titeket mellőzni ki fogna?
 És ki a Gracchusokat, vagy a Scípiadákat, a harczok
 E két villámát s gyász-ostorait Libyának?
 Fabricius, a szegényt, de hatalmast; vagy mivelőjét
 Földének, Serrant? — Kimerültem; merre ragadtok
 Oh nagy Fábiusok, s mindnyájtok legkitünőbbje,
 Cunctator, ki a hont megmentéd késlekedéssel?

Szebb dombor-műveket vernek mások ki az érczből,
 Elhiszem; élethűbb alakokká képzik a márványt;
 Jobban védnek ügyet; sugarakkal jegyzik a délkör
 Utját, s megmondják, hol kél, s hol száll le a csillag.
 Róma! te kormányozd hatalom-pálczáddal a földet,
 Ez műved, erre ügyelj; terjeszd a béke malasztját,
 Sujtsd a kevésé ellent és légy kegyes a letiporthoz!«

Így az öreg s aztán folytatta a hűledezőkhöz :
 »Dús zsákmányi között, nézd, mint lépdél diadalmi
 Dicsesel a nagy Marcell! mint múlja felül valamennyit!
 A remegő Rómát e Lovag megvédi, a Poenust
 S a pártos Gallust letiporja, s Quirinus atyának
 Szenteli zsákmányit.« — Most Aeneas, a ki egy szép
 S fegyverben ragyogó ifjat látott vele menni,
 De lesütött szemmel s búsongó arczczal, — imígy szólt :
 »Kérlek atyám, ki az ott, a ki őt kíséri? szülötte?
 Vagy törzsének egyik csemetéje utódai közül?
 Mily sürgés követői között! mily ritka hasonlat!
 De bús árnyával szállongja körül a sötét Éj.«

Anchisesnek most megerednek könnyei, s így szól :
 »Magzatom! oh ne kutasd iszonyú gyászárt tiednek;
 Ezt a végzet csak még fogja mutatni a földnek,
 Azt se soká. — Oh Ég, nagy Róma hatalma fölösnek
 Látszott volna Neked, ha tulajdona lesz vala e kincs!
 Mily keserű jajtól fog hangzani messze dicső Mars
 Várad alatti tered! Mily gyászt fog látni a Thybris,
 Majd ha egy új sírnál fog aláhömpölygeni árja!
 Annyi reményt soha még egy ifju levante se költött
 A latin ősökben; nem fog soha Róma se szülni
 Több fiat, a kire oly örvendőn büszke lehessen.
 Hajh kegyelet! Hajh szent ős-hit s győzhetlen erős kar!
 Ellene állva ugyan meg nem menekül vala senki
 Fegyvere súlyától, gyalog állana bár seregének
 Élén, vagy habzó paripán vinné diadalra!
 Szánandó gyermek! valahogy ha legyőződ a sorsot,
 Te Marcellus léssz.... Hadd hintsek elébe virágot,
 Rózsát, líliomot; hadd tisztellem így legalább meg,
 Bárha vigasztalanul, szeretett unokámnak a lelkét!«

Most a tisztos öreg, miután mindent kijelentett
 Drága szülöttének, kiereszti a csontkapun őket.

106. *Budenz József* r. t. jelentést olvas fel a »Nyelvtudományi Közlemények«
 XV-ik kötetéből.

*Tizenkilencedik akadémiai ülés.**A II. osztály ötödik ülése.**1879. május 12-én.*

Pauler Tivadar r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

108. *Zsilinszky Mihály* az 1878-ik évi nagy gyűlésen megválasztott lev. tag felolvassa székfoglaló értekezését, ily cím alatt: »A nagy emberek szerepe a történelemben.«

Szabályszerű bírálat alá bocsáttatik.

109. *Szilágyi Sándor* r. tag az »Erdélyi országgyűlési emlékek« közelebb sajtó alá bocsátandó V. kötetéből mutatványt olvas föl, ily cím alatt: »Mihály vajda megöletése 1601-ben.«

110. *Konek Sándor* r. tag felolvassa »Öt év Magyarország bűnvádi statisztikájából« című munkáját.

Bírálatra adatik ki.

*Huszdik akadémiai ülés.**A III. osztály negyedik ülése.**1879. május 19-én.*

Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

12. *Than Károly* r. t. »A magas hőmérsék és karbolsav hatása szerves testekre« cz. értekezését olvassa. Kivonatban így:

A pestis járvány felmerülése alkalmából az orsz. közegészségügyi tanács bizottságot küldött ki, hogy a fertőtlenítés céljából kísérletileg tanulmányoztassék a magas hőmérsék és karbolsav gőzének hatása szerves anyagokra. Miután a bizottság az elvi kérdések fölött megállapodott, a kísérletek részleteinek kivételével előadót, mint a kérdéses bizottság tagját bízta meg.

Az előleges kísérletek alapján egy nagyobb méretű légfürdő szerkesztetett, mely sajátságos egyszerű vízfűtési szerkezettel könnyen felmelegíthető 140°-hőmérsékre, a nélkül, hogy a benne elhelyezett tárgyak túlhevítés folytán megpörköldhetnek.

E készülékben kísérletek tétettek a következő irányban:

1-ör. A száraz magas hőfok (14°) magában véve és karbolsavgőz jelenlétében miféle hatást gyakorol különféle testekre. 2-or. Ugyane hatányok mily befolyást gyakorolnak a rothadási szervezetek életképességére.

Az első kérdésre nézve kiderült, hogy 140°-nyi hőmérséknél, ha a sugárzó meleg hatása ki van zárva, összetartásuk, színök is anyagokra lényeges változást nem szenvednek, több órán át sem, a papír, legkülönbé-
 lébb vászon-, gyapjú-, szőr-, haraszt-, selyem- és flanelszövetek, valamint
 irha, bőr stb. tárgyak. Ugyane hőmérsék mellett a karbolsav-gőz által
 csupán az irha zsugorodik össze és lesz törékeny, míg a többi anyagok
 összetartásukban semmi lényeges változást nem szenvednek, még színök-
 ben sem, ha festettek, kivéven a tisztán fehér tárgyakat, melyek halvány
 sárgás színt öltenek fel. A karbolsav a tárgyak felületén megsűrűdik és
 azon annyira visszatartatik, hogy napok, sőt hetek mulva még tisztán ész-
 revehető rajtok a szag, mi a fertőtlenítés szempontjából igen előnyös kö-
 rülmény.

A második kérdésre vonatkozólag bacteriumokat tartalmazó papir-
 szeletek alkalmas tápfolyadékokkal együtt üvegcsövekbe tétettek, melyek
 részint pusztán a magas hőfok hatásának vagy egyidejűleg a karbolsav-
 gőzök hatásának tétettek ki, több órán át

A kísérletekből kiderült, hogy száraz állapotban 97° vagy 137°C-ra
 történő hevítés egymagában véve a rohadást ugyan feltűnően késlelteti, de
 a bacteriumoknak némely fajait nem képes megsemmisíteni, és így a roha-
 dást sem képes teljesen meggátolni. Míg e kísérletek egyrészt mások ész-
 leléseinek támogatásául szolgálnak, másrészt igazolják azt, hogy mennyire
 indokolt az ismeretlen pestisragály leküzdésénél egyidejűleg többféle fer-
 tőtlenítő módot is használni, végre ebből folyólag, hogy egyáltalában nem
 felesleges ovatosság, ha a magas hőmérsék mellett a rohadásgátló szerek
 leghatásosabbját, a karbolsavgőzt is alkalmazzuk.

113. *Dr. Szabó József* r. t. »A gránát szereplése a magyarországi Trachytokban«
 czímű dolgozatát olvassa. Röviden így :

Értekező előre bocsátotta a honunk területén előjövő nagy Trachyt-
 képlet azon sajátságát, hogy van gyakran olyan félesége e kőzetnek,
 melyen a többi szokott ásványon kívül piros gránát szemek is fordulnak
 elő. Nemcsak, hogy Európa és Kis-Ázsia Trachytvidékeinek egyikéről
 sem ismeretes ez, de Észak-Amerika nyugoti részeiben, a nagyterjedelmű
 Rocky Mountains és a Cordillerák Trachytjaiban sem említik az ottani
 geológok. A Gránát előjötté Trachytjainkbau már régóta feltűnt, de an-
 nak szereplése eddig megemlítve nincs. Előadó szerint a Gránát kiválólag
 a Labradorit Trachytokban fordul elő, kísérve Amphibol és Biotit által,
 a Labradoriton kívül Andesin is találtatik vele; de sem az Anorthit-
 sem az Orthoklas-Trachytokban elő nem fordul. Minthogy pedig a földpát a
 különböző trachyttypusok között korhatározó jelentőséggel is bír, a Gránát
 föllépése fontos szolgálatot tesz, mert egyszerű reátekintéssel a háromhaj-
 lású földpátokat egymástól megkülönböztetni képesek nem vagyunk, a
 Gránát pedig könnyen fölismerhető. Hogy a Gránát a Labradoritot he-
 lyettesíti, egy szép képen, mely a vékony csiszolat 10-szeres nagyítása
 volt, bemutatta.

114. *Jurányi Lajos* l. t. előleges jelentést tesz »A Pilularia globulifera termésé-
 nek alakulásáról.« Kivonata ez :

Az edényes kryptogamok fejlődésviszonyaira irányzott tanulmányaim közben vizsgálataim körébe vontam a Pilulariát is, melynél a termésnek morfológiai értéke és alakulási módja nem volt ösmeretes. E kérdések eldöntése volt tehát feladatomban e növény vizsgálatánál, s a mit földerítene sikerült, legyen szabad azt itt — az apróbb részletek kihagyásával — főbb vonásokban előadnom.

A mi a Pilularia termésének morfológiai értékét illeti, vizsgálataim eredménye által azon nézetben vagyok, hogy az nem más, mint egy sajátságosan alakult levél-osztat. E szerint a Pilulariánál a termésképzés idejében az egyszerű meddő lombleveleken kívül képeztetnek még két osztatú levelek is, melyeknek mellső — a szár csúcsa felé — néző osztata Sporocarpiummá alakul, a hátsó pedig a közönséges lomblevelek fejlődési módját követve folytatja növekedését. Az ily leveleknél előbb a meddő osztat fejlődik, s a termő, mint annak oldalkaréja, csak utólag hozatik létre, ha már amaz aránylag tetemes hosszúságot ért el. A termő osztatnak legelső keletkezését észlelnem anyaghiány miatt nem sikerült, s így fennebbi véleményem alapját csak azon viszony képezi, a melyben igen fiatal termések a mellettök levő levélhez állanak, s ez abban [találja kifejezését, hogy a termés nyelének szövete közvetlenül megyen át a mögötte levő levél mellső, s illetőleg külső oldali szövetébe.

Az igen fiatal termések kezdetben, mint kis hengerded — későbbben orsó alakú tompa véggel végződő — vékonyfalú, igen áttünő képlővel telt sejtekből álló szövettetek lépnek fel, melyek közép részében a termés fő edény-kötegének képzésére szolgáló, hosszúdad sejtekből procambialis nyaláb nem sokára kiválik s könnyen felismerhető lesz. Ha eddig e kis szövettet hossznövekedése minden oldalán meglehetősen egyenletes volt, most egyszerre észre lehet venni, hogy annak alsó — a szár hasi oldala felé fordult — felében a szövetképzés, a sejtek alakulása gyorsabban s erőlyesebben megy végbe, mint a felsőn, a minnek következménye azután az, hogy a fejlődő képlet csúcsa fölfelé fordittatik, s a meddő levél felé néző homorúlattal görbévé válik. E meggörbüléssel karöltve jár azon változás, hogy a meggörbült szövet a végén erősen megvastagszik s bunkó alakot vesz fel; — s ugyan egy időben következnek be a fejlődő termés domború oldalának egész felületén a nagy számú hajszálak képzése, melyek gyorsan növekedvén s — miután majdnem minden egyes felületes sejt képez egy hajszálat — tömötten, s szorosan egymás mellett állván, elborítják s elfödik a fejlődésben levő termés azon pontjait, a melyeken a legfontosabb alakulási mozzanatok folynak le, s így a lehető legnagyobb mérvben megnehezítik a vizsgálatot, a mihez másképp nem juthatni, mint e szőrszálaknak a nagyító alatti, legalább is 160-szoros nagyítás alkalmazása mellett, eltávolításával. Az alakulás mozzanatai főbb vonásokban már most a következők: Az eddig képződött görbe s bunkós végű szövettömeggé képezi a fejlődő sporocarpium kocsánját, s ezen jönnek létre azon levélkarélyok, melyekből a kifejlett termés főtömege lesz, s annak kopácsait képezik. Négy, kettenkint egymással szemben álló a kocsány csúcsától és egymástól egyenlő távolságban eső ily levélkarély képeztetik

és pedig következőleg: A karélyok az imént jelzett helyzetben egyidejűleg lépnek fel, mint sarló képű, — homorúlatukkal a kocsán középpontja felé fordult, — már kezdetben is vastag sejtes kiemelkedések, melyek legelső föllépését az árúlja el leginkább, hogy a föllépési helyeik előtt, illetőleg e fölött eső részletén a kocsánynak, megfelelő alakú s kezdetben csekély mérvű horpadást lehet észrevenni. E horpadások külső határszéle a fejlődni kezdő karélyok által képeztetik, s az előttök fekvő horpadás természetesen annál mélyebbnek fog előtűnni, mennél jobban kiemelkednek a karélyok a kocsány felülete fölött. A karélyokkal most egy, bár csak rövid ideig a kocsánynak csúcsa, továbbá a horpodások belső és oldalsó határán fekvő szövete folytatja növekedését s így történik, hogy a kocsánynak felső része a négy horpadás közt elvonulós s lenn a karélyok széleivel egybefolyó keresztképű gerincz alakjában tűnik elő. — Alig képeztettek e sarlóképű levéldombok, s alig érik el fejlettségök azon fokát, hogy középrészök hosszirányba kissé gyorsabban fejlődvén, csakhamar a fejlődő levélkarély csúcsakép emelkedik ki, mi alatt egyszersmind tetemesen növekszik vastagságban is — már is egy ép oly fontos, mint nevezetes tünetny mutatkozik e dombok belső — a kocsány horpadása s illetőleg annak csúcsa felé fordult oldalukon, t. i. az, hogy egy patkó alakú, de nyílásával a karélyok hátfelülete felé néző, s így természetesen a kocsánhoz a domborúlattal fordult vonal mentében, a karély sejtjei válaszfalaik meghasadása folytán egymástól elválnak, s egy, a karély alapja felé haladó légiürt hoznak létre, miáltal az e helyen egy külső s egy belső részletre szakíttatik, fennmaradván természetesen a karély szövetének folytonossága a légür végszéleitől hátfelé. Miután e légüregek képzésében a szövet legfelületesebb sejtjei is részt vesznek, igen természetes, hogy ezek szabad nyílással közlekednek a körléggel. Így jönnek létre a termésnek azon üregei, melyekben később a sporangiumok képeztetnek (*Lacunae sorales*) s az ür külső fala az, melyből a sporangiumok alakítása megindul, s így az u. n. placentát képezi. A soralis üregek képezése után a termés további alakulása úgy megy végbe, hogy a négy levél gyorsan növekedésnek indul s terjedésök nemcsak hossz- és vastagság, de szélességben is előhaladva, a vastag levélszélek egymást elérik, csúcsaik azonban szabadon maradván, közösen fejlődnek tovább. A négy karély egyesülése után — vastagodván ez alatt a kocsány azon részlete is, melyen a karélyok ülnek, s ezeknek is kivált alapján történvén a sejtek gyors és radialis irányban való szaporodása — a fiatal termés nemsokára körteképvé válik, s ekkor látható, hogy az egyes karélyok, mint vastag véggel végződő dűdorok, végeikkel a kocsány felé hajlanak s három oldalú leveleket képeznek oly forma állásban, hogy belső élök a kocsány csúcsa felé van fordítva, két oldalfelületök a szomszédos karélyok oldalfelületeivel forr össze, a belső éllel szembe eső lapjuk pedig az alakuló termés külfelületét képezi. Miután e levelek belső élei a kocsány csúcsánál egymást elérték, egybetapadnak, s ez egybetapadási hely egybe esik a kifejlett termés középtengelyének állásával, melytől a termés felülete felé látjuk elvonulni a kifejlett termés harántmetszeténél azon keresztben álló, négy ágú csillaghoz hasonló menetű sejt-

sorokat, melyeknek eddig értelmezést adni nem tudtunk, de a melyek a mondottak után nem egyebek, mint jelzői a szomszédos levelek összetapadási oldal felületeinek. E keresztben futó sejtsorok fiatal s még oly fejlettségű sporocarpiumoknál, melyeknél még a négy karély csúcsa szabadon áll, a termés-csúcs látképén világosan s határozottan kivehetők, ha már belső széleikkel egyesültek.

Nem sokára ez után bekövetkezik a soralis üregek szabad nyílásának elzárása, miután a karélyok mint ép levelek folytatják fejlődésüket s vastag, tompa végeik egymás felé néző oldalaikon mindinkább terjedve, egymást elérik, s összetapadván a fiatal termésnek megközelítőleg gömb alakot adnak. Ekkor a termés tetején még elég jól kivehető négy kis tompa s elsimuló kiemelkedés, mely a tompa levélcúcsok külső s az egyesülésben részt nem vevő széleit jelöli, de a melyek csakhamar egészen eltűnvn, a termés teljes gömbalakját elnyeri. Ezután történik, hogy az egyesült levelek felső s alsó részökön a haránt átmérő irányában kifelé terjedve, középső részökben keskenyebb, fenn és alant pedig szélesebb szövettömeget képeznek, a soralis üregek mellett, míg másrésről a soralis üreg külső falát képező falrészlet inkább vastagságban nő túlnyomólag, s így eszközöltetik végre az, hogy a soralis üreg fiatal terméséknél hossz-átmetszetnél is sarlóképű nyílásával a termék külfelülete felé fordított vonal mentében fut le s ily alakkal bír.

A termés alakulásának — eltekintve a sporangiumok fejlődésétől — utolsó mozzanatát képezi a felületesejtrétegek falainak nagy mérvű megvastagodása, miáltal az egyes karélyok határvonala az egyesülési vonalak mentében teljesen elvész s többé fel nem ismerhető. Egyébiránt a karélyok felületeinek egybetapadási vonalai, ha egyszer a levélcúcsok eltűntek, az oly terméséknél is csak igen nehezen s igen ritkán vehetők ki, melyeknél a sejtfalak vastagodása még alig kezdődött, a mi talán a szövet kerületi részeinek a növekedés alatti erős tangentialis feszülésében, s az ezzel lépést tartani ohajtó külső sejtrétegek egymásutáni osztódásaiban találhatja magyarázatát.

115. *Simkovicz Lajosnak* »Nagy-Várad és a Sebes-Körös' vidéke floristikai szempontból« dolgozatát betérjeszti Jurányi Lajos l. t. A kivonat így hangzik :

Szerző a bevezetésben Nagy-Várad és a Sebes-Körös felsőbb vidékére vonatkozó irodalmi adatokkal foglalkozik; majd (a 3-ik lapon) előadja saját utazásainak idejét és menetét. A következőkben (4—7) behatóan tárgyalatik azon viszony, mely a tárgyalt vidék és a Bánság flórája közt létezik; tárgyalatik azon hasonlóságok és eltérések is, melyeket szerző a Révi-szoros és Tordai-hasadék érdekes összehasonlításából kivon.

Ezek után áttér a részletes tárgyalásra, melyben *csupán új s lényegesebb adatokat közöl* Nagyvárad és a Sebes-Körös felsőbb völgyének vidékéről, míg másoknak *előtte eszközölt kutatási eredményeit csak annyiban érinti, a mennyiben azokat helyreigazítani véli.* — A »Részletezés« feloszlik: *I. Nagyvárad és vidékére.* Itt Nagyvárad növényzetének néhány jellemző vonása van ecsetelve; azután egyenkint tárgyalatik 206, — megannyi új adatot illető — növény, közbeszöve a hazai Nasturtiumok *Helobium* soro-

zatának nagy gondal készített jelkulcsával. Ujjonnan felállított fajok és fajták itt a következők: *Nasturtium Reichenbachii* Knaf. var., *uliginosum* Simk. *Nasturtium pseudoriparium* [N. Austriacox riparium] Simk; *Nasturtium Pestinense* [N. palustris silvestre] Simk; *Sinapis alba* L. var. *glabrata* Simk; *Viola Bihariensis* [V. hirta-suavis] Simk; *Ononis semihircina* [O. spuuoso-superhircina] Simk; *Glechoma intermedia* Schrad α) *grandiflora* és β) *parviflora* Simk; *Glechoma pseudohederacea* Simk; *Rumex silvestris* Wallr. var.) *transiens* Simk.

II. Élesd s Fekete-erdő vidékére. Itt néhány általánosabb megjegyzésen és megfigyelésen kívül röviden ecsetelve van Élesd Fekete-erdőnek helyrajza, mely után 53 új adatot képező növény tárgyalatik.

III. Rév-Sonkolyos vidékére. Itt a Révi-szoros megbeszélése után 49 növény-faj közöltetik. — Újak: *Scabiosa Scopolii* var., *angustiarum* Simk; *Jurinea mollis* var., *makrolepis* Simk; *Melissa rotundifolia* [Pers.] var., *brevipetala* Simk.

IV. Brátka és Remecz vidékére. Itt a kirándulások irányainak megjelölésén kívül tárgyalva van 25 növény-faj; s ezek közt új: *Sedum glaucum* var., *glareosum* Simk; *Alnus barbata* α) *subglutinosa* és β) *subincana* Simk.

Így e négy rovat alatt összesen 334 növényfaj van felsorolva, a termőhelyek tüzetes ismertetésével, s számos jegyzet és megfigyelés kíséretében.

Az illető értekezések szokott módon bírálatra adandók.

XXXIX. NAGYGYÜLÉS.

Első nap.

1879. május 21-dikén.

Gróf Lónyay Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

1. Olvastatik a II. osztálynak 1878. október 12-én tartott értekezletében hozott végzése, melyben a nagygyűlést fölkéri, hogy Horváth Mihály r. tag arczképének az Akadémia képes termében való elhelyezését határozza el.

Az Ügyrend 11. §-a értelmében, titkos szavazat útján, a nagygyűlés egyhangulag elhatározta, hogy Horváth Mihály r. t. arczképe az Akadémia képes termében elhelyeztessék.

2. Olvastatik a május 25-én tartandó közülés tervrajza, mely a következő módon állapítottatott meg:

1. Elnöki megnyitó beszéd;

2. Titkári jelentés;

3. Emlékbeszéd Kemény Zsigmond r. tag fölött, Gyulai Pál r. tagtól.

A közülés befejezése után az Akadémia b. Eötvös József emlékszobra elé vonúl, mely gróf Lónyay Menyhért akadémiai elnök által lelepleztetik, mire Szász Károly r. tag saját ódáját olvassa föl.

2. Olvassatik a II. osztály jelentése, melyben előadja, hogy a folyó hó 20-ikán tartott nagygyűlési osztályértekezletén *Pauler Tivadar* rendes tagot osztályelnökké választotta.

Tudomásul vétetik.

4. Az I. osztály a nagy-jutalom és a Marczibányi mellékjutalom tárgyában jelenti, hogy az 1872—78. évkörben megjelent nyelvtudományi munkák közt *Budenz Józsefnek* »Magyar-ugor összehasonlító szótár«-át (Budapest, 1873—78. négy füzet) találta legkitünőbbnek, mint a mely sok nyelvre kiterjedő alapos tudománynak, ovatosan eljáró szigorú módszernek és az egymástól távol eső tünemények kapcsolatát szerencsésen felfedező tehetségnek érett gyümölcse; minélfogva annak a nagyjutalmat odaitéltetni ajánlja.

A Marczibányi-jutalomra pedig »A magyar nyelv teljes szótárát« *Ballagi Mór*-tól tartja legméltóbbnak, mint a mely összes szótáraink közt legjobb és legteljesebb.

Az osztály javaslata elfogadtatván, a nagyjutalom *Budenz József* »Magyar-ugor összehasonlító szótárának«, a Marczibányi-jutalom pedig *Ballagi Mór* szótárának ítéltetik oda.

5. Olvassatik az I. osztály jelentése a Marczibányi nyelvtudományi pályázatról. Minthogy a beérkezett egyetlen pályamunka a pályakérdés legegyszerűbb követelményeinek sem felel meg, azt ajánlja, hogy a jutalom ki ne adassék, és arra a következő új kérdés tűzessék ki: »Régibb s újabb irodalmunk remek, s kivált nyelv tekintetében kifogástalan termékeinek, továbbá hiteles népnyelvi adatok alapján részletesen kifejendő, s az eddigi e nemű munkálatok kritikai tekintetbe vételével megállapítandó a magyar szórend elmélete. E megállapítás körébe beleértendő: a) a nép- és műköltés szórendi eltéréseinek tárgyalása; b) tájékoztató s gyakorlati példákkal megvilágított szabályok felállítása.«

Az osztály javaslata elfogadtatik.

6. Az I. osztály jelenti, hogy a gróf Nádasdy-féle alapítványból kitűzött jutalomra három elbeszélő költemény érkezett, de méltányló elismerésre egyik sem tart hat számot. Ezért a jutalom ki nem adása és újra kitűzése ajánltatik.

Elfogadtatik.

7. Az I. osztály a Sámuel-díjt, az 1878-ban nyomtatva megjelent értekezések közül *Dr. Simonyi Zsigmond* »A hangátvetésről« szóló értekezésének ajánlja kiadatni, mint oly műnek, mely kutatás, módszer és tudományos eredmény tekintetében egyaránt jeles.

Elfogadtatik.

8. A II. osztály jelenti, hogy a Vitéz-alapítványból kitűzött pályakérdésre (Az Árpád korszakbeli történeti kútfők) egy pályamunka érkezett be, mely mind az anyag bőségére, mind fölfogására nézve a magyar történetnyomozás mai színvonalán áll, és a kútfők alapos ismeretéről tanúskodik. Ennélfogva, bár gyakran hiányos okoskodások alapján, merész következtetésekre ragadtatik, az írók méltatásában és jellemzésében kritikája nem elég mélyen ható, egyes jelentékeny kútforrásokat mellőz, vagy csak fölületesen tárgyal: a jutalmat kiadatni ajánlja, oly hozzáadással, hogy a szerző munkájának a bírálók által kiemelt hiányait, a kinyomatás előtt, pótolni tartozzék.

Elfogadtatván, a jutalom kiadása elrendeltetett. A fölbontott jeligés levélből *Dr. Marczali Henrik* neve tűnt elő.

9. Olvassatik a II. osztály jelentése a Dóra-alapítványból kitűzött pályakérdés-

ről (Az agio ingadozásának hatása), melyre egy pályamunka sem érkezett be. Az osztály ajánlja, hogy e kérdés 100 arany jutalommal újra tűzessék ki.

Elfogadtatik.

10. A II. osztály jelenti, hogy az Oltványi-alapítványból kitűzött pályakérdésre (A mohácsi vész előtt tartott magyarországi zsinatok) egy pályamunka sem érkezett be, és a pályakérdés újabb kitűzését ajánlja; elfogadta egyszersmind Fraknói Vilmos r. tag azon ajánlatát, mely szerint a 300 frt jutalmat 600 frtra egészíti ki.

Elfogadtatik.

11. A III. osztály jelenti, hogy az első hazai takarékpénztár részéről, az általa Fáy András nevére tett alapítványból 3000 frt jutalommal kiírt pályázatra (Gazdasági Vízműtan) két munka érkezett be. Az I. számú (Quidquid agis prudenter agas) oly gyenge, hogy tekintetbe nem vehető. Ellenben a II. számú (Jeligéje: Sine aqua omnis est agricultura miserabilis) tartalmára, berendezésére és irányára nézve abszolút becsű munka, mely a magyar irodalomnak dicséretére válik és a kitűzött gyakorlati célznak is megfelel; hiányai, melyek némely helyek homályos fogalmazásában vagy túlerjedtségében állnak, jelentéktelenek, és könnyen megszüntethetők. Ennélfogva a jutalmat a II. számú pályamunkának odaitéltetni ajánlja.

Elfogadtatván, a jutalom kiadása elrendeltetett és a felbontott jeligés levélből *Kvassay Jenő* neve tűnt elő. Egyúttal határozatott, hogy a pályázat eredményéről az első hazai takarékpénztár igazgatósága értesítettetni fog.

12. Olvastatnak az osztályok tagajánlatai, melyek szerint ajánlatnak:

Az I. osztály részéről:

Rendes tagnak: Imre Sándor l. t.

Levelező tagoknak: Dr. Bánóczy József tanár, Csiky Gergely a Kisfaludy-Társaság tagja, dr. Simonyi Zsigmond tanár, dr. Heinrich Gusztáv tanár, Lehr Albert tanár.

Külső tagnak: Teza Emil, a pisai egyetemen a nyelvtudomány tanára.

A II. osztály részéről.

Levelező tagoknak: György Endre orsz. képviselő, Kőrösi József a fővárosi statiszt. hivatal igazgatója, b. Radvánszky Béla orsz. képviselő.

Külső tagnak: Waitz György történet-tanár, Berlinben.

A III. osztály részéről:

Levelező tagoknak: Dr. Kanitz Ágost tanár, dr. Mihalkovics Géza tanár, Péch Antal bányai igazgató.

Külső tagoknak: F. Fouqué a geologia tanára a párisi Collège des France-ban, Dr. Reichenbach Henrik G. a növénykert igazgatója Hamburgban.

Mindez ajánlatok tudomásul vétetvén, az ajánlottakra való titkos szavazás a holnap ülése napirendjére tűzött ki.

13. A jutalmat nem nyert pályamunkák jeligés leveleinek elégetésére az elnök Tarczy Lajos r. és Haan Lajos l. tagokat kéri föl.

Az ülése folytatásban eljártak küldetésökben.

14. Szilágyi Sándor r. t. indítványozza, hogy miután Szabó Károly »Régi magyar könyvtár« című munkája, mely 47 ívre terjed, csak 1000 frtnyi tiszteletdíjban részesült, és így kisebbben mint az Akadémia más kiadványai, melyeknek minden íve 30 forinttal díjaztatik: kérje föl a nagygyűlés az Igazgató Tanácsot, hogy a munka

tiszteletdíját emelje föl ívenkint 30 forintra, a mit a kitűnő munka, melynek összeállítására fáradságos és költséges utazásokat tett szükségessé, minden tekintetben megérdemel.

Az indítvány ajánlólag áttétetik az Igazgató Tanácshoz.

Második nap.

1879. május 22-dikén.

Elegyes ülés.

Gróf Lónyay Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

16. Gróf *Lónyay Menyhért* akadémiai elnök'elöadja, hogy Arany János főtitkár, folytonos betegeskedésére hivatkozva, első ízben az 1877-ik évi nagygyűlésen, második ízben pedig az 1878-ik évi nagygyűlésen beadta lemondását, de ezt az Akadémia nem fogadta el, és helyettesítéséről intézkedett, azon reményben, hogy egészségi állapotának jobbra fordulása a főtitkári teendők újabb átvételére képessé fogja tenni; azonban e remény nem ment teljesedésbe és Arany János most harmad ízben kérte a főtitkári hivataltól való fölmentetését. Indítványozza, hogy az Akadémia a lemondást jelenleg fogadja el, és mivel Arany János főtitkári fizetését, melyet az Alapszabályok 58. § a élethossziglan biztosít neki, már a lefolyt két év alatt sem vette igénybe, és ismételve kijelenté, hogy azt végleges visszalépése után sem fogja elfogadni, ajánlja, hogy az Akadémia őt az Akadémia palotájában általa elfoglalt lakásnak további megtartására és egyúttal a tiszteletbeli főtitkár czimének elfogadására kérje föl.

Az Akadémia mély sajnálattal veszi tudomásul, hogy Arany Jánost egészségi állapota lemondásának újabb bejelentésére kényszeríti; a lemondást ezennel elfogadja, és köszönetet szavaz neki azon jelentékeny szolgálatokért, melyeket az Akadémiának tett, s azon fáradhatatlan buzgalomért, melyet ügyei vezetésében, tizenkét esztendő lefolyása alatt tanúsított. Továbbá az Alapszabályok 58. §-ának értelmében kinyilatkoztatja, hogy főtitkári fizetésének élethossziglani élvezetében meghagyatik és fölkéri az Igazgató Tanácsot, tegye lehetővé, hogy akadémiai lakását is megarthassa. Végül azon óhajtás által vezetettve, hogy nagy neve az Akadémiával ezentúl is a legszorosabb kapcsolatban maradjon, fölkéri őt, hogy a tiszteletbeli főtitkár czímét fogadja el.

17. Elnök úr fölhívja az elegyes ülést, hogy a megüresedett főtitkári hivatal titkos szavazás útján töltsé be.

A szavazatok beadatván, 40 szavazatból

Fraknoi Vilmosra	31
Gyulai Pálra	3
Greguss Ágostra	2
Szabó Józsefre	1
Pauler Gyulára	1

szavazat esett, e szerint Fraknoi Vilmos r. t. főtitkárrá választatott.

(Nagygyűlés.)

18. Elnök úr fölhívja a tiszteleti és rendes tagokat, hogy az osztályok által ajánlott új tagokra szavazatukat adják be.

A titkos szavazás megtörténvén, megválasztattak

Az I. osztályba

<i>Rendes tagnak :</i>	Imre Sándor l. t.	27 szavazattal	8 ellen.
<i>Levelező tagoknak :</i>	Dr. Bánóczy József	26 »	11 »
	Dr. Csiky Gergely	32 »	6 »
	Dr. Simonyi Zsigmond	24 »	12 »
<i>Külső tagnak :</i>	Teza Emil	27 »	5 »

A II. osztályba

<i>Levelező tagoknak :</i>	György Endre	27 szavazattal	9 ellen.
	Kőrösi József	23 »	10 »
	Br. Radvánszky Béla	29 »	6 »
<i>Külső tagnak :</i>	Waitz György	21 »	9 »

A III. osztályba

<i>Levelező tagoknak :</i>	Dr. Mihalkovics Géza	19 szavazattal	9 ellen.
	Pécs Antal	28 »	2 »
<i>Külső tagnak :</i>	Fouqué F.	21 »	2 »

Harmadik nap.

1879. május 23-dikán.

Gróf Lónyay Menyhért akad. elnök úr elnöklése alatt.

20. Főtitkár jelenti, hogy a II. osztály mai napon tartott értekezletéből, a Fraknoi Vilmos főtitkárrá választatása által megüresedett osztálytitkári hivatalra egyhangulag Pesty Frigyes rendes tagot ajánlja.

Az ajánlottra a titkos szavazás megtörténvén, 20 szavazattal 2 ellen osztálytitkárrá választott.

21. Akadémiai elnök úr fölhívja a nagygyűlésre egybegyűlt tiszteleti és rendes tagokat, a Horváth Mihály r. tag halála által az Igazgató-tanácsban megüresedett akadémiai helynek betöltésére.

A titkos szavazatok beadatván, 22 szavazat Arany János r. tagra, egy szavazat pedig Ballagi Mór r. tagra esett; e szerint Arany János r. tag igazgató-taggyá megválasztott.

III.

Igazgatósági ülés.

1879. május 23-dikán.

Gróf Lónyay Menyhért akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

16. Akadémiai elnök úr elöadja, hogy az Akadémia, tegnap tartott elegyes ülésén, Arany János főtitkárnak harmad ízben benyújtott lemondását elfogadta, őt a tiszteletbeli főtitkár czimével ruházta föl és az Igazgató-Tanáchoz azon kéréssel fordult, tegye lehetővé, hogy Arany János az Akadémia palotájában eddig bírt lakását tovább is megtarthassa, utalva egyúttal az Alapszabályok 58. §-ra, mely fizetésének élethossziglan megtartását biztosítja.

Az Igazgató-Tanács sajnálatát fejezi ki Arany János végleges visszalépése fölött, és az Akadémia ügyeinek vezetésében tanusított kiváló buzgalmáért köszönetet szavaz. Egyúttal föntartva az Alapszabályok 58. §-ában foglalt intézkedést, fölkéri az elnökséget, hogy miután Fraknoi Vilmos főtitkárnak akadémiai lakására nézve az Elnökség által megfelelő intézkedés történt, Arany Jánossal lakásának további megtartása iránt értekezzenek és ez ügyben véglegesen intézkedjenek.

17. Olvastatik az akadémiai nagygyűlés végzése, melyben az Igazgató-Tanácsot fölkéri, hogy Szabó Károlynak »Régi magyar könyvtár« című munkájáért kifizetett 1000 frtnyi tiszteletdíját emelje föl ivenkint 30 forintra, vagyis 47 $\frac{1}{2}$ év után 1425 forintra, minthogy ezen minden tekintetben kitűnő munka, melynek összeállítására költséges utazásokat tett szükségessé, méltán megérdemli, hogy más akadémiai kiadványokkal egyenlőn díjaztassék.

Az Igazgató-Tanács a kérelem jogosságát elismerve, fölhatalmazza az elnökséget, hogy a 425 frtnyi tiszteletdíjat a rendkívüli kiadásokra fölvett összegből utalványozza, a mennyiben pedig azt más kiadások vennék igénybe, a jövő évi költségvetésbe vegye föl.

18. Emich Gusztáv bemutatja Hunfalvy János »A magyar birodalom természeti viszonyai« című munkájáról számadásait és kéri a neki szerződésileg járó 1168 ft 84 kr. kifizetését.

Az elnökség fölkéri, hogy e számadások átvizsgálását rendelje el.

19. Bemutattatnak Mezössy Menyhértnek, a Kazinczy-alaphoz tartozó ingatlanok kezeléséről szóló, 1875—77. évi számadásai, és az akadémiai ügyésznek azokra vonatkozó jelentése.

Báró Vay Miklós, Sztoczek József és Pulszky Ferencz igazgató tagok fölkértenek, hogy a számadások átvizsgálását elvállalni és javaslatukat előterjeszteni sziveskedjenek.

20. Akadémiai ügyész jelenti, hogy gróf Széchenyi Pál örökösei az alapítvány jelenlegi biztosításának engedélyezését a kötelezvény előmutatásától tették függővé; azonban a kötelezvény sem az Akadémia levéltárában, sem a Földhitelintézetnél föltalálható nem volt.

Gróf Széchenyi Pál örökösei, illetőleg a család idősbje gróf Széchenyi Kálmán

föl fog kéretni, hogy az 1827. XII. t. cz. által biztosított alapítványi összegról kötelezvényt állítson ki.

21. Podhorányi József rékasi lakos 1870. márczius 10-én kelt végrendeletében az Akadémiának 500 frtot hagyományozott.

Tudomásul vétetik, és úgy az akadémiai ügyészszel, mint a földhitelezéssel közöltetik.

Huszonnegyedik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1879. május 26. dikhán.

Pulszky Ferencz t. t. osztályelnök elnöklése a att.

117. *Deák Farkas* l. t. felolvassa emlékezését *Szalay Ágoston*, 1877-ben elhunyt lev. tag fölött.

Áttéetik a II. osztályhoz, az értekezések során kiadás végett.

118. Olvassatik Budapest főváros főpolgármesterének átirata, melyben az Akadémiát értesíti, hogy ő cs. és ap. királyi felsége folyó évi május hó 4-én kelt legfelsőbb elhatározásával a M. T. Akadémiának az ezüst menyekző alkalmából bemutatott hódolati és üdvkivánati feliratát, legfelsőbb köszönetének nyilvánítása mellett, legkegyelmesebben tudomásul venni méltóztatott.

Tudomásul szolgál.

119. Olvassatik a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszter úrnak május hó 4-én kelt leirata, mely szerint kész, az Akadémia által ajánlott *Szádeczky Lajos* tanárjelöltet, a bécsi egyetem mellett fennálló »Institut für Oesterreichische Geschichtsforschung« nevű intézetbe, évi 1200 forint állami ösztöndíj mellett kiküldeni. Mivel azonban Fehérpataky László részére ugyanezen ösztöndíjat az egész 1879-ik évre kilátásba helyezte, a jelen év második felére Szádeczky Lajosnak külön ösztöndíjat nem engedélyezhet, s részére azt csak 1880. január 1-től kezdve utalványozhatja. Egyébiránt az Akadémiára bízza annak elhatározását, vajjon a Fehérpataky részére kilátásba helyezett ösztöndíjnak jelen évi második fele része Fehérpataky-nak vagy pedig a kiküldendő Szádeczky Lajosnak utalványoztassék.

Az Akadémia a miniszter urnak ajánlatát köszönettel fogadja, és fölhívja a Történelmi Bizottságot, hogy a jelen évi ösztöndíj második felének hovatfordítása iránt véleményét terjeszse elő.

120. Az I. osztály a Pázmándi Horváth Endre születésének száz éves fordulata alkalmából Pázmádon tartandó ünnepélyre: *Szász Károly, Tárkányi Béla, Kautz Gyula, Jedlik Ányos és Xantus János* tagokból álló küldöttség által ajánlja az Akadémiát képviseltetni, fölkérvén Szász Károly r. tagot, hogy az ünnepélyen az emlékezés tartására vállalkozzék.

Elfogadtatik.

121. *Nogáll Károly* cz. püspök jelenti, hogy a pázmándi ünnepély június 8-ról június 22-re halasztott.

Tudomásul vétetik.

122. *Szalay Imre* miniszteri titkár, az atyja *Szalay Ágoston* által lemásolt 216 darab XVI. és XVII. századbeli magyar levelet, a M. T. Akadémiának ajánlja föl.

Köszönettel fogadtatik, és fölhasználás végett a Történelmi Bizottságba tétetik át.

123. A »Congrès Littéraire International« elnöksége meghívja az Akadémiát a folyó évi június 9—16. Londonban tartandó congressusra.

Áttétetik az I. osztályhoz.

124. *Keinz Frigyes* a müncheni kir. könyvtár titkára »Zwei alte ungarische Texte aus einer Handschrift der k. bayerischen Hof- und Staatsbibliothek« című kiadványát négy példányban küldi meg az Akadémiának.

Köszönettel fogadtatik.

125. Bemutattatnak az utolsó összes ülés óta beérkezett ajándék-, csere- és köteles példányok, úgyszintén az Akadémia kiadásában azóta megjelent munkák, ily renddel:

I. Testületektől.

Kön. Preuss. Akademie der Wiss. Berlin. Monatsbericht. Januar. Februar.

Kön. Bayerische Akademie der Wiss. München. *a)* Abhandlungen. Hist. Classe. XIV. B. 2. Abth. Philos. Philolog. Classe. XIV. B. 3. Abth. *b)* Bayer: Über die chemische Synthese. *c)* Sitzungsberichte. Math. Phys. Cl. 1878. 2. 3. 4. H.

Académie R. des Sciences. Kopenhága. Oversigt. 1878. No. 2. 1879. No. 1.

Accademia dei lincei. Róma. Atti. Transunti. Vol. III. Fasc. 5.

Royal Society. Edinburg. *a)* Proceedings. Vol. IX. No. 100. *b)* Transactions. Vol. XXVIII. P. 2.

Society of Antiquaries. London. Proceedings. Vol. VII. No. 5.

Société Hollandaise des Sciences. Harlem. *a)* Naturkundige Verhandelingen. Der. Verza. D. III. *b)* Archives Néerlandaises. Tom. XIII. Livr. 4. 5.

Musée Teyler. Harlem. Archives. Vol. IV. Fasc. 2—3—4. Vol. V. 1-ère Partie.

Deutsche Morgenländ. Ges. Leipzig. Zeitschrift. XXXIII. B. 1—2. H.

Verein für Naturwiss. Unterhaltung. Hamburg. Verhandlungen. III. B.

Office of the Amer. Journal. New Haven. The Amer. Journal of science and arts. No. 101. Vol. XVII.

Geodätisches Institut. Berlin. Détermination télégraphique de la différence de longitude entre Genève et Strassbourg.

Società Italiana di Antropologia. Florenz. Archivio. Vol. IX. Fasc. 1.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger. 1870. Nro. 10.

K. k. Geologische Reichsanstalt. Bécs. *a)* Jahrbuch. XXIX. B. Nr. 1. *b)* Verhandlungen. 1879. Nr. 7. 8.

Magyarhoni földtani társulat. Budapest. Földtani közlöny. IX. évfoly. 3. 4. sz.

Holland k. kormány. Hága. Die Triangulation von Java. 2. Abth.

Olasz k. kormány. Róma. *a)* Bilanci provinciali. An. XVII. *b)* Riforma della legge elettorale politica.

Dunamelléki ref. egyházkerület elnöksége. Budapest. Névtár 1879-re.

II. Magánosoktól.

Benndorf és Hirschfeld. Bécs. Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich.

Mich. Cavaleri. Milano. Il museo Cavaleri e il municipio di Milano.

Alfr. Beumont. Burtgeid. Un' ambasciata Veneziana in Ungheria.

Korizmic László t. t. Budapest. A Tiszavölgy rendezése iránt Palleocapa nézetei 1847-ből.

Bedő Albert. Budapest. Erdő-őr, vagy az erdészeti alapvonalai kérdésekben és feleletekben. Második kiadás.

Bükk László. Tóti. a) Hermanni Witsii Diatribe. b) Distalewi : Az igaz penitentiariartató bűnösnek eleven példája. c) Bárányi : A geogr. tudománynak első kezdete.

Werner Rezső : A *dolus* és *culpa* jelentősége a büntető jogban.

Rössler István. Kassa. Bevezetés a tételes nemzetközi jogba.

III. Köteles példányok.

Weissmann testvérek nyomdája. Budapest. a) Radvánszky : Fanni dalai. b) Váradi : Az én világom. c) Aradi : Mariska emléke. d) Boccaccio száz vig elbeszélése. e) Szana : Molière élete és művei. f) Endrődi : Költemények. g) Kazinczy Ferencz mint szabad közműves. h) Ugyanaz németül. i) Barna : Dec. Jun. Juvenalis satirái. k) Joób : A vasuti politika alapelve. l) Pozder : A tudomány rózsaviránya. m) Szinyvei : A magyar írók névtárának terve.

Magyar testvérek nyomdája. Temesvár. a) Történelmi és régészeti Értesítő. V. évfoly. 2. füz. b) Emlékbeszéd a délmagyarországi részek visszacsatoltatásának százados évfordulója alkalmából. 3 darab.

Ref. főiskola nyomdája. Pápa. Kiss : Monographiai vázlatok a barsi ref. főesperesség multja és jelenéből.

Ziegler K. nyomdája. Komárom. Győry : Hazai történelem népiskolák számára. I. R.

Filtsch S. nyomdája. Nagyszében. a) A doua carte de lectura. b) Kabdebo : Egy szó a nemzetiségi kérdés állam-ethikai világitásban« cz. röpirathoz.

Papnövelde nyomdája. Balázsfalva. a) Elemente Istoria. b) Istoria biblica.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Társadalmi Érték. V. köt. 7. sz.

b) Tört. Érték. VIII. köt. 2. 3. 4. 5. sz.

c) Nyelvtud. Érték. VII. köt. 9. sz.

d) Term. Érték. IX. köt. 2. 7. 9. sz.

e) Nyelvtud. Közlem. XV. köt. I. füz.

Jelentés,

a Magyar T. Akadémia könyvtáráról, 1877. máj. 12-től 1879. ápril 23-ig.

1) A könyvtár tudományos szakjai 38-ra szaporodtak, s összesen 23,671 munkát tartalmaznak, következő kimutatás szerint :

<i>Szokok.</i>	<i>Formatum.</i>	<i>Munkák száma.</i>	<i>Szokok.</i>	<i>Formatum.</i>	<i>Munkák száma.</i>
I. Történelem.	octavo	2708			
	quarto	510			
	folio	433			
		összesen : 3651			
II. Magyar történelem.	octavo	1230	XI. Földleírás.	octavo	280
	quarto	514		quarto	90
	folio	113			
		összesen : 1857			összesen : 370
III. Életrások.	octavo	754	XII. Magyar földírás.	octavo	223
		összesen : 754		quarto	29
IV. Politika.	octavo	1561			összesen : 252
	quarto	92	XIII. Térképek.	octavo és	
	folio	2		quarto	508
		összesen : 1655		folio	3
V. Magyar Politika.	octavo	838			összesen : 511
	quarto	15	XIV. Anthropologia.	octavo	88
	folio	1		quarto	5
		összesen : 854			összesen : 93
VI. Jogtudomány.	octavo	476	XV. Mathematika.	octavo	443
	quarto	103		quarto	166
		összesen : 579			összesen : 609
VII. Magyar jogtudomány.	octavo	518	XVI. Természet-tan.	octavo	378
	quarto	89		quarto	154
	folio	102			összesen : 532
		összesen : 709	XVII. Vegytan.	octavo	227
VIII. Magyar országgyűlés.	folio	84		quarto	13
		összesen : 84			összesen : 240
IX. Statisztika.	octavo	281	XVIII. Állattan.	octavo	144
	quarto	152		quarto	66
		összesen : 433			összesen : 210
X. Utazások.	octavo	489	XIX. Növénytan.	octavo	150
	quarto	107		quarto	37
	folio	10		folio	39
		összesen : 606			összesen : 226
		Öldal : 11182	XX. Ásványtan.	octavo	273
				quarto	48
				folio	7
					összesen : 328
					Öldal : 14553

<i>Szakok.</i>	<i>Formatum.</i>	<i>Munkák száma.</i>	<i>Szakok.</i>	<i>Formatum.</i>	<i>Munkák száma.</i>
	Áthozatal:	14553		Áthozatal:	20193
XXI. Bölcsészet.	octavo	825	XXXI. Classica	octavo	271
	összesen :	825	philologia.	quarto	64
XXII. Széptudo-	octavo	204		folio	2
mány.	quarto	12		összesen :	337
	összesen :	216	XXXII. Régészet.	octavo	344
XXIII. Nyelvtu-	octavo	744		quarto	275
mány.	quarto	150		folio	180
	folio	10		összesen :	799
	összesen :	904	XXXIII. Érmé-	octavo	72
XXIV. Magyar	octavo	230	szet.	quarto	65
nyelvtud.	quarto	9		folio	16
	összesen :	239		összesen :	153
XXV. Régi magy.	octavo	218	XXXIV. Keleti	octavo	147
irodalom.	quarto	248	irodalom.	quarto	61
	folio	25		folio	14
	összesen :	491		összesen :	222
XXVI. Magyar	octavo	1218	XXXV. Olasz-	octavo	168
irodalom.	quarto	42	spanyol iro-	quarto	27
	összesen :	1260	dalom	folio	2
XXVII. Külföldi	octavo	126		összesen :	197
folyóiratok.	quarto	43	XXXVI. Germán	octavo	793
	folio	13	irodalom.	quarto	10
	összesen :	182		folio	—
XXVIII. Magyar	octavo	72		összesen :	803
folyóiratok.	quarto	93	XXXVII. Fran-	octavo	555
	folio	136	czia irodalom.	quarto	4
	összesen :	301		folio	2
XXIX. Görög	octavo	420		összesen :	561
irodalom	quarto	51	XXXVIII. Szláv	octavo	374
	folio	50	irodalom.	quarto	28
	összesen :	521		folio	4
XXX. Latin	octavo	582		összesen :	406
irodalom.	quarto	83			
	folio	36			
	összesen :	701			
	Oldal :	20193		Az összes szám	23671
				munka.	

Az 1877-ről szóló kimutatásban 20,205 munka volt kitéve, ezekhez tehát az elmúlt két évben (1877. máj. 12-től 1879. ápr. 23-ig) 3466 munka járult.

2) A könyvtár szaporodását a járulék napló tünteti fel, a mely 1877. máj. 12-től 1878. máj. 12-ig 1622 számot, 1878. máj.—1879. ápr. 23-ig pedig 1433 számot tartalmaz. Ez ugyan nem jelent mind meg annyi kötetet, minthogy egyes

füzeteket is be kell írni a mint a könyvtárba kerülnek. Az idei szaporodás 189-el kevesebb az 1877—78-ki szaporodásnál, a mi onnan származik, mert a múlt évben a könyvtár a physikai szertár könyveit átvette. A könyvtárba járt 167 folyóirat, melyek közül magyar volt 103, német 34, francia 14, angol 16.

3) A *czédula katalogusok* száma 52 kötet, melyek abc-rendben összeállítva, be vannak kötve. Az *inventariumok* is, a melyek a szakok munkáit folyó szám szerint tartalmazzák, a főbb szakokról meg vannak már, s folyvást készülnek.

4) A könyvtárnoki munka, ugymint a járuléknaplónak folytonos írása, a kötésbe adandó könyvek kikészítése és visszavétele, a kölcsönadások rendbentartása, a lajstromozás folytatása s kijavitása, rendesen foly.

5) A könyvtárt 1877. máj. 12-től 1878. május 12-éig 10400 egyén használta, mi a következőkből kitűnik:

1877. máj. 12—31 ig	390 olvasó használt	491 munkát.
júniusban	425 » »	538 »
szeptemberben	434 » »	546 »
októberben	1629 » »	1821 »
novemberben	1793 » »	2105 »
decemberben	1042 » »	1257 »
1878. januárban	1166 » »	1369 »
februárban	1066 » »	1376 »
márcziusban	1263 » »	1470 »
áprilisben	896 » »	1168 »
május 12-ig	296 » »	386 »

Összesen : 10400 olvasó használt 12527 munkát.

Az 1878. máj. 13-tól 1879. ápril 23-ig terjedő időszak alatt a könyvtár használata a múlt évihez képest csökkent, a mennyiben 9256 olvasó 12135 munkát használt, és pedig:

1878. máj. 13—31-ig	463 olvasó használt	677 munkát.
júniusban	519 » »	712 »
szeptemberben	411 » »	551 »
októberben	1091 » »	1420 »
novemberben	1260 » »	1699 »
decemberben	1045 » »	1401 »
1879. januárban	1334 » »	1681 »
februárban	1183 » »	1550 »
márcziusban	1358 » »	1738 »
ápril 23-ig	592 » »	706 »

Összesen : 9256 olvasó használt 12135 munkát.

Budapest, 1879. ápr. 23-án.

Hunfalvy Pál,
akadémiai könyvtárnok.

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Huszonkettedik akadémiai ülés.

Az I. (nyelv- és széptudományi) osztály *hatodik* ülése.

1879. június 9-én.

Pulszky Ferencz t. t. osztályelnök elnöklése alatt.

19. *Hunfalvy Pál* r. tag fölolvassa »*Ukkon pohár*, a régi magyar jogi szokások egy töredéke« cz. értekezését.

Birálatra adatik.

20. *Greguss Ágost* r. t. bemutat egy szakaszt Shaksperéről írt műve első kötetéből »Shakspere magyar fordítói és hatása a magyar irodalomra« czim alatt.

21. *Volf György* l. t. bemutatja a königsbergi töredék facsimiléjét több példányban, és érczlemezét, melyekkel Dr. Ehrenfeld Adolf úr kedveskedik az Akadémiának s ki egyszersmind azt is igéri, hogy az egész Codexet bővebben megvizsgálja s vizsgálatai eredményét közölni fogja az Akadémiával.

Köszönettel vétetik; a facsimile és érczlemeze az Akadémia levéltárába teendő, Dr. Ehrenfeld Adolf úrnak pedig köszönő levél határoztatik az Akadémia iránt tanúsított több rendbeli szivességeért és tudományos buzgalmaért.

22. Az osztálytitkár előterjeszti, hogy az ercsii Eötvös-bizottság meghívta az Akadémiát az Ercsiben, június 15-én felavatandó Eötvös-émlék ünnepélyére. Minthogy az ügy sürgős s június 15-ig nem tartatik összes ülés, az elnökség fölkérte az osztályt, hogy az ünnepélyre küldöttséget válaszszon úgy a maga kebeléből, mint a többi osztályokból.

Az ercsii küldöttség vezetésére Pulszky Ferencz osztályelnök kéretett föl, a küldöttség tagjaiúl pedig

Zichy Antal

Szász Károly

Ballagi Mór

Fraknói Vilmos

Szabó József

Pesty Frigyes

Keleti Károly

Frivaldszky János

Nendtvich Károly r. tt.

Deák Farkas l. t.

Ezeken kívül mindazok, a kik még csatlakozni kívánnak.

Huszonharmadik akadémiai ülés.

A II. (phil., tört. és társad. tud.) osztály hatodik ülése.

1879. június 16-án.

Pauler Tivadar t. osztályelnök elnöklése alatt.

1. *Pór Antal* lev. tag olvassa »II. Pius pápa és Hunyadi Mátyás király« című értekezését.

2. *Gyárfás István* l. t. olvassa: »A jászkúnok belélete a XIII. és XIV. században« cz. dolgozatát.

Tudomásúl vétetik.

IV.

Igazgatósági ülés.

1879. jún. 17-én.

Gróf Lónya y Menyhért akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

1. Olvassatik a mm. vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úrnak f. évi jún. 10-én 15,539. sz. alatt kelt leirata, melyben közli az Eszterházy-képtár több festményén észlelt romlás tárgyában egybehívott tanácskozmány megállapodásait, a melyeknek értelmében a képtár helyiségeiben többrendbeli átalakítások szükségessége merül föl; úgymint a falak mentében vezetett fűtő csöveknek a terem közepére való áthelyezése; a kapuzatoknak alacsonyabbra és keskenyebbre változtatása és sötét szövetű függönyökkel ellátása; a falaknak sötét színre festése; végre a képzőművészeti társulat volt helyiségeinek a képtárhoz csatolása és megfelelő átalakítása. A miniszteri leirat azon reményességét fejezi ki, hogy ez átalakításokat és változtatásokat, melyek összesen 14,528 frt 19 krnyi költséget igényelnek, az Akadémia saját költségén foganatosítandja.

Az Igazgató Tanács a fentfólgó kérdések beható tárgyalása után azon eredményre jutott, hogy az Akadémia nem érezheti magát sem kötelezve, sem jelen pénzügyi viszonyai között képesítve arra, hogy a kérdéses munkálatok költségeit magára vállalja. Minthogy ugyanis a vízfűtési szerkezet egészen a minisztérium közegének utasításai szerint készült, a mennyiben ez jelenleg czélszerűtlennek vagy következményeiben károsnak mutatkozik: az Akadémia minden felelősségtől és a szükségesnek látszó átalakítás tekintetében minden kötelezettségtől fölmentve tekintheti magát. Hasonlóképen a többi decoratív átalakításokra, melyek nem a műkincsek biztosítását illetik, az Akadémia sem szerződészerűleg, sem a fennálló gyakorlat szerint kötelezve nincs. Az Igazgató Tanács ezek után abban állapodik meg, hogy a ungu vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kéressék föl, hogy az Akadémiát, mely a képtár biztosítása céljából az 1874—6. években történt nagy építkezések költségeire fölvelt adósságot sem volt képes ekkorig törleszteni, ez újabb költséggel, mely tudományos munkásságát ismét megzsibbasztaná, ne terhelje.

Huszonnegyedik akadémiai ülés.

A III. (mathem. és természettud.) osztály hatodik ülése.

1879. június 23-án.

H a n t k e n M i k s a r. t. h. elnök elnöklése alatt,

kit, mint jelenlevő legidősebb r. tagot, az alapszabályok értelmében, Sztoczek József elnök úr távollétében, az elnöki szék elfoglalására, az osztálytitkár felkért.

135. *Hunyadi Jenő* 1. tag »A másodfokú felület elméletéhez« című értekezését olvassa. Kivonata ez:

Több, mint százhusz év előtt Euler indította meg ama vizsgálatokat, melyek a másodfokú felületek általános tulajdonságaira vonatkoznak és ebbeli vizsgálataiban e felületek öt főfaját ismeré föl. Euler vizsgálatait leginkább Monge és minden tekintetben jelentékeny tanítványai fejlesztették, czéljuk elérésére majd a tiszta geometriai, majd pedig az analitikai módszereket használták. E bűvárokhoz csatlakoztak végre az új- és a jelenkor geometriái.

Ha mindjárt a több mint egy századon át működő geometrák fáradhatlan bűvárlatainak a másodfokú felületekre vonatkozólag számos elméletet is köszönünk, melyek által e felületek elmélete több irányban teljesen befejezettnek tekinthető, a nevezett felületek általános elméletében még mindig egy lényeges hézagot látunk, melyet teljesen betölteni a geometráknak még mai napig sem sikerült.

Az említett hézag pótolása egy oly tétel fölkeresésében áll, mely, a mennyire csak lehetséges, könnyen és egyszerűen mutatná ki amaz összefüggést, mely a másodfokú felület tíz pontja között létezik.

Ha meggondoljuk, hogy a másodfokú felület kilencz pont által van meghatározva, úgy könnyű belátni, hogy a kérdéses tétel e felületek elméletében a legfontosabb életkérdés szerepét játsza. A brüsseli akadémia a kérdésben forgó tétel rendkívüli fontosságát kellőleg méltányolva, már 1875-ben tűzte ki a következő pályakérdést:

»Kerestetik egy tétele a másodfokú felületeknek, mely analogonját képezze a Pascal-féle tételnek és a másodfokú felület tíz pontja közötti összefüggést tartalmazza.«

E pályakérdésre a brüsseli akadémiahoz felelet nem érkezvén, az e kérdést újból azzal a módosítással tűzte ki, hogy az új pályakérdés tárgyát képezze egy tétel, mely szintén csak a Pascal-féle tételnek analogonját képezi. Ez újabb pályakérdés megoldója Charles úr volt.

A brüsseli akadémia, különösen az 1875-ben kitűzött pályakérdése által a geometrák figyelmét a másodfokú felületek ama tételeire vonta, melyek az e felületnek tíz pontja közötti összefüggésre vonatkoznak és ha mindjárt a geometrák ebbeli bűvárlatai még mai napig sem értek czélt, mind annak daczára el kell ismernünk, hogy a brüsseli akadémianak e pályakérdése serkentette a geometrákat az ilyenmű tételek fölkeresésére. Amaz idő óta több, a szóban forgó kérdéssel a legszorosabb összefüggés-

bén álló kérdés merült föl, melyek közül némelyek már végkép el is döntettek. Az eldöntött kérdések közül azok, melyek a másodfokú felületekre vonatkoznak, a következő három osztályba sorozhatók:

1. Kerestetik a másodfokú felületeknek oly tétele, a mely analogonját képezze a kúpszeletek elméletében előforduló és annak hat pontja közötti összefüggésére vonatkozó tételnek, a nélkül, hogy a kérdéses analogon a másodfokú felület tíz pontja közötti relatióra vonatkoznék.

2. A másodfokú felület szerkesztése kilencz adott pontból.

3. A másodfokú felület tíz pontja között fennálló relatio.

Az utóbbi osztályzatba tartozó tételek sora, ha a legújabbban megjelent Sautreaux tételétől eltekintünk, pusztán csak Paul Serret úrnak következő két tételére szorítkozik:

I. Ha a másodfokú felület tíz pontját egyenlően öt-öt pontra osztjuk föl, úgy minden osztály pontjai egy térbeli ötszöget határoznak meg, mely térbeli ötszögek egy másik másodfokú felületre nézve egyidejűleg conjugáltak.

II. Ha a másodfokú felület tíz pontját négy és hat pontra osztjuk föl, úgy az azok által meghatározott tetraéder és hexagonális octaéder egy másik másodfokú felületre nézve egyidejűleg conjugáltak.

És megfordítva stb.

Az I. alatti tétel megfordítását a következő alakban mondhatjuk ki:

III. Tíz pont öt és ötre fölosztva két térbeli ötszögöt határoz meg, ha ez ötszögekben az átlók végpontjainak megfelelő szögek síkjai egy másodfokú felületre nézve egyidejűleg conjugáltak, úgy a tíz pont egy másik másodfokú felületen fekszik.

E rövid történelmi bevezetés után áttérünk az értekezés tartalmának rövid ismertetésére.

A másodfokú felületen fekvő tíz pont között létező összefüggést nem csak Paul Serret geometriai tételei által fejezhetjük ki, hanem tisztán analytikailag is, midőn a másodfokú felületek egyenletéből indulunk ki.

Ha tehát első sorban a másodfokú felületek következő egyenletéből:

$$\begin{cases} a_{11}x^2 + a_{22}y^2 + a_{33}z^2 + a_{44}p^2 + 2a_{12}xy + 2a_{13}xz + 2a_{14}xp \\ + 2a_{23}yz + 2a_{24}yp + 2a_{34}zp = 0 \end{cases}$$

indulunk ki és kifejezzük, hogy az összrendezői által adott tíz pont a másodfokú felületen fekszik, úgy ez által az a_{11} stb. állandók között tíz egynemű vonalós feltéti egyenletet nyerünk, a melyekből az a_{11} stb. állandók kiküszöbölése által keletkező egyenlet a másodfokú felület tíz pontja között fennálló összefüggést fejezi ki.

Ha továbbá valamely másodfokú felület a tetraéder, vagy a hexagonális octaéder, vagy pedig végre a térbeli ötszög csúcsain megy keresztül, ismeretes, hogy ezekhez képest a másodfokú felület egyenletének más és más alakot adhatunk, mely egyenletek mindnyájan az előbb nevezett idomok meghatározó adatain kívül még bizonyos számú tetszőleges állandókat is tartalmaznak.

A tetraéder, a hexagonális octaéder és a térbeli ötszög, négy, hat és öt pont által van meghatározva; ha a másodfokú felületet az ez ido-

mok négy, hat vagy öt csúcán keresztül menni kényszerítjük, úgy azok egyenleteiben még hat, négy és öt tetszőleges állandó fog homogénezen és vonalosan előfordulni, és ha így ennek kifejezést adtunk, hogy a másodfokú felület a tetraéder négy csúcán kívül még hat ponton, vagy, hogy az a hexagonális octaéder hat csúcán kívül még négy ponton, vagy a térbeli ötszög öt csúcán kívül még öt ponton menjen át, úgy az előbbieken szerint hat, négy és öt feltételt nyerünk, melyekben a bennök vonalosan és egymeműen előforduló hat, négy és öt állandó kiküszöbölése által minden egyes esetben egy föltételt nyerünk, mely a másodfokú felület tíz pontja között létező összefüggést különféle alakban tünteti elő.

A másodfokú felületen fekvő tíz pont közötti összefüggést még más alakokban nyerjük, ha e tíz pontra P. Serret tételeit alkalmazzuk.

Ez alakilag különböző egyenleteknek a fölállításával foglalkozik az értekezés első része.

Miután az említett hat egyenlet, melyek közül mindegyik több egyenletnek a képviselője, mindannyi ugyanazon mértani föltételt fejezi ki, kell, hogy a nevezett egyenletek egymással oly összefüggésben álljanak, hogy azok mindegyikéből a többiek levezethetők legyenek. Az értekezés második része ez összefüggés kipuhatólására vonatkozik.

136. *Leγγελ Béla* l. t. »A rank-herleini és szejkei ásványvizek chemiai elemzéséről értekezik. Kivonatban így:

I.

Rankon öt forrás van, melyek egymáshoz közel fekszenek. Ezek között legkiválóbb a Zsigmondy Vilmos bányamérnök úr által létesített artézi kút, melynek vize általam elemeztetett, míg a többiek Kalecsinszky Sándor, Kovács Elek tanárjelöltek, továbbá Horváth Antal bölcsészethallgató és végre Erdős János gyógyszerész-növendék által felügyeletem alatt elemeztettek.

A nélkül, hogy az elemzés részleteibe bocsátkoznám, itt csak a nyert eredményeket közlöm:

A rank-herleini ásványvizek vegyalkatának táblázatos összeállítása.

1000 súlyrész vízben.

A l k a t r é s z	Artézi kút	Régi kút	Erdei kút	Valeria-kút	Rudolf-kút
Szénsavas nátrium	1·0339	0 9916	0·9573	0·0871	0·1133
Chlórnátrium	0·8934	1·1264	0·8616	0·4443	0·3574
Bórsavas nátrium	0·0033	—	0·0066	—	—
Chlórkálium	0·0366	0·0862	0·0523	0·1115	nyomai
Szénsavas lithium	0·0093	nyomai	—	—	—

1000 súlyrész vízben.

Alkatrész	Artézi kút	Régi kút	Erdei kút	Valeria-kút	Rudolf-kút
Szénsavas calcium...	0·4588	0·2681	0·4995	0·4701	0·6155
Kénsavas calcium...	0·0781	0·0629	0·0108	0 1062	0·1380
Kénsavas strontium...	—	0·0131	0·0103	—	—
Kénsavas bárium...	—	nyomai	—	—	—
Szénsavas magnesium	0·0676	0·5509	0·5051	0·4556	0·3152
Szénsavas vas.....	0·0474	0·0106	0·0074	0·0469	0·0224
Szénsavas mangán...	0·0039	nyomai	—	0·0013	0·0037
Alumíniumoxyd.....	0·0031	nyomai	0·0048	—	0·0024
Kovasav.....	0 0657	0 0752	0·0467	0 0450	0·0342
Phosphorsavók.....	nyomai	—	—	—	—
Hangyasavók.....	nyomai	—	—	—	—
Szilárd alkatrészek..	2·7011	3·1850	2·9697	1 7680	1 6021
Szabad és félig kötött szénsav.....	3·2560 (1628 ^{cc})	1·736 (868 ^{cc})	2·919 (1481 ^{cc})	2·2176 (1108 ^{cc})	1·891 (945·5 ^{cc})
A víz fajszülya.....	1·00308	1·00118	1·00137	1·00217	1·0023
A víz hőmérséke.....	15 ° C.	13·5 ° C.	11 ° C.	10 ° C.	11·8 ° C.

A rank-herleini ásványvizek, mint a fönnebbi táblázat mutatja, a konyhasótartalmú vasas saványvizek közé tartoznak. Az artézi kút vize a hasonló vegyalkatú vizek közül jelentékeny vastartalma és a benne foglalt nagymennyiségű szabad szénsav által tűnik ki.

II.

Szejke Erdélyben Székely-Udvarhelytől kis félórányi távolságra egy tágasabb völgyben fekszik, mely conglomerátokból álló hegyek által van határolva.

A forrás gondosan van foglalva és nem mélyen fekszik a föld színe alatt. Vízbősége rendkívüli nagy, úgy annyira, hogy tetemes része a forrásvíznek használatlanul folyik le a közeleső patakba.

A vegyelemzéshez szükséges előmunkálatokat a forrásnál hajtottam végre és ott helyben meghatároztam a vízben feloldott szénélegkéneget, valamint az összes szénsavat. Az elemzés többi és egyéb részleteibe czúttal nem bocsátkozom, csupán a nyert credményt tüntetem föl az alább összeállított táblázatban.

	1000 s. r. vízben
Chlórnátrium	3 0344
Chlórkálium	0 3534
Chlórlihium	0 0109
Chlórcaesium	0 2993
Szénsavas calcium (szénsavas strontium nyomaival)	0 3261
» magnésium	0 2413
» vas	0 0047
Kovasav	0 0185
Szilárd alkatrészek	4 3885
A szabad és félig kötött szénsav	0 6743
Vagyis 1000 gr. vízben 337 1 köbcetiméter.	
Szénéleg-kéneg	0 00096 gr.
Vagyis 1000 gramm vízben 0 352 köbcetiméter.	
A forrásból előtörő gáz 100 térfogatában van:	
Szénsav	18 20 térfogat.
Mocsárlég	81 08 »
Az ásványvíz fajsúlya 1 00356; hőmérséke 11 8° C. (9 5° R.); ā levegő volt 20° C. (16° R.).	

A fönnebbi adatokból kitűnik, hogy ez ásványvíz a hideg, sós, kénes gyógyvizek közé tartozik.

137. *Laufenauer Károly* egyetemi magántanárnak »Vizsgálatok az agy corticalis látmezejéről« cz. dolgozatát bemutatja Dr. Balogh Kálmán r. t. A kivonat így szól:

Már Meynert tisztán morphologiai következtetés alapján ama nézetét fejezte ki, hogy az agy mellső része mozgató, hátsó lebenyei pedig érzési jellegűek.

Hitzig és Frits, Ferrier, Nothnagel s nálunk Balogh, önálló kísérletek alapján, ez akkor csak valószínűnek tartott föltevést — a bebizonyított tények sorába emelték, s azt számosan mások is megerősítették. Ma az agy corticalis felületének már mintegy 30—35 pontja ismeretes, melyek villamos izgatásra izom-ingerületeket váltanak ki, vagy az azon pontokon eszközölt agy-állomány roncsolás- vagy kiirtások után izomhűdéseknek eredményeznek.

Tétettek többek által vizsgálatok az agy érzési területének kipuhatólására is, s itt főleg az agy corticalis látmezője az, mely kiválóbb figyelemben részesült.

Hitzig, Munk és mások az agy corticalis látmezejét a nyakszirtlebenyre helybelítették; Goltz ellenben azt állítja, hogy más területű agylebenyek megsértése után is látzavarok léphetnek föl.

Ez ellentétes nézetek arra indítottak, hogy alkalmas anyagou, megbizható vizsgálati módszerrel, e vitás kérdést magam is átvizsgáljam.

E czélra legalkalmasabbnak látszott előttem a lát szerv kiirtása után bekövetkező másodlagos degeneratiókat használni föl, mely úton — ha az optikus-nak csakugyan van összeköttetése az agykéreggel, ott okvetlen

atrophiáknak kell bekövetkezniök, s a mely sorvadások pontosan fogják jelezni az agykéreg látó területét.

A kiirtásokat Gudden módszere szerint fiatal állatokon kell végezni, a bekövetkező sorvadások a teljesen kinőtt állat agyán fognak mutatkozni. Én macskákat és házi-nyulat használtam e célra.

Vizsgálataim eredményekép azt találtam, hogy:

1) a macskánál egy oldali szemkiirtások után, a kiirtott szemmel keresztezett nyakszirt-lebenyen sorvadások mutatkoznak;

2) a sorvadás — a fejlődésben visszamaradás — legkifejezettebb a nyakszirtlebeny csúcán, melyet a IV-ik fal-nyakszirttekervény domborúlata képez. Ugyancsak sorvad még a IV-ik fal-nyakszirttekervény belső felülete is, oly módon, hogy annak határát a kerges határbarázda képezi;

3) egyes agylebenyek compensativ túlfejlődése a felnőtt macskánál nem észlelhető;

4) a tekervényekben szegény házi-nyul agyán is, a kiirtott szemmel keresztezett nyakszirt lebeny csucsán sorvadás mutatkozik;

5) szemkiirtások után, megegyezőleg Gudden vizsgálataival, sorvad a kiirtott szemmel keresztezett láthuzam, a corpus geniculatum externum, a felső ikertest és láttelep hátsó része, míg az alsó ikertest a sorvadásos folyamatban nem vesz részt.

Az értekezések birálatra adandók.

Huszonötödik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1879. június 30-án.

Pulszky Ferencz t. t. helyettes elnök elnöklése alatt.

139. *Zichy Antal* t. tag fölolvassa jelentését a gróf Széchenyi István-féle kéziratokról, különösen az azok között talált naplókról, a melyekből kivonatot készített, s azt kiadás végett az Akadémiának rendelkezésére bocsátja. A kivonat így hangzik:

E kéziratoknak legbecsesebb, legjelentékenyebb részét a naplók képezik, melyekkel a M. T. Akadémia, s általa a közönség egy megbecsülhetetlen kincsbányának jutott birtokába.

A boldogult már fiatal korában fölvette a szokást, hogy élményeit, »a jót és rosszat, a mi vele történt«, napról napra, kendőzetlen pongyolassággal följegyezgesse. E szokást élete alkonyáig, szívének gyászos megtöréseig, megtartotta. Hosszú, mozgalmas egész életén át nem hagyott ki tán egy napot sem.

Mikor e naplókat írni kezdette, alig lehetett némi sejtelve a nevezetes regeneratori szerepről, mely reá várt. Arra, hogy valami szépet is nyújtson, hogy az olvasónak kíváncsiságát kielégítse, főleg, hogy magát minden gyengeségtől ment nagy ember gyanánt mutassa be és bámul-

tassa meg, soha sem gondolt. Úgy, hogy mintegy tükörben, de minden szépítés, minden optikai csalódás nélkül pillanthatjuk meg e bámulatos egyéniséget.

A becses anyagot, melynek előleges átvizsgálásával megbízva volt, értekező öt osztályba vélte sorolhatónak.

Ezeket egyenkint ismerteti, kiemelve belőlök egyes jellemző vonásokat.

Az egész gyűjteménynek kétségkívül legbecsesebb, legtartalmasabb része az utolsó (V.) osztály, mint a mely a nagy államférfinak egész nyilvános életpályáját foglalja magában. Kezdődik amaz időszakot képző első föllépésével, midőn az 1825-diki országgyűlésen, nagylelkű kezdeményezéssel a M. Tud. Akadémiának alapját vetette meg s 12 kötetben végig-megy, az azóta tartott összes országgyűléseken, beleértve az 1847⁷/₈-diket is. Élénk képét nyújtja hazánk egész újjászületésének, s jellemzi az ebben szerepelt nevezetesebb egyéniségeket. Ilyenek: Wesselényi, Nagy Pál, Deák, Batthyányi, Eötvös, Kemény, Reviczky, Majláth, Vay, Somssich, Szentkirályi, Kossuth, az öreg nádor, és fia István, stb. stb. Mindezt többé-kevesebbé találóan, saját hatalmas egyéniségéhez mérve, mindig érdekes eredeti módon ítéli meg, legkevesebbé sem titkolva határozott rokon- és ellenszenveit.

A részletek bővebb ismertetésétől annál inkább vonakodik É., mert egyúttal az egésznek általa e télen készült, aránylag elég terjedelmes hű kivonatát mutatja be s bocsátja rendelkezésére a t. Akadémiának.

A több helyen előforduló érdekes reflexiókat, szellemes ötleteket, adomákat egy külön füzetbe gyűjtögette É. s két részre osztva, u. m. komolyakra és tréfásakra, szintén a t. Akadémiának rendelkezésére bocsátja.

Az iránt, vajjon elérkezett-e az idő egy ilyféle kivonatnak is közzétételére, É.-nek némi kételyei vannak. Ha ez a kérdés napirendre kerülne, É. véleménye szerint egy külön bizottság lenne az egész anyagnak, leginkább a még kihagyandók és törlendőek szempontjából, újabb átvizsgálásával megbízandó.

Ez adatokból, bármily jellemzők és becsesek legyenek is, É. véleménye szerint, gr. Széchenyi István teljes életrajza még össze nem állítható. Sok dolgot, melyben magának is főrésze volt, csak felületesen érint, némely futólag s pongyolán odavetett megjegyzése majdnem érthetetlen, végre tömérdek a kivágás és törlés, mely nyilván az ő rendelkezésére, meghitt kéz által, de tán túlzott szigorral is, a könyvek egyes lapjain végrehajtott. Mindez kiegészítést, más adatokkal gondos egybehasonlítást, s bizonynyal több évi fáradságot és munkát fog kívánni, a történetírói hivatás égi adományán fölül.

Még csak egy megható vonást közöl É. a dicsóúltnek volt hitvestársa iránti magasztos szerelméről, s Wesselényivel való ifjúkori barátságáról, s egy meleg apostróphot intézve a sokat szenvedett nagy emberhez, kinek nem sokára emlékszobrát emelendjük föl, jelentését bevégzi.

Az Akadémia e kivonatot átteszi a gróf Széchenyi István-féle kéziratok átvizsgálására kiküldött bizottsághoz, melynek jelentését úgy Zichy Antal t. t. munkálata, valamint általában a nagy államférfiú kéziratainak mikép értékesítése tárgyában, mielőbb elvárja.

140. *Szász Károly* r. t. jelentést tesz a Pázmándi Horváth Endre, 1839-ben elhunyt r. tag, síremléke és emléktáblája felavatási ünnepélyére Győrbe és Pázmándra kiküldött akadémiai bizottság eljárásáról, egyúttal fölolvassa az emléktábla leleplezése alkalmával előadott emlékbeszédet.

A jelentés tudomásul vétetik és az emlékbeszédnek az »Értekezések« során kiadása határoztatik.

141. *Pulszky Ferencz* t. tag jelentést tesz a báró Eötvös József szülőhelyén Ercsiben fölállított emlékoszlop ünnepélyes leleplezésére (június 15-én) kiküldött akadémiai bizottság eljárásáról.

Tudomásul vétetik.

142. Bemutattatik a *Weninger Vincze* lev. tag május 29-én bekövetkezett haláláról szóló családi gyászjelentés.

Az Akadémia fájdalmas részvétét fejezi ki nagyérdemű tagjának elhunytá fölött, és fölhívja a III. osztályt, hogy az emlékbeszéd megtartásáról gondoskodjék.

143. Olvassatik az I. osztály június 14-én tartott értekezletének határozata, mely szerint magáévá teszi Budenz József r. tag következő indítványát: »Az ugor nyelvek rendszeren folytatandó tüzetesebb kinyomozására létesíttessék egy külön pénz-alap »Reguly-alap« névvel; szólíttassék föl az osztály, az Akadémia, hogy ez alap létesítését elvben elfogadván, az azt illető részletes szabályok kidolgozásával és előterjesztésével bizza meg a Nyelvtudományi Bizottságot.« Az osztály ezzel kapcsolatban jelenti, hogy az indítványozó a maga részéről 500 forintot, Szarvas Gábor l. t. pedig a »Nyelvőr« szerkesztősége részéről 50 aranyat ajánl föl a Reguly-alaphoz.

Az összes ülés az indítványt helyesli és magáévá teszi, a Nyelvtudományi Bizottságot a Reguly-alap szabályainak kidolgozására és előterjesztésére fölhívja, a két adományozónak köszönetet szavaz, és úgy a Reguly-alap létesítéséről, mint ez adományokról az Igazgató Tanácsot értesíti.

144. Olvassatik az I. osztály június 14-én tartott értekezletének határozata, a melyben az Akadémiát fölhívja, hogy a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztériumnál Szarvas Gábor lev. tagnak, mint a magyar nyelvtörténeti szótár szerkesztőjének a gymnasiumi tanítás alól egy évre fölmentést eszközöljön ki.

A m. kir. vallás és közoktatásügyi minisztérium föl fog kéretni, hogy Szarvas Gábort egy esztendőre tanári teendőitől fölmenteni méltóztassék.

145. A III. osztály jelenti, hogy néhai *Virányi János* hátrahagyott, és az özvegy által megvásárlás végett fölajánlott kéziratainak természettudományi része tudományos értékkel nem bír; egyúttal fölhívja az Akadémia figyelmét egy nagy műszótárra, mely a kéziratok között találtatik.

Az I. osztály fölhívatik, hogy a műszótárra vonatkozó kéziratokat vizsgálta meg, és azokról az összes ülésnek jelentést tegyen.

146. Az irodalomtörténeti bizottság jelenti, hogy ápril 25-én tartott ülésében megalakult, elnökévé Szász Károly r. tagot, s előadó-jává Szilády Áron r. tagot választotta meg.

Tudomásul szolgál.

147. Olvastatik *Ponori Tewrewk Emil* l. t. kérvénye, melyben előadja, hogy Festus Pompejust illető tanulmányainak befejezéséhez három codexre van szüksége, melyek egyike az Escorial, — a másik kettő pedig a leydeni egyetem könyvtárában őriztetik; és azon kérelemmel fordul az Akadémiához, eszközölje ki, hogy e három codex, tudományos átvizsgálás végett, Budapestre megküldessék.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium föl fog kéretni, hogy e három codexnek Budapestre küldését eszközölje ki.

148. A magyar orvosok és természetvizsgálók Budapesten augusztus 28-tól szeptember 2-ig tartandó XX. nagygyűlésének előkészítő bizottsága az Akadémiát a nagygyűlésre meghívja.

Szabó József r. tag fölkéretik, hogy a gyűlésen jelenlevő akadémiai tagokkal az Akadémiát képviselje.

149. F. Fouqué, Emilio Teza és Waitz György, az utolsó nagygyűlésen megválasztott kültagok megválasztásukért köszöneteket fejezik ki.

Tudomásul vétetik.

150. A felső-magyarországi múzeum-egylet, az aradi főgymnasium, a gopici főgymnasium, a hódmező-vásárhelyi tanító-egyesület és a budapesti cipészsegédek önképző egylete az akadémiai kiadványoknak ajándékkul megküldéseért folyamodnak.

A kérvények a könyvtári bizottsághoz tételnek át.

151. Főtítkár bemutatja az utolsó összes ülés óta beérkezett ajándék-, csere- és köteles-példányokat, úgyszintén az Akadémia kiadásában megjelent munkákat, ily renddel:

I. Testületektől:

Académie R. des Sciences. Amsterdam. *a)* Verhandelingen. D. XVIII. *b)* Jaarboek voor 1877. *c)* Idyllia aliaque poemata. *d)* Verslagen en Mededeelingen. Afd. Letterkunde. D. VII. Afd. Naturkunde. D. XII. XIII. *e)* Processen-Verbaal 1877. s.

Kön. Preuss. Akademie der Wiss. Berlin. Monatsbericht. März, April. 1879.

Kön. Bayerische Akad. der Wiss. München. Sitzungsberichte. Philos. Philol. und Hist. Cl. 1878. II. B. 3. H. Math. Phys. Cl. 1879. 1. H.

Académie Imp. des Sciences. Sz. Pétervár. Mémoires. Tom. XXVI. No. 5. 6. 7 8. 9. 10. 11.

Accademia della Crusca. Florenz. Atti. 1878.

R. Microscopical Society. London. Journal. Vol. II. No. 3—4.

Kön. Statist. Topographisches Bureau. Stuttgart. Vierteljahrschrift. 1878. 1. 2. 3. 4. H.

Accademia dei Lincei. Róma. Atti. Transunti. Vol. III. Fasc. 6.

Botanischer Verein. Berlin. Verhandlungen. XX. Jahrg.

Germanisches Museum. Nürnberg. *a)* Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit. 1878. Nr. 1—12. *b)* 24-ster Jahresbericht.

Naturforschende Gesellschaft. Bern. *a)* Mittheilungen aus dem Jahre 1877. *b)* Comptes-rendu 1877.

Museum of Comparative Zoology. Cambridge. Bulletin. Vol. V. No. 8—9.

Amer. Geograph. Society. New-York. Bulletin. 1879. No. 2.

Office of the Amer. Journal. New Haven. The Amer. Journal of science and arts. No. 102. Vol. XVII.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger. 1879. Nr. 13.

Tudom. Akadémia. Krakó. *a)* Starodawne prawa Polsk. Pomn. Tom. V. *b)* Pamietnik. Widz. Matem. Przy. Tom. IV. *c)* Archivum. Tom. I. *d)* Rozprawy. Widz. Filol. Tom. VI. Widz. Hist. Philoz. Tom. IX. *e)* Monumenta. Tom. III. *f)* Po Ucieczce Henryka 1574—75. *g)* Acta Historica. Tom. I.

K. k. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Abhandlungen. XII. B. 1. H.

K. k. Statist. Central-Commission. Bécs. Statist. Jahrbuch für 1876. 7. H.

Archaeol. társaság. Zágráb. Viesztnik. God. I. Br. 3.

Erdélyi Múzeum-egylet. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. VI. évfoly. 5. 6. sz.

Felső-magyarországi Múzeum-egylet. Kassa. III. Évkönyv.

Magyarországi Kárpát-egylet. Késmárk. Évkönyv. VI. évfoly.

Angol kormány. Calcutta. *a)* Catalogue of Sanskrit Mss. Fasc. 11. *b)* List of Sanskrit Mss. *c)* A catalogue of Sanskrit Mss. P. III. *d)* Notices of Sanskrit Mss. Vol. IV. No. 13.

Holland kormány. Batavia. Magnetical and meteorological observations. Vol. I. II. III.

Fővárosi tanács. Budapest. A főváros statiszt. hivatalának havi kimutatásai. IV. V. VI. évfoly.

Tiszavölgyi Társulat központi bizottsága. Budapest. Jelentés az 1879. június 15-én tartott közgyűléshez.

Békésmegyei gazd. egylet. B.-Csaba. Értesítő 1878-ról.

Dunamelléki reform. egyházkerület elnöksége. Budapest. Az 1879. ápril havában tartott közgyűlésének jkönyve.

Dunántúli reform. egyházkerület elnöksége. Pápa. Az 1879. ápril havában tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.

Eötvös-alap bizottság. Budapest. Eötvös-émlék. 3 példány.

Iskolai Értesítő 187^{8/9}-ről a trencsényi kir. főgymnasium, a budapesti állami felsőbb leányiskola, a nagyszombati ipariskola és a galgóczi polgári iskola részéről.

II. Magánosoktól.

G. Stieda. Dorpat. *a)* Waldhauer : Zur Anthropologie der Liven. *b)* Szydłowsky : Beiträge zur Microscopie der Faeces.

P. Matcovich. Fiume. *a)* E. Hlasiewetz : Introduzione alla analisi chimica qualitativa. *b)* Flora crittogamica di Fiume.

H. Scheffler. Braunschweig. Wärme und Elasticität.

E. Teza k. t. Piza. Dei nomi del cammello presso alcuni popoli.

Th. H. Lewin. Calcutta. A manuel of Tibetan.

Dr. Dezső Béla. Grátz. *a)* Hystiologie und Sprossentwikelung der Tethyen. *b)* A tethya lyncurium sarjfejlődése.

Ney Ferencz I. t. Budapest. Dics-ének Eötvös József báró budapesti emlékszobrának leleplezési ünnepélyére.

Borbás Vincze. Budapest. Pteridophyta herbarii Dris L. Haynald Hungarica.

Rózsashegyi Pál. Budapest. Üdvészózat ó Felsőgeik nászünnepeének huszonötödik évfordulója tiszteletére. 2 példány.

Dr. Schiller-Szinessy. Cambridge. Lowe: The fragment of Talmud Babil pesachim.

Tóth Károly. Budapest. *a)* Die Selbstkosten und die Tarifconstruction der Eisenbahntransporte. *b)* Die Bahnverwaltungs-Systeme in Ungarn.

A. Proudhomme de Borre. Brüssel. Etude sur les espèces de la tribu des Féronides. Stern Albert. Új-Pest. Szász Károly Eötvös-ódája, héber nyelven.

Rosty Kálmán. Kalocsa. Aurora purpurans Dno Lud. Haynald cardinali presbytero. etc.

Podhorszky Lajos I. t. Traduction de la première élogue des Bucoliques.

Zsengeri Samu. Budapest. Pestalozzi válogatott paedagogiai munkái. I. kötet. 2—3. füzet.

Dr. Dell'Adami Rezső. Budapest. *a)* Az anyagi magyar magánjog codificatiója I. *b)* A jogtudományi oktatás reformjának kérdéséhez.

III. Köteles példányok.

Athaeneum nyomdája. Budapest. *a)* Pirchala: Latin stilistica. *b)* Borbás: A növények terményrajza. *c)* Daudet: De Sardes marquisné. *d)* Gazdasági Zsebnaptár 1879-re. *e)* Magyar gazdák évkönyve. II. évfolyam. *f)* Pesther Kochbuch. *g)* Balassa B. költeményei. *h)* Történelmi Tár 1879. 2. füz. *i)* Gajáry: A pestmegyei csatornázási társulat évi működése. *k)* Szinnyei: Két verses krónika. *l)* Gyepkönyv 1878-ról. *m)* Nemzetgazdaságtan kérdések- és feleletekben. *n)* Bünvádi eljárás. *o)* Fillinger: Az állatok természetrajza. *p)* Szécskai: Az ásványok természetrajza. *q)* Az országos kisdedóv egyesület Évkönyve 1878-ról. *r)* Irányítási segédkönyv 1879. *s)* Tájékoztató adatok. *t)* Zombor: Politikai tüködarabok. *u)* Lukács: Az erdélyi nemes-fémbányászat. *x)* Lánczy: A felső oktatás reformja. *y)* Degré: Az elzárt gyámleány. *z)* Dell'Adami: A jogtudományi oktatás reformjának kérdéséhez. *v)* Endrődi: Másodvirágzás. *w)* Az 1878. évi országgyűlési törvényczikkek. *z)* Veres: A magyar emigratio a keleten. I. II. köt. *aa)* Frank Lee: St. Simon unokahúga. I. II. köt. *bb)* Jókai: Egy hirhedt kalandor a XVII. századból. I. II. III. köt. *cc)* Képes családi lapok. I. évfolyam. 11. 12. 13. 14. 15. 16. füz. *dd)* Magyarország hitelintézetei. 1876. 1877. *ee)* Magyar statisztikai évkönyv. VI. évfoly. 1. 2. füz. *ff)* Magyar tanügy. VIII. évfoly. 1. 2. 3. *gg)* Tájékoztató. I. köt. 2. 3. 4. 5. sz. *hh)* Századok. XIII. évfoly. 2. 3. 4. 5. füz. *ii)* Házi könyvtár. XXVIII. XXIX. XXX.

Ref. főiskola nyomdája. Kolozsvár. *a)* Martin: Variatio-számítás. *b)* Orvos-természettudom. Értesítő. IV. évfoly. I. 1, II. 1, III. 1. *c)* Fülöp: Rimai János és Beniczky Péter. *d)* Molnár: A bécsi színházokról. *e)* Foith: Észlelések. *f)* A kolozsvári m. kir. tudom. egyetem jutalomtétellei 1879/80-ra. *g)* Gergely: XIV. Lajos és a spanyol örökösödés kérdése. *h)* Erdélyi Múzeum. VI. évfolyam. 1. 2. 3. 4. 5. 6. sz. *i)* Maier: A női- és gyermek-ruhák szabásrajza.

M. kir. egyetem nyomdája. Budapest. *a)* Csiky: A magyar alkotmánytan és jogi ismeretek kézikönyve. *b)* Egyetemes philologiai közlöny. III. évfoly. 4. füz. *c)* A közoktatásügyi minisztérium collectív kiállításának magyarázó lajstroma. *d)* Günczy: Pestmegye és tájéka viránya. *e)* A jogi szakoktatás érdekében összehívott tanácskoz-

mány tárgyalásai. *f)* A m. kir. budapesti tudom. egyetem Almanachja 187^{8/9}-ről. *g)* Pravila Ugars. Pod Društva.

Városi nyomda. Debreczen. *a)* Herzl: Forgalmi számtan 11—12. füz. *b)* Középiskolai tanáregyesület évkönyve 187^{8/9}-ről. *c)* Békési: Latin gyakorlókönyv. *d)* Thot: Jogbölcsezet Ahrens után. *e)* Tóth: Zsinati előmunkálatok. *f)* A debreczeni keresk. és iparkamarai kerület mezőgazdasági főbb viszonyainak leírása. *g)* Bibliai történetek.

Wajdits J. nyomdája. Nagy-Kanizsa. Városey: Hunyady költemények.

Römer és Kanner nyomdája. Brassó. Lurtz: Geometrie für Volksschulen.

Pleisz F. nyomdája. Nagy-Becskerek. Kiss Ernő altábornagy élete és halála.

Pajevits A. nyomdája. Újvidék. Strazsa. God. I. Nov. Dec.

Hepke T. nyomdája. Fehértemplom. Párhuzam Xenophon és Platon symposionja között.

Társasági nyomda. Igló. A magyarországi Kárpát-egylet évkönyve. VI. évfoly.

Lyceum nyomdája. Pécs. *a)* Schematismus dioecesis Quinqueecclesiensis pro 1879. *b)* Diebl: Mechanismus der Dienstesfunctionen des Compagnie-Commandanten.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Értesítő. 1879. 3. 4. sz.

b) Mathem. Értekezések. VII. köt. 3. 4. sz.

c) Természettud. Értekezések. IX. köt. 6. 8. 10. 11. 12. 13. sz.

d) Nyelvtudom. Értekezések. VII. köt. 10. sz.

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

Huszonhatodik akadémiái ülés.

Összes ülés.

1879. október 6-án.

Gróf Lónyay Menyhért akadémiái elnök úr elnöklése alatt

153. Főtitkár bejelenti a szünetidők alatt az Akadémia tagjainak sorában halál által okozott veszteségeket; ugymint *Rudics József* báró tisztt. tagnak, *Somhegyi Ferencz* és *Kenessey Albert* lev. tagoknak; *Atkinson N. A.*, *Cotta Bernát* és *Fenzl Ede* külső tagoknak elhunytát.

Fájdalmas tudomásul vétetvén, az osztályok fölhívatnak, hogy az emlékbeszédek megtartása felől gondoskodjanak.

154. Elnök úr ezzel kapcsolatban jelenti, hogy a szünetidő alatt báró *Lopresti Árpád*, ki az általa adományozott jelentékeny összeg (45,000 forint) által az Akadémia alapítói között kiváló helyet foglal el, — elhalálozva, özvegyéhez, az Akadémia nevében, részvétiratot intézett.

Helyesléssel tudomásul vétetik.

155. Bemutattatik *Széchenyi Béla* grófnak f. évi ápril 12-én Szo-Osanban kelt és július 14-én érkezett jelentése, melyben tudományos expedíciójának folyamáról és eredményeiről az Akadémiát értesíti.

A jelentés, melynek szövege a »Budapesti Szemle« hasábjain és több napi lapban, a beküldő gróf kívánságára, közzététetett, a III. osztálylyal közöltetik; és a nemes grófnak úgy ezen kimerítő tudósítás beküldéseért, mint az önfeláldozó buzgósággal folytatott tudományos vizsgálatokért köszönet szavaztatik.

156. Főtitkár jelenti, hogy a magyar királyi államvasutak, a tiszavidéki vas-pálya-társaság, a magyar nyugati vasút és a magyar északkeleti vasút igazgatóságai a párisi világtárlaton kiállított terveket és rajzokat az Akadémiának följánlották.

Köszönettel fogadtatnak és a III. osztálylyal közöltetnek.

157. A könyvkiadó bizottság előterjeszti, hogy kebelében az I. osztály csak egy tagja által van képviselve, minélfogva fölkéri az összes ülést, hogy az osztályt egy második bizottsági tagnak megválasztására szólítsa föl.

Az I. osztály fölhívatik, hogy a könyvkiadó bizottságba egy tagot válaszszon

158. *Nogáll* Károly vál. püspök és győri kanonok, mint a Pázmándi Horvát Endre százados emlékünnepe alkalmából tartott ünnepély rendező bizottságának elnöke, köszönetét fejezi ki az Akadémiának, mely az ünnepélyen küldöttség által képviseltette magát; egyúttal az ünnepély alkalmából veretett érmekből ezüst, britanica és bronz példányokat küld be.

Az emlékérmek az Akadémia könyvtárában helyeztetnek el, és a beküldő vál. püspök úrnak köszönet szavaztatik.

159. *Chikán* Mihály polg. iskolai tanító Balassa-Gyarmaton az Akadémia kézirát gyűjteménye számára két oklevelet küld be.

Az ajándék köszönettel fogadtatik.

160. *Pulszky* Ferencz t. tag előadja, hogy a Széchenyi István gróf emlékszo-brának ünnepélyes leleplezése november 3-án, mint az Akadémia megalapítása emlékezes-eseményének évfordulója napján, a mint tervezve vala, az érczöntődében fölmerült akadályok miatt nem történhetik meg, és a leleplezés napja később fog meghatározatni.

Az Akadémia örömmel veszi tudomásul, hogy nagy alapítója emlékszo-brának leleplezése a közelebbi hónapokban meg fog történni, és az Akadémia elnökeiből, az osztályelnökökből, a főtitkárból és az osztálytitkárokból álló bizottságot küld ki oly czélból, hogy javaslatot készítsen az iránt, mily módon vegyen részt az Akadémia a leleplezés ünnepélyében.

161. Főtitkár bemutatja a szűnidők alatt testületektől, magánosoktól és nyomdák-tól beérkezett nyomtatványokat, úgyszintén az ezen idő alatt elkészült akadémiai kiadványokat ily renddel:

I. Testületektől.

Kön. Preuss. Akademie der Wiss. Berlin. a) Abhandlungen aus dem Jahre 1878. b) Monatsbericht. Mai. Juni. 1879.

Kön. Bayerische Akademie der Wiss. München. Sitzungsberichte. Philos. Philol. und Hist. Cl. 1879. 1. 2. Math. Physik. Cl. 1879. 2. H.

Accademia dei Lincei. Róma. Atti. Transunti. Vol. III. Fasc. 7.

Académie. Imp. des Sciences. St. Pétervár. Bulletin. Tom. XXV. No. 4.

Landesverein für Alterthumskunde. Oldenburg. Bericht vom 1. März, 1877. bis 1. Jänner 1878.

Société R. de Numismatique. Brüssel. Revue. 1879. 3. 4. Livr.

Bureau Géologique de la Suède. Stockholm. a) Sveriges Geol. Unders. Ser. C. No. 26. 28. b) Om Floran i skenes kolf. bildn. I. c) Halle och Hunnebergs Trapp. d) Halmfyndigheter i Norrbottens län. e) Carte Géologique. No. 63. 64. 65. 66. 67.

Office of the Amer. Journal. New Haven. The Amer. Journal of science and arts. No. 103. 104. 105. Vol. XVIII.

Gesellschaft für Erdkunde. Berlin. a) Zeitschrift. XIV. B. 2. 3. H. b) Verhandlungen. VI. B. Nr. 2—3. 4. 5. 6.

Physik. Central-Observatorium. Sz. Pétervár. a) Annalen. Jahrg. 1877. b) Repertorium für Meteorologie. VI. B. 1. H.

Société Archéol. Namur. a) Annales. Tom. XIV. Livr. 3. b) Les fiefs du comté de Namur. 5. Livr.

Verein für Mecklenb. Geschichte und Alterthumskunde. Schwerin. Jahrbücher und Jahresbericht. XLIII. Jahrg.

Deutsche Morgenländ. Gesellschaft. Leipzig. Zeitschrift. XIII. B. 3. H.

Schleswig-Holst. Museum vaterländ. Alterthümer. Kiel. XXXVI. Bericht.

R. Geograph. Society. London. Proceedings. 1879. Vol. I. Nr. 8.

Kön. Hof- und Staatsbibliothek. München. Die Musikalischen Handschriften. I. Th. Physikalischer Verein. Frankfurt. Jahresbericht für 1877/8.

R. Microscopical Society. London. Journal. Vol. 2. No. 5.

Finn tudós társaság. Helsingfors. *a)* Historiallinen Arkisto. I. II. III. *b)* Pitäjänkertomuksia. I. II. III. IV. *c)* A. Kiven Valitut Teokset. I. II. *d)* Kalevala. 1870. 1877. *e)* Suomi. 1860. 1870. 1878. *f)* Suomen hist. ja Maantiede. *g)* Flora Fennica. *h)* Geogr. eli Maantieteen oppikirja. *i)* La littérature Finnoise 1544—1877. *k)* Suom. Kirjall. Seuran. *l)* Ruotsin Waltakunnan Laki. *m)* Wirolais-Suom. Sanakirja. *n)* Suomal ja Ruotsal Sanakirja 11. 12. W. *o)* Dictionnaire Français-Finnois, *p)* Deutsch-Finnisches Wörterbuch. *q)* Carl von Linné. *r)* Ofversigt. 19. 20. *s)* Bidrag. H. 27. 28. 29. 30. 31. *t)* Observations Météorologiques. 1875. 1876.

Historischer Verein. Darmstadt. Archiv. XIV. B. 3. H.

Società Ital. di Antropologia. Florenz. Archivio. Vol. IX. Fasc. 2.

Society of Antiquaries. London. List on the 12 th June 1879.

Bombay branch of the R. Asiatic. Soc. Bombay. The Journal. No. 36. Vol. XIV. Museum of Compar. Zoology. Cambridge. *a)* Bulletin. Vol. V. No. 8. 9. 11—14.

b) Memoirs. Vol. VI. No. 1.

Kön. Gesellschaft der Wiss. Göttinga. Abhandlungen. XXIV. B.

Archaiol. Hetairia. Athen. Praktika. 1879.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger 1879. Nr. 15. 16. 17. 18.

K. k. Geogr. Gesellschaft. Bécs. Mittheilungen. XXI. B.

K. k. Statist. Centralcommission. Bécs. *a)* Statist. Jahrbuch für 1876. 10. H. 1877. 5. 6. 8. H. 1878. 1. H. *b)* Ausweis über den auswärtigen Handel in 1878.

K. K. Geolog. Reichsanstalt. Bécs. *a)* Verhandlungen. 1879. Nr. 9. 10. 11. 12.

b) Jahrbuch. XXIX. B. Nr. 2. *c)* Abhandlungen. VII. B. 5. H.

Ferdinandeam. Innsbruck. Zeitschrift. III. Folge. 23. H.

Histor. Statist. Section. Brünn. Chlumceky: Carl von Zierotin. II. B.

Società Adriat. di Scienze nat. Triest. Bolletino. Vol. V. No. 1.

K. k. Militair-Geogr. Institut. Bécs. Opérations géodésiques et astronomiques. Tom. I. II.

Déli szláv Akadémia. Zágráb. *a)* Rad. Knj. XLVI. XLVII. *b)* Monumenta. Vol. IX. *c)* Fauna Kornjašah. Sr. III.

Verein für Siebenbürg. Landeskunde. Nagyszeben. Archiv. XIV. B. 2. H. XV. B. 1. H.

Siebenbürg. Verein für Naturwissenschaften. Nagyszeben. Verhandlungen und Mittheilungen. XXIX. Jahrg.

Erdélyi Múzeum-egylet. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. VI. évfoly. 7. sz.

M. k. Természett. társulat. Budapest. *a)* Népszerű természettud. előadások gyűjteménye. II. köt. 14. füz. III. köt. 15. füz. *b)* Reclus: A föld. I. *c)* Hidegh: Magyar fakó-
érczek kémiai elemzése.

Magyarhoni földtani társulat. Budapest. Földtani Közöny. IX. évfoly. 5. 6. sz.

Délmagyarországi természett. társulat. Temesvár. Természettud. füzetek. III. köt. II. füz.

Angol k. kormány. London. *a)* Miscellaneous Statistics. P. X. *b)* Annual Statement for the year 1878. *c)* Statistical Abstract from 1864. to 1878. *d)* Collection and preservation of the Records of Anciens Sanscrit Literature.

Olasz kir. kormány. Róma. *a)* Movimento dello stato civile 1862 – 1877. *b)* Debiti comunali e provinciali al 31. Dic. 1877. *c)* Il palazzo della Ragione in Vicenza. *d)* Memorie di Andrea Palladio. *e)* Memorie sperimentali di mecnica molecolare. *f)* Memorie sopra la luce etc. *g)* Memorie Meteorologiche. *h)* Annali di Statistica. Ser. 2. Vol. 4. 5. 7. *i)* Popolazione. Anno XVII. P. 1.

M. k. közokt. minisztérium. Budapest. *a)* Die Naturschätze im nördlichen Croatien. *b)* A fővárosi közmunkák tanácsának hivatalos jelentése 1878-ról. *c)* Zeitschrift des k. Sächsischen Statist. Bureaus. XXIV. Jahrg. 3. 4. H. *d)* Ergebnisse der Verzehrungssteuer im Jahre 1878. *e)* Emlékkönyv Pázmándi Horváth Endre évszázados ünnepléyére.

M. k. földm. ipar- és keresk. minisztérium. Budapest. *a)* Jelentés a Székesfehérvártt 1879-ben rendezett kiállitásról. *b)* A magyar korona területén lévő állami és vasúti távirdák statisztikája 1878-ról.

M. k. tengerészeti hatóság. Fiume. Statisztikai kimutatás a hosszujáratú hajókkal 1878-ban tett utazásokról.

Zalamogye közönsége. Zalaegerszeg. Emlékbeszéd a Deák Ferencz emlékére állított szobor leleplezésekor.

Keresk. és iparkamara. Arad. Jelentése 1878-ról.

Ferenczrendiek tart. főnöksége. Pozsony. Schematismus provinciae Hungariae Ordinis S. P. Francisci ad 1879/80.

Dunántúli ref. egyházkerület elnöksége. Pápa. *a)* 1879. Június havi közgyűlésének jegyzőkönyve. *b)* Szondy Zsuzsánna végrendelete.

K. Műegyetem igazg. Budapest. Programm az 1879/80. tanévre.

Jog- és államtudományi kar igazg. Nagyvárad. *a)* Almanach 1878/9-ről. *b)* Tanrend az 1879/80. tanév első felére.

Tudom. és műegyetemi olvasókör. Budapest. Évkönyv. VII. évfoly.

Iskolai Értesítők a budapesti keresk. Akadémia, az eperjesi ev. collégium, a nagyszebeni polgáriiskola, a budapesti rabbiképző intézet, a kegyes tanító rendiek budapesti főgymnasiuma, a cisterci rend egri főgymnasiuma, a kolozsvári r. kath. főgymnasium, a kassai állami főreáltanoda, a besztercebányai ev. gymnasium, a budapesti II. ker. állami reáltanoda, a debreczeni ref. collegium, a privigyei kath. gymnasium, a szatmár-németi ref. gymnasium, a somorjai polgári iskola, Csöndes sopróni nevelő- és tanintézete, a szombathelyi kath. főgymnasium, a nagyszebeni kir. főgymnasium, a szarvasi ev. főiskola, a losonczyi állami főgymnasium, a brassai görögkeleti főgymnasium; a miskolczyi ref. főgymnasium, a lőcsei kath. főgymnasium, a dévai állami főreáltiskola, a temesvári kath. főgymnasium, a pápai ref. főiskola, a pécsi állami főreáltanoda, a szászsebesi ev. gymnasium, a fehértemplomi állami főgymnasium, az ungvári kath. főgymnasium, s a marosvásárhelyi ref. főtanoda részéről.

II. Magánosoktól.

Teza E. k. t. Piza. Varianti al Laghucânakyam.

Bónis Károly. Nagykőrös. Egyetemes számvetés vagy Algebra.

Borbás Vincze. Budapest. Az Onobrychis Visianii és Herman Ottó.

Fóth Mike. Kalocsa. Főveszedelmünk.

Dr. Puky Ákos. A sebkezelésről.

Braeunlich és társa. New-York. Offener Brief an den Deutschen Reichskanzler Bismarck.

Dragulina Sándor. Karánsebes. Szörény megye térképe.

Riedl J. Bécs. Die Niederschlags-Verhältnisse im Flussgebiete der Theiss.

L. Stieda. Dorpat. Die Anthropologische Ausstellung in Moskau im Jahre 1879.

Boué A. k. t. Bécs. Über die Oro-Potamo-Limne- und Lekavegraphie des Teritiären der europäischen Türkei.

Rózsahelyi Aladár. Budapest. Az astracháni pestisjárvány 1878/79.

Loubat J. F. New-York. The medallie history of the United States of America.

Vol. I. II.

Leitner G. W. k. t. Lahore. Specimens of various vernaculars characters, compiled in 1877.

Szvorényi József l. t. Eger. Vitkovics Mikály munkái. I. II. köt.

Simon J. S. Besztercebánya. Plato gondolatai a szépről.

A. Proudhomme de Borre. a) De la meilleure disposition à donner aux caisses et cartons des collections d'insectes. b) Note sur la Breyeria Borinensis.

R. Ensel Sándor. Budapest. Borchgrave: Essai historique sur les colonies Belges.

Szombathy Ignác. Győr. Győr vidék hajdankorából.

Dr. Hecht L. Nancy. Les colonies Lorraines et Alsaciennes en Hongrie.

Dr. Könyöki Alajos. Pozsony. Untersuchung des Methyleugenols.

Rózsaaági Antal. Arad. Vezérfontal'a francia irodalomtörténethez.

Margó Tivadar r. t. Budapest és környéke állattani tekintetben.

Von Beaumont N. Aachen. La biblioteca Corvina.

Salamon Ferencz r. t. Budapest. Budapest története. I. R.

Nemoian János. Karánsebes. Gramatica magiara-româna.

III. Köteles példányok.

Athenaeum nyomdája. Budapest. a) A görög nép története. b) Shakspeare minden munkái. I. köt. c) Madách: Az ember tragédiája. d) Házi könyvtár. XXXI. e) Lermontow: Korunk hőse. f) Hertzka: Karlsbad gyógyhatásainak ismertetése. g) Az 1879. évi országgy. törvényczikkek. h) A budapesti kir. kath. főgymnasium Értesítője 1878/9-ről. i) A magyar gazdák II. orsz. értekezletén tárgyalt hetedik kérdés. k) Gyöpre magyar. l) Gymnasiumaink új szervezése. m) Titi Livii Liber. XXI. és XXII. n) Az árvai vár levéltárában őrzött pecsét-gyűjtemény. o) Verne: Egy khinai viszontagságai. p) Daudet: Robernier asszony. q) Szamosi: Tivocinium poëticum. r) Kiss: A prot. népiskola vallástanítás módszertana s) Bartal és Malmosi: Latin alak-

tan; Latin gyakorlókönyv; Lateinische Formenlehre; Lateinisches Übungsbuch. *é*) Magyar abécéskönyv. *u*) Szombati: A grófné titka. *x*) Gyulai: Magyar olvasókönyv. I. R. *y*) Vajdady: Számítan. I. R. *z*) Pályf: A ker. anyaszentegyház története. *j*) Lád: Német olvasókönyv. III. R. *v*) Sarkady: Az Asbóth-Zichy ügy. *w*) Simonyi: Antibarbarus; Rendszeres magyar nyelvtan. *aa*) Napi Közlöny 1—7. sz. *bb*) Magyar tanügy. VIII. évfoly. 4. füz. *cc*) Történelmi Tár. 1879. 3. füz. *dd*) Ipolyi: A magyar hadtörténelem tanulmánya. *ee*) König: Algebra. 1. füz. *ff*) Szécskay: A növények természetrajza. II. R. *gg*) Császár: Geometriai alakítan. *hh*) Névi: Olvasmányok. *ii*) Kármán: Magyar olvasókönyv. I. R. *kk*) Suppan: Ábrázoló Geometria. III. R. *ll*) Madách Imre összes művei. I. köt. *mm*) Képes családi lapok. 1879. 17—25. füz. *nn*) Tájékoztó. 1879. I. k. 6. sz. II. k. 1. 2. 3. sz. *oo*) Magyar Statist. Évkönyv. 1877. 4. 5. füz. *pp*) Simonyi: Magyar Nyelvtan. II. R. *qq*) Századok XIII. évfoly. 6. 7. füz. *rr*) Balogh: A magyar gyógyszerkönyv kommentárja. I. II. Fél. *ss*) Kriesch: A természetrajz elemei. I. II. R. *tt*) Jókai: Szabadság a hó alatt. I. II. III. IV. köt.

M. k. egyetem nyomdája. Budapest. *a*) Acta r. sc. Universitatis Budapest. 1878/9. Fasc. 2. *b*) A m. k. egyetemi kath. főgymnasium Értesítője 1878/9-ről. *c*) A budapesti orsz. rabbi-képző intézet Értesítője 1878/9-ről. *d*) Egyetemes Philol. közlöny. 1879. 5—6. füz. *e*) A magyar k. egyetem könyvtárának czimjegyzéke. III. *f*) Schwarcz: Reform des Parlamentarismus. *g*) Ugyanaz: Zur Reform des europäischen Unterrichtswezens. *h*) Paksy: Jelentés vízépítészeti tanulmányok tételéről. *i*) Schwicker: Das Ungarische Unterrichtswesen am Schlusse des Schuljahres 1877/8. *k*) Schwarcz: Az athenei alkotmányjog történelmének korszakairól. *l*) Budapest és környéke. I. II. III. R. *m*) A budapesti m. k. tud. egyetem tanrende 1879/80. első felére. *n*) Jahresbericht der Landes-Rabbinerschule für 1878/9. *o*) A meteor. és földdelej. m. k. központi intézet Évkönyve. VIII. köt. *p*) Jakab: Dávid Ferencz emléke. I. II. R.

Franklin társ. nyomdája. Budapest. *a*) Budapesti Szemle. 38. sz. *b*) Neumann: A keresk. törvény magyarázata. I. köt. *c*) Ritter: Műszaki mechanika. 1. 4—5. 6—8. füz.

Ziegler K. nyomdája. Komárom. *a*) A komáromi kath. kis gymnasium Értesítője 1878/9-ről. *b*) A tatai kis gymnasium Értesítője 1878/9-ről. *c*) A gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló szabályrendeletek. *d*) Löbl: Kurzgefasste Zäunmungslehre.

Krafft V. nyomdája. Nagyszében. *a*) Baritiu: Catechismulu Calvinescu. *b*) Amicu poporului pe 1880.

Szkarnitzel J. nyomdája. Szokolca. *a*) A szokolczi r. kath. algymnasium Értesítője 1878/9-ről. *b*) Pohrábné Verse. *c*) Slowensky Kalendar na 1880.

Filtsch S. nyomdája. Nagyszében. *a*) Parteu a II-a din memoriulu lui I. Sterca Siulutiu. *b*) Programm des ev. Unterrealgymnasiums in S. Regen. 1878/9.

Gyulai I. nyomdája. Arad. *a*) Antolik: Kísérleti természettan. *b*) Az aradi k. főgymnasium Értesítője 1878/9-ről.

Closius örökösök nyomdája. Nagyszében. *a*) Verhandlungen und Mittheilungen des Siebenb. Vereines für Naturwiss. XXIX. Jahrg. *b*) Programm des ev. Gymnasiums A. B. zu Hermanstadt für 1878/9.

Wigand F. K. nyomdája. Pozsony. *a*) Jókai: Rab Ráby 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. füz. *b*) Ugyanaz: Der Roman des künftigen Jahrhunderts. I. II. III. IV. B. *c*) Ugyanaz: Die Freiheit unter dem Schnee. I. II. B. *d*) Ugyanaz: Aus der Heimath des Nordeus.

e) A magyar ifjuság könyvesháza. 5. 6. füz. f) Claudius: Hundert Gebote. g) A m. k. minisztérium rendeleteinek gyűjteménye 1. 2. füz. h) Az 1879. évi országgy. törvény-czikkek. 1. 2. füz. i) Ugyanaz németül. k) A pozsonyi ev. főiskola Értesítője 1878/9-ről. l) A pozsonyi főreáliskola Értesítője 1878/9-ről. m) A galgócezi polgári iskola Almanaclja 1878/9-ről.

Réthy Lipót nyomdája. Arad. a) Pap: A ker. vallás protestans szempontból. b) Christliches Gesangbuch der ev. Gemeinden.

Angermayer K. nyomdája. Pozsony. Évi jelentés Pozsony vármegye állapotáról. 1878.

Magyar testvérek nyomdája. Temesvár. A temesvári állami főreáltanoda Értesítője 1878/9-ről.

Kovács Mihály nyomdája. Rozsnyó. a) Gyászbeszéd dr. Maurer György hamvai felett. b) A rozsnyói kath. főgymnasium Értesítője 1878/9-ről.

Bittermann N. nyomdája. Zombor. A zombori állami főgymnasium Értesítője 1878/9-ről.

Becsek D. nyomdája. Sz.-Udvarhely. a) A sz.-udvarhelyi r. kath. főgymnasium Értesítője 1878|9-ről. b) A sz.-udvarhelyi állami főreáliskola Értesítője 1878/9-ről.

Pleitz Ferencz nyomdája. Nagybecskerek. A nagybecskereki főgymnasium Értesítője 1878/9-ről.

Görög kath. papnövelde nyomdája. Balázsfalva. Manuale de Aritmetica. P. I. II.

Römer és Komner nyomdája. Brassó. A brassai r. kath. főgymnasium Értesítője 1878/9-ről.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Természett. Értek. IX. köt. 14. 15. 16. sz.

b) Magyar hölgyek levelei.

c) Tört. Értekez. VIII. köt. 6. 7. 8. sz.

d) Évkönyv XVI. köt. 5. dar.

e) Értesítő 1879. 5. 6. sz.

f) Nyelvtud. Értek. VIII. köt. 1. 2. sz.

g) Társad. Értek. V. köt. 8. sz.

h) Mathem. Értek. VII. köt. 5. sz.

Ugyanakkor

az I. (nyelv- és széptudományi) osztály hetedik ülése,

P u l s z k y F e r e n c z t. t. osztályelnök elnöklése alatt.

163. *György Vilmos* I. t. a »Portugal népköltészetéről« értekezik és számos balladát mutat be fordításban. A kivonat így szól:

Értekező előre bocsátja, hogy évekkkel ez előtt egy rokon tárgyról, a spanyol néprománccok egyik ciklusáról a Ganzul-románcczokról értekezett már e helyen. Most a portugál néprománcczokból óhajt néhányat

bemutatni, az lévén ugyanis szándéka, hogy a román és germán nyelvek népköltéséből ültet át kiválóbb darabokat, nagyobbaecska számban, irodalmunkba. Ma e tervének megvalósításához ismét közelebb jutott egy lépéssel, a mennyiben azt jelentheti, hogy újabb időben a portugál népköltés termékeire fordítván figyelmét: azok javából, gyöngyeiből, eddigelő 20 darabot immár lefordított.

Azonban, mielőtt magokat a románczokat szólaltatná meg: nem tartja fölöslegesnek néhány ismertető szót bocsátani előre, egyrészt a portugál népköltési gyűjteményekről, másrészt magokról a portugál románczokról általában.

Kiindulási párhuzamot von a spanyol- és portugál románcz-gyűjtemények között. A spanyolok sokkal gondosabbak voltak népköltésök termékeinek megőrzésében, mert már az 1511-dik esztendőben Hernando del Castillo adott ki a nép szájáról ellesett románczgyűjteményt.

Spanyolországban azóta a románczgyűjtés majdnem szakadatlanúl folyt, s e gondosságnak köszönhető, hogy a nagyszámú gyűjtemények oly nagy számú költői kincset óvtak meg az enyészettől.

A portugálok nem voltak ily gondosak, s népköltésök termékeire csak e század elején kezdtek figyelmet fordítani.

João Baptista de Almeida Garrett, a portugálok egyik legkiválóbb költője volt az első, a ki a portugál románczokat gyűjteni kezdette. 1823-ban fogott hozzá a gyűjtéshez, s 1842-ben adta ki gyűjteménye első kötetét »Romanceiro« czímen. Őt szakaszban akarta közzéteenni az egészet, tervének megvalósításában azonban 1854-ben bekövetkezett halála gátolta meg.

A második, kinek a portugál irodalom e téren oly sokat köszönhet: dr. Theophilo Braga, ki jelenleg Lisboaban irodalomtanár. Ő egészen újra kezdte a gyűjtést, s fáradozását oly siker koronázta, hogy 1867-ben nem kevesebbel, mint három becses külön kötetel ajándékozta meg hazája irodalmát. Ezek: 1. Cancioneiro popular. 2. Romanceiro Geral. 3. Historia da poesia popular portugueza.

Braga gyűjteményét nemsokára ismét egy igen becses és gazdag gyűjtemény gyarapította azon kötetel, melyet az azori szigeteken dr. João Teisira Soares szedett össze. Braga ezt 1869-ben bocsátotta közre »Cantos populares do Archipelago Agoriano« czímen.

Az irodalom ez ágának 1870-ben megint egy újabb hajtása eredt Estacio da Veiga gyűjteményével, a ki: »Romanceiro do Algarre« czímen, Portugal ez érdekes legdélibb részének románczait adta ki.

E négy gyűjtőnek munkáját használta föl s bővítette ki némelyekkel a legújabb gyűjtő s feldolgozó: Victor Eugenio Hardung, ki »Romanceiro portuguez« czímen egykötetes gyűjteményt bocsátott ki 1877-ben Lipszéban. — Értekező is e gyűjteményt használta fordításánál.

Az irodalom-történeti rész e rövid ismertetése után, értekező áttér magoknak a románczoknak jellemzésére, s megjegyzi, hogy a történelmi tárgyak hasonlíthatlanúl kevesebb számúak, mint a spanyol

népköltészetben. Jellemző, hogy Cidról a portugál népköltészetben csak egyetlen románcz található s az is csak töredék. De annál szebbek viszont a tengeri románczok, melyek kivált a hajós élet köréből merítik tárgyokat. Nagyon érdekesek a kalandos és lovag-románczok is, melyek nagyobb része leginkább ama nyomon jár, melyen az éjszaki balladák. A spanyol románcz inkább epikai, a portugál inkább lyrai, majd drámai jellegű. A versforma általában megegyezik a spanyoléval, de az assonanceot sokszor az igazi rím váltja fel. E tájékozás előrebocsátása után, következtek magok a románczok.

164. Gyulai Pál osztálytitkár felolvassa dr. *Haldsz Ignác*nak mint vendégnek »Sajnovics hatása a magyar költészetre« című értekezését.

Huszonhetedik akadémiai ülés.

A II. (philos. törvény és történettud.) osztály *hetedik* ülése

1879. október 13.

Pauler Tivadar r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

166. *Konk Sándor* r. tag olvassa: »Magyarország és egyes törvényhatóságainak népesedési mozgalma« cz. dolgozatát. Kivonata ez:

Az értekezés, előre bocsátva, hogy a népmozgalmi adatok nálunk 1866. óta legelőször megint csak 1876-ra vonatkozólag gyűjtettek oly terjedelemben és részletességgel, mint ezelőtt, és hogy azokat országos statisztikai hivatalunk csak az idén megjelent közleményében mutatta be, a népmozgalom minden egyes tényezőjével külön-külön foglalkozik.

Az évi *esketések* nálunk is az utolsó évtizedben elég érthetően tüntetik fel a közgazdasági viszonyoknak befolyását, 1868-ban megújult parlamentáris életünk és nagy gabonaexportunk ez évében, úgy mint a szédelgésig vitt termelési tevékenység szakában 1873-ban legtöbbször, ellenben 1870-ben és 1876-ban legkevesebb házasság köttetvén, ez utolsó évben 11,505-el kevesebb esketés volt, mint az évtized átlagában; a megyék tekintetben való sorozatában majd a kedvezőbb vagy a kedvezőtlenebb anyagi helyzet, a mezői iparnak kiválóbb vagy alárendeltebb szerepelése, majd a geográfiai fekvés szerint mutatkozó nemi arány-viszony jut kifejezésre; az önálló törvényhatóságképp fennmaradt 25 városban ez évben is gyengébb házassági hajlam való észlelhető, azokban csak 106, lakóra, a megyei népesség közt 99,7 lakóra jöven egy esketés. A *fiatal korúak* szereplése tetemesen leszállt, előbb 35—37⁰/₁₀-al, 1876-ban azonban csak 31,25⁰/₁₀-al lévén képviselve a 24 éven aluli völegények az évi esketésekénél, a megyék ebbeli sorrendje nem vág egészen össze ama sorozattal, melyben a megyék, tekintve az általános esketési arányt, egymásután következnek, mert arra még egyéb tényezők vannak, és pedig mérvadó befolyást, az egybekelők közti *korarányosság* azonban az 1876-ki

adatokban is tiszta kifejezésre jut. A *palingam* esketések aránya, mely nálunk különben is felette magas, 1876-ban még jelentékenyen emelkedett és pedig 28°/_o-ra, a megyék ebbeli sorrendje már jóval inkább meg-egyez ama sorrenddel, melyben a megyék a fiatalkorúak részesülése szerint jelentkeznek, vannak azonban erre nézve is feltűnő eltérések, mint hogy e viszonyra is még egyéb momentumok folynak be. *Vegyes házasság* kötetett 1876-ban 8066, vagyis minden 16.₇-ik esketés vegyes természetű volt, a sorrend, melyben az egyes megyék e tekintetben jelentkeznek, a szerint képződik, a mint a törvényhatóságok területén vagy csak egy vallásfelekezetű, vagy különböző felekezetű lakosság találta; az esketések az egyes évszakok eloszlására nézve az 1876-ki adatok is azon aránytalanságot tüntetik fel, hogy az őszi és téli szakra 70.₂^o/_o, a tavasznyárra ellenben 29.₈^o/_o esik.

A *születések* száma 1876-ban nagyobb volt, mint az egész évtized bármely évében, t. i. 623,849, vagyis 51,157-el több, mint az évtizednek átlaga; a megyék e viszony szerint, ha nem is egészen ugyanazon, de nagyon közel járó sorrendben jelentkeznek, mint az esketési arányt tekintve, midőn e két viszony közti okilagos összefüggés világosan felismerhető; a városok nálunk, habár csekélyebb esketési aránnyal, de annál magasabb születési aránnyal bírnak; a 25 törvényhatósági városban 21.₀₇ lélekre, a megyebeli lakók közt 21.₇₃ lélekre esvén egy születés; a *nemi* különbség 1876-ban is ugyanazon arányviszonyban mutatkozik, mint ez előtt bármikor, 100 ujszülött leányra t. i. 105.₆ ujszülött fiu. — A *törvénytelen* ágybeliek száma 1876-ban nagyobb volt, mint az egész évtized bármely évében, t. i. 45,966, vagyis 6340-el több, mint a tíz évi átlag, és míg a születések száma ez évben az átlaghoz mérve egyáltalán 8.₂^o/_o-al növekedett, a törvénytelen születéseké 16°/_o-al, vagyis mégegyszer oly erős progresszióban emelkedett, jelesen a városokban, hol a házasságon kívüli születések 1876-ban az összes születéseknek 18.₆^o/_o-át képezik, míg a 65 megyében csak 6.₅^o/_o-al szerepelnek.

Halvaszülött 7409 van kimutatva, vagyis 1.₂^o/_o; a sorrend, melyben az egyes megyék ugy tekintve a törvénytelen ágybelieket, mint halvaszülöt-teket, egymásután következnek, oly sajátlagos, hogy abból egy évi adatok nyomán nem lehet, nem szabad következtetéseket levonni, hanem ez csak alapul szolgálhat a jövőben begyülemző adatokkal való egybevetésekre.

A *halandóság*, mint különben legfontosabb népmozgalmi tényező, legsoványabban van a kérdéses kimutatásban tárgyalva; a halálozási arány 1876-ban kedvezőbb volt, mint az évtized átlaga, 50,484-el kevesebb haláleset fordulván elő, mint az évtized átlagában, de ez természetes következménye a rendkívüli mortalitásnak, mely 1871—74-ig pusztította az országot, különben, még 1876-ban is annival magasabb volt ebbeli arányunk, mint Európa más államaiban, hogy még ez évben is mindig még 135,255-el több halt el, mint a mennyi elhalálozott volna, ha e tekintetben az európai átlagos niveau állanánk. A sorrend, melyben mortalitás szempontjából a megyék egymásután következnek, felette érdekes és a 25 város oly kedvezőtlen viszonyt tüntet fel, hogy azokban már 23.₉

lakóra, a megyei lakosság közt ellenben 28₆ lakóra számíttatván egy haláleset, amott minden 10,000 lélek után 70-el több halt el, mint a megyékben; a *gyermekhalandóság* 1876-ban is akkora, hogy több mint fele része (50.₅%₀) az elhunytaknak gyermek, egész az 5-dik évi életkorig; nemre nézve egyáltalán 100 nőnemű elhunytat, 110 finemű, sőt a zsenge koruak közt 100 egész az 5—1 évig kimult leányra 114 ily korú gyermekek jöttek.

Érdekes azon *népmozgalmi mérleg*, mely a születések többlete, vagy kevesblete szerint, ugy az 1876-ki, mint az 1870 óta eddig lefolyt évek végén mutatkozik és mely 1872 és 1873-ban tetemes hiánylattal, a többiekben felette zsenge plussal és csak 1876-ban záródik le megint, az előbbi normális gyarapodási aránynyal.

Általánosságban az értekező következő végeredményekhez jut. Az 1876-ki év, tekintve a halandósági arányt, valamint a születési többletből származó növedéket, normális évnél jellegével látszik birni ugyan, mindazonáltal legkevesebb sem tekinthető jobbra fordult s kedvezőbb közgazdasági állapotok jelzőjének. Ugyanis a közgazdasági viszonyoknak ép vagy kóros volta leghelyesebben az évi esketések hullámszámából ismerhető fel, mert abban inkább kifejezésre jut a merőben oekonomiai érdekek által befolyásolt szabad akarat; könnyebb vagy nehezebb megélhetés, bő vagy szűkebb kereset, általános jólét vagy nyomor és inség első sorban hatnak ki az évi esketések létszámára és azoknak minden, főleg feltűnő ritkulása, szociális bajra mutat, kivált agrar országban, hol a közgazdasági állapotok rosszabbodása nem annyira az esketési arány süljedésében, mint inkább a halandóság emelkedésében és a halálesetek meg a születések közti viszonylatnak megzavarásában szokott nyilvánulni.

Midőn tehát egyrészt korábbi évek adatai után, sőt mindennapi tapasztalásból tudjuk, hogy nálunk a közgazdasági viszonyok rosszabbodása az évi esketések hullámszámában csakugyan nem válik egykönnyen érezhetővé, másrészt pedig azt találjuk, hogy az 1876-ki, különben elég normális évben, 12,432-el kevesebb esketés volt, mint a közvetlen előtte való évben, és 11,505-el kevesebb, mint a megelőző évtized bármely évében, akkor az esketések ily szokatlan, ily rohamos hanyatlásában nem ok nélkül aggasztó symptomát keresünk, mert méltán azt kell következtetnünk, hogy a rendkívüli hitel- és üzletválság, az általános keresetpangás és termelési elfásultság, mely 1873 óta, valamint a Lajtán tul, ugy nálunk is mind szélesebb körökbe elterjed, újabban még az addig megkímélve maradt mezőgazdasági élet összes rétegeibe is behatván, valóságos social marasmuskép folyton fogyasztja a különben szívós természetű magyar nemzet életerejét.

Igenis, a mezőgazdaság hanyatlásához járulván az évről-évre nagyobbodó közterhek elviselhetlensége, megszűnt nálunk a síkon is az ottan előbb található megélhetési könnyűség és azzal a megnövsülés lehetősége, megszűnt a gazdaközönségnek, főleg a kisbirtokosoknak, munkás kezekre való szorultsága és azzal elesett a házasságnak, mint az olcsó és biztos munkaerő forrásának szükségessége.

Ezre ama körülmény is mutat, hogy a fiatal koruaknak az évi esketéseknél való képviselése újabban tetemesen lejjebb szállt. Szemben a hatvanas évekkel 5—6°/_o-al, sőt szemben az 50-es évekkel 18—19°/_o-al kevesebb 24 éven aluli vőlegény szerepelvén az 1876-ki esketési lajstromokon, mert habár e viszonyra a védkötelezettségről szóló 1868-ki törvény apasztólág hatott is ki, ily arányban még sem állott volna be a csökkenés, ha a mezőgazdasági érdekek még mindig annyi fiatal erőre szorultának, mint ezelőtt.

Esketési viszonyaink romlását azon tünemény is tanusítja, hogy a palingam esketéseknek nálunk amugy is már felette magas számviszonya 1876-ban még tetemesen emelkedett, ez évben már 28°/_o-a az esketéseknek palingam levén, ha mindjárt magában véve a palingam esketéseknek magas számaránya nem feltétlenül kedvezőtlen momentum, de ha a fiatalkoruak részesülési arányának csökkenésével és az általános házasadási viszony rosszabbodásával jár a palingam egybekeléseknek gyarapodása, ez határozottan kedvezőtlen népesedési jelenség.

Nem lenne ugyan nagy baj, ha nálunk, elmaradván a sok könnyelmű, elhamarkodott egybekelés, az általános esketési arány alacsonyabb színvonalra szállna alá, sőt nem lenne nagy baj, ha a fiatalkoruaknak az évi esketésekből való osztalékuk szerényebb aránymeretekben jelentkeznek; köztapasztalás és bűnvádi statisztikánk sajnosan tanusítván, hogy az ily fiatal korban létrejövő házasságok nem birnak oly erkölcsmentő, erkölcs-tisztító hatással, mint a kellő megfontolással, érettebb korban köttetni szokott házassági frigy; de nem is abban keressük mi az aggályra való okot, hanem abban, hogy ezen szokatlan és hirtelen beállott arányromlásban, főleg pedig az önálló törvényhatósági joggal felruházott és legéletrevalóbb 25 városunkban tapasztalható esketési hanyatlásban mélyebben rejlő sociálbajok veszélyességének fokozódását találjuk visszatükröztetve, valamint az emberi organizmusban, a láz gyarapodásában nyilvánulván valamely lappangó bajnak fokozódása, nem maga a láz, sem nem annak hőmérve az, a mi az értelmes orvost aggasztja, hanem az abban jelentkező symptoma, és a láznak a veszélyesség jelzőjeül szereplő indikativ természetete.

Az esketések ritkulásával karöltve jár másutt is, nálunk is, a törvénytelen ágyasok szaporodása; csakugyan 1876-ban 6340-el több törvénytelen születés fordult elő, mint az egész évtized átlagában. 45,966 születés ez évben házasságon kívüli volt, és így arányviszonyuk is erősebb volt, mint bármely előbbi évben, különösen megint a 25 városban, melyekben 18.6^o/_o-ja a születéseknek házasságon kívüli volt, szemben 6.5^o/_o-al, mely azoknak jutott a 65 megye népessége közt.

Ha az 1876-ki évnek halandósága kedvezőbb színben jelentkezik is, ez nem nagy vigasztalás, mert ez az 1872—74-ig tartott rendkívüli mortalitás után csak természetes következmény, már ezen trienniumban elpusztulván mindazok, kik testi szervezetök vagy inséges állapotuk szerint halálra érettek voltak, azoktól megszabadulva, a néptest természetesen mérsékeltabb halandóságot mutat, de még ez évben is 135,255-el több

hunyt el, mint a mennyi elhalálozott volna, ha e tekintetben Európa átlagos niveaujára emelkednénk; és a gyermekhalandóság is ez évben akkora, sőt még félszázalékkal nagyobb, mint valaha, t. i. $50.5 \frac{0}{10}$; a nemi arányra nézve sem állott be semminemű javulás. — Különben az 1876-ki év magában véve még nem képes annyira igazolni közgazdasági viszonyaink feletti aggodalmunkat, mint ha amaz egész időkört végig tekintjük, mely az utolsó népszámlálás, tehát 1870 óta lefolyt; alkotmányos önrendelkezésünk és autonóm gazdálkodásunk ezen 7 évi korszakában Magyarország népessége összesen csak 109,379 fővel szaporodott, vagyis átlag egy évben csak valamivel többel mint egy tized százalékkal, és ez is csak némely megyének népnövekvése által; míg Sopron-, Fehér-, Pozsony-, Vas-, Mosony-, Veszprém-, Tolna, Komárom-, Győr-, Esztergommegyékben a hét éven át összesen $6-8.9 \frac{0}{10}$ -i, tehát évenként $0.9-1.7 \frac{0}{10}$ -nyi gyarapodás mutatkozik, és míg Nyitra-, Trencsén-, Sáros-, Zólyom-, Szepes-, sőt még Árva és Liptómezyék is a 7 éven át harmadfél egész 6 százaléknyi népszaporodással dicsekszenek, addig másrészt Borsod-, Zemplén-, Szatmár-, Szabolcs-, Temes-, Hunyadmegyék 2—5 sőt Aradmezye 7, és Biharmegye épen $9 \frac{0}{10}$ -nyi népfogyással fejezik be a 7 évi időközben népmozgalmi mérlegüket. E tekintetben tehát ugyanazon szerepváltás állott be, mint a mezőgazdasági ipar terén, valamint t. i. a gabonatermelés és baromtenyésztés mezején, úgy a populationistica terén is az előbb szerepelt dús megyéink helyébe a Duna jobb oldalán elterülő és az északnyugati megyéink léptek.

Ha nincs is semmi aggasztó e szerepváltásban, nagyon is sok aggódni való rejlik amaz észleletben, hogy ama 25 város, mely a legislativa által akkor, midőn 45 előbb önálló törvényhatóság gyanánt fennállott város ez autonóm állásukból, mint arra kevesebb alkalmas, kimozdított, népszámuk, ipar-, gyár- és kereskedelmi üzletök, politikai és társadalmi életök, szóval kifejelett városi jellegöknél fogva érdemeseknek találtattak arra, hogy önálló törvényhatósági állásukban továbbra is meghagyassanak, hogy, mondom, e 25 város annyira szomorú népesedési képet tüntet föl, hogy 1870-től kezdve egész 1876 végeig nemcsak népgyarapodás nem, hanem positiv veszteség, t. i. 123 főnyi minus mutatkozik népmozgalmuk mérlegében.

Egy vigasztaló kedves oldala van ez árnyképnek és ez: *Szeged városának népesedési mozgalma*. Alföldünk e gyöngye, melyet az utolsó katasztrófa óta még jobban tanultunk megbecsülni, 1876-ban is oly egészséges népesedési viszonyokat tüntet fel, mint a 24 testvérváros között egy sem; kedvező esketési, elég magas születési, ellenben felette mérsékelt halandósági arány mellett lakossága ez évben épen mégegyszer akkora arányban gyarapodott, mint a fővárosé; t. i. Budapesten ez évben a születések többlete csak $0.7 \frac{0}{10}$ -nyi, Szegeden ellenben $1.4 \frac{0}{10}$ -nyi népszaporodást eredményezvén. A törvénytelen születések számaránya Szegeden kedvezőbb volt ez évben, nem csak mint a többi társvárosok bármelyikében, az egy Szabadkát kivéve, hanem kedvezőbb volt, mint az országban átlag véve és annak 50 megye törvényhatóságában.

De még jóval inkább szembeszökő Szegednek populationisticai fölnye, ha az 1870—76-ki időszakot vesszük tekintetbe, midőn ez idő alatt kevés kivétellel minden népesebb városunk lakossága számában megfogyott, midőn nemcsak Pancsova, Szatmár-Németi, Marosvásárhely és Újvidék, melyek kevésbbé jelentkeznek, mint a városi ipar és forgalom gyűpontjai, nagyobb-kisebb népvészteséget szenvedtek, hanem Győrnek lakossága 1.3^o/_o-al, Budapesté (csupán a belterjes szaporodást tekintve) 1.6^o/_o-al, Pécs városé 2°/_o-al, Kassáé 3.6^o/_o-al, Pozsonyé 4°/_o-al, Kolozsváré 4.5^o/_o-al, Zomboré 6, Aradé 7, Temesváré 7.6^o/_o-al sőt Nagyváradé épen 12.8^o/_o-al leolvadva annyival kevesbedett, addig Szeged városának lakosszáma 70,179-ről 73,612 főre, vagyis 4.9^o/_o-al, átlag tehát egy-egy évben 0.7^o/_o-al gyarapodott. A sanyarú, nehéz 7 év alatt tehát, midőn a többi városok népe a csapások súlya, a dühöngött járványok uralma alatt összegörnyedezett, Szegednek életereje, mint a pálmafáé, a reá nehezedett viszályok és közterhek súlya alatt folyton nőtt, folyton emelkedett.

Hogy Szeged városa a romok és iszapból, melyek közé a Tisza árjai által sodortatott, fényesebben, szebb és városiasb alakban fel fog támadni, arra ép oly kedves, mint teljes biztosíték kínálkozik magában a nép életerevalóságában; nemcsak fejedelmünk királyi akarattja, kormányunk erélye, a meghívott szakférfiaknak a reconstructionális terv megállapítása körüli tapintatos eljárása, hanem a szegedi népnek eddig még mostoha időben s kevesbbé kedvező közgazdasági viszonyok közt is mutatkozott ép, egészséges fejlődési műfolyama egy szebb, egy jobb jövőnek biztos záloga.

Es e meggyőződés egyike a legkedvesebb vívmányoknak, melyek a jelen, különben búskomor színezetű tanulmányból [folytak. Nekünk magyaroknak erre kevesbbé volt szükségünk; mi tudtuk, hogy mit birtunk Szegeddel a vész előtt; szivünk vérével éreztük, mit veszítettünk vele a vész után; hiszen benne birta a magyar nemzet egész vérkörzését eszközlő, minden dobogásával magát éreztető szívet, lelkét; itt tehát a példátlan részvét a segédkezési és áldozathozási készség, mely a szegény napszámós néhány filléreitől kezdve az uralkodó szemében csillogott könyekig pártállás, nemzetiségi, vallás- és vagyonállapoti különbség nélkül hazafias hévvel egyaránt nyilvánult, valamint nem szorult külön ösztönzésre, úgy nem szorult utólag semmiféle igazolásra.

De másképp áll ez szemben a külfölddel, a hol, lehet mondani, lázas lelkesültséggel mutatkozott a segélyző részvét, páratlan adakozásokban nyilvánult a segédkező rokonszenv. Ha ott a szerencsétlenségnek rendkívülisége, a katasztrófának méretei, a szegedi népnek szemben a csapással tanúsított bámulatos magaviselete és a magyar nemzet iránt különben is táplált rokonszenves érzület elég indok volt is ezen ritka adakozási mozgalomnak megindítására és ébrentartására, nem lehet másrészt felesleges amaz öntudatnak megszerzése által a Szeged érdekében történeteket utólag igazolni, és némi általános megnyugvást kelteni az iránt, hogy valamint megérdemlette Szegednek józan, életerevaló népe, hogy újjászületéséhez az egész civilizált világ járuljon, úgy annak multja, a mostoha idők és viszonyok uralma alatt tanúsított életereje biztosítékul

szolgál, hogy Szeged népe maga részéről is ép oly egészséges népesedési műfolyam által, minőt eddig tanúsított, ezentúl is ujjaszületését hatályosan fogja elősegíteni, az által pedig a külvilágnak könyöradományai termékeny talajba fektetett, helyesen investált oly tőke színében jelentkeznek, mely dúsan fog kamatozni, és mire majdan a külföld is teljes önmegelégedéssel fog utalhatni, minden nemes adakozó önönmagáról büszkén mondhatván: quorum et ego pars magna fui.

Szokott elintézésre kiadatik.

167. *Fraknói Vilmos* r. t. értekezik »A legrégebb magyar nyomtatványról.«

168. A főtitkár közli azon akadémiai tagok névsorát, kik a lefolyt szünet alatt elhúnytak.

Az elhúnytak közül csak Somhegyi Ferencz tartozván a második osztályhoz, az osztályértekezletben hozott javaslat értelmében Pór Antal lev. tag úr fog felkéretni emlékbeszéd tartására.

Huszonnyolczadik akadémiai ülés.

A III. (mathem. és természettudom.) osztály *hetedik* ülése

1879. október 20.

Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

170. *Konkoly Miklós* 1. t. értekezik 1. Brorsen üstököséről; 2. Jul. és aug. havakbeli csillaghullásokról; 3. A Galina üstökös színekép elemzéséről; és 4. az 1878. aug. 12/13-ki részletes holdfogyatkozás spectrumáról. Röviden így:

I. A Brorsen üstökösön tett színeképelemzési vizsgálatokból kitünik, hogy az üstökös vegytani összetétele szénhydrogen gázból áll.

A három csíkon, mely a spectrumban látható volt, micrometricus mérések történtek, s azok eredményének értéke hullámhosszaságra reducálva illetőleg $559 \cdot 0^{m. m. m.}$, $515 \cdot 2^{m. m. m.}$ és $484 \cdot 8^{m. m. m.}$.

A három csík mellett még egy gyenge folytonos spectrum is mutatkozott, $573 \cdot 2$ -től $455 \cdot 8^{m. m. m.}$ hullámhosszaságok között, melynél nevezetes az, hogy épen oly széles volt, mint a színes szalagok hosszúak. Ebből az tűnik ki, hogy a folytonos spectrum nem egy esetleges condensatiótól, hanem az egész üstökös-testből sugározott ki.

Megfigyelő összehasonlította azt különböző szénhydrogen gázak spectrumával s azt találta, hogy azok színeképei egymás között nem egyeznek egész pontosan, a minék kiderítése hosszabb experimentumot kíván.

II. A július és augusztusban tett hullócsillag megfigyeléseit a spectroscoppal eszközölte, s mivel némelyikből a natrium csíkja végleg hiányzik, előadó azt következteti, hogy az csupán csak a különböző magasságokból ered, mert felteszi, hogy a ritkább levegőben a magasban kevesebb

natrium, sőt semmi sincs, mint az alantabb régiókban, s nem mindig a meteorhoz tartozó anyagnak tartja a natriumot, mely a spectrumban izzik.

III. A Galina-üstökösön október 4. és 6-án tett színképelemzési vizsgálatai nagy nehézségekkel vitettek végbe, mert az üstökös fénye végtelen gyenge volt. Annyi azonban kitűnik, hogy ennek a spectruma, mely szintén 3 csíkból állott, szintén a szénhydrogenéhoz hasonló. Nagy bajjal tett e gyenge objectum spectrumán Konkoly micrometricus méréseket, a melyek eredménye hullámhosszaságban kifejezve: $559 \cdot 8^{m.m.m.}$, $515 \cdot 6^{m.m.m.}$ és $488 \cdot 7^{m.m.m.}$. — Az utolsó szalag oly végtelen gyengefényű volt, hogy annak mérésének előadó kevés pontosságot tulajdonít. Itt szintén mutatkozott egy gyenge folytonos spectrum, s szintén oly értelemben, mint a Brorsen-üstökösnél.

171. *Lengyel Béla* l. t. »A gázak utóvilágításáról a Grissler-féle csövekben« értekezik.

172. *Stollár Gyula* kassai gazdasági intézeti tanár részéről: »Alsókékedi gyógyforrás kémiai elemzése« Dr. *Solymosi Lajos* Székelyudvarhelyen főreáliskolai vegyertanár részéről: »A felső rákosi savanyuvíz s a székelyudvarhelyi hideg sósfürdő kémiai elemzése« cz. dolgozatokat bemutatja *Than K.*

173. Dr. *Weinek László* lipcsei csillagász hazánkfiának »Az instrumentalis fényhajlás szerepe, egy Venus átvonulás photographiai felvételénél« cz. dolgozatát betervezti b. *Eötvös L.*

174. *Hunyady J.* levelezőtag »A Möbius-féle kriteriumok a kúpszeletek elméletében« cz. dolgozatát olvassa. Kivonata ez:

Az elemző geometria elemeiből ismeretes, hogy a kúpszeletet általában öt mértani feltétel határozza meg; ha a kúpszelet parabola, úgy, mivel annak egyenlete csak négy egymástól független állandótól függ, azt négy mértani feltétel által határozza meg.

Így tehát a következő feladatok:

1. Kerestetik a parabola, mely négy ponton átmege;
2. Kerestetik a kúpszelet, mely öt ponton mege át;
3. Kerestetik a parabola, mely négy egyenest érint;
4. Kerestetik azon kúpszelet, mely öt adott egyenest érint: teljesen meghatározott feladatok.

Az első feladatnál már a priori látjuk, hogy annak két megoldása lesz; a második és 4-dik feladatnál pedig azon kérdés merül fel, hogy a feladat követelményeinek megfelelő kúpszelet mikor ellipsis és mikor hyperbola.

Az itt felhozott kérdésekre határozott feleletet adnak azon kriteriumok, melyeket Möbius »Der barycentrische Calcul« című munkájában tett közzé először. E kriteriumokból megismerni:

1. Hogy mikor mehet négy ponton parabola át;
2. Hogy öt adott pont az ellipsist, vagy hyperbolát határozza-e meg;
3. Hogy az öt adott egyenest érintő kúpszelet ellipsis-e vagy pedig hyperbola.

Annak daczára, hogy a felsorolt kriteriumok a kúpszeletek elméletében fontos szerepet játszanak, azok még mindeddig nem méltattak

kellő figyelemre az analitikai geometriát tárgyaló kézikönyvekben, mely mindenestre meglepő körülménynek, hogy t. i. azok még a legmodernebb kézikönyvekben, mint különösen George Salmon, a kúpszeleteket a leghatásosabban tárgyaló »Conic Sections« című munkájába sem vették fel, főokát abban találjuk, hogy az említett kritériumok eddig még nem vezették le az elemző geometria szokottabb módszerei szerint, mely bevezetések által azok a kúpszeletek elméleteihez mintegy jobban simulnak, valamint a kúpszeletek egyéb tételeinek láncolatában ama hézag is kiválik, a melybe a kérdésben forgó kritériumok beillesztendőek.

Az említett kritériumok eme levezetései képezik e sorok tárgyát.

A nyert eredményeket a következőkben foglalhatjuk össze :

»Ha négy pont helyzete olyan, hogy bármely három által meghatározott háromszög a negyedik pontot kizárja, úgy a négy ponton két parabola megy át; a négy pont bármely más helyzeténél pedig azokon egyetlenegy parabola sem mehet át.«

»Öt adott pont közül mindig négy parabolikus helyzetben levőt választhatunk ki, melyek két parabolát határoznak meg, ha azután az ötödik pont vagy mind a két parabolán kívül, vagy mind a két parabolán belül fekszik, úgy az öt ponton átmenő kúpszelet hyperbola, ha pedig azzal ellenkezőleg az ötödik pont az egyik parabolán kívül és a másik parabolán belül fekszik, úgy az öt ponton átmenő kúpszelet ellipsis.«

»Az öt adott egyenesből tetszőleges négyet kiválasztva, mindig van egy parabola, a mely azokat érinti és

a) ha az ötödik egyenes nem metszi a parabolát, úgy az öt adott egyenest érintő kúpszelet ellipsis vagy hyperbola, a mint az ötödik egyenes az első négy egyenes hat metszés pontját páratlan vagy páros számban választja el;

b) ha pedig az ötödik egyenes a parabolát metszi, úgy az ellipsis vagy hyperbola, a miként az ötödik egyenes az első négy egyenes hat metszés pontját páros vagy páratlan számban választja el.«

Ha végre az ötödik egyenes a parabolát érinti, úgy az első négy egyenest érintő parabola felel meg a feladat követelményének.

175. Suppan Vilmos részéről: »A kúp és henger-felületek önálló ferde vetítésben.« Bemutatja Hunyady J.

Huszonkilencedik akadémiái ülés.

Összes ülés.

1879. október 27.

Pulszky Ferencz t. t. osztályelnök elnöklése alatt.

177. Balogh Kálmán r. t. felolvassa emlékbeszédét Bernard Kolos 1878. febr. 8-án elhúnyt kültag fölött.

A III. osztály értekezései során közre bocsáttatik.

178. Olvastatik a m. k. belügyminisztérium okt. 12-én kelt leirata, melyben az Akadémiát fölkéri, hogy a temesmegyei Kubin község által használandó új czimeres pecsét tervezetét, történeti és czimertani szempontból bírálja meg.

Az archaeologiai bizottsághoz tétetik át.

179. Az I. osztály jelenti, hogy *Beöthy Zsolt* lev. tagot a könyvkiadó bizottság tagjává választotta.

Tudomásul vétetik.

180. A Történelmi Bizottság előadja, hogy gróf Czernin Jaromir neuhausi levéltárában Bercsényi Miklósnak II. Rákóczy Ferencz fejedelemhez intézett levelei őriztetnek, és fölkéri az Akadémiát, eszközölje ki, hogy gróf Czernin Jaromir az említett leveleket az Akadémiának megküldeni, vagy a mennyiben ez nem lehetséges, lemásoltatásukat megengedni sziveskedjék.

Gróf Czernin Jaromir az említett levelek megküldésére, esetleg a lemásoltatás megengedésére föl fog kérteni.

181. A Történelmi Bizottság előterjeszti, hogy *Molnár Aladár* l. t. munkája »A magyarországi tanügy története a XVIII. században,« továbbá *Pesty Frigyes* r. t. dolgozata a régi, letűnt vármegyékről, végre *Fiedler Józsefnek* a Bocskay- és Bethlenkört illető okmánytára a jelen évben még nem bocsátható közre, s ennek következtében az e munkákra előirányzott mintegy 4000 frntyi összeg fölhaználatlanul marad; mivel pedig a bizottság ragaszkodik azon ismételve kimondott határozatához, mely szerint kiadványainak megválasztásában a hazai történettudomány legérezhetőbb hiányait megfigyelve tervszerűen fog eljárni, és bár jelenleg több becses gyűjtemény áll sajtókészen rendelkezésére, a 4000 frntyi összeget föl akarná tartani azon munkáknak, melyekre előirányoztatott: azon kérelemmel fordul az Akadémiához, eszközölje ki az Igazgató Tanácsnál, hogy tekintetbe véve a bizottságnak a tudomány magasabb érdekei szempontjából kiinduló eljárását, a jelen évre megtakarítandó összegnek a jövő évre átvitelét megengedni méltóztassék.

A bizottság előterjesztése az Igazgató Tanácscsal közöltetik.

182. A könyvtári bizottság az aradi kir. főgymnasium kérvényét, melyben a Történelmi emlékek és az Értekezések megküldéseért folyamodik, pártolólág mutatja be.

Az aradi kir. főgymnasiumnak a Történelmi emlékek mind a négy osztályából, ugyszintén az Értekezésekből az eddig megjelent és ezentúl közrebocsátandó kötetek megküldése határoztatik.

183. A könyvtári bizottság az esztergomi főgymnasium igazgatóságának kérvényét, melyben az ifjusági könyvtár számára a Nyelvtudományi Közlemények eddig megjelent köteteinek megküldéseért folyamodik, pártolólág terjeszti elő.

Az esztergomi főgymnasium ifjusági könyvtárának a Nyelvtudományi Közlemények eddig megjelent kötetei megküldetnek.

184. A könyvtári bizottság a holdmezővásárhelyi tanító egyesület kérvényét, melyben az Akadémia némely kiadványainak megküldéseért folyamodik, azon javaslattal terjeszti elő: utasíttassék a főtitkári hivatal, hogy az egyesület földadatainak megfelelő kiadványokat, a melyekből elégséges példányok állanak rendelkezésére, küldje meg.

A javaslat elfogadtatik.

185. *Ponori Theurewk Emil* l. t. azon kérelemmel fordul az Akadémiához, eszközje ki, hogy a bécsi cs. könyvtárból a Heliodorus és Pindar műveit tartalmazó

136. sz. görög codex, továbbá a párisi nemzeti könyvtárból a Pindar műveit magában foglaló 2774. sz. görög codex tudományos használatra megküldessék.

A codexek megküldésének kieszközlése végett a kellő lépések megteendők.

186. Főtitkár bemutatja az utolsó összes ülés óta testületektől, magánosoktól és nyomdáktól érkezett könyvküldeményeket, ugyszintén az azóta megjelent akadémiai kiadványokat ily renddel:

I. Testületektől.

Académie Royale. Kopenhága. *a)* Memoires. Cl. des Sciences. Vol. XII. No. 4.

b) Oversigt. 1879. No. 2.

Accademia dei Lincei. Róma. Atti. Memorie. Cl. di Scienze fis. matem. e nat. Vol. II. Disp. 1. 2. Cl. di Scienze morali, stor. e filol. Vol. II.

Kön. Bayerische Akad. der Wiss. München. Sitzungsberichte. Philos. Philol. und Hist. C. 1879. 3. H.

Panjab University College. Lahore. Calendar for 1878/9.

Société Hollandaise des Sciences. Harlem. *a)* Archives Néerlandaises. Tom. XIV. Livr. 1. 2. *b)* Snellen: Le télémétéorographe d'Olland.

Deutsche Morgenl. Gesellschaft. Leipzig. Zeitschrift. XXXIII. B. 4. H.

Office of the Amer. Journal. New Haven. The Amer. Journal of science and arts. No. 106. Vol. XVIII.

R. Geograph. Society. London. Journal. Vol. XLVIII.

R. Microscopical Society. London. Journal. Vol. II. No. 6.

Amer. Geograph. Society. New York. Bulletin. 1878. No. 5. 1879. No. 1.

Commission Imp. Archéol. Sz. Pétervár. Comptes-rendu pour l'année 1876. avec un Atlas.

Tudom. Akadémia. Krakó. *a)* Rocznik. 1878. *b)* Rozprawy. Hist. Filoz. Tom. X. Matem. Przyr. Tom. V. *c)* Sprawozdanie Fizyj. Tom. XII. *d)* Zbiór do Antropol. Tom. III. *e)* Katalog. Z. 4. *f)* Literarische Mittheilungen. Jan.—März. 1879. *g)* Sprawozdania Hist. Sztuki. Z. III.

Muzeum Francisco-Carolinum. Linz. XXXVII-ter Bericht.

Hist. Verein für Steiermark. Gratz. *a)* Beiträge. VII. Jahrg. *b)* Mittheilungen. XXVII. H.

Horvát archeol. társaság. Zágráb. Viestnik. God. I. Br. 4.

Erdélyi Múzeum-egylet. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. VI. évfoly. 8. sz.

Verein für Siebenb. Landeskunde. Nagyszében. Archiv. III. B. 3. Heft. IV. B. 1. 3. H.

Délmagyarorsz. természett. társulat. Temesvár. Természett. füz. III. köt. 3. füz.

Angol kormány. Calcutta. Archaeol. Survey of India reports. Vol. VII. VIII.

Olasz k. kormány. Róma. *a)* Movimento della navigazione 1878. *b)* Bilanci provinciali. 1879.

Cs. k. közös hadügyminiszt. Bécs. Die Verluste der im J. 1878. mobilisirten k. k. Truppen.

Orsz. m. k. statisztikai hivatal. Budapest. *a)* Hivatalos jelentés a Párisban 1878-ban tartott egyetemes kiállításról. 1—9. füz. *b)* Jelentés a székesfehérvári 1879-ki kiállításról.

Fővárosi statiszt. hivatal. Budapest. *a)* Természet. Népszerű lap. X. évfolyam

1—24. sz. *b*) Figyelő. IV. köt. 1—5. füz. V. köt. 1—5. füz. *c*) Nemzeti könyvtár. 2—13. füz. *d*) Utasítás. *e*) Görög regék. 3. füz. *f*) Riadó. *g*) Die orientalische Frage. *h*) Epidemie di colera. *i*) Az ellenzék. *k*) Havi szemle. I. köt. 3. füz. *l*) Örökösödési jogunk áttekintése. *m*) Poviest Ugarske.

Ferencziek tartomány főnöksége. Pozsony. Scriptorum ord. min. S. P. Francisci provinciae Hungariae.

Dunamelléki ref. egyházkerület. Budapest. Zsinati előmunkálatok.

Állami főreáltanoda igazg. Szeged. Isk. Értesítő 1878/9-ről.

II. Magánosoktól.

Kerpely Antal. I. t. Selmech. Eisen und Stahl auf der Weltausstellung in Paris im J. 1878.

A. Schrauf. Über Phosphorkupfererze.

Kiss József. Debreczen. Jelentés Debreczen sz. k. város 1878/9-ik évi népoktatási állapotáról.

Konkoly Miklós I. t. Ó-Gyalla. Beobachtungen, angestellt am Astrophysikalischen Observatorium in Ó-Gyulla.

Haas J. Shangai. *a*) Programm der Wiener Weltausstellung. *b*) Schulze: On periodical change of terrestrial magnetism. *c*) Second report of the Chinese polytechnic institution 1875—78. *d*) Journal of the North China branch of the R. Asiatic Society No. XII.

R. Ensel Sándor. Budapest. Tizenkét törvényszéki védbeszéd.

Kolosi Miklós. Eperjes. Tanulmányok a közigazgatás köréből.

Dr. Dezső Béla. Bécs. Fortsetzung der Untersuchungen über Tethya lyncurium Autorum.

III. Köteles példányok.

Ref. főtanoda nyomdája. M. Vásárhely. A nagyenyedi Bethlen főtanoda Értesítője 1878/9-ről.

Pleitz F. nyomdája. Nagybecskerek. Nagybecskerek utczáinak és tereinek magyarosítása.

Kovács M. nyomdája. Rozsnyó. A Tiszai ev. egyházkerületnek Eperjes városában 1879. aug. havában tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.

IV. Saját kiadásbeli munka.

Természettud. Érték. IX. köt. 19. sz.

A

MAGYAR TUDOM. AKADÉMIA

É R T E S Í T Ő J E.

IV. I g a z g a t ó s á g i ü l é s .

1879. november 2-án.

Gróf L ó n y a y M e n y h é r t elnök ur elnöklése alatt.

26. Bemutattatik a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak folyó évi július hó 10-én kelt leirata, melyben az Akadémiát értesíti, hogy az országos képtár helyiségeiben szükségeseznek talált átalakítások költségeit a minisztérium 1880-ik évi költségvetésébe vette föl.

Örvendetes tudomásul szolgál.

27. Olvassatik a közalapítványi kir. ügyigazgatóságának a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz intézett jelentése, melyben előadja, hogy a Kralovánszky-féle alapítványnak, a végrendelet alapján, nem tartja keresztülvihetőnek telekkönyvi biztosítását; ez azonban aligha ütköznék akadályokba, ha ez iránt az Akadémia özvegy Kralovánszky Györgynével bocsátkoznék tárgyalásba.

Tudomásul vétetik, és az akadémiai ügyészszel közöltetik oly czélból, hogy az ügyet folytonosan figyelemben tartsa és a netán szükségeseznek mutatkozó teendők iránt jelentést tegyen.

33. Akadémiai elnök úr előterjeszti Bónis Barnabás úrnak, mint a Pogány Karolina úrhölgy által az Akadémia részére hagyományozott 100 holdnyi birtokrésztlet életfogytiglan haszonélvezőjének, ajánlatát, mely szerint kész 2500 forintot készpénzben azonnal lefizetni, ha az Akadémia minden jogáról azon birtokrésztletre végkép lemond, egyúttal ajánlja, hogy mivel a kérdéses 100 holdnyi birtokrésztlet mintegy 5000 forint értéket képvisel, az Akadémia jogairól csak azon föltétel alatt mondjon le, ha Bónis Barnabás úr 3000 forintot azonnal készpénzben lefizet.

Akadémiai elnök úr fölhatalmaztatik, hogy ez ügyben legjobb belátása szerint intézkedjék.

34. Az Akadémia október 27-ki összes üléséből áttétetik a Történelmi Bizottság kérelme, hogy folyó évi költségvetésében Molnár Aladár, Pesty Frigyes és Fiedler József kiadványaira előirányzott mintegy 4000 frtnyi összeg, mely az említett munkáknak el nem készülése miatt a jelen évben föl nem használható, a Történelmi Bizottság 1880-ik évi dotatiójához csatoltassék.

Az Igazgatótanács a megszávozott összegeknek a jövő évre való átvitelét nem tartja ugyan megengedhetőnek ; de tekintetbe véve azt, hogy a Történelmi Bizottság dotatiója az országgyűlés által meghatározott célra szavaztatik meg, és a Bizottság által említett kiadványok már munkában vannak : e jelen esetben fenforgó tekintetek figyelembe vételével, minden inon vonható utóbbi következmények kizártával kivételesen megengedi, hogy a Bizottság jelen évi dotációjából fönmaradó összeg a jövő évre vitessék át ; miről a Földhitelintézet pénzügyi osztálya értesítettik.

35. Az Akadémia június 30-án tartott összes üléséből jelentetik, hogy Budenz József r. tag indítványára, *Reguly-alap* névvel az ugor nyelvek rendszeresen folytatandó tüzetesebb tanulmányozásának előmozdítására külön pénzalap létesítettett, melyhez az indítványozó 500 frtot, Szarvas Gábor lev. tag a »Nyelvőr« szerkesztősége részéről 50 aranyat ajánlott föl.

Örvendetes tudomásul vétetik és a földhitel-intézet pénzügyi osztálya megbizatik, hogy az e czímen befolyt és jövőre befizetendő összegeket külön, a Reguly-alap javára kezelje.

Harminczadik akadémiai ülés.

Az I. (nyelv- és széptudományi) osztály *nyolczadik* ülése.

1879. nov. 3-án.

P u l s z k y F e r e n c z t. t. osztályelnök elnöklése alatt.

1. *Pulszky Ferencz* t. t. osztályelnök felkéri Lukács Móricz legidősb tiszteleti tagot, hogy foglalja el az elnöki széket, a míg felolvassa gróf Zichy Ágostonnak, mint vendégnek, a »*Japáni művészetéről*« szoló tanulmányát.

A tanulmány felolvastatván, bírálatra adatik.

2. *Budenz József* r. t. felolvassa : »Az ugor és indogermán nyelvek állítólagos rokonságáról« czímű értekezését.

Harminczegyedik akadémiai ülés.

R e n d k i v ü l i ö s s z e s ü l l e s.

1879. nov. 10-én.

Gróf L ó n y a y M e n y h é r t akadémiai elnök úr elnöklése alatt.

191. Főtitkár előterjeszti a gróf Széchenyi István emléksobrának leleplezési ünnepélye tárgyában kiküldött bizottság jelentését.

A bizottság javaslatai elfogadtatván, az összes ülés a következőkben állapodik meg :

1. Az Akadémia följánlja nagy termét a szoborbizottságnak oly célból, hogy az ünnepélyre meghívottaknak gyülekezési helyül szolgáljon.

2. Az Akadémia a leleplezési ünnepélyen testületileg jelenik meg.

3. Az Akadémia gróf Széchenyi István emlékére érmet veret és fölkéri az Igazgató-Tanácsot a költség megszavazására.

4. Az ünnepély alkalmából oly irodalmi művet bocsát közre, mely gróf Széchenyi István hátrahagyott irományainak fölhasználásával, az Akadémia alapításának és megalakulásának történetét tartalmazza.

5. A leleplezési ünnepélyre következő közülsen megújítja gróf Széchenyi István emlékezetét.

6. Ezeknek végrehajtására gróf Lónyay Menyhért elnöklete alatt: Pulszky Ferencz, Zichy Antal tiszteleti, Szász Károly, Gyulai Pál és Fraknoi Vilmos rend. tagokból álló bizottságot küld ki, mely intézkedéseiről időnkint az Akadémiának jelentést teend.

Ugyanakkor

a II. osztály *nyolczadik* ülése.

Pauler Tivadar r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

193. Szilágyi Sándor r. tag olvassa *Krizskó Pál* ily czimű értekezését: »A kör-möczi régi kamara és grófjai.«

Szabályszerű bírálatra adatik ki, és a körülmények szerint kiadásra bocsátatik.

194. *Deák Farkas* l. t. olvassa a »Magyar hölgyek levelei« czimű cikkét.

Szokott módon elintézésre kialatik.

Harminczkettedik akadémiai ülés.

A III. (mathem. és természettud.) osztály *nyolczadik* ülése.

1879. nov. 17.

Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

196. Elnök jelenti, hogy Zsigmondy Vilmos l. t. »Közleménye az Al-Dunán a moldvai szigeten bekövetkezett u. n. vulkáni repedésről« az értekező közbejött akadályoztatása miatt elmarad. Ezután

197. Klein Gyula polytechnicum tanár, mint vendég előadja *Szabó Ferencz* részéről »A vad gesztenye gyökereinek ismeretéhez« czimű közleményt. Kivonatban így:

Klein tanár az 1878. év tavaszán előadási czélokra a vad gesztenye több magját csiráztatta és egyikét azok közül oly üvegbe helyezte el, minőt most a jáczint vízben való kihajtására oly gyakran használnak, és pedig úgy, hogy csupán a már néhány centimeter hosszú gyökecske ért a vízbe. A csirázás a vízvezetékéből vett vízben, a magban felhalmozódott tartalékanyag rovásán történt és rendszeren folyt le: a gyökér erősen meghosszabbodott és számos oldalágat hajtott; a szár húsz centimeterenyire nőtt ki és több rendszeres kifejlődésű levelet viselt. (A most két éves, mindig vízben fej-

lödött gesztenye-fácska, még zöldülő levelekkel előadó által elő is lett mutatva). Ősszel a gyökerek csúcsaiktól kezdve romlásnak indultak, a levelek pedig megsárgultak és lehullottak. Később a még épen maradt gyökér-részeken 1—3 mm. hosszú, előbb fehérszínű, később megbarnuló, dudorszerű kinövések tűntek elő, melyek helyenkint sűrű csoportokban léptek fel. Már felületes vizsgálatból kitűnt, hogy e kinövések nem valami parazita által előidézett képződmények, hanem a gyökerekből kinőtt részek, melyek öszhangzó és szabályos belső szerkezet által tűnnek ki.

E gyökér-kinövések közelebbi átvizsgálásával Klein tanár Szabó Ferencz urat bizta meg, ki nála önálló, görcsövi tanulmányokkal foglalkozott és a mellett nagy szorgalmat és ügyességet fejtett ki. E vizsgálatokból kitűnt, hogy az említett kinövések a rendes gyökér-ágak módjára szintén endogen keletkeznek, valamint hogy belső szerkezetükben és szöveteiknek elrendezésében a valódi gyökerekkel megegyeznek. A miben ezektől eltérnek és a mi által épen felette érdekes képződményekké válnak, abban áll, hogy csúcsuk gyöksüveggel nem bír. A tankönyvek szerint a gyökér a növénynek oly levélnélküli kinövése, melynek csúcsa az úgynevezett gyöksüveggel van fedve és ime a vad gesztenyénél oly képződményekre akadunk, melyek fejlődésök, valamint belső szerkezetök szerint valódi gyökerek, de gyöksüveggel nem bírnak és mely itt a fejlődés kezdetétől fogva hiányzik.

A gesztenye-fácskának vize csak ritkán változtatott és ez lehetett oka annak, hogy ámbár élt, ez évben még júniusban sem fejlesztett új leveleket. Ezentúl a vize majdnem naponként megújított, és csakhamar a rügye fesledezni kezdett és több rendes levelet hajtott, azzal egyszersmind új, hosszú és elágazott gyökerek is fejlődtek és pedig gyöksüveggel. Az előbb említett kinövések, melyeknél gyöksüveg nem található, ezután gyérebben fejlődtek és úgy látszott, mintha a tápanyag hiánya okozta volna azok hiányos kifejlődését. A gyöksüveg, mint tudva van, a fiatal, csúcsán még gyenge gyökérnek a földben való előnyomulásánál védelmére szolgál; a vízben pedig, hol az ellentállás nem nagy, a gyöksüveg, mint itt, fölösleges, nem is képződött, kivált mivel a szükséges tápanyagok hiányoztak.

Ez évben ismét több gesztenyemag csiráztatott vízben, mely most gyakran megújított és e növénykéik gyökerein a gyöksüvegnélküli kinövések szintén mutatkoztak és pedig már szeptemberben. — Erre aztán

Klein tanárnál földben tenyésztett, kétéves gesztenye-fácskák, valamint a szabadban előforduló gyökerei is átvizsgáltattak és ezeken egészen hasonló gyöksüvegnélküli kinövések találtak. — A vad gesztenyénél tehát úgy látszik a gyökerek utolsó kinövései általában gyöksüveggel nem bírnak. E kinövések a mellett vagy egyáltalában nem nyúlnak meg, vagy bizonyos körülmények között tovább növe, részint újból csak egy gyöksüvegnélküli kinövést hoznak létre, részint pedig hosszú, rendes és gyöksüveggel ellátott gyökerekké fejlődnek. Azon körülmények kipuhatólása, melyek közt ez történik, valamint azon kérdésnek eldöntése, vajjon hasonló

gyöksüvegnélküli kinövések más növények gyökerein is előfordúlnak, tárgyát képezik további vizsgálatoknak, melyekkel Szabó Ferencz jelenleg Lipcsében foglalkozik, a hol tanulmányainak folytatása céljából tartózkodik.

198. *Scherfel Aurél* felkai gyógyszerész beküldi: »A felső ruszbachi ásványviz chemiai elemzése, a fürdő történeti vázlatával« cz. dolgozatát. Bemutatja dr. Lengyel Béla l. t. Röviden így:

A szerző az elemzést saját laboratoriumában vitte keresztül. Bemutató Lengyel Béla l. t. kiemelte a szerző e buzgóságát, és azon óhajt fejezte ki, hogy bár több gyógyszerész követné e példát. Az elemzés szerint a felső ruszbachi (Ober-Rauschenbach) ásványviz a földes, sós, meleg források közé tartozik.

Az eredmény a következő:

	1000 súlyrész vízben
Kénsavas káli	0.029
» nátron	0.550
» mész	0.057
» magnesia	0.138
Chlormagnesium	0.036
Szénsavas magnesia	0.033
» mész	1.304
Timföld	0.003
Szénsavas vasoxydul	0.001
Kovasav	0.018
Szénsav félig kötve	0.592
» egészen szabad	1.092
	Összeg 3.859

Az értekezések szokott módon birálatra adandók.

VI. I g a z g a t ó s á g i ü l é s.

1879. nov. 23-án.

Gróf L ó n y a y M e n y h é r t akadémiái elnök úr elnöklése alatt.

38. Sztoczek József ig. tag bemutatja jelentését Mezössy Menyhértnek, a Kazinzy alaphoz tartozó ingatlanok felügyelőjének 1876., 1877. és 1878-ik évi számadásairól. Az akadémiái ügyész által tett észrevételeket helyeseknek találván, ajánlja, hogy Mezössy Menyhért a szükséges fölvilágosítások megadására hívassék föl, és a kezei között levő takarékpénztári betéti könyveknek az akadémiái elnökséghez való beküldésére utasítsassék; a mennyiben pedig az adandó fölvilágosítások kielégítőeknek és a takarékpénztári könyvek rendben találtaknak, a fölmentés részére adassék meg.

A javaslat elfogadtatik.

39. Akadémiái elnök úr előadja, hogy az Igazgató-Tanáctól nyert fölhatalmazás értelmében, a Pogány Karolina által az Akadémiának hagyományozott száz holdnyi birtokrészlet tárgyában, Bónis Barnabás úrral oly egyezsége lépett, hogy Bónis Barnabás

úr 3000 frtot készpénzben lefizet, az Akadémia pedig minden jogáról az említett birtokrészletre lemond.

Tudomásúl vétetik.

40. Akadémiai elnök úr jelenti, hogy az Akadémia november 16-én tartott összes ülésén elhatározá, gróf Széchenyi István emlékszobrának ünnepélyes leleplezése alkalmából, nagynevű alapítójának emlékére érmet veretni és egyúttal oly irodalmi művet bocsátani közre, mely gróf Széchenyi István hátrahagyott irományainak föllhasználásával, az Akadémia alapításának és megalakulásának történetét tartalmazza.

Az Igazgató-Tanács, helyeselve azt, hogy az Akadémia nagy alapítója iránti hálás kegyeletének kifejezésére ez ünnepélyes alkalmat megragadja: fölhatalmazza az elnökséget, hogy az 1860. april 10-én tartott közülés határozata értelmében elkészült, éremnyomó föllhasználásával és lehető költségkimélessel, az emlékéremnek három arany-, száz ezüst- és száz bronz-példányban veretését elrendelhesse, és az Akadémia alapításának történetét tárgyaló munkának közrebocsátása iránt intézkedhessék.

Harminczharmadik akadémiái ülés.

Összes ülés.

1879. november 24.

Gróf Lónya y Menyhért akadémiái elnök úr elnöklése alatt.

200. *Than Károly* r. t. fölolvassa emlékbeszédét *Regnault Henrik* 1878-ban elhunyt kültag fölött.

Az értekezések során kiadatik.

201. Elnök úr jelenti, hogy gróf Széchenyi István emlékszobrának leleplezése alkalmából közre bocsátandó monographia megírására *Szász Károly* r. tag kéretett föl; továbbá hogy az emlékérem veretésének költségeit az Igazgató-Tanács teljes készséggel megajánlotta.

Tudomásúl szolgál.

202. Elnök úr fölhívja az osztályokat és bizottságokat, hogy a jövő évre szóló költségvetési előirányzatukat a legközelebbi összes ülésen terjeszszék elő.

Tudomásúl vétetvén, az osztályokkal és bizottságokkal közöltetik.

203. Bemutatattik az Archaeologiai Bizottság jelentése a Kubin mezővárosa által tervezett czimer tárgyában. A Bizottság a tervezetet megvizsgálván, azt úgy sphragisztikai, mint heraldikai szempontból helyesnek és elfogadandónak találta.

A nagyméltóságú m. kir. belügyminisztériummal közöltetik.

204. A III. osztály előterjeszti, hogy a mathem. és természettudományi állandó bizottság által két évre (1879—1880) megállapított munkabeosztás értelmében kitűzött munkálatok az 1880. év végeig előre láthatólag nem fognak mind elkészülni, ennél fogva fölkéri az összes ülést, eszközölje ki az Igazgató-Tanácsnál, hogy a Bizottság 1880-ik évi dotatiójának azon része, mely ez évben nem fog kiadni, a Bizottság rendelkezésére 1881-ben föntartassék.

Az osztály kérelme az Igazgató-Tanács elé terjesztetik.

205. A III. osztály előadja, hogy a magyarországi vasutak igazgatóságai által a párisi kiállítás számára készített és az Akadémiának följajánlott szelvények, helyrajzok és építkezési vázlatok a hazai földrajz és földisme szempontjából fontos adatokat tartalmaznak, minélfogva kívánatos, hogy a könyvtárban elhelyeztetvén, ismertető jegyzékük az Akadémia Értesítőjébe vételessék föl.

Az indítvány elfogadtatik.

206. A III. osztály jelenti, hogy Petényi Salamon hátrahagyott kéziratainak kiadása egykor Kubinyi Ferencz elhunyt tiszteleti tagra bízott, a ki azonban e föladatnak nem felelt meg, sőt halála után hagyatékában a kéziratok sem találtak föl; jelenleg dr. Chyzer Kornél l. t. azon kéréssel fordult az osztályhoz, engedtessek meg neki, hogy Petényi Salamonnak a cziczikányokra és egerekre vonatkozó munkáját, a szerző fogalmazásaiából kiadhassa; az osztály erre nézve abban állapodott meg, hogy nem lévén képes constatálni, vajjon mennyire felel meg ily közlemény a Petényi-féle kéziratoknak, a Chyzer Kornél l. tag által följajánlott munkálatnak saját közleményeiben kiadásától eláll, de megegyezik abban, hogy Chyzer Kornél úr maga adja ki e munkát, melynek közrebocsátása honunk faunájának megismertetése érdekében kívánatos.

Tudomásul vétetik.

207. A III. osztály jelenti, hogy az osztálynak közelebb elhunyt tagjai fölött tartandó emlékezésdek következőképen osztattak ki:

Weninger Vincze l. tag fölött Konek Sándor, gróf Wass Sámuel l. t. fölött Deák Farkas, Kenessey Albert l. t. fölött Galgóczy Károly, Fenzl Ede k. tag fölött Haynald Lajos, Cotta Bernát k. tag fölött Hoffmann Károly, Atkinson N. A. fölött Duka Tivadar tagok tartanak emlékbeszédet.

Tudomásul vétetik.

208. Bemutattatik a sümeghi községi reáliskola kérvénye, melyben akadémiai kiadványokért folyamodik.

Habár az Akadémia kiadványainak adományozásánál a községi iskolákra nem terjeszkedhetik ki, tekintettel a sümeghi tanoda helyviszonyainak jelentőségére, az Értekezések megküldését határozta el.

209. Olvassatik a gopiči (katonai határvidék) gymnasium folyamodása az akadémiai kiadványok megküldéseért.

A gopici gymnasiumnak az Értekezések fognak megküldetni.

210. Olvassatik Haynald Lajos bibornok-érsek levele, melynek kapcsában megküldi Roumeguère Kázmér »Famille des champignons« című munkájának a szerző által az Akadémia részére följajánlott disz példányát, és ajánlja, hogy az Akadémia botanikus publicatióinak egyikét a nevezett tudósnak viszontajándékol küldje meg.

Az ajándék köszönettel fogadtatik, és az ajándékozónak, Kalchbrenner Károly gombászáti kiadványai, vagy pedig a mennyiben ezeket már bírná, más botanikus munkák fognak megküldetni.

211. Olvassatik gróf Széchenyi Bélának f. évi augusztus 10-én Szining-Fűből az Akadémiához intézett újabb jelentése, melyben tudományos expedíciójának folyamataról tudósít.

Áttétetik a III. osztályhoz.

212. Ormós Zsigmond Temesmegye főispáuja beküldi a déli országrészek beke-

belezése évszázados fordulójának emlékkünnepé alkalmából veretett érem egy ezüst példányát.

Köszönettel fogadtatik és az Akadémia levéltárában helyeztetik el.

213. Bemutattatnak az utolsó összes ülés óta testületektől, magánosoktól és nyomdáktól beérkezett könyvek, valamint az Akadémia saját kiadásaiban megjelent munkák, ily rendben.

I. Testületektől.

Königl. preuss. Akad. der Wiss. Berlin. Monatsbericht. Sept. Okt. 1878.

K. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger. 1879. Nr. 10. 14. 19.

Geolog. Reichsanstalt. Bécs. Jahrbuch. 1879. Nr. 3.

American Geograph. Society. New-York. Bulletin. 1878. No. 6.

Museum of Compar. Zoology. Cambridge. a) Bulletin. Vol. V. No. 7. b) Annual report 1877—8.

Statistische Central-Commission. Bécs. a) Statistisches Jahrbuch 1876. 3—4.

b) Ausweise über den auswärtigen Handel.

Polgári könyvtár. Novara. — Statuta communitatis Novariae.

Finlandi statisztikai hivatal. Helsingfors. Suomenmaan virallinen tilasto. III.

Délszláv Akadémia. Zágráb. a) Jugoslavenski imenik bilja. b) Rad. Knj. XLVII.

Meteorologiai intézet. Greenwich. a) Reduction of Greenwich meteor. observations. b) Astronomical Observation. 1876. c) Results of astronom. observations cap of good Hope. 1859. 1875.

Olasz kir. földmiv.- ipar- és keresk. miniszt. Róma. Annali di Statistica. 1879. Vol. VIII.

Vasmegyei régészeti egyesület. Szombathely. Évi jelentés. 1876—79.

Erdélyi Múzeum-egyesület. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. 1879. 9. sz.

Magyarhoni földtani társulat. Budapest. Földtani Közlöny. 1876. 7., 8. sz.

Fővárosi statiszt. hivatal. Budapest. — Bulletin annuel des finances des grandes villes.

Vallás- és közoktatási m. k. minisztérium. Budapest. Az 1878. évi fogyasztási adóeredmények statisztikai egybeállítása.

Közmunka és közlek. m. k. minisztérium. Budapest. A hazai folyókon végrehajtott szabályozási munkálatok megbíráására meghívott külföldi szakértőkből alakult bizottság jelentései.

M. k. állami számvevőszék. Budapest. Az 1878. évi zárszámadás. 11. füz.

Kir. József-műegyetem. Budapest. Beszédék. 2 péld.

K. kath. főgymnasium. Lőcse. Értesítő 1878/9-ről.

Office of the Amer. Journal. New Haven. The Amer. Journal of science and arts. No. 107. Vol. XVIII.

II. Magánosoktól.

Szeredy József. Pécssett. Egyházjog. I. II. köt.

C. Roumeguère. Toulouse. Cryptogamie illustrée.

Bük László. Tóti. Vetsei István Magyar geographiája.

Levasseur E. Páris. *a)* De la valeur des monnaies romaines. *b)* Rapport sur le commerce et le tonnage relatifs au canal interocéanique.

Boross M. Sz.-Fehérvár. Eötvös-Album. 2 péld.

Dékány M. Budapest. *a)* Vízügyeink. *b)* Magyarországi ármentesítő társulatok. *c)* Associations de dessèchement en Hongrie.

Herrich K. Budapest. A Tisza-szabályozás és a szegedi válság.

Komlóssy F. Budapest. Bosznia és Hérczegovina 1. 2.

Europaeus. Die Stammverwandtschaft der meisten Sprachen.

Ferencz J. Kolozsvár, Dávid F. emlékei.

Pančič József. Belgrád. Soko-Banja, prvý meteorýt u Srbiji.

III. Koteles példányok.

Franklin-társulat. Budapest. *a)* Hidegh. Magyar fakóérczek. *b)* Reclus : A föld. *c)* Fraknói V. : A szekszárdi apátság. *d)* Kozma : A székelyföld. *e)* Zsinati előmunkálatok. *f)* Cultivált növényeink betegségei. *g)* Puskin : Anyegin Eugen. *h)* Neményi : Parlamenti fegyelem. *i)* Természetrizai füzetek. III. 1—3. *k)* Magyarország vasutai 1876-ban. *l)* Mangold : Legujabb kor. *m)* Mangold : Világtörténet. III. *n)* A gázvilágítás. *o)* Gasbeleuchtung. *p)* Kiss : Neveléstörténet. *q)* Előadások az idegrendszer betegségeiről. *r)* Hevesi : Telky's Abenteuer. *s)* Krisz : Elemi ábrázolástan. *t)* Jablonszky : A magyar birodalom. *u)* Ifjúsági iratok tára. 5. 6. *v)* Hörk : Katecheta. *x)* Ring : A minőleges vegyelemzés. *y)* Scholtz : Az osztrák-magyar monarchia. *z)* Varga : A házi nevelés. *aa)* Kont : Elemi természettan. *bb)* Olcsó könyvtár. 71—88. *cc)* Neumann : Kereskedelmi törvény. II. *dd)* Kubinyi : Iparos gazdasszonyok könyve. *ee)* Döntvénytár. XXI. *ff)* Oklevelek gr. Nádasdy F. levéltárából. *gg)* Fraknói : Horváth M. emlékezete. *hh)* A dunamelléki ref. egyházkerület 1879. ápril 26-án tartott gyűlésének jegyzőkönyve. *ii)* Gyulai : Emlékbeszédek. *kk)* A Szántó család. *ll)* Kertészet kézikönyve. *mm)* Közigazgatási döntvénytár. V. *nn)* Jeles írók iskolai tára. IV—VIII. *oo)* Rothert : Kis Livius I. *pp)* Schwiedland : Francia nyelvten. *qq)* Történelmi könyvtár. 62. *rr)* A paedagogiai társaság évkönyve. *ss)* Kautz : Nemzetgazdaságtan. I. *tt)* Schilling : A bölcsészeti jogtudomány. *uu)* Mártonffy : Francia és magyar szótár. *vv)* Állatgyógyászat. *xx)* Szemléleti mértan. II. *yy)* Találmányok könyve. 37. 38. 39—40. *zz)* Népszerű természettudományi előadások. 14—18. *jj)* A faiskola kezelés. *ww)* Szvorényi : Olvasmányok. 3—4. *aaa)* Koszorú. 3—11. *bbb)* Sztehlo : Törvényjavaslat. *ccc)* Hoffmann : Német nyelvten. *ddd)* Igazságügyi rendeletek. 1878.

M. kir. egyetemi nyomda. Budapest. *a)* Reich : Mózes első könyve. *b)* Wenzel : Magyar magánjog. I. *k)* Kastówszky : Államszámviteltan. *d)* Egyetemes philologiai közlöny. 7—8. *e)* Hódolat Supka J. apát beiktatása alkalmából. *f)* Uputa nosnivanje novo sagrađit se imajučih vojarnak s dotatkom. 1. 2. *g)* A m. k. vallás-alap megvizsgálására szolgáló vezérokmányok. *h)* Sbornik 1—22.

Weizmann testvérek nyomdája. Budapest. *a)* Kamara haszna. *b)* Bodon : Elbeszélések. *c)* Dante Divina commediája. *d)* Budapesti rejtelmek 1—12. *e)* Czár-gyilkos. 1—7. 9—11. 13. 14. *f)* A vas álarcos. 3. 8. *g)* Kossuth Lajos. 2. 4—6. *h)* A magyar nemzet története. 6—17.

Ref. főiskola nyomdája. Kolozsvár. *a)* A kolozsvári és n.-váradai színügy. *b)* A gyergyó-szent-miklósi polg. iskola Értesítője 1878/9-ről. *c)* Kolozsvár építkezési szabály-

rendelete. *d)* A kolozsvári tanító-képezde értesítője. *e)* Orvos-természettudományi Értesítő. I. szak. III. II. szak. II. *f)* A kolozsvári kereskedelmi és iparkamra jelentése 1878-ban. *g)* Csikmegye felső népiskolájának I. Értesítője. *h)* Rencserecin künbei románesei. I. *i)* A dési önkényes tűzoltó-egylet története. *k)* A kolozsvári egyetem Alma-matricula. *l)* A kolozsvári egyetem tanrendje az 1879/80. tanév I. felére. *m)* Nagy: A székelyek scythia hun eredetisége. *n)* A kolozsvári ev. reform. collegium Értesítője. *o)* Erdélyi múzeum. *p)* Olga.

Városi nyomda. Debreczen. *a)* Ős magyar mesék. *b)* Természettan. *c)* Magyar történeti életrajzok. *d)* A debreczeni kegyesrendi gymn. Értesítője. *e)* Molnár: A köznevelés szabályzata. *f)* Balogh; A m. protestans egyháztörténet irodalma. *g)* A tiszántúli reform. egyházkerület statiszt. kimutatása 1879-re. *h)* Zelizy: Vihar a gyermekkor felett. *i)* A debreczeni reform. főiskola Értesítője. *k)* A debreczeni reform. gymnasium Értesítője. *l)* A debreczeni reform. collegium évkönyve. *m)* Kőrösi: A m. büntetőjog. I. 1. *n)* A debreczeni főreáliskola Értesítője. *o)* A debreczeni kereskedelmi szaktanoda Értesítője. *p)* A tiszántúli reform. egyházkerület Debreczenben 1879. ápr. 19—22. tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.

Érseki nyomda. Nagyszeben. *a)* Protocolul sinodului. *b)* Calendariu pe 1880. *c)* Abradi gymnas. Értesítője 1878/9-ről.

Tiltsch S. nyomdája. Nagyszeben. Die Interwallfrage.

Binder-Horeth nyomdája. Segesvár. *a)* Vor dreissig Jahren. *b)* Auf den Höhen.

c) Alphabet. Verzeichniss der Schüler-Bibliothek.

Skarniczl T. nyomdája. Szakolca. Rad cirkevni.

Özv. Kirchnerné nyomdája. Versecz. Illustrirter Werschetzer Kalender für 1880.

Réthy L. nyomdája. Arad. Aron Chorin.

Püspöki nyomda. Arad. Istoria Universală.

Pleitz Pál nyomdája. N.-Beckerek. Két naptár 1880-ra.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

a) Értekezések a nyelv- és széptud. köréből. VIII. k. 3. sz.

b) Nyelvtudományi közlemények. XV. köt. 2. füz.

Harmincznegyedik akadémiai ülés.

Az I. (nyelv és széptudományi) osztály *kilenczedik* ülése.

1879. december 1-én.

Pulszky Ferencz t. t. osztály-elnök elnöklése alatt.

215. *Szász Károly* r. t. felolvassa: »A fény fokozatai Dante paradicsomában« című értekezését s egyszersmind mutatványokat közöl a költemény alakhű fordításából.

216. *Vámbery Ármán* r. t. »A dél-szibériai régiségekről« értekezik, tekintettel a törökök eredetére.

*Harminczötödik akadémiai ülés.*A II. (philos. törvény- és történettud.) osztály *kilenczedik* ülése.

1879. decz. 9.

Pauler Tivadar r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

218. *Zichy Antal* t. t. olvassa : »Részletek gróf Széchenyi István naplójából« cz. dolgozatát.

Tudomásul vétetik.

219. *Szilágyi Sándor* r. t. értekezik : »Szamosközy magyar emlékiratairól.«

Tudomásul vétetik.

*Harminczhatodik akadémiai ülés.*A III. (mathem. és természettudom.) osztály *kilenczedik* ülése.

1879. december 15.

Sztoczek József r. t. osztályelnök elnöklése alatt.

221. Dr. *Than Károly* r. t. »Közlemények az egyetemi chemiai intézetből« cz. dolgozatát olvassa.222. *Krenner József* l. t. a) »A wolfbergi (Harczhegység) Antimonit valódi kristály alakja« ; b) »Cerussit pseudomorphosa commerziól« (Eifel) értekezik.223. *Kerpely Antal* l. t. bányász-akadémiai tanár értekezését : »Adatok a Martin-aczél tulajdonságainak ismertetéséhez« bemutatja Lengyel Béla l. t.

Az értekezések az előirt bírálatra adandók.

Harminczhetedik akadémiai ülés.

Összes ülés.

1879. decemb. 22-én.

Gr. Lónyay Menyhért akad. elnök ur elnöklése alatt.

225. *Konek Sándor* r. tag felolvassa emlékebeszédét, *Weninger Vincze* 1879 május 5-én elhunyt l. tag fölött.

A III. osztály értekezései során kiadatik.

226. Olvassatik Tisza Kálmán m. k. miniszterelnöknek folyó évi nov. 26-án az Akadémia elnökéhez intézett írata, melyben értesíti, hogy gr. Gyulai Samu cs. k. altábor-

nagy örökbefogadott fainak magyar nemesi rangra történt emelése alkalmából, tíz darab ezer forintos osztrák járadék-kötvényt adományozott a M. T. Akadémiának.

Tudomásul vétetik. Az adományozó grófnak az Akadémia köszönete levélben tolmácsoltatik.

227. Bemutattatik Amizoni Károly budapesti házbirtokosnak 1877. május 22-én alkotott végrendelete, melyben az Akadémia alaptőkéje javára 2000 forintot hagyományozott; — a Deák [Ferencz- és Miatyánk-utca szegletén létező három emeletes házról pedig akkép rendelkezik, hogy az Riesz Ceciliának, élethossziglan haszonélvezetjének halála után »a fővárosban alapítandó országos magyar nőnevelő intézetnek szolgáljon alapul«, s fölkéri a M. T. Akadémia Igazgatóságát, mint a magyar nyelv és a magyar szellem hivatott őrét, hogy szándékának valóstítása fölött örködjék, — és a mennyiben akarata bármi okból nem teljesülne, vagy később az eredeti cél megmászttatni szándékoltnék, elrendeli, hogy alapítványa a M. T. Akadémia tulajdonába menjen át.

Tudomásul vétetik.

228. Főtítkár jelenti, hogy Németh Mihály egri kanonok végrendeletében a M. T. Akadémiának 100 forintot hagyományozott.

Tudomásul szolgál.

229. Főtítkár bejelenti, hogy gr. Zichy Ágost »Tanulmány a japáni művészetről« című értekezésének 150 frnyí tiszteletdíját a Reguly-alap javára ajánlotta föl.

Tudomásul szolgál.

230. Bemutattatik a pécsi püspöki jog- és államtudományi kar igazgatóságának kérvénye, melyben az akadémiái kiadványoknak könyvtára részére adományozásáért folyamodik.

A pécsi püspöki jog- és államtudományi kar könyvtárának mindazon akadémiái kiadványok megküldése határozttatik, a melyek a jogakadémiáknak szokttak küldetni.

231. Bemutattatik a fehértemplomi állami főgymnásium igazgatóságának kérvénye, melyben az akadémiái kiadványok adományozásáért folyamodik.

A főgymnásium könyvtárának az 1878. jan. 28-ik összes ülés határozata értelmében az akadémiái Értekezések küldettek meg. Az összes ülés jelenleg mindazon kiadványok megküldését határozza, a melyekben a többi középtanodák szokttak részesülni.

232. A második osztály engedélyt kér Weisz Béla nagyváradi jogakadémiái tanár részére, hogy »A nemzetgazdagságtan és módszere« című értekezését az Akadémia egyik ülésén személyesen fölolvashassa.

Az engedély megadtatik.

233. Bemutattatnak az akadémiái osztályoknak és állandó bizottságoknak az 1880. évre szóló költségvetési előterjesztéseik, melyek egyttal munkásságuk tervrajzát foglalják magokban. E szerint

Az I. Osztály.

1) A Corpus Poetarum II. és III. kötete befejezésére kér	940 ftot — kr.
2) Az Értekezésekre	1200 »
3) Nyelvtörténeti szótárra	1000 »
4) Arany János Aristophanesének nyomttatására	700 »
5) A Codex Cumánus nyomttatására	300 »
6) A magyar-ugor szótár folytattására	687 «

7) A Nyelvelméltár folytatására	1306	frt	22	kr.
8) A nyelvtudományi bizottság részére				
a) Bizottsági előadó díja	360	frt.		
b) Nyelvtudományi Közlemények	1842	»		
c) Nyélvör segélyezése	1500	»		
d) Philologiai Közöny segélyezése	500	»	4202	» 60 kr.
9) Az irodalomtörténeti bizottság részére :				
a) Irodalom-történeti adatok gyűjtése és kiadása	1200	ft.		
b) Irodalom-történeti monographiák kiadására	400	»		
c) Előadó díja	400	»	2000	» — kr.
	Összesen kér 12335			

A II. Osztály.

1) Értekezéseinek kiadására	4000	frt.		
2) A Történeti bizottság részére kér :				
a) Anjoukori oklevéltár II.	1280	frt		
b) Erdélyi országgyűl. Eml. VI.	1510	»		
c) Magyar országgyűl. eml. VII ^{1/2}	750	»		
d) Pesty Várispánságok története	1400	»		
e) Thaly Ocskay életrajza	2240	»		
f) Szamosközi munkái IV.	984	«		
g) B. Nyáry Czímertan	1428	»		
h) Történelmi Tár	1000	«		
i) Történelmi repertorium II.	300	«		
j) Velencei követjelentések	400	«		
k) Árpádkori kútforrások kiadásának előkészítése	200	«		
l) 1551—2 évi okmánytár megszerzése	300	«		
m) Árpádkori új okmánytár indexének szerkesztése	300	«		
n) Másolásokra	300	«		
o) Előadói tiszteletdíj, könyvkötő, apró költségek	608	«	13000	frt
3) Az Archaeologiai bizottság részére :				
a) Archaeologiai Értesítő	2500	«		
b) Monumenták	2100	«		
c) Előadói tiszteletdíj	400	«	5000	frt
4) Nemzetgazdasági bizottság részére	—		2000	frt
	Összesen : 24000			

A III. osztály.

1) Értekezéseinek kiadására kér	4500	frt		
2) Petzval Ottó »Egy fordítási gőzmozdító gyakorlati elmélete« czimű munkájának kiadására	1300	«		
3) A Mathem. és Természettudom. bizottság részére :				
a) Tudományos buvárlatok segélyezése	907	frt	16	kr.
b) Közlemények nyomtatására, díjazására és mellékleteire	3200	«	—	«
c) Előadó tiszteletdíja	400	«	—	«
d) Kisebb kiadásokra	492	«	84	« 5000 «
	Összesen 10800			

Az összes ülés az osztályok és bizottságok előterjesztéseit tudomásul veszi, és az Igazgató Tanácshoz teszi át.

234. Főtitkár bemutatja a jövő évi akadémiai ülési rendet.

Elfogadjatik.

235. Bemutattatnak az utolsó összes ülés óta testületektől, magánosoktól, nyomdáktól beküldött könyvek és az Akadémia saját kiadásában megjelent munkák.

I. Testületektől.

Kön. Preuss. Akademie der Wiss. Berlin. Monatsbericht. August. 1879.

Accademia della Crusca. Florenz. Atti del 7 di Sett. 1879.

Académie Imp. des sciences. Sz.-Pétervár. Bulletin. Tom. XXV. No 5.

Kön. Bayerische Akademie der Wiss. München. Sitzungsberichte. Philos. Philol. und Hist. Cl. 1870. 4. H.

Society of Antiquaries. London. Proceedings. Vol. VII. No 6.

R. Microscopical Society. London. Journal. Vol. II. No 7.

Deputazione Veneta di storia patria. Velenceze a) Atti. An. I. II. III. b) Codice diplomatico Padovano. c) I libri commemoriali della repubblica di Venezia regesti. Tom. I. II.

Kais. Akademie der Wiss. Bécs. Anzeiger. 1879. Nr. 20. 21. 22. 23.

Direction des Archaeologisch-Epigraphischen Seminars. Bécs. Mittheilungen. III. Jahrg. 3. H.

Lese- und Redehalle an der kk. technischen Hochschule. Bécs. VII. Jahresbericht. Verein für Siebenbürg. Landeskunde. Nagyszeben. Kirchliche Kunstdenkmäler aus Siebenbürgen. II. Lieferung.

Erdélyi múzeum-egylet. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum. VI. évfoly. 10. szám.

Angol kormány. Calcutta. A catalogue of Sanskrit Mss. in the North-Western provinces.

Olasz kir. kormány. Róma. Annali di Statistica. Ser. 2. Vol. 9. 1879.

M. kir. közokt. minisztérium Budapest. a) Die Verluste der im J. 1878. mobilisirten k. k. Truppen. b) Rapports de la Commission invitée à examiner les travaux de régularisation exécutés sur les rivières Hongr.

Földmiv., ipar- és keresk. m. k. minisztérium. Budapest. Katalogus az 1878. év végeig oltalom alatt álló találmányokról.

Tanító-egylet. Budapest. A budapesti (budai) tanító-egylet emlékkönyve.

Kegyes tanító rend tart. főnöksége. Budapest. A magyarországi kegyes tanító-rend névtára 1879/80-ra.

II. Magánosoktól.

Ch. De Linas k. t. Arras. Coffret incrusté et émaillé du musée archiépiscopal d'Utrecht.

G. W. Leitner k. t. Lahore. A vocabulary of technical terms. Hindustani — English.

Kasper Gusztáv. Budapest. Vezérfonal a színvakság megvizsgálására.

Márki József. Budapest. Könyvtáram s könyvtárrendezés.

Ifj. Szinnyey József. Budapest. Massalainen.

Dr. M. Perels. Berlin. Vorträge über Sinnesempfindungen etc.

III. Köteles példányok.

Franklin nyomda. Budapest. a) Ipolyi : Geschichte und Restauration der kirchlichen Kunstdenkmale in Neusohl. b) Ribáry : Világtörténelem I. köt. c) Vadnai : A rossz szomszéd. d) Büttner : Egy rút kis leány története. e) Schnitzer : Rauschgold. f) Babos : Közszasznu magyarázó szótár. g) Lutter : Betű-számtan. h) B. Radvánszky : Lakás és butorzat a 16. és 17. században. i) Ugyanaz : Magyar családélet és háztartás a 16. és 17. században. II. III. köt. k) Jeles irók iskolai tára. III. 1) Krisz : Szerkesztő síkmértan. m) Fehér : Kísérleti természettan. n) Vargyas : Magyar szabadságharcz története 1848—49-ben. o) Kossuth naptár. p) Kertészgazdászati naptár. q) Neveünk (nap-tár.) r) Eötvös naptár. t) Magyar nők naptára. u) Borászati naptár. x) Magyar nép naptára. y) István bácsi naptára. z) Protestáns új képes naptár. j) Falusi gazda naptára. v) Jidércz naptár. w) Uj honvéd naptár. aa) A nép zászlója naptára — mind 1880-ra.

Römer és Kamner nyomdája. Brassó. Geografia Ungariae.

Gámán J. nyomdája. Zilah. B. Bánffy : Néhány szó a versenyló idomításáról.

Nobel A. nyomdája. Pápa. Emlékbeszéd dr. Pserhofer Sámuel fölött.

Görög-kei. egyházmegyei nyomda. Arad. Calendariu pe 1880.

IV. Saját kiadásbeli munkák.

- a) Természettud. Érték. IX. köt. 17. 18. sz.
- b) Történettud. Érték. VIII. köt. 9. sz.
- c) Nyelvtud. Közlemény. XV. köt. 2. füz.
- d) Archaeol. Értesítő. XIII. köt. 4. 5. 6. 7. 8. 9. sz.
- e) Almanach 1880-ra.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

a M. T. Akadémia Értesítőjének XIII. évfolyamához.

	<i>Lap.</i>
A b t Antal »Folyadékon vagy levegőn átesapó villanyszikra mechanikai hatásáról stb.«	13
A l a p í t v á n y o k (akadémiai) befizetése és biztosítása tárgyában, ügyészi jelentés	69
A m i z o n i Károly adománya s alapítványa	174
A m s t e r d a m i Akadémia latin költői munkákra hirdetett pályázati programját beküldi	91
A r a d i főgymnasium kéri az akad. kiadványokat.	139
» » részére akadémiai kiadványok küldése iránt határozat	160
A r a n y János Aristophanes vigjátékai fordításáról s annak díjazásáról	67
» » főtitkár lemondása	118
» » igazgató-tagnak választatik	119
» » lakásának és fizetésének élethossziglan megtartása iránt intézkedés	120
A r a n y László az irodalomtörténeti biz. tagjává választatik	66
A r á n y i Lajos bemutatja dr. Giačičnak a vizbefultak fölélesztésére szolgáló készülékét	49
A r c h a e o l o g i a i Közlemények eddig megjelent köteteihez név- és tárgymutató készítését indítványozza Szilágyi Sándor	37
A t h e n a e u m nyomdai részvénytársulat levele, az általa följárult 100 arany pályadíj kifizése iránt	24
» pályakérdésének formulázása	43
A t k i n s o n N. A. k. t. elhunytáról jelentés	143
» fölött emlékezéséről tartására Duka Tivadar kéretik föl	169
B a l l a g i Mór »A magyar nyelv teljes szótára« cz. munkája a Marczibányi-jutalmat nyeri	116
» az irodalomtörténeti biz. tagjává választatik	66
B a l l a Károly fölött emlékezéséről tart Galgóczy Károly	23
B a l l ó Mátvás számára felolvasási engedély adatik	43
» » »Új adatok a kámforcsoport történetéhez«	48
B a l o g h Kálmán »Emlékezéséről Bernard Kolos fölött«	159
B a r n a Ignác »Virgil Aeneide« fordításából mutatvány	95
B á n ó c z i József az I. oszt. l. tagnak választatik	119
B e ű t h y Zsolt az irodalomtörténeti biz. tagjává választatik	66
» » jelentése a gr. Karácsonyi-féle drámai pályázatról	69
» » a könyvkiadó-bizottságba, az I. osztály által tagnak választatik	160

Bercsényi Miklós levelei megküldésére, esetleg azok lemásoltatásának megengedésére Czernin Jaromir gr. fölkéretik	160
Bernard Kolos k. t. fölött emlékbeszédet mond Balogh Kálmán	159
Biztosító Társaság (Első Magyar Általános) átirata alapítványa teljes tőkéjének az Akadémia birtokába bocsátása iránt	67
» » alapítványának teljes befizetéséről	75
Bizottságok és osztályok 1879. költségvetési előterjesztései	23
Borbás Vincze »Floristikai adatok, különös tekintettel a hazai Epilobiumok és a rózsák elterjedésére«	83
Bónis Barnabás ajánlata a Pogány Karolina-féle alapítvány iránt	163
» » vele egyezség kötötik	167
Budapesti cipészsegédek önképző egylete kéri az akad. kiadványokat	159
Budenz József »Az ugor nyelvek elágazásáról«	3
» » bemutatja a »Magyar-ugor szótár« IV. füzetét	3
» » »Magyar-ugor összehasonlító szótár« című munkája a nagyjutalmat nyeri	116
» » indítványa a »Reguly-alap« létesítése iránt	138
» » a Reguly-alapra 500 frtot ajánl föl	164
» » »Az ugor és indogermán nyelvek állítólagos rokonságáról.«	164
Chikán Mihály , két régi oklevelet küld	144
Chyzer Kornél kérelme a Petényi S. kéziratának felhasználása s kiadása iránt	169
Cotta Bernát k. t. haláláról jelentés	143
» » fölött emlékbeszéd tartására Hoffmann Károly kéretik föl	165
Csiky Gergely számára a Teleki-féle jutalom kiadatik	91
» » az I. oszt. l. tagnak választatik	119
Czirák János gr. a zárszámadások megvizsgálására fölkéretik	29
Deák Farkas emlékbeszéde Szalay Ágoston fölött	121
» » »Magyar hölgyek levelei«	165
Deutsch Bernát és Deutsch József alapítványa	42, 68
Dóra-féle pályázatról jelentés	116
Duka Tivadar , Kőrösi Csoma S. sirját ábrázoló fényképeket küld	24
Ehrenfeld Adolf dr. beküldi a königsbergi töredék facsimilejét és érclemezeit	129
Emich Gusztáv bemutatja számadásait s kéri a Hunfalvy János munkájáért járó összeg kifizetését	120
» » számadásainak átvizsgálása elrendeltetik	120
Emlékbeszédek tartásának kiosztása a III. osztály részéről	169
Ötvös-emlék-ünnepélyre Ercsiben meghívás s küldöttség választása	129
» -szoborbizottság a szobor leleplezés határidejét meghatározza s az alkalmi óda megírására 50 arany jutalmat tűz ki	44
» -szobor leleplezésének napja kitűzetik	47
» -szobor leleplezési ünnepe	115

Esztergomi főgymnasium ifj. könyvtára számára a »Nyelvtud. Közl.« eddigi kötetei megküldetnek	160
F áy András-féle alapítványból kitűzött jutalomra beérkezett pályaművek	3
» » pályázatról jelentés	117
Fehértemplomi főgymn. könyvtára számára akad. kiadványok küldetnek	174
Felső-Magyarországi múzeum-egylet kérvénye az akad. kiadványok megküldése iránt	139
Feszt Vilmos r. t. haláláról jelentés	50, 66
Fenzl Ede k. t. elhunytáról jelentés	143
» » fölött emlékezéséd tartására Haynald Lajos kéretik föl	169
Fiume Magyarországhoz csatoltatásának százados évfordulájára veretett emlékérmét küld.	91
Fogarasi János fölött emlékbeszédet tart Tóth Lőrincz	42
Földhitelintézet akad. pénzügyi kimutatása 1878-ik évről	28
» » zárszámadására bizottság küldetik ki	29
» » zárszámadásaira a fölmentvény megadatik	67
Fouqué F. a III. oszt. külső tagnak választatik	119
Fraknói Vilmos az irodalomtörténeti biz. tagjává választatik	66
» » az Oltványi-féle pályakérdés jutalmát 600 frtra egészíti ki	117
» » főtítkárrá választatik	118
» » »A legrégebb magyar nyomtatványról«	157
G abányi Kálmán hagyományának behajtására az akad. ügyvéd utasittatik	68
Galgóczy Károly »Emlékbeszéd Balla Károly l. t. fölött«	23
» » Ortvy Tivadarnak »A magyarországi dunaszigetek földirati csoportulása stb.« cz. munkálatát ismerteti	39
Genez Arvil részére felolvasási engedély adatik	66
» » »Az oroszországi lappokról«	95
Giačič dr. »A mesterséges lélekzésnek a vízbemerülteken való alkalmazása« munkálatának bírálata	13
Goldzilier Vilmos »A szaruhártya szalagszerű meghomályosodásáról«	84
Gospici főgymnasium kéri az akad. kiadványokat	139
» számára az Értekezések küldetnek	169
Greguss Ágost az irodalomtörténeti biz. tagjává választatik	66
» » »Shakspere magyar fordítói és hatása a magyar irodalomra«	129
G yárfás István »Dobó István Egerben.« Székf. ért.	4
» » »A jászúnok belélete a XIII. és XIV. században«	130
György Endre a II. oszt. l. tagnak választatik	119
Györy Vilmos »A portugál népköltészetéről«	149
Gyulai Pál az irodalomtörténeti biz. tagjává választatik	66
Gyulai Samu gr. cs. k. altábornagy adománya	174

	<i>Lap.</i>
H a g y o m á n y o k biztosítása tárgyában ügyészi vélemény s határozat . . .	69
H a j n i k Imre »A királyi könyvek, a vegyes házakból származott királyok kor- szakában«	35
H a l á s z Ignác »Sajnovics hatása a magyar költészetre«	151
H a y n a l d Lajos az Acanthus virág egy rendkívüli példányát mutatja be . . .	37
» » Roumeguère K. »Famille des Champignons« cz. munkája diszpéldányát küldi be	169
H a z s l i n s z k y Frigyes »Uj adatok Magyarhon kryptogam virányához, az 1878. évből«	13
H e n s z l m a n n Imre bemutatja az Arch. Bizottság 1878. kiadványait . . .	35
H i n k a József jelentése az akad. alapítványok befizetése és biztosítása tárgyában	69
H ó d m e z ő v á s á r h e l y i tanítóegyesület kéri az akad. kiadványokat . . .	139
» » » számára akad. kiadványok küldé- séről	160
H o r v á t h Endre (Pázmándi) születésének százados évfordulati ünnepére az Akadémia meghivatik.	91
» » ezen ünnepélyre küldöttség nevezetetik ki	121
H o r v á t h Mihály r. t. arcsképe az Akadémia képes termében elhelyeztetik. .	115
H u n f a l v y Pál »Ukkon pohár, a régi magyar jogi szokások egy töredéke« .	129
H u n y a d i Jenő »A másodfoku felület elméletéhez.«	131
» » »A Möbius-féle kritériumok a kúpszeletek elméletében« . . .	158
I m r e Sándor az I. osztályba rendes tagnak választatik	119
I p o l y i Arnold az irodalomtörténeti biz. tagjává választatik	66
I r o d a l o m t ö r t é n e t i bizottság föladatának megállapítása	43
» » fölterjesztett alapszabályai helyeseltetnek ; tagok választási határideje kitézetik	47
I r o d a l o m t ö r t é n e t i bizottság tagjai megválasztatnak	66
» » megalakulásáról jelentés	138
J u r á n y i Lajos »A Pilularia globulifera termésének alakulásáról«	111
K a r á c s o n y i-jutalomra beérkezett pályaművek	1
» » drámai pályázatról jelentés	69
K a z i n c z y-alapot illető számadások ügye	167
K á r o l y i Árpád »Dobó István és Balassa Menyhért összeesküvése« . . .	79
K e i n c z Frigyes Münchenből, »Zwei alte ung. Texte stb.« cz. munkájának négy példányát küldi be	122
K e n e s s e y Albert l. t. elhunytáról jelentés	143
K e r p e l y Antal »Adatok a Martin-aczél tulajdonságainak ismertetéséhez« .	173
K é p t á r (országos) helyiségeinek átalakítása iránt miniszteri leirat	130
» » » átalakítási költségei a közokt. minisztérium 1880. költségvetésébe fölvétettek	163
K i s Ignác a »Pázmán nyelvéről«	47
K l e i n Gyula tanárnak felolvasási engedély adatik	23

Klein Gyula »A Pinguicula alpina, mint rovarevő növény«	38
» » »Ujabb adatok a tengeri moszatok krystalloidjairól«	85
Klein Mór pápai főrabbi »Tévelygők útmutatója« czimű könyv két füzetét beküldi s a munkája folytatására segélyt kér	75
Kohn Sámuel ismerteti a Magyarország történetét érdeklő héber kútforrásokat	37
Kohut Sándor pécsi főrabbi beküldi a Talmud-Midras szótárának első kötetét	75
Konek Sándor »Öt év magyarország bünvádi statisztikájából«	110
» » »Magyarország és egyes törvényhatóságainak népesedési mozgalmak«	151
» » »Emlékbeszéd Weninger Vincze fölött«	173
Konkoly Miklós »Napfoltok és hullócsillagok 1878.«	10
» » 1. Brorsen üstökösről; 2. Jul. és aug. csillaghullásokról; 3. Galina üstökös színkép elemzéséről; 4. Az 1878. aug. részl. holdfogyatkozás spectrumáról	157
Kovács Sebestyén Endre l. t. fölött emlékbeszédet mond Rózsay József	89
Költségvetés 1879. évre	29, 24
» előirányzataik megírására az osztályok felhivatnak	168
» előterjesztései az osztályoknak és bizottságoknak	174
Könyvkiaadó bizottságba még egy tag választására az I. osztály fölhivatik .	143
Könyvtári bizottság határozatai az aradi k. főgymnasium, esztergomi főgymn., holdmezővásárhelyi tanító egyes. részére akadémiai kiadványok küldése iránt	160
Kőrösi József a II. oszt. I. tagnak választatik	119
Közülés s nagygyűlés napjai kitűzetnek	47
Közülés tervrajza	115
Kralován szky-féle alapítvány telekkönyvi biztosításának ügye	163
Krenner József »Közlemények a m. n. Múzeum ásványtani osztályából«	10
» » »A Wolfbergi Antimonit valódi kristály alakja« és »Cerussit pseudomorphosa commerzről«	173
Krizskó Pál »A körmöczi régi kamara és grófjai«	165
Kubin község új czimeres pecsét-tervezetét bírálatra Jeküldi a m. k. belügyminisztérium	160
» » czimere tárgyában az arch. biz. jelentése	168
Kvassay Jenő a Fáy András-féle pályázatnál jutalmat nyer	117
Laufenaue r Károly »Vizsgálatok az agy corticalis látmezejéről«	135
Lengyel Béla »A rank-herleini és szejkei ásványvizek chemiai elemzése«	133
» » »A gázak utóvilágításáról a Grissler-féle csövekben«	158
Londoni nemzetközi irodalmi congressusra meghívás	122
Lopresti Árpád b. özvegyéhez részvétírat	143
Manschön M. Ferencz hagyománya bekebeleztetéséről	68
Marczali Henrik a Vitéz-alapítványféle pályázatnál jutalmat nyer	116
Marczibányi-jutalomra beérkezett pályamű	3
» mellékjutalom odaitéléséről jelentés	116

	<i>Lap.</i>
Marczibányi nyelvtud. pályázatról jelentés	11t
Martin Lajos vizonválasza dr. Réthy Mór válaszára	21
Mathem. és természettud. bizottság 1880-ik évi dotatiója egy részének az 1881. évre átvitele kéretik	168
Mezőssy Menyhért számadásai a Kazinczy-alap ingatlanai kezeléséről	120
Mihalkovics Géza a III. oszt. I. tagnak választatik	11c
N agygyűlés programja	44
Nagyjutalom odaitéléséről jelentés	116
Nádasdy-jutalomra beérkezett pályaművek	3
» pályázatról jelentés	116
Németh Mihály adománya	174
Nogáll Károly cz. püspök jelentése a pázmándi ünnepély elhalasztásáról	121
» » a P. Horvát Endre jubilauma alkalmából köszönő levelet s érmekeket küld	144
O ltványi-féle pályázat	3
» pályázatról jelentés	117
Ormós Zsigmond beküldi a déli országrészek bekebelezése évszázados fordulójának emlékünnepeére veretett érem egy példányát	170
Ortvay Tivadar »A magyarországi Duna-szigetek földirati csoportosulása stb.«	39
Orvosok és természetvizsgálók XX. nagygyűlésére meghívás	139
P auler Tivadar a zárszámadások megvizsgálására fölkéretik	29
» » a II. osztály elnökévé választatik	116
Pesty Frigyes a II. osztály titkárává választatik	119
Petényi Salamon kéziratának ügye	169
Péchy Antal a III. oszt. I. tagnak választatik	119
Pécsi püspöki jog- és államtudományi kar könyvtára részére akad. kiadványok küldetnek	174
Podhorányi József hagyománya	121
Pogány Karolina-féle alapítvány iránt Bónis Barnabás ajánlata	163
» » alapítványi ügyben az egyezés megkötetik	167
Pór Antal »II. Pius pápa és Hunyadi Mátyás király«	130
» » fölkéretik emlékbeszéd tartására Somhegyi Ferencz fölött	157
Pulszky Ferencz az ercsii Eötvös-emlék ünnepélyére megválasztott küldöttség vezetésére fölkéretik	129
R advánszky Béla b. a II. oszt. I. tagnak választatik	119
Regnault Henrik k. t. fölött emlékbeszédet mond Than Károly	168
Reguly-alap szabályainak kidolgozására fölkéretik a »Nyelvtud. Bizottság«	138 164
Reusz Adolf beadványa iránt jelentés	23
Roumeguère K. számára Kalchbrenner K. gombászáti munkái megküldetnek	169
Rózsay József »Emlékbeszéd Kovács Sebestyén Endre l. t. fölött	89
Rudics József t. t. t. haláláról jelentés	143

Sá m u e l-díj odaiteléséről jelentés	116
Scherfel Aurél »A felső ruszbachi ásványviz chemiai elemzése«	167
Simkovic s Lajos »Nagy-Várad és a Sebes-Körös vidéke floristikai szempontból«	114
Simon y l Zsigmond »A hangátvetésről« cz. értekezése a Sámuel-díjat nyeri	116
» » az I. oszt. I. tagnak választatik	119
Soly m o s i Lajos dr. »A felső rákosi savanyuviz stb. chemiai elemzése.«	158
Som hegy i Ferencz l. t. elhunytáról jelentés	143
Stollár Gyula »Alsókékedi gyógyforrás chemiai elemzése«	158
Supp an Vilmos »A kúp és hengerfelületek önálló ferde vetítésben«	159
Sü megh i reáliskola kéri az akad. kiadványokat	139
» számára az Értekezések küldetnek	161
Szabó Ferencz »A vad gesztenye gyökereinek ismeretéhez	165
Szabó István Aeschines fordításából mutatványt küld be	66
Szabó József Fouqué »Santorin et ses eruptions« cz. munkáját ismerteti	49
» » »Urvölgvit, egy új réz-ásvány«	84
» » »A gránát szereplése a magyarországi Trachytokban«	111
» » A m. orvosok s természetvizsgálók idei nagygyűlésén az Akadémia képviselésére fölkéretik	139
Szabó Károly az irodalomtörténeti biz. tagjává választatik	66
» » »Régi magyar könyvtár« című munkájának tiszteletdíja föl- emelése iránt, indítványt tesz Szilágyi Sándor	117
» » a tiszteletdíj fölemeltetik	120
Szala y Ágoston fölött emlékbeszédet mond Deák Farkas	121
Szala y Imre, az atyja Sz. Ágoston által lemásolt régi magyar leveleket az Akademiának ajándékozza	122
Szarvas Gábor az irodalomtörténeti biz. tagjává választatik	66
» » a »Nyelvőr« szerkesztősége részéről 50 aranyat ajánl föl a »Reguly-alap«-hoz	138, 164
» » tanári teendőitől egy évre hogy fölmentessék, a vallás és közokt. miniszter fölkéretik	138
Szá d e c k y Lajos kérvénye állami ösztöndíj kieszközlése iránt	75
» » » ösztöndíja ügyében miniszteri leirat	121
Sz á s z Károly az irodalomtörténeti biz. tagjává választatik	66
» » a P. Horváth Endre száz éves születési jubileumán emlékbeszéd tartására kéretik föl	121
» » jelentést tesz a Pázmándi Horváth Endre ünnepélyére kiküldött bizottság eljárásáról s felolvassa az ünnepélyen előadott emlékbeszéd	138
» » az »Irodalomtörténeti Bizottság« elnökévé választatik	138
» » a Széchenyi emlékszóbor leleplezése alkalmából közrebocsátandó monographia megírására fölkéretik	168
» » »A fény fokozatai Dante paradicsomában«	172
Szege d i e k fölségítésére az Akadémia 500 frtot adományoz	68
Sz é c h e n y i Béla gr. negyven chinai, keletindiai stb. philologiai munkát küld ajándékkul	91

	<i>Lap.</i>
Sz é c h e n y i Béla apr. 12-ki jelentése tud. expediciójáról	143
» » aug. 10-ki újabb jelentése Szining-Fü-ből	169
Sz é c h e n y i István gr. emlékszobra leleplezési ünnepélye alkalmából bizottság küldetik ki	144
» » emlékszobra leleplezési ünnepélye ügyében bizottsági jelentés	164
» » emlékszobra leleplezési ünnepélyének programja végrehajtására bizottság küldetik ki	165
» » érnek veretése s az Akadémia alapításának történetét tárgyzó munkának közrebocsátása határozottatik	168
» » monographia megírására Szász K. kéretik föl	168
Sz é c h e n y i Kálmán gr. fölkéretik, hogy a Széchenyi Pál-féle alapítványi összszegről kötelezvényt állítson ki	120
Sz é c h e n y i Pál gróf alapítványának ügye	120
Sz i l á d y Áron »Gyarmati Balassa Bálint élete«	47
» » az irodalomtörténeti biz. tagjává választatik	66
» » ugyanazon »bizottság« előadójává választatik	138
Sz i l á g y i István az irodalomtörténeti biz. tagjává választatik	66
Sz i l á g y i Sándor »Bethlen Gábor jellemzése, saját leveleiből«	8
» » indítványa az Arch. Közl. név- és tárgymutatója iránt	37
» » az irodalom történeti biz. tagjává választatik	66
» » »Erdélyi országgyűlési emlékek« cz. művéből mutatványt olvas föl	110
» » indítványa Szabó Károly »Régi magyar könyvtár« cz. munkája tiszteletdíja fölemelése iránt	117
» » »Szamosközy magyar emlékiratairól«	173
Sz ő g y é n y László a zárszámadások megvizsgálására fölkéretik	29
Sz t o c z e k József jelentése Mezössy Menyhért 1876—77-iki számadásairól	167
T a g a j á n l á s o k határideje	50
T a g a j á n l á s o k	117
T a g o k (rendes) fizetésének megtakarítása iránti végzés megújztatik	43
T a g v á l a s z t á s o k	119
T e l e k i - j u t a l o m r a beérkezett pályaművek.	1
» » pályázatról Vadnai Károly jelentése	51
» » drámai jutalom Csiky Gergely számára kiadatik	91
T e r é z - a k a d é m i a (bécsi) részéről csereajánlat XVI. századbéli ritka nyomtatványok iránt	24
» » tíz darab XVI. századbéli magyar nyomtatványt küld cserében az akad. kiadványokért	91
» » számára az akadémiai kiadványok megküldetnek	91
T e z a Emil az I. oszt. külső tagnak választatik	119
T h a l y Kálmán »Az első hazai hírlap, 1705—1710.«	47
T h a n Károly »A magas hőmérsék és karbolsav hatása a szerves testekre«	110
» » Emlékeszéd Regnault H. k. t. fölött	168
» » »Közlemények az egyetemi chemiai intézetből«	173

P. The w r e w k Emil részére, a vallás és közokt. minisztérium átküldi a Festus codexet	24
» » » »A Festus codex helyreállításáról«	47
» » » » az irodalomtörténeti biz. tagjává választatik	66
» » » » kérvénye három codex kikölcsönzése iránt	139
» » » » görög codexek megküldésének kieszközölését kéri	160
T ó t h Lőrinc »Emlékbeszéd Fogarasi János r. t. fölött«	42
Történelmi bizottság a jelen évre előirányzott s általa megtakarítandó 4000 frt összegnek a jövő évre átvitelét kéri	160
» » » » jelen évi dotatiójából fennmaradó összegnek a jövő évre átvitele, kivételesen megengedtetik	164
Ülésrend az 1880-ik évre	176
Vadnai Károly jelentése a gr. Teleki József-féle drámai pályázatról	51
Vasady N. Gyula régi kéziratot küld	24
Vass Sámuel gr. haláláról családi gyászjelentés	75
Vasutak (magyarországi) által a párizsi világtárlatra kiállított tervek és rajzok beküldetnek	143
Vasuti helyrajzok, építkezési vázlatok stb. iránt indítványa » III. osztálynak	169
Vámbery Ármin »A török-tatár nép régi, primitív culturájáról«	35
» » » »A déli szibériai régiségekről«	172
Verseket küld be bírálat végett »egy 14 éves gyermek«	25
Végh Józsefné sz. Tóth Anna hagyománya kifizethető	68
Virányi Jánosné, elhunyt férje kézíratait megvétel végett följánlja	75
Virányi János hátrahagyott kézíratairól jelentés	138
Vitéz -féle jutalomra beérkezett pályamű	3
» » » » pályázatról jelentés	116
Volf György jelentést tesz a Jordánszky-codexről s bemutatja az Ehrenfeld-codex facsimilejét	35
» » » » Kis Ignácnak a »Pázmán nyelvéről« cz. munkáját bemutatja	47
» » » » az irodalomtörténeti biz. tagjává választatik	66
» » » » Bátor László és a Jordánszky codex.« Székf. ért.	66
» » » » bemutatja a köznigsbergi töredék facsimilejét és érczlemezét	129
Waitz György a II. oszt. külső tagnak választatik	119
Weinek László dr. »Az instrumentális fényhajlás szerepe, egy Vénus-átvonulás phot. felvételénél	158
Weisz Béla »A gazdasági szabadság mikénti érvényesítése Angliában«	9
Weninger Vincze haláláról családi gyászjelentés	138
» » » » fölött emlékbeszédet mond Konek Sándor	173
Wenzel Gusztáv »Tata fénykora«	79
Zichy Ágost gr. »A japáni művészetről«	164
» » » » értekezése tiszteletdíját a Reguly-alap javára ajánlja föl	174
Zichy Antal »Jelentés a gr. Széchenyi István-féle kéziratokról«	136
» » » » »Részletek Széchenyi István gr. naplójából	173
Zsilinszky Mihály »A nagy emberek szerepe a történelemben.« Székf.	110

